

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKLAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZİ

150'LİKLER VE 3527 SAYILI AF KANUNU

Necip YILMAZ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR

2009

Yemin Metni

Doktora Tezi olarak sunduğum 150'LİKLER VE 3527 SAYILI AF KANUNU adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Necip YILMAZ

ÖZET

Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti 30 EKİM 1918 tarihinde imzaladığı, koşulları çok ağır olan Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla fiilen egemenliğini yitirmiş, toprakları paylaşılmaya başlanmıştı. Parçalanan ve fiilen egemenliğini yitiren Osmanlı Devleti yerine sınırları 28 OCAK 1920’de Osmanlı Mebusan Meclisince kabul edilen Misak-ı Milli kararı ile belirlenmiş, tam bağımsızlığı hedef alan, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı esnasında kurtuluş hareketini baltalamaya yönelik dernekler kurulmuş, iç ayaklanmalar çıkartılmıştır. Tüm bu engellemelere karşın Milli Mücadele başarıya ulaşmış, bu başarı 24 TEMMUZ 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile taçlandırılmıştır. Bu barış antlaşmasına ek olarak taraf devletlerce kabul edilen ve açıklanan 1914 – 1922 yılları arasında işlenen savaş suçlarına ilişkin umumi af beyannamesine ek protokolde Türk Devleti bu genel aftan 150 kişiyi muaf tutacağını beyan etmiştir. Türk hükümeti Lozan Antlaşması yükümlülükleri uyarınca 26 ARALIK 1923 ve 16 NİSAN 1924 tarihlerinde iki defa genel af kanunu çıkartmış, 150 kişiyi bu kanunlardan muaf tutmuştur.

Milli Mücadele döneminde, kurtuluşa inanmayıp, işgalci devletlerin himayesi altına girmek isteyen ve bu nedenle kurtuluş mücadelesine katılmayıp, milli mücadele karşısı cephede yer alan kişilerin sayısını 150 ile sınırlamak elbette çok zordu. Bu kişilerin isimleri büyük tartışmalar sonunda 01 HAZİRAN 1924 tarihli 544 numaralı hükümet kararnamesi ile belirlendi, 28 MAYIS 1927 tarihli 1064 sayılı yasa ile bu kişiler vatandaşlıktan çıkartıldı. Bu kişiler 29 HAZİRAN 1938 tarihli 3527 sayılı af kanunu ile affedildi. Af kanunundan sonra 150 kişinin zaten bazıları ölmüştü, bazıları yurtdışında kalmaya devam etti, bazıları da yurda döndü.

ABSTRACT

First World War the Ottoman Empire defeated in 1918 signed on October 30, where conditions are very severe Mondros lost Armistice Treaty was the de facto sovereignty, land was being shared. Parts and actually lost sovereignty of the Ottoman Empire rather than limit 28 JANUARY 1920 by the Ottoman Assembly accepted Misak-ı Milli decision is determined by the full independence of the target area, the leadership of Mustafa Kemal Pasha was launched in the War of Independence during the liberation movement to sabotage established associations, internal rebellion that was removed. Despite all these barriers to success in the National Struggle, the success of the Lausanne Peace Treaty signed on 24 July 1923 was the crowning. This in addition to the peace treaty by the government accepted and described by the 1914 - 1922 years of work between the public about the war crimes amnesty additional protocol to the declaration of the Turkish state from the general pardon to 150 people have been declared free of arms. The Turkish government obligation under the Treaty of Lausanne in 1923 and 26 December 1924 on 16 April has twice issued amnesty laws, 150 people were exempted from this law.

During the National Struggle, who do not believe, under the auspices of the occupants in the state who want to enter, and therefore not participate in the liberation struggle, the national struggle against the person in front of 150 and to limit the number of course was very difficult. These people are the names of 544 large debates on the 01 JUNE 1924 the number was determined by government decree, dated 28 May 1927 and in 1064 the law was removed from these people citizenship. They numbered 3527; dated 29 June 1938 was pardoned by amnesty laws. Already some 150 people after the amnesty law had died, some have remained abroad, and some returned to their homes.

150'LİKLER VE 3527 SAYILI AF KANUNU

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. LOZAN KONFERANSINA KADAR OLAN SÜREÇTE KONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KONFERANS ESNASINDAKİ GELİŞMELER.....	11
1.1.1. Lozan Konferansı Öncesi Gelişmeler.....	11
1.2.1. Lozan Konferansı Esnasında Af Konusu ve Sayının Tespit Edilmesi: ...	14
1.2. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASININ GETİRDİĞİ GENEL AF BİLDİRİSİ'NE EKLENEN 150'LİKLER İLE İLGİLİ PROTOKOL VE 150'LİKLER LİSTESİNİN TESPİT EDİLMESİ ÇALIŞMALARI.....	18
1.2.1. Protokol:	18
1.2.2. T.B.M.M.'de Yapılan Görüşmeler:	19
1.2.3 Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit Bey'in İstifası:	41
1.3 150'LİKLER LİSTESİNİN KESİNLEŞMESİ VE T.B.M.M'DE KABUL EDİLMESİ.....	43
1.3.1 Listenin Yeniden T.B.M.M' ye Gönderilmesi ve Kabul Edilmesi:.....	43
1.3.2. 544 Sayılı Kararname:	44

İKİNCİ BÖLÜM

2.1	544 SAYILI KARARNAMENİN UYGULANMASI.....	44
2.1.1.	544 Sayılı Kararnamenin Uygulanma Süreci:	44
2.1.1.1.	Sınır Dışı Edilmeleri:	44
2.1.1.2.	Vatandaşlıktan Çıkarılmaları:	48
2.1.2.	150'liklerin Vatandaşlıktan Çıkarılmaları İle İlgili Olarak 1064 Sayılı Kanun Görüşmeleri ve Kanun Metni:	48
2.1.3.	Vahdettin ve Damat Ferit'in Durumu:.....	53
2.2.	150'LİKLERİN YURT DIŞINDA TAKİP EDİLMELERİ:	54
2.3.	150'LİKLER LİSTESİ, DİKKAT ÇEKEN ŞAHISLAR VE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'E SUİKAST GİRİŞİMİ	56
2.3.1.	150'likler Listesi ve Listede ki Bazı Şahıslara Dair Bilgi:	56
2.3.2.	Bazı 150'liklerin Mustafa Kemal Atatürk'e Suikast Girişimi	87
2.3.3.	150'likler İle İlgili Olarak Yapılan Araştırma:	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.	150'LİKLERİN AFFEDİLME SÜRECİ VE 3527 SAYILI KANUN	103
3.1.1.	Affin Sebepleri:	103
3.1.2.	150'liklerin Affedilmesi ve Basında Af Konusu:	104
3.1.3.	3527 Sayılı Kanunun T.B.M.M. Görüşmeleri ve Kanun Metni:	113
3.1.4.	1933 Tarihli 2330 sayılı Af Kanunu ile 1938 Tarihli 3527 Sayılı Af Kanunun Karşılaştırması:	159

3.2	3527 SAYILI GENEL AF KANUNU SONRASI YURDA GERİ DÖNENLER	
		160
3.2.1.	Af Sonrası Geri Dönerler:	160
3.2.2.	Geri Dönmeyenler:	163
3.2.3.	Yurtdışında Ölenler:	163
3.2.4.	3527 Sayılı Af Kanunu Üzerine Yurda Döner 150'liklerin Listesi:	167
3.2.5.	Yurtdışında Bulunan 150'liklerin Listesi:	169
SONUÇ		171
KAYNAKÇA		173
EKLER		177

Mustafa Kemal Paşa yaklaşık bir sene önce, Kurtuluş Mücadelesine karşı başlatılan bu ihanet hareketine dair konuşmaların geçtiği ve Topçu İhsan Bey'inde "...paşam, biz, tarihe hiçbir vesika ve müspet hadise bırakmıyoruz ki... Sizin bu af ve müsamaha hissiniz devam ettikçe, kim vatanperver, kim bugünkü şerait içinde münhasıran şahsını düşünmüş, hatta hıyanet etmiş, tarih bunu tespit edemeyecek..."⁴² diyerek serzenişte bulunduğu bir yemeği hatırlatarak şöyle der:

arını yanı sıra, bunlara destek vermek ve mîlli millî mücadeleye zararlı bir takım cemiyetler de arasında İngiliz desteğiyle kurulan Kürt Teali Cemiyeti⁶, İngiliz Muhipler Cemiyeti⁷, Hürriyet Cemiyeti⁸, Wilson Prensipleri Cemiyeti⁹ en Cemiyyeti Doğu Anadolu'da İngiliz mandası altında oldu. İslam Teali Cemiyeti din esaslarına dayanarak güçlendirmeyi amaçlıyordu. Bu cemiyet özellikle Konya'da etkin rol oynamıştır.

eti'nin kurucuları arasında padişah Vahidettin ve er de vardı. Bu cemiyetin Anzavur ayaklanmalarında i Mebusan'da Misak-ı Milli'nin kabulü üzerine n ismini vererek sürgün edilmelerini sağladığı Partisi özellikle Konya ve Bozkır ayaklanmalarını

n bkz. Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, s.149.; **Siyasi Tarih Metinleri C.I**, s.519-524.; Cemil Bırsel, **Lozan, Mudanya Mütarekeleri Tarihi**, s.63-73.

Doğuşu, çev: Metin Kıratlı, s.239.

anya'ya Kadar C.I, s.39-74.

i Partiler, s.452-559.

ındaki Kuruluşlar, s.55.

e., s.154-155.

... bu işgalci dış düşman

bu işgalci dış düşman
mücadeleyi kırmak amacıyla n
kurulmaya başlamıştı.⁴ Bunlar
(yükselme) Cemiyeti⁵, İslam Te
ve İtilaf (birlik) Partisi⁸, Nigah
tehlikeli olanlardandı. Kürt Teali
bir Kürt devleti kurmayı amaçlıy
saltanat ve hilafet makamını g
Konya yöresindeki ayaklanmalar

İngiliz Muhipler Cemiyeti
Damat Ferit Paşa gibi ünlü isimle
etkin rol oynadığı ve Meclis-
İngilizler'e birçok milliyetçinin
bilinmektedir. Hürriyet ve İtilaf

¹ Mondros Mütarekesinin hükümleri içi
Nihat Erim, **Devletler Arası Hukuk ve**
s.202-203; Ali Türkgeldi, **Mondros ve**

² Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin**

³ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mud**

⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyas**

⁵ a.g.e., s.403.

⁶ a.g.e., s.462-463; Nutuk, s.5.

⁷ Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yılla**

⁸ Tunaya, a.g.e., s.315-350.

⁹ İlhami Soysal, **150'likler**, s.27.

¹⁰ Tunaya, a.g.e., s.445; Tevetoğlu, a.g.e.

yönetmiş ve milli mücadeleyi her zaman engellemeye çalışmıştı. Wilson Prensipleri cemiyeti ise ülkenin bir Amerikan mandası sayesinde kurtulabileceğine inanmıştı.¹¹

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu'ya çıkarak milli mücadeleyi başlatma kararını müteakip Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı sırada Anadolu'da yıllar süren savaşların yarattığı ortam nedeni ile devlet otoritesi kalmamıştı. Halk ve yöneticiler arasındaki ilişki kopmuş, ekonomik hayat çökmüş, ekonomik hayat ile birlikte sosyal çöküntü de başlamıştı. Açlık ve sefalet Anadolu'yu sarmıştı. 1. Dünya Savaşının sonuna doğru artan asker kaçaklarının soygun ve saldırıları nedeni ile güvenlik kalmamıştı.¹²

Bütün bu olumsuz etkilerin yanı sıra başlayan milli mücadeleyi boğmak, milli mücadelecilerin kurmaya çalıştığı düzenli ordu ve asayişin sağlanmasını önlemek için İstanbul hükümeti ve işgalci kuvvetler tarafından desteklenen basın yaptığı yayınlarla milli mücadeleye büyük zararlar veriyordu.¹³ Milli mücadeleyi bir çete olarak değerlendiren Alemdar gazetesi, Kuvayi Milliye hareketini cinnet olarak niteleyen Peyami Sefa, Türkçe, İstanbul ve Aydede gibi yayın organları milli mücadeleye büyük zararlar veriyorlardı.¹⁴

Milli mücadeleyi baltalamak isteyenlerin kullandığı diğer bir yöntem de milli mücadelecilerin düzenli orduyu kurmasını ve ülkede asayişini temin ederek dış düşmanlarla mücadeleye girmesini önlemek için onları içerde uğraştırmaktı, bu maksatla gerek yaptıkları yayınlarla, gerekse halk içinde provokasyon yaparak iç ayaklanmalar çıkartıyorlardı. Bozkırda Zeynel Abidin ayaklanmaları (27 Eylül – 4 Ekim 1919 ve 20 Ekim- 4 Kasım 1919), Anzavur ayaklanmaları (1 Ekim – 25 Kasım 1919 ve 16 Şubat – 16 Nisan 1920), Ali Batı ayaklanması (11 Mayıs – 18 Ağustos 1919), Düzce ayaklanmaları (13 Nisan - 31 Mayıs 1920 ve 8 Ağustos - 23 Eylül 1920), Yeni Handa Postacı Nazım ayaklanması (14 Mayıs-12 Haziran 1920),

¹¹ Aybars, a.g.e., s.170-178.

¹² A.g.e., s.268-269.

¹³ A.g.e., s.208-218.

¹⁴ İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, s.15; Bülent Varlık, **Mütareke Ve Milli Mücadele Basını**, Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.IV. s.2000.

Yozgat'ta Çapanoğlu ayaklanmaları (15 Mayıs – 27 Ağustos 1920), Konya'da Delibaş ayaklanması (2 Ekim – 15 Kasım 1920), Cemil Çeto ayaklanması (1 Mayıs – 7 Haziran 1920) Milli Aşireti ayaklanması (19 Haziran – 24 Ağustos 1920), Koçgiri ayaklanması (25 Kasım 1920–17 Haziran 1921) gibi ayaklanmalarının çıkartılması hep bu amaca yöneliktir.¹⁵ Türk ordusu işgalci kuvvetler yerine bu isyanları bastırmakla uğraşmak zorunda kalıyordu.

Trabzon yöresinde Pontus Devleti kurma çalışmaları içinde Türklere yoğun saldırılar başlamıştı.¹⁶ Bütün bunların yanı sıra Düzce ayaklanmasının devam ettiği tarihlerde, İstanbul hükümeti İngilizlerin de yardımıyla “Kuvva-yı Milliye eşkiyasını tenkil amacıyla” harbiye ve içişleri bakanlığına bağlı olarak “Kuva-yı İnzibatiye” isimli bir birlik kurarak milli mücadele ile askeri yoldan da savaşıma başladı. Ancak kurulan bu birlik kısa bir süre içinde yenildi.

Bütün bunlar devam ederken işgalci Yunan ordusu 22 Haziran 1920'de genel saldırısını başlatmış ve işgalini Anadolu içlerine doğru ilerletmeye başlamıştı. 22 Temmuz 1922'de toplanan saltanat şurasında alınan karar uyarınca¹⁷ 10 Ağustos 1920'de Sevr antlaşması imzalandı.¹⁸ Milli mücadele tarafından yok sayılmakla birlikte bu antlaşma Osmanlı Devleti'nin tam teslimiyetini ifade etmekte idi.

İsyanların bastırılması, ülkede asayişin temini ve düzenli ordunun bir an önce kurularak işgalci devletlerden vatanın kurtarılması ve Misak-ı Milli sınırlarının korunması için 11 Eylül 1920'de istiklal mahkemeleri kurulmak zorunda kalmıştı.¹⁹

19 Mayıs 1919'da Atatürk tarafından başlatılan milli mücadele tüm bu olumsuz koşullara rağmen Erzurum, Balıkesir ve Alaşehir, Sivas Kongreleri ile devam ediyor, seçilen Heyet-i Temsiliye ile Anadoludaki otorite boşluğu dolduruluyordu. Meclis-i Mebusan'ın Misak-ı Milli'yi kabulünden sonra kapatılan

¹⁵ Aybars, a.g.e., s.377-401; Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri C.I-II/1920-27*, s.14.

¹⁶ Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I.*, s.405 ; Aybars, *İstiklal Mahkemeleri C.I-II/1920-27*, 126-173.

¹⁷ A.g.e., s.423.

¹⁸ Antlaşmanın tam metni için bkz. Nihat Erim, s.525-691.

¹⁹ Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.41.

Meclis-i Mebusan üyelerinden gizlice kaçarak Ankara'ya gelen milletvekilleri ve yapılan yeni seçimle seçilen milletvekilleriyle 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmıştı. Kurulan T.B.M.M. hükümeti Heyet-i Temsiliye'nin görevini üstlenmişti. Böylelikle milli mücadelenin kalesi Ankara olmuştu. Mustafa Kemal'in önderliğinde meclisin aldığı kararlar ile Kuva-yı Milliye tasfiye ediliyor ve düzenli ordu kuruluyordu, ancak düzenli ordu kurulmasını önlemek isteyen Demirci Mehmet Efe ayaklanmış (1-30 Aralık 1920), daha sonra teslim olmuştu. Bu arada Çerkez Ethem de ayaklanmış ve kuvvetlerini çoğaltarak düzenli ordu aleyhine çalışmaya başlamıştı.²⁰ Çerkez Ethem bu direnişi Yunan tarafına geçerek Türk ordusuyla harp etme ihanetine kadar götürmüştü.

Kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları milletin makûs tarihini de yendikleri 1.İnönü Muharebesini kazanmışlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu kabul ederek egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğunu ilan etmişti.²¹ 1.İnönü Savaşının kazanılması İngilizlere Türkiye Büyük Millet Meclisi gerçeğini kabul ettirmişti. Bu durum karşısında itilaf devletleri İstanbul, Ankara ve Atina'dan gelecek delegelerin katılması ile 21 Şubat 1921'de Londra'da bir konferans toplamaya karar verdiler ve durumu Sadrazam Tevfik Paşa'ya bildirdiler, Tevfik Paşa durumu Mustafa Kemal'e bildirdi.²² Mustafa Kemal Paşa Türk milletinin tek temsilcisinin TBMM olduğunu, İstanbul hükümetinin Türk milletini temsil edemeyeceğini, konferansa Türkiye Büyük Millet Meclisinin doğrudan çağrılması gerektiğini bildirdi.²³

Londra Konferansı'na katılacakların tespit görüşmeleri için Sadrazam Tevfik Paşa kabinesinde bakan olan iki eski sadrazamı, Ahmet İzzet Paşa ve Salih Paşa'yı Bilecik'e göndermiş, Mustafa Kemal Paşa onları Ankara'ya getirtmişti. İstanbul hükümetinin tüm isteklerine karşılık Ahmet İzzet ve Salih Paşaların Ankara'daki zoraki misafirlikleri uzamaktaydı. Paşalar İstanbul'a dönmek istediklerini ve

²⁰ Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, s.458-461; İbrahim Ethem Akıncı, **Demirci Akıncıları**, s.20-34. Yunus Nadi, **Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**; Cemal Kutay, **Çerkez Ethem Hadisesi**,

²¹ Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, Ankara 1968, s.161.

²² Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, s.466.; Tansel C.IV, s.34-42.

²³ Mehmet Gönübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası**, s.23-29.

kendilerine yardımcı olmalarını İsmet Paşa'dan istemişler, İsmet Paşa'nın bu talebi iletmesi üzerine Mustafa Kemal kendilerinden Ankara'da kalmak istemediklerine dair birer mektup vermelerini istemiş ve paşalar da bu mektubu vererek Ankara'dan ayrılmışlardı.²⁴

3 Şubat 1921 akşamı Mustafa Kemal Paşa yanında sağlık ve sosyal yardım vekili Adnan Bey (Adıvar), maliye vekili Ahmet Ferit Bey (Tek) ve özel kalem müdürü Teğmen Hayati Bey ile beraber Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanı Cebeli Bereket vekili Topçu İhsan Bey'in (Eryavuz) Keçiören'deki evine yemeğe gitmişlerdi. Mustafa Kemal, Ahmet İzzet ve Salih Paşalar'ın Ankara'dan ayrılma isteklerini içeren mektup verme olaylarını anlatmış ve onların bu mektubu nasıl verebildiğine hayret ettiğini belirterek "Yarın tarih haklarında nasıl acı bir hüküm verecek, hiç düşünmüyorlar..." demiştir.

Mustafa Kemal'in bu sözleri üzerine İstiklal Mahkemesi Başkanı İhsan Bey "Güzel ama paşam, biz tarihe hiçbir vesika ve müspet hadise bırakmıyoruz ki... Sizin bu af ve müsamaha hissiniz devam ettikçe kim vatanperver, kim bugünkü şerait içinde münhasıran şahsını düşünmüş, hatta hıyanet etmiş, tarih bunu tespit edemeyecek... Ben İstiklal mahkemesi Reisi olarak konuşacağım, önümüze gelen dosyaları tetkik ve neticelendirirken görüyorum ki, asıl mücrimler karşımızda değildir. Bizim elimize geçenler onların vasıta-i mel'netleridir... Diyelim ki, bu günkü şerait içinde onları adalet huzuruna sevk edebilmek kudretine malik değiliz. Fakat mesela, Damat Ferit habisi için bir karar alabildik mi? Alamadık... Hatta onun efendisi padişah için bit teline kararı kabul edebildik mi? Diyelim ki, henüz zamanı ve sırası değil... Fakat bir gün elbette bunların huzur-u millette hesaplarını görme günü gelecektir... Böyle olmasa bile, faaliyet ve gayeleri tarihe intikal ettirmek için şimdiden hazırlıklı olunmalıdır. Siyaset cilveleri içinde, öyle hadiseler unutuluyor ki, yarın hakikatleri elde etmek imkansız hale gelecektir." diyerek milli mücadeleyi boğmak isteyenlerin tespit ve yargılanması gerektiğini belirtmiş, ayrıca Çerkez Ethem gibi ele geçirilemeyenlerin gıyablarında yargılanması gerektiğini, gıyabında

²⁴ İlhami Soysal, a.g.e., s.13.

yargılanan kimselerin masumiyetlerine güveniyorlarsa mahkemeye bizzat gelerek savunma yapabileceğini söylemiştir.²⁵

İhsan Bey'in bu fikrine Adnan Bey iştirak etmekle birlikte "milli mücadelenin kazanılmasından sonra bu tip şahısların tespit ve yargılanmasını sağlayabilmek için olaylar ve şahıslar için delil ve belgelere göre bir arşiv oluşturulması gerektiğini, Fransız İhtilali'nden sonra arşiv noksanı yüzünden büyük hatalar yapıldığını, sanığın gıyabında verilen mahkumiyet kararlarının uygulamada bir anlamı olmayacağını söylemiş, Ferit Bey de Adnan Bey'e katılmıştır. Konuşma burada kalmakla birlikte Milli Mücadele'ye zarar verenlerin mutlaka yargılanması gerektiği fikri böylece benimsenmiş oluyordu.

Bu konuşmadan yaklaşık bir buçuk yıl sonra 2.İnönü, Sakarya ve 30 Ağustos zaferleri kazanılmış, vatan dış düşmanlardan tamamen temizlenmiş, Mudanya Konferansı 2-11 Ekim 1922'de imzalanmış ve Mudanya'da yeni ve diri bir Türk devleti doğmaya başlamıştı.

20 Ekim 1922'de Refet Paşa (Bele) Türk Ordularının temsilcisi olarak yüz jandarma eri ile İstanbul'a girdi. 1 Kasım 1922'de 308 sayılı kararname ile saltanatın kaldırılmasından sonra²⁶ Refet Paşa Yıldız Sarayı'nda Sultan Vahidettin'i ziyaret edip padişahlığın son bulduğunu tebliğ etti ve dört gün sonra da bir beyanname ile Osmanlı Hükümeti'ne İstanbul'un yönetimini TBMM Hükümeti adına devraldığını tebliğ etti. Bu gelişmeler Milli Mücadele karşıtları ve işgal kuvvetleri işbirlikçileri arasında paniğe yol açtı. Bu arada Nurettin Paşa komutasındaki birinci ordu birlikleri

²⁵ a.g.e., s.14., Cemal Kutay, a.g.e., s.48

²⁶ 308 Sayılı Kararname:

1- Teşkilâtı esasiye kanunu ile Türkiye halkı hukuki hâkimiyet ve hükümrânisini, mümessili hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyeti maneviyesinde, gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak olmak üzere temsile ve bilfiil istimal ve iradei milliyeye istinat etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımaya karar verdiği cihetle, Misakı Milli hudutları dâhilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinden başka şekli hükümeti tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı, hükümeti şahsiyeye müstenit olan İstanbul'daki şekli hükümet 16 Mart 1920 tarihinden itibaren ebediyen tarihe muntakıl addetmiştir.

2- Hilafet, Hanedanı Ali Osman'a ait olup halifelîği Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın ilmen ve ahlâken erşed ve eslah olanı intihap olunur. Türkiye Devleti makamı hilafetin istinatgâhidir.

Hereke önlerinde birinci ordu karargâhı da İzmit'deydi. Milli Mücadele karşıtı olan Peyam-ı Sabah gazetesi ve başyazarı İçişleri eski bakanlarından Ali Kemal Beyoğlu'nda bir berberde traş olduğu sırada Nurettin Paşa tarafından kaçırılıp İzmit'e getirilmiş ve burada Nurettin Paşa tarafından tokatlandıktan sonra karargâh önünde toplanan halka verilerek linç ettirilmiş ve cesedi istasyon yanında kurulan bir sehpaye asılmıştı.²⁷

Dr. Rıza Nur Lozan Konferansı'na giderken Ali Kemal'in linç edilmesini anılarında şöyle anlatmaktadır; "Akşamüzeri İzmit'e vardık. Ortalık kararıyordu. Nurettin Paşa'nın karargâhı İzmit'te idi. Bizi istasyonda istikbal etti. Bir tarafta İsmet, bir tarafta ben gidiyoruz. Ali Kemal'in geldiğini Ankara'da telgrafla İstanbul'dan öğrenmiştik. Ali Kemal'i görmek istiyordum... Nurettin'e Kemal'i sordum, şimdi görürsünüz dedi. Nerede dedim, yine şimdi görürsünüz dedi. Tuhaf cevap... Gittik, gittik, gittik. Yanımızda Miralay Mojenda var. Bir meydanda her tarafta meşaleler yine Nurettin'e bu ne dedim, yine şimdi görürsünüz dedi. Daha yaklaştık, bir de petrol ile yoğrulup yakılmış kül toplarının alevlerin ortasında bir sehpa. Bir adam asılmış. Uzun beyaz gömlek giydirilmiş, göğsünde de büyük bir yazı ile Artin Kemal yazılı. Anlaşıldı. Nurettin sanki büyük bir marifet yapmış, bizi doğru bu şenliğe götürdü. Fakat benim de tepem attı. Daha yaklaştım. İyice baktım. Ali Kemal, bir ayağında kundura var diğer ayağında kundura da çorap ta yok, yüzü kan içinde. Kafası adeta yandan yassılmış. Demek ki sopa ve taş ile öldürülmüş, başını ezmişler. Sonra asmışlar. Fransız miralayı bana soruyor, öldürüldükten sonra mı asmışlar? diyor. Adamdan utandım. Elbet öldürülmüş birini asmak adiliktir. Hem kanunsuz öldürmekte. Dedim ki: Miralay efendi öyle şey olur mu? Divan-ı Harp hüküm vermiş asıp , idam etmişler!! Ne yapayım? Şimdi merak ediyorum nasıl öldürülmüş? Ben Anadolu'ya gittikten sonra Ali Kemal benim aleyhimde yazdı, bu bir şey değil milli dava aleyhine yazdı. Ve fiil ile elinden geleni yaptı. Hakikaten milli hareketin güçlenmesine bu hareketi ittihatçı hareketi görmesinden halkın bir kısmının iştirak etmemesine, isyanlara sebep oldu. Hatta bu hizmetlerinin hatırası olmak üzere Ferit Paşa Ali Kemal'e bir altın kalem hediye etti. Bunlar vahim. Fakat

²⁷ Asım Us, **Hatıra Notları 1930-1950**, s.47

manzara feci. Çok bakamadım. Çekildim. Yemek hazırlamışlar, oraya gidiyoruz. Fakat Fransız miralayla beraber Nurettin'e nasıl olduğunu sordum Kemal-i fah ile yüksek perdeden göğsü kabararak hikâye etti: İzmit'e getirdiler, aldım. İstimtak ettim, hakaret ettim, sonrada asker ve ahaliden bir kalabalık toplamalarını emirberlerime emrettim. Topladılar. Beklesinler, Ali Kemal'i çıkaracağım hemen üstüne üşüşsünler, sopa ile taşla, yumrukla gebertsinler dedim. Öyle yaptılar, sonra da oraya astım, dedi. Ohh... bu bir cinayet idi. Hem de bunu bir ordu kumandanı yapıyordu. Bir kumandanın Türk askerliğine böyle bir leke sürmesini bir türlü çekemedim. Bu iş bana pek acı geldi. Düşünüyorum... Sofraya oturduk. Baktım bana anlattığı gibi Fransız miralayına da anlatmıyor mu? Hepsini ve geberttirdikten sonra astığını anlattı. Baktım, bu adam bununla iftihar ediyor. Hikâye etmesinden bile keyif duyuyor. Cinayet olduğunun farkında değil. Fransızcası da kıt, yarım yırtık olarak ve fakat büyük bir muvaffakiyet yapmış tavrıyla anlatıyor. Bari bu rezaleti şu ecnebiden sakla, gördün ki aşağı bir adamdır. Hem de güya dindar, bir mutaassıptır, bunu nasıl yapar? Açtım ağzım ı, yumdum gözümü, dedim ki, be Nurettin Paşa! Ali Kemal'i buraya Ankara'ya gönderesin diye yolladılar. Bu bir hukuktur. Ankara'da muhakeme edilecekti. Orası hükümettir. Sen hiç hükümet var mı, yok mu kaale alma, herifi tut, adam topla, öldürt. Sen bir kumandansın, bu senin vazifen mi? Cellât mısın? Bu bir cinayettir. Ankara'da muhakeme edilecekti, belki beraat edecekti, belki idam cezası yiyip idam edilecekti. Mahkeme hüküm verir, idam edilir. Fakat siz burada insan öldüremezsiniz. Siz bir cinayet işlediniz, hem hükümete asisiniz, hükümetin tevkif ettiği bir adamı öldürüyorsunuz, hükümete haber bile vermiyorsunuz, böyle bir çirkin cinayeti bir ecnebi zabitten saklayın. Pek sert ve bunu sofrada herkesin içinde söyledim. Sofrada yirmi kişi kadar vardı, o azametinden havalara uçan Nurettin kül gibi oldu ve hiçbir lakırdı söyleyemedi.²⁸

Bu olaydan sonra Mehmet Ali Bey ve bazı Hürriyet ve İhtilaf Partisi üyelerinin tutuklanmaya başlaması işbirlikçiler arasındaki paniğin artmasına neden oldu. Aydede gazetesi sahibi ve yazarı ve mütareke döneme posta ve telgraf genel müdürü Refik Halit Bey (Karay) 9 Kasım'da yurt dışına kaçtı.²⁹ Bunlardan sonra

²⁸ Rıza Nur, **Hayat ve Hatıraları**, C.III., s.974-976.

²⁹ İlhami Soysal, **a.g.e.**, s.24

Bolu mutasarrıfı Osman Nuri (Kadri), Adalet müsteşarı ve İngiliz casusu Sait Molla da yurt dışına kaçtılar.³⁰ Yurt dışına kaçamayan 140 kişi 7 Kasım ile 13 Kasım arasında İngiliz Komiserliğine sığındılar. İngilizler bu sığınmacıların önde gelenlerden bir kısmını ilk günlerde vapurla Mısır'a gönderdiler. Bunların başında Damat Ferit Hükümeti'nin şeyhülislamı ve Hürriyet Ve İhtilaf Partisi kurucusu Mustafa Sabri Hoca ve oğlu İbrahim Sabri, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin başka bir şeyhülislamı Kuvayi Miilliyecileri asi olarak ilan edip, Mustafa Kemal'in "katline fetva veren Dürriyade Abdullah Efendi de vardı. Geri kalanlar İngilizler tarafından bir süre Taşkışla'da misafir edildikten sonra yine İngilizlerin sağladığı gemilerle Pire, Mısır ve Köstence'ye götürülmüşlerdir.³¹ Milli Mücadeleye inanmamış ve milli mücadeleleri asi ve hain olarak niteleyenler, artık işbirliği yaptığı düşmana sığınmak zorunda kalıyordu.

Artık ülkede tek otorite haline gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi için barış antlaşmasını imzalama sırası gelmişti. Ancak dünyada savaşlardan sonra yapılan barış anlaşmalarına savaşın acılarını bir an önce silmek için tarafların savaş suçlularını kapsayan karşılıklı genel af ilan etme geleneği Lozan da gündeme gelecekti. Genç Türkiye verdiği bağımsızlık savaşına dış düşmanlardan da büyük zararlar veren Milli Mücadele karşıtlarını genel af kapsamına sokmayı içine sindiremeyecekti.

Lozan'da toplanacak konferansa kimlerin gideceğinin tartışıldığı sırada, bir akşam Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa (İnönü), Fevzi Paşa (Çakmak), Kazım Paşa (Özalp), Ali Fethi Bey (Okyar), Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) ve adliye vekili Seyit Bey'in de olduğu bir akşam yemeğine İhsan Bey'i de çağırarak "İhsan Bey... Hatırlar mısınız bir gün sizinle ve zannediyorum ki Doktor Adnan ve sabık maliye vekili Ferit Beylerin bulunduğu bir hususi toplantıda, zaferden sonra memlekette kalması, vatanın huzuru itibari ile mucib-i endişe olacak kimselerin listesinden bahsetmiştik ve hatırımda kaldığına göre siz bunların daha o zaman tespitini

³⁰ Sadun Tanju, **Atatürk'ün Yanındakiler Karşındakiler**, s.69.; Nurşen Mazıcı, **Atatürk Döneminde Muhalefet**, s.140.

³¹ Mazıcı,a.g.e., s.141.

istemiştiniz, şimdi Yusuf kemal Bey her beynelminel muahedenin affı derpiş ettiğini söyleyerek böyle bir ihtimale karşı hazır bulunmamızı istiyor... o halde bizim yapacağımızı tasavvur ettiğimiz hazırlıklar bir emri vaki oluyor demek ne dersiniz?” diye sormuştu.³²

İhsan Bey henüz soruyu cevaplayamadan araya giren İsmet Paşa “ milli mücadeleyi boğmak isteyenlerden ele geçirilip yargılanamayanların, ele geçirilebilse idiler, İstiklal Mahkemeleri’nin emsal kararları dikkate alındığında çoktan idam edilmiş olacaklarını, bunların bazılarını İstiklal mahkemelerince gıyabında karar verilmiş olduğunu, affa layık olmayan bu insanların kimler olduğunun nasıl tespit edileceğini sormuştur.

Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak) milli mücadeleye karşı taraf almış insanların yaşadıkları sürece ülkeye sokulmamamsı gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu toplantıda bulunan herkesin birleştiği nokta mili mücadele karşıtlarının affedilmemesi gerektiği idi. Ancak bu kişilerin nasıl tespit edileceği, suçlular konusunda hangi tarihin başlangıç olarak kabul edilmesi ve hangi suçları kapsamı gerektiği tartışılıyordu.

İhsan Bey Mondros Mütarekesi’ni, Sevr Antlaşmasını imzalayanların ve hatta Osmanlı Devleti’ni 1. Dünya Savaşı’na sokanların da dâhil edilmesi gerektiğini savunmuş, Seyit Bey başlangıç tarihinin milli mücadelenin başlangıcı kabul edilmesi gerektiğini, öncelikle tespit edilecek şahıslar için prensiplerin konması ve bunun için hukuki ve siyasi tez bulunması gerektiğini savunur. Seyit Bey suçlarının tespitinin başlangıç tarihinin milli mücadelenin başlangıç tarihi olması gerektiğini ileri sürürüyordu. Ancak tartışma İstiklal Mahkemeleri’nden dosyaların getirilmesi ve incelenmesi, Lozan’da bazı şahısların af kapsamı dışında tutulması gerektiğinden başka belli bir sonuca ulaşamadı.³³

³² A.g.e.,s.15.; Cemal Kutay, **150’likler Faciası**, s.45-50.

³³ İlhami Soysal, **a.g.e.**, s.14-16; Kutay, **150’likler Faciası**, s.51-69.

I. BÖLÜM

1.1. LOZAN KONFERANSINA KADAR OLAN SÜREÇTE KONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KONFERANS ESNASINDAKİ GELİŞMELER

1.1.1 Lozan Konferansı Öncesi Gelişmeler

Anadolu'daki Kurtuluş Mücadelesi bir taraftan “Kuvayi Milleye” ile yerel güçler şeklinde örgütlenmeye çalışırken, diğer taraftan da İstanbul Hükümetine karşı direniyordu. Mustafa Kemal önderliğinde büyüyen Milli Mücadelede bir taraftan işgalci güçlerle mücadele edilirken, diğer taraftan da İstanbul Hükümetinin örgütlediği Milli Mücadele karşıtı isyanlarla da uğraşılmak zorunda kalınıyordu.³⁴

Padişah Vahdettin ve başbakanı olan Damat Ferit dini duyguları kullanarak hiç değilse halkı Ulusal Harekete karşı bir tavra sürüklenme niyetiyle ilk olarak 5 Nisan 1920 tarihli ve Dürriade Abdullah imzalı fetvayı yayınladı. Ve aynı günde Padişah Vahdettin birde Milli Mücadeleyi “...*iyi durumlara doğru giden siyasi durumumuzu Milliyet adı altında yapılan karışıklıklar, fenalıklar tehlikeli bir hale getirmiştir...*” şeklinde tanımlayan bir “Hattı Hümayun” yayınladı. Bunu takiben Başbakanı olan Dama Ferit Paşa, bu Hattı Hümayun’un ardına saklanırcasına bir “Hükümet Beyannamesi” çıkararak, Milli Hareketi “...*Milli Teşkilat denilen bu aşağılık hareket, hem Anadolu'yu korkunç bir istilaya uğratmak, hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor.*” Şeklinde tanımlıyor ve böylelikle Dürriade Abdullah Efendi’nin Fetvasını onaylıyordu³⁵.

Bunun üzerine Mustafa Kemal ve taraftarı olan din adamları, Ankara Müftüsü Rifat Efendi ve 153 müftünün imzasıyla bir “Karşı Fetva” yayınladılar. Ve böylelikle Kurtuluş Mücadelesinin içeriye karşı olan mücadelesinin ilk aşaması olarak Fetvalar Savaşı Dönemi başlamış oldu³⁶.

³⁴ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, s. 141

³⁵ Hanri Benazus, *Belgelerle Mustafa Kemal ve Vahdettin*, s. 78, 19, 80

³⁶ Suna Kili. a.g.e., s. 146

19 Mayıs 1920'ye gelindiğinde ise Ulusal Meclis'in çıkardığı "Vatana Hıyanet Kanunu" gereğince Damat Ferit Vatan Haini ilan edilerek bir hafta sonra da uyrukluktan çıkarıldı³⁷.

Damat Ferit Hükümeti ise buna karşılık, 24 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal ve silah arkadaşların, 26 Mayıs 1920'de de Fevzi Çakmak Paşa'nın İdam fermanını, üzerinde Padişah Vahdettin'in tuğrası ve altında da Damat Ferit Paşa'nın kendi imzası bulunur halde kabul etti³⁸.

Genel olarak 1920-1921 yılında Kurtuluş Mücadelesi zor bir safhadaydı. Bir taraftan işgal güçleri ile mücadele edilirken, diğer taraftan da İstanbul Hükümetinin desteklediği ve Milli Mücadele karşıtı olan İç Ayaklanmalarla mücadele ediliyordu. Bu ayaklanmalardan en önemlileri Anzavur, Düzce, Hendek, Adapazarı, Bolu, Yenihan, Yozgat, Boğazlıyan, Konya, Milli Aşireti, Ali Batı, Şeyh Eşref, Koçkiri, Cemil Çeto, Bozkır, Demirci Mehmet Efe ve Pontus ayaklanmalarıdır.

Bu ayaklanmalar arasında en önemlisi ise Batı Cephesi Komutanlığı ile arası açıldıktan sonra Demirci Mehmet Efe ile de temasa geçerek onu da ayaklanmaya teşvik eden Çerkez Ethem'in ayaklanmasıdır³⁹.

10 Ağustos 1920 tarihine gelindiğinde ise "Ölü Doğan" bir antlaşma olarak nitelendirilebilecek Sevr Anlaşması, Vahdettin'in Hükümeti adına, daha sonra 150likler içersine alınacak olan Rıza Tevfik (Bölükbaşı)⁴⁰, Bağdatlı Hadi Paşa ve Bern elçisi Reşat Halis tarafından imzalandı⁴¹. İstanbul Hükümetinin imzaladığı bu

³⁷ Suna Kili, a.g.e., s. 148

³⁸ Hanri Benazus, a.g.e., s. 113, 115

³⁹ Fahrettin Altay Paşa anılarında Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem hakkında şunları söylemektedir:

"...trenle Denizli'ye gittik. Efe tarafından karşılandık. Bu defa daha sakın ve hürmetkâr idi. Teftişlerimi yaptıktan sonra Afyon'a döndüm. Nazmi Bey gelmişti. Kendisine olan işlerden bilgi ve gizlice Demirci Efe'nin cezalandırılması yolunda talimat verdim. Cephe Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın da bu fikirde olduğunu söyledi. ...Kütahya'ya uğradık Çerkez Ethem'i bulamadık, vekili İsmail Hakkı ve Abdullah Beyle görüştük... Ethem burada mutlak hâkim. Kimsenin bir şey demeye cesareti yok. Şehir ve köylerdeki para ve mal sahipleri varlarını yoklarını feda etmeye mecbur. Halkın fakur ve zarureti artmış. Fakat kimsenin şikâyet hakkı yok."

Taylan Sorgun, **İmparatorluktan Cumhuriyete**, s. 259, 260

⁴⁰ "Sevr'i imzalayanlardan Rıza Tevfik Bölükbaşı, Cumhuriyete karşı söz ve hareketlerinden dolayı da listeye alınmıştı." Metin Toker, **Cumhuriyet Kavgaıları ve Türk Cumhurbaşkanları**, s. 157

⁴¹ Suna Kili, a.g.e., s. 152

antlaşma, henüz birkaç ay önce Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının idam fermanlarının imzalandığı gibi, bu seferde Türk Milletinin idamını onaylamaya teşebbüs edildiği bir belge niteliğindeydi.

İşte Lozan Konferansına kadar yaşanan bu süreç içerisinde bir akşam Mustafa Kemal Paşa, Topçu İhsan Bey'i yemeğe çağırır. Yemekte, İsmet Paşa (İnönü), Fevzi Paşa (Çakmak) Kazım Paşa (Özalp), Ali Fethi Bey (Okyar), Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk), Adliye Vekili Seyit Bey'ler de vardır.

Mustafa Kemal Paşa yaklaşık bir sene önce, Kurtuluş Mücadelesine karşı başlatılan bu ihanet harekâtına dair konuşmaların geçtiği ve Topçu İhsan Bey'inde "...paşam, biz, tarihe hiçbir vesika ve müspet hadise bırakmıyoruz ki... Sizin bu af ve müsamaha hissiniz devam ettikçe, kim vatanperver, kim bugünkü şerait içinde münhasıran şahsını düşünmüş, hatta hıyanet etmiş, tarih bunu tespit edemeyecek..."⁴² diyerek serzenişte bulunduğu bir yemeği hatırlatarak şöyle der:

"İhsan Bey hatırlar mısınız, bir gün sizinle ve zannediyorum ki Doktor Adnan ve Sabık Maliye Vekili Ferit Bey'lerin bulunduğu bir hususi toplantıda, zaferden sonra memlekette kalması, vatanın huzuru itibariyle mucibi endişe olacak kimselerin listesinden bahsetmiştik ve hatırımda kaldığına göre, siz bunların daha o zaman tespitini istemiştiniz. Şimdi Yusuf Kemal Bey, her beynelmilel muahedenin bir affı derpiş ettiğini söyleyerek, böyle bir ihtimale karşı hazır bulunmamızı istiyor."⁴³

Sonraki günlerde konu neredeyse unutulur gibi olmuştu. Çok daha sonraları ise; Aff-ı Umumi'nin dışında bırakılacaklar için Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'de, Başbakanlıkta ve Dâhiliye Vekilliğinde hazırlık yapıldığı söylendi. Topçu İhsan Bey bir gün Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa (Özalp) ile konuştuğunda, ondan, polisin dışında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi yani Fevzi Paşa'nın bizzat liste hazırlanması işiyle uğraştığını öğrenir. Hatta bazı isimler sıralar.

⁴² Emin Karaca, **150'likler**, s. 22

⁴³ Cemal Kutay, **150'likler Faciası**, s.45-50

Bundan sonra İcra Vekilleri Heyeti'nde tartışmalar olur. Aff-ı Umumi'nin dışında bırakılacakların listesini hazırlamak görüldüğü kadar kolay olmayacaktır.

1.2.1 Lozan Konferansı Esnasında Af Konusu ve Sayının Tespit Edilmesi:

Lozan'a gidecek delegeler belli olmuş ve heyet Lozan'a hareket etmiş, ancak hala kimlerin af kapsamı dışında bırakılacağı belirlenememişti.

Lozan Barış Konferansı'nın 21 Kasım 1922 ve 4 Şubat 1923 tarihleri arasında gerçekleşen birinci döneminde ise İsmet Paşa "Bir kısım tebaanın aftan istisna tutulacağını" açıkladı.

Görüşmelerin kesilerek İsmet Paşa başkanlığındaki heyetin Ankara'ya dönmesiyle konu tekrar Bakanlar Kurulu gündemine gelerek 21 Şubat 1923 de yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında konu yine karara bağlanamadı.

Bu sıralarda ise Mustafa Kemal'den Lozan'daki İsmet İnönü'ye, daha önce Yunanlılara sığınarak Atina'ya kaçmış olan Çerkez Ethem ve kardeşleri tarafından bir suikast düzenleneceği bilgisi ulaştı⁴⁴. İsviçre Hükümeti de Türk heyetine suikast düzenleneceğini öğrenmiş, önlemler almış ve durumu İsmet Paşa'ya haber vermişlerdi. İsmet Paşa bu şahısların şehrin büyük lokantalarından birinde yemek yiyen arkadaşları tarafından görüldüğü ve aleyhlerinde Türkçe konuştuklarını daha sonra yurda dönünce açıklamış, bunların af kapsamına alınmayacağını söylemişti.⁴⁵

Görüşmelerin ikinci safhası için Türk heyeti Lozan'a geri dönmüştü, ancak elinde hala antlaşma metnine koydurabileceği bir liste yoktu, miktar da belli değildi. Sayının 150 olarak belirlenmesini Dr. Rıza Bey (Nur) şöyle anlatmaktadır.

⁴⁴ Bilal N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, s 461

⁴⁵ Cemal Kutay, *a.g.e.*, s.83

“Bu mesele, birinci safhada tali komitede kalmıştı. Biz sadece harp hali dolayısıyla ve harp suçlusu olarak işe karışmış olanları karşılıklı affedelim diyorduk. Venizelos, Tırkiye’deki Rumları dırşunerek umumi bir af istiyordu. Bu mevzuda Fransızlarla İngilizler arasında da prensip farkları vardı. Bizim için ise ehemmiyetli olan, milli cidal sırasında başımıza dert olmuş bazı insanlarla, siyaset icabı, zaferden sonra mevcudiyetleri arzulanmayan bazı adamlardan kurtulmak için çare bulmaktı. İşin içyüzü buydu.

Fakat kim kimi istemiyor, bilinmiyordu. Devletin şöyle muntazam bir arşivi de yoktu. Meslektaşım Doktor Adnan, Dâhiliye Vekili iken bu işi yapmaya kalkıştı, olmadı. Olamazdı da... Ne ise. Olsa idi sanki netice ne olacaktı? Bu da ayrı bahis... İstenseydi, dosyalara birkaç fiş eklenirdi, olur biterdi.

Ama Lozan’da elimizde hiçbir şey yoktu. İsmet Paşa’yı yokladım. O da muhakkak bazılarının memlekete gelmesini, yerleşmesini, olup bitenlere karışmasının hiç de hiç istemiyordu ama onun gibi, istemediklerini istemeyenler de pek çoktu. Hepsini ayrı ayrı tespit etmek de kimsenin hakkından gelebileceği bir iş değildi. Nihayet bir gün, Ankara’dan bir iş’ar alındı: Umumi af protokolünde mutabakatımızı bildirebilecektik. Fakat istisnalar şarttı.

Bu istisnaların sayısını tam ve kati olarak bilmiyorduk. Birçokları, zaten memleketi kendiliklerinden bırakıp gitmişlerdi. Kollarından gel diye ekseydik gelmezlerdi, gelemezlerdi... Bunlar kaç kişiydi? Tam olarak bilinmiyordu... Aynı ceza ölçüleri içinde kimlere vatan toprakları yasak edilecekti? O da bilinmiyordu.

Bütün bu meçhuller içinde meseleye bulunmuş olan çare ve hal tarzı, çok sayanı dikkatti: Umumi af beyanname ve protokolün, isimlerini tespit hakkı hükümete ait olarak, bir (rakam) kabul ettirecektik.

şimdi mesele daha basitleşmişti: Az geldiği zaman yeni dertler çıkarabilecek olan bu (rakam)ı da Ankara bildirdi: Yüz elli dediler.⁴⁶

⁴⁶ Rıza Nur, a.g.e., s.1071

24 Temmuz 1923'de sona eren görüşmeler sonunda Lozan Antlaşması metnine ek olarak genel affa ilgili protokol imzalandı.

24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiştir.

Bugünkü tarihli barış antlaşmasını imzalayan devletler doğuda barışı bozmuş olayların unutulması isteğiyle dolu olduklarından yetki belgeleri uyarınca hareket eden aşağıdaki imza sahipleri aşağıdaki hususları bildirmekte anlaşmışlardır” ibaresi ile başlayan protokol toplam yedi maddeden oluşmaktaydı:

İlk madde; 1 Ağustos 1914 tarihi ile 20 Kasım 1922 tarihi arasında Türkiye’de ve Yunanistan’da oturan ya da oturmuş olan hiç kimsenin, barış antlaşmasını imza eden her hangi bir devlete ya da her hangi bir devletin vatandaşlarına yardımda bulunmasından dolayı rahatsız edilemeyeceğini kapsıyordu. Ne Türkiye ve ne de Yunanistan tarafından rahatsız edilmeyecekler ve olumsuz bir muamele görmeyeceklerdi, dolayısı ile her iki devlet açısından bir karşılıklılık ilkesi uygulanmaktaydı.

İkinci maddede de, Türkiye’den ayrılmış ülkeler halkından hiç kimsenin 1 Ağustos 1914 ile 20 Kasım 1922 tarihleri arasındaki dönemde Türkiye lehinde veya aleyhindeki bir hareketinden, siyasi veya askeri eylemlerinden dolayı rahatsız edilmeyecektir ve kötü muamele görmeyecektir. Aynı zamanda söz konusu Türkiye’den ayrılmış ülke vatandaşları, Lozan Antlaşması uyarınca vatandaşlığının belirlenmesinden dolayı da rahatsız edilmeyecek ve kendilerine olumsuz davranışlarda bulunulmayacaktır.

Üçüncü maddede ise ilk iki madde de belirtilen süre içerisinde olan olaylara bağlı olarak işlenmiş olan suçların, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerince karşılıklı olarak genel affa tabi tutulması işlenmekte ve kabul edilmektedir.

Dördüncü madde; mahkûmiyetler hakkındaki affı konu edinmektedir. Buna göre; Türkiye ve anlaşmayı imzalayan öteki devletlerin vatandaşlarından olup, 20 Kasım 1922 tarihine kadar anlaşma uyarınca Türk kalacak olan topraklarda siyasi ve askeri nedenlerle, adı geçen devletlerin memurları ile karşılıklı olarak Türk memurları tarafından yakalanmış, izlenmiş veya mahkûm edilmiş olanlar genel aften yararlanacaklardı. Eğer tutukluysalar vatandaşları oldukları devletin memurlarına teslim edileceklerdi. Bu hüküm, yine bu tarihe kadar İşgal ordularına mensup bir kimsenin ölmesi ya da ağır yaralanması ile sonuçlanan bir suç işleyenler hariç olmak üzere kamu hukukuna ait bir suçtan dolayı Türkiye dışına çıkarılmış dahi olsa, işgal devletlerinin memurları tarafından yakalanmış, kovuşturulmuş veya mahkûm edilmiş olan Türk vatandaşlarına da uygulanacaktır.

Beşinci madde yine dördüncü maddeyi tamamlayıcı nitelikte olmak üzere: “Bu konuda verilmiş hükümlerin hepsi iptal edilecek ve halen yapılmakta olan bütün kovuşturmalar durdurulacaktır.” ibaresini taşımaktadır.

Altıncı madde de Türk Hükümetinin, anlaşmaya, diğer devletler gibi genel güven ortamının sağlanması amacıyla katıldığına vurgu yapılmıştır. Buna dayanarak yine Türk Hükümetinin, 20 Ekim 1918 ile 20 Ocak 1922 tarihleri arasında Müttefik devletlerce, savaş nedeniyle dağılmış aileleri bir araya getirmek niyetiyle meşru mal sahiplerinin mallarını geri vermeye yönelik yapılmış olan işlemlerine itiraz etmemek niyetinde olduğu ortaya konulmuştur. Ancak yine de söz konusu mal sahiplerinin ve ilgililerin başvuruları durumunda, yapılmış olan bu işlemler tekrar incelenebilecektir. Kişi ve mallara ait iddialar, Kızılay ve Kızılhaç'ın birer temsilcisinden kurulu komisyonca incelenecektir. Anlaşmazlık durumunda ise bu temsilciler hakem seçecek ve anlaşmazlık devam ederse bu hakem Milletler Cemiyeti Meclisince atanacaktır.

Yedinci ve son maddede ise:

“Sivil tutukluların geri verilmesi ve savaş esirlerinin değişimi hakkında Yunanistan Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında 30 Ocak 1923 tarihinde yapılmış anlaşmanın 5. Maddesinin konusu olan yatıştırıcı önlemlerin yararını onaylayan İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri Türkiye Hükümeti tarafından karşılıklı işlem şartıyla 20 Kasım 1922 tarihinden sonra kamu hukukuna ilişkin suçları işlemiş olanlar müstesna olmak üzere halen tutuklu olarak ellerinde bulunabilen Türk savaş esirleri ve sivil tutuklular lehinde aynı hükümleri kabule hazır olduklarını bildirirler.” ifadesi yer almaktadır.

Protokolde Müttefik Devletlerden; Rumbold, Pellé, Montagna Garroni, Otchiai, Caclamanos Veniselos ve Contzesco Diamandy ile birlikte Türk Delegelerden; M. İsmet, Dr. Rıza Nur ve Hasan'ın imzaları bulunmaktaydı.

1.2 LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASININ GETİRDİĞİ GENEL AF BİLDİRİSİ'NE EKLENEN 150'LİKLER İLE İLGİLİ PROTOKOL VE 150'LİKLER LİSTESİNİN TESPİT EDİLMESİ ÇALIŞMALARI

1.2.1 Protokol:

150'likler ile ilgili protokolde, genel affa ait bildirinin ilk paragrafının yürürlükte olması ile birlikte Türk Hükümetine bu paragrafta belirtilen koşullardaki kimselerden 150'si ile ilgili bu kimselerin Türkiye'ye girmelerini ve oturmalarını yasaklama hakkını vermiştir⁴⁷. Aynı zamanda Türkiye hükümeti bu kimselerden Türkiye'de bulunanları yurt dışına çıkarabilecek ve yabancı ülkelere listeye dâhil olanların da dönüşlerini yasaklayabilecekti.

⁴⁷ “Lozan Barış Antlaşması'nda kabul edilen bildiri gereğince TBMM 12 Ramazan 1342 (16 Nisan 1924) tarihinde 487 sayılı Aff-ı Umumi'yi kabul etti. Bu yasanın 150'likler ile ilgili 3. ve 6. Maddeleri şöyleydi: Madde 3- Lausanne Muahedenamesi'ne merbut Aff-ı Umumi Beyannamesi'nde istihdaf edilen 150 şahıs, iş bu afftan müstenadır. Madde 6- İş bu kanunu icra-yı ahkâma Adliye ve Midafaa-i Milliye vekilleri memurdur.” Emin Karaca, a.g.e., s. 44

150 kişiye dâhil olacak olan kimselerin adları, Barış Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra, genel af bildirisinin kendisini ilgilendiren yönde sonuçlandırılması için, Türk Hükümeti'nce yayınlanacak olan genel af bildirisine eklenecekti. Türkiye Hükümeti tespit edilecek 150 kişi ile ilgili uygulayabileceği uygulamalar yanında, bu kimselerin taşınmaz mallarının ve diğer mallarının tasfiyesine karar verildiği takdirde, bu tasfiyeyi kendi rızaları ile yerine getirmeleri için, söz konusu bildiri tarihinden itibaren dokuz aylık bir süre verilecekti. Eğer bu sürenin bitiminden sonra tasfiye işlemini Türkiye Hükümeti gerçekleştirirse, tasfiyeden ele geçecek olan hâsılat bu kişilere teslim edilecekti.

Karar aynı zamanda genel affa ilişkin bildirinin ilk bendinden yer alan hiçbir kayıttan, Yunan Hükümetinin Yunanistan ile Türkiye arasındaki çarpışmalar sırasında askerlik görevleri bakımından kusur sayılan nedenlerden dolayı kendi ordusuna bağlı bulunan veya bulunmuş olan gayrimüslim vatandaşlarını kovuşturma hakkını bozmayacağını da kapsamaktadır.

1.2.2 T.B.M.M.'de Yapılan Görüşmeler:

Türkiye Devleti amacına ulaşmış, Antlaşmaya genel af kapsamı dışında tutulması gerekenler olduğu istisnasını koydurmasına rağmen Rıza Nur'un da belirttiği gibi az geldiği zaman yeni sorunlar çıkarabilecek şekilde kendini 150 sayısı ile bağladı. Cumhuriyet Tarihi'nde 150'likler diye bilinen bu kişiler hakkındaki ilk görüşme İkinci TBMM'de 16 Nisan 1924 günü gizli oturumda tartışıldı.⁴⁸

İçişleri Bakanı Kütahya Milletvekili Ahmet Ferit Bey (Tek) Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra söz konusu 150 kişinin isimlerinin tespiti için İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nde çalışmalar yapıldığını, ancak hazırlanan listenin 600 kişiyi bulduğunu ve bu listenin de ikinci bir eleme ile 300 kişiye indirildiğini belirtti. Ancak bu listenin içinden 150 kişinin nasıl

⁴⁸ Görüşmelerin tamamı için bakınız ; Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları Devre II C.IV, s.434-454; İlhami Soysal, 150'likler, s. 67-133

belirleneceğinde sorun çıkmıştı. Vahdettin “Hanedan Kanunu” ile zaten sınır dışı edildiği için listeye alınmamıştı⁴⁹. Fakat başyaveri gibi adamları hala Türkiye’deydi. Sevr Antlaşmasını imzalayanlar, Kuva-yı İnzibatiye’yi oluşturanlar, Çerkez Ethem ve yandaşları, Çerkez kongresine katılanlar⁵⁰ ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanla işbirliği yapan çeteler bu listeye alınmalıydı. Bununla birlikte; sınırlar dışında çeşitli adlarda dernekler ve komiteler kurup milli mücadeleyi önlemeye çalışanlar, ülkenin en buhranlı zamanlarında yaptığı yayınlarla zaferi engellemeye çalışan basın organı sahip ve yazarları da unutulmamalıydı. Listenin bu şahısları kapsamaması için çaba gösterilecek, ancak bu şahıslardan bazıları zaten yurt dışına kaçtıklarından, bunlardan Yunan askeri birliklerine katılanlar listeye dâhil edilmeden vatandaşlık yasası gereğince vatandaşlıktan çıkarılacaktı. Listeye girenler artırılmaya çalışılıyor ancak yine de listeye alamadıkları da kalıyordu. Yine de listeye son şeklinin verilmişti ve meclise sunulacaktı. Ahmet Ferit Bey bunları söyledikten sonra listeyi okutmak mı gerektiğini yoksa komisyon kurularak önce burada incelenmesi mi gerektiğini sordu.

Söz alan Topçu İhsan Bey, aslında listeye alınması gerekenlerin binden fazla ve dört bin civarında olduğunu, ancak yüz elli kişilik liste hazırlanması zorunluluğunun olduğunu, bu listenin hazırlanması sırasında hem ihanet edip hem de gelecekte kendilerinden sürekli ihanet beklenecek olanların dâhil edilmesi gerektiğini belirtti. Bu şahısları yurtdışına atarken intikam duygusu içinde olmadıklarını, ancak

⁴⁹ VI. Mehmet Vahdettin, “3 Mart 1924 Hilafetin Kaldırılması” ile ilgili kanunun kabulünden önce, ancak “1 Kasım 1922 Saltanatın Kaldırılması” kanununun kabulünde hemen sonra, 17 Kasım 1922’de İngilizlere sığınarak ülkeyi terk etti. Paris’te yayınlanan 19.11.1922 tarihli “*Journal des Débats*” gazetesi bunu, şu şekilde izah etmektedir:

“Sultanın bir İngiliz gemisine binerek kaçışı iki-üç kez duyurulmuş sonra yalanlanmıştı. Dünden beri kesinleşen bu haber, doğurduğu sonuçlar bakımından belli bir önem taşıyabilir; çünkü VI. Mehmet tahttan çekilmedi ve Ankara Hükümetinin, iktidardan uzaklaştırıldığını açıklamasından sonra, İngiliz Hükümeti, doğru-yanlış Hintli Müslümanların sultanın yanında yer aldığı haberini ikna edici buldu. Böylece İngiltere, milliyetçi Türklerin reddettiği halifeyi himayesi altına aldı; bu jest bir gün belki yeni komplikasyonlara yol açacak.” Bilal N. Şimşir, **Dış Basında Laik Cumhuriyetin Doğuşu**, s. 54

⁵⁰ “İzmir’de 24 Ekim 1921’de bir Çerkez Kongresi toplanmıştır. Kongre, Büyük Devletlerin, özellikle İngiltere’nin himayesini aramıştır. İstanbul’daki İngiltere Yüksek Komiseri Rumbold’un 13 Aralık 1921 günü Dışişleri Bakanlığına gönderdiği Lamb raporunda, ‘İzmir’deki Çerkez Kongresinin Anadolu Çerkezlerinin Karadeniz kıyısında toplanıp İngiltere himayesi altında özerklik almayı istediğini’ belirtmiştir. 1922 yazında ise ‘İyonya özerkliği fikri ortaya atılmıştır. ‘İçinde Hristiyanların, Çerkezlerin ve öteki antikealistlerin güvenlik ve egemenlikle kalacakları bir küçük Asya Devleti’ kurma söz konusudur. İzmir’de ilk milliyetçi örgütün başkanı olan ve sonradan Yunan safına geçen İzmir Belediye Başkanı Hasan Paşa, ‘ Her cins ve mezhepte halkın salt mutluluğunu sağlamaya yönelmiş’ bu yeni düzen için, İzmir Müslümanları adına teşekkürde bulunmuştur. Lozan’da Curzon, Çerkez affi üzerinde önemle durmuştur.” Bkz. Doğan Avcıoğlu, **1938’den 1925’e Milli Kurtuluş Tarihi**.

gelecekteki hainliklerin önlenmesi için ayrılmaları gerektiğini belirterek Üsküdar mutasarrıfı Ziver'in listede olmadığını ancak mutlaka girmesi gerektiğini söyledi.

İhsan Bey'in konuşmasından sonra söz alan Aydın milletvekili Mahzar Bey (Germen), listenin böyle kişi tartışılmasıyla işin içinden çıkılamayacağını, Bakanlar Kurulunun saptadığı listenin değiştirilmeden onaylanması gerektiğini, listeye bütün hainleri sokma olanağının bulunmadığını belirtmiştir.

Tartışmalar bu noktadan sonra liste hazırlanırken hangi prensiplerin esas alındığı hususuna gedi. Ali Sururi Bey , Hüseyin Hüsnü Efendi, Tunalı Hilmi Bey, Mazhar Bey, Dr. Mustafa Bey, Ahmet Süreyya Bey, Akçaroğlu Yusuf Bey, Hacıbekir Efendi İçişleri Bakanına listenin hangi prensiplerle oluşturulduğunu ısrarla sorar. Ahmet Ferit Bey sorulara şöyle cevap verir: “Efendim, prensip diye ne istiyorsunuz? Hain, hain... Ne prensibi? Yalnız hainliğin yönü ve türü bakımından nacak bir sınıflandırma yapılabilir. Yoksa prensip nedir?”⁵¹ Daha sonra genel olarak kimlerin listeye alındığı hususunda bilgi verir. Ancak yine belirlenen 600 kişilik listeden kimlerin 150'lik listeye eklenip kimlerin çıkarılması gerektiğini söylemeleri için kimleri listeye aldıklarını okumaya başlar. İsimlerin okunmasında, henüz soyadı kanunu olmadığı için, benzer isimlerden hangisinin listede olduğu tartışılır. İçişleri Bakanı listeyi okudukça bazı milletvekilleri listeye girmesi gereken “daha çok hainlik yapmış” kişiler olduğunu söyleyerek itiraz ederler. Ferit Bey bu itirazları şöyle yanıtlar: “Şimdi Efendim, bu gibi partilere üye olup da yaptıkları cinayetler daha ağır olanlar geliyorsa, söylersiniz onu koruz, başkalarını çıkartırız.

150'likler konusunun tartışıldığı 16 Nisan 1924 Çarşamba günkü Meclisin o oturumu, bir gizli oturumdur. Toplantıya o günlerdeki Meclis Başkanı, eski Başbakanlardan Fethi Bey (Okyar) başkanlık etmektedir. Yazmanlıkları, Yozgat Mebusu Avni Bey (Doğan) ve Kütahya Mebusu Ragıp Bey (Soysal) yapmaktadır. Gündem, “Lozan Barış Antlaşması gereğince ilan edilecek genel af dışı bırakılacak

⁵¹ Ferit Bey'in bu çıkışı karşısında Akçoroğlu “*Kaçak Vahdetin'in yanındakiler haindir!*” deyince oturumu yöneten Başkan Fethi Bey kızarak: “*Demin zatıâliniz şikâyet ediyordunuz!*” der. Yusuf Akçoroğlu “*Hakkınız var!*” demekten başka karşılık veremez. Emin Karaca, a.g.e., s. 39

150 kişilik liste üzerinde görüşme” olarak belirlenmiş ve ilk sözü İçişleri Bakanı Ahmet Ferit Bey (Tek) almıştır.⁵² Bundan itibaren konuşmalar şu şekilde devam etmiştir:

FERİT BEY (Dâhiliye Vekili) (Kütahya) – Reis Beyefendi müsaade buyurur musunuz? Efendim, celsei hafîye istirham etmekten maksadımız, bazıları bu deftere dâhil değildir. Malumu Âliniz veçhile bir iskat defteri getirmişizdir. Fakat aleni celsede diyemeyiz ki filan dâhil değildir, fakat tabiiyetten iskat edeceğiz. Bu noktai nazardan bu deftere dâhil olanlar diğer deftere dâhil değildir. Fakat onu tabiiyetten iskat edeceğiz. Bunun için kâfi delail vardır. Bunu tabii aleni söyleyemeyiz.

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) – Efendim; iskat defteri evvela okunmalı, sonra aleni celseye geçilip aleni de söylenmelidir.

İSMET BEY (Çorum) – Gazetelerde bunlara ait liste neşrolunmuştu. Hâlbuki Meclisi Âlinin Yozgat isyanı hakkında bir kararı vardır. Çapanoğullarına da şamil değildir. Meclisin kararı hilafına böyle bir şeyin icrası muvafık olmayacağını söyleyecektim. Heyeti Vekile bunu nazarı dikkate alarak çıkarmış olduğunu gördüm. Yalnız bu listede Vahidettin'in bütün tedbirlerini idare eden bir adam vardır. Hazineci Refik'dir, maliyeci Refik, Defteri Hakani Eminî olmuştur ve Maliyeye devredilen ne kadar emval varsa onun namına kayıtlarını tashih etmeğe çalışmış ve onun yanında bütün planlarını yapan Refik mevcuttur. Refik'in yerini tutacak ve ona muadil burada kimse yoktur. Refiki koymak ve onun yerine bir Çerkez çıkarmak lazımdır.

MEHMET BEY (Karesi) – Şamlıdan bir Türk çobanı var, onu çıkaralım.

REŞAT BEY (Saruhan) – Efendiler; bugün bilmem kaçınıcı defa olmak üzere yine dairei intihabiyemden bir mektup aldım, arkadaşlarıma da gelmiştir. Esme kazasının Garaplar kariyesinden Mavan oğlu Mustafa. Bu adam İzmir'in işgali gününden beri Yunanlılara rehberlik etmiştir. Uşak'ın sukutuna sebep olmuştur.

⁵² İlhami Soysal, a.g.e., s.30-32

Onlara yardım etmiştir. Elyevm Kule Hapishanesinde mevkuttur. Bu adam müteğallîğbedendir. Maateessüf Divanı Harpçe şimdiye kadar mahkûm edilmemiştir. Çünkü bir taraftan mütemadiyen para yedirmektedir. Agniyadır. Bu adamı zannediyorum Kütahya Mebusu arkadaşım da tanıyacaktır.

RAGİP BEY (Kütahya) – Evet, bendeniz de biliyorum. Çok şeni bir adamdır.

HACİM MUHİTTİN BEY (Giresun) – Ben de biliyorum. Şimdi anlatacağım.

REŞAT BEY (Devamla) – Bu adamın 150 kişilik listeye ithalini bendeniz de istirham ederim.

REMZİ BEY (Gaziantep) – Efendiler; bu liste ile bir kısım haini vatanların aftan istisna edilmesinden maksat, her halde bunların seyyiatı maziyesinden daha fazla olarak atide memleket ve millete iras edecekleri zarardan dolayıdır. Bu meyanda bu gibi hainlerin 150 kişilik listenin içerisinde bulunması epeyce bir ehemmiyeti haizdir. Millet haini vatanlarının adedi 150 olmadığı halde daha fazla olduğu, fakat bu adedi Lozan Konferansında kabul ettiği ahitname dolayısıyla diğerlerini affetmiştir. Binanaleyh efendiler, biz 150 kişiyi her halde gerek seyyiatı maziyesi itibariyle ve gerekse memlekete atide yapabileceği zararları itibariyle çok muzurlarını intihap ederek bu listeyi o şekilde tanzim etmeliyiz. Dâhiliye Vekili Beyefendi daha mühim haini vatanlar bulunabilir. Bunların tabiiyetten iskat suretiyle çareleri vardır diye mütalaa buyurdular. İştirak edeceğim. Fakat tabiiyetten iskat suretiyle mazarratları def olunacak adamlar her halde ehemmiyet ve mazarratlarının derecesi itibariyle bu 150 kişilik liste içerisine gireceklerle mukayese edilmelidir.

Bunun için bendeniz çok rica ediyorum, bu liste okunurken de dikkat ettim, bilmem ne kariyesinde Mustafa oğlu Mehmet, bilmem ne kariyesinde Mustafa oğlu Remzi gibi muhtelif isimler var. Zannedersem vaktiyle harekâtı isyaniyede bulunmuş, kurşun atmış, fakat şahsı itibariyle o kadar mühim olmayan gerek mazide ve gerek atide yaptıkları ve yapacakları seyyiat itibariyle mühim olmayan kimseler vardır. Bunun için bunların listeden çıkarılması ve bunun yerine muhtelif

mıntakalarda bilhassa burasını nazarı dikkati âlinize arz ediyorum. Muhtelif mıntakalarda seyyiatı sabit olmuş ve bilahare atiyen seyyiatları vukubulacak mazarratları behemahal memul olan kimseleri ilave etmek elzemdir.

RASİM BEY (Sivas) – Yani fikirli adamlar.

REMZİ BEY (Devamla) – Ben kendi mıntakam itibariye eksik olarak bir şahıs biliyorum. Onu teklif edeceğim. O da Galip'tir. Müdeimmumi olmuştur. Fransız teşkilatının başında ve hala Halep'te bulunuyor. Yarın buraya gelirse ve hudut boyundaki memleketimizin emniyeti siyasiyesini ve emniyeti dâhiliyesini ihlal etmek onun iktidarı dâhilindedir. Bunun için ben kendim memleketim için misal olarak bunu bildiğim için arz ediyorum. İsterseniz bu. Benim gösterdiğim adamı kabul etmeyiniz. Fakat liste okunurken nazarı dikkatimi celbetti. Bilmem hangi köyden ne çavuş. Bu isimler üzerinde münakaşa edelim, çok rica ederim.

NIYAZİ BEY (Mersin) – Efendim; arkadaşlarımız izah ettiler. Hakikati halde bu listede iki kısım eşhas mevcuttur. Birisi şu, şu gibi meşhur ve muayyen eşhas, bunların kimisi Kuvay-i İnzibatiye'yi teşkil etmişler. Kimisi Sevr Muahedesini imza etmişler, onlar malum. Bunlardan başka bir de fiilen köyden filan oğlu filan vardır. Filan oğlu. Bu bence bizde...

ŞEREF BEY (Diyarbakir) – Mesela Saraçoğlu...

NIYAZİ BEY (Devamla) – Şey, gayri maruf eşhas demektir. Müsaadenizle efendim; bu listede ismi zikredilmeyen hainler var. Adana Müdafa-i Hukuk Halk Fıkrası Heyeti buraya müracaat etmiştir ve gazeteler bununla çok meşgul olmuşlardır. Ezcümle Posta Gazetesini çıkaran İlhami var. Fransızların müşavirliğinde bulunmuştur ve mühim hizmetlerini yapmıştır. Esasen bizim askeri binbaşımızdır. Sonra Sito Garip Fuat var, Sito Garip Sarık var. Şeyh Galipler. Bunlar onların Reisi idi. Sonra bunlar orada bulunan Nusayrilerin Rüesasındandır. Bir de Fransızların Belediye Reisliğini yapmış Hafız Mahmut isminde bir adam vardır. Bunlar fetvalar neşretmişler. Anadolu davasının batıl olduğuna dair halkı iğfale çalışmışlar. Bu tarzda adamlardır. Bendeniz böyle ufak tefek adamlarla uğraşmaktan

ise 150 kişiye ithal edilecek esaminin böyle muharrik olarak tanınmış olan eşhasın ihtilalini rica ediyorum.

ŞÜKRÜ BEY (Bolu) – Hepsi de öyle.

TALAT BEY (Ardahan) – Ne vakit yapılır? Bu ne vakit tetkik olunur vakit mi kaldı bu işe?

AHMET MUHTAR BEY (İstanbul) – Ben bir kişinin listeye niçin dâhil olduğunu soracağım, dâhil olmadığını değil. Şebin Karahisar Mebusu Fevzi Bey vardır. Fakat dünya kadar itilafçı vardır. Bu adamın memlekete bir fenalığını işitmedim. Birçok kişiye sordum.

HACİM BEY (Giresun) – Köke kadar da haini vatandır.

MUHTAR BEY (Devamla) – İtilafçılık memlekete hariç olmağa kâfi değil gibi geliyor.

FİKRET BEY (Kozan) – Kuvayi İnzibatiyeyi teşkill edenlerdendir bu adam.

MUHTAR BEY (Devamla) – Eğer böyle bir fenalığı varsa varsın gitsin. Ben sordum Dâhiliye Vekili Ferit Bey'e, böyle istediler, fenalığını ben de bilmiyorum dedi.

HACİM MUHİTTİN BEY (Giresun) – Arkadaşlar; Reşat Beyin Heyeti Celileye arz ettiği Mavan oğlunu ben şahsen tanırım. Yunan işgali zamanında filhakika bu lâin şahsiyetin bu memleket aleyhine ve Yunanlılar lehine yapmadığı şenaat ve cinayet kalmamıştır. Yalnız bu memlekette bir dakika yaşatılması caiz olmayan bir şahsiyettir.

Sonra, Osman Nuri isminde bir adam unutulmuştur. Bu adam bendeniz Karesi Mutassarrıfı iken bu, Ayvalıkta Kaymakamdı. Mehmet Bey işhat ederim.

Karesi Mebuslarını işhat ederim. İngilizlerle teşriki mesai etmiş, casusluk yapmışlardır. Bolu'yu berbat etmişlerdir. Sonra biz Balıkesir'de uğraşırken ve tırnaklarımızla siper kazmağa uğraşırken bu hain İstanbul'dan Balıkesir Mutasarrıflığını taahhüt ve kabul etmiştir ve 300 gönüllü Arnavut jandarma ile gelmek istedi. Fakat gelemeydi. Çünkü ölüm vardı orada. Ondan sonra yine Osman Nuri Bolu Mutasarrıfı olmuştur. Ferit Hükümetinin Bolu Mutasarrıfı olmuştur. Orada da yapmadık fenalık bırakmamıştır. Sonra Dersim Mutasarrıflığına tayin edilmiş bunu Heyeti temsiliye tevkif etmiş, fakat her nasılsa yakasını kurtarmış ve Bulgaristan'a kaçmıştır.

Arkadaşlar; bu kâfi gelmiyormuş gibi bu melun şahsiyet elan daha bu memlekette valilik almak için veya bu memleket namına ecnebi memleketinde memuriyet kabul etmek için müracaatta bulunuyor. Buna da Karahisar Mebusu Ali Beyi işhat ederim. Bunu kendisinden isterim. Bu adamların elam bu memlekette laf söylemeğe ve memuriyet istemeğe nasıl hakkı vardır?

Sonra İzmir'de bir köylü gazetesi çıkarıyordu. Arkadaşlar; Köylü Gazetesinin yaptığı fenalıkları hepiniz bilirsiniz. Bu gazete ve bu gazetenin sahibi Refet ve lâin şahıs ki bütün memleketçe tanınmış lâin bir şahsiyettir. Nerededir, malum ve meçhuldür. Dâhil değildir.

AVNÎ BEY (Cebelibereket) – Dâhildir efendim.

HACİM MUHİTTİN BEY (Devamla) – Müsaade buyurun. 150 kişi de dâhil değildir. Sonra İzmir'de Belediye Reisi bulunan Hacı Hasan Paşayı da tanırırsınız. Birçoğumuz vicahen, birçoğumuz gıyaben tanırırsınız. Bu adam İzmir'in ve memaliki müsteviyenin Yunanlılar elinde kalması için en büyük fenalığı yapmıştır. Bunlar da dâhil değildir. İthal edilmesini rica ederim. (Nereye sesleri).

REFİK BEY (Konya) – İskat defterine konur.

REİS - Efendim vaktin dar olduğu malumu âlinizdir. Kifayeti müzakere hakkında da üç tane takrir vardır. Kifayeti reyi âlinize vazedeceğim.

ŞÜKRÜ BEY (Bolu) – Bu Osman Nuri listeye girmedi ise bu listenin hiç kıymeti yoktur.

AHMET FERİT BEY (Dâhiliye Vekili) (Kütahya) – Efendi; bazı isimlerden bahis buyurdular. Bu isimlerin bazıı 1922 Teşrinisanisinden sonra Yunanistan, Yunan ordusundan maaş almak yahut Yunan Hükümetinin bazı hidematında bulunmak itibariyle tabiyeti ecnebiyeyi kabul ettikleri cihetle tabiiyetten iskatları kabil olan adamlara aittir. Binanaleyh defterde bulunanların ya bazıları henüz mevkufturlar. Veyahut tabiiyeti ecnebiyeye girmemiş Avrupanın muhtelif yerlerinde bulunmaktadır.

Bu suretle oraya koyabilmek için diğerlerini iskat defteri diye tabiiyetten iskat etmek üzere yüz kişilik, 150 kişilik bir defter yapıyoruz. Bu 150 kişilik defterden başka afivle alakası yoktur diye diğer bir defter yapıyoruz. Doğrudan doğruya Tabiiyet Kanunumuzla teması olanları ihtiva etmek üzere bu şeyi yapıyoruz. Mesela Köylü gazetesi sahibi Refet, İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa gibi adamlar tabiiyetten iskat edilebileceklerdir. Eğer öteye korsak tabiiyet defterinden çıkaracağız. Binaenaleyh tabiiyetten iskat defterine koymayı Heyeti Vekile münasip görmüştür. Bir de Mavan oğlu Mustafa'dan...

ŞÜKRÜ BEY (Bolu) – Osman Nuri'den bahsettiler. Bize müptezel efendiler demiştir.

AHMET FERİT BEY (Devamla) – Bir de Osman Nuri vardır. Şimdi eğer müsaade ederseniz nihayetden üç kişi çıkararak...

HULUSİ BEY (Karesi) – Hayır, hayır... Bunların gelmek ihtimali yoktur. Bu 3 şaki memlekete gelirse jandarma bile tenkil edemez. Rica ederim. Onlar Midilli'den ara sıra memlekete tecavüz ediyorlar.

AHMET FERİT BEY (Devamla) – Esasen geçen defaki müzakere neticesinde rüfekayı muhteremden bazıları buyurmuşlardı ki firarileri vardır, bunların hepsini defterden çıkarınız. 150 kişilik defterden çıkardık. Yani 19 teşrinisanide ya Yunan ordusu ile gelmiştir yahut Yunanlıların teşvikatı ile çete halinde gelmişlerdir ad ve telakki ederek bunların heyeti umumiyesini tabiiyetten iskat ediyoruz. Yalnız beyefendinin buyurduğu veçhile hakikaten siyasi bir surette şekayet yapan ve bugün elimizde mevkuf olan adamlar vardır ki bunlar Yunanlılarla teşriki mesai etmiştir ve bunları iskat defterine koymanın imkanı yoktur. Çünkü bugün topraklarımızın üzerindedirler. Fevkalade muzur adamlarmış. Onlardan mümkün olanlarını koyduk. 15-20 kadarı girememiştir. Şimdi iki, üç kişiye çıkarırsak o on beşin üzerine üç kişiyi daha ilave etmiş olacağız. Binaenaleyh bunların heyeti mecmuasını daha ilave etmiş olacağız. Binaenaleyh bunların heyeti mecmuasını zaten 150 kişilik deftere dâhildir, suretinde huduttan dışarıya atacağız. Yaptığımız bundan ibarettir. Şimdi onları koymak lazım gelirse diğerlerini çıkarmak lazımdır.

ŞÜKRÜ BEY (Bolu) – Osman Nuri Beyi bu lisenin haricinde bırakmak dünyada olacak şey değildir. Ankara'yı tehdit etmiş bir adamdır.

HALİL BEY (Zonguldak) – Ağyan'dan Abdülkadir Efendinin yeğenidir. Bu adamcağız harbi umumiden evvel Ruslarla birleşmiştir. Harbi umumi içerisinde birçok işler yapmıştır. Son zamanlarda Revandis'de bulunan bir müfrezemizi harben kaçırarak orada İngilizlere valilik etmiştir. Bu adamın gerek iskat defterine, gerek 150 kişilik listeye ithali imkânı yok mudur?

AHMET FERİT BEY (Devamla) – Efendim; iskat defterine ithal etmenin imkânı vardır ve hiç mahzuru yoktur. Yalnız düşündüğümüz şey şudur. Bu söylediğiniz adamın icrayı faaliyeti Revandislerdir ve bu elan Revandisde bulunuyor. Hâlbuki biz hiç bir zaman Revandisi hududumuzun harici addetmedik ve orada olan hükümeti de İngiliz Hükümeti addetmedik ve edemeyiz. Hâlbuki orada memleketin bazı aksamını tefrik suretiyle icrayı hüküm tutuğundan dolayı orada kaldığı surette hücrim olarak hapse atarız. Olmadığı takdirde her dakika düşmanla teşriki mesai ediyormuşçasına iskat defterine ithal ederiz ve iskat defterine ithal etmek elimizdedir. (Müzakere kâfi sesleri).

NİYAZİ BEY (Mersin) – Reis Beyefendi; müsaade buyurulur mu?

REİS – Buyurunuz.

NİYAZİ BEY (Mersin) – Efendim; mademki bunlar şaki idiler, mücrimi adi idiler. Mücrimi siyasi olmakla beraber, aynı zamanda hıyanet işlemiş adamlardı. Bunları af kanunu olmadan evvel, henüz bir taahhüt altına girmeden evvel bunları idam etmek kanunen mümkün değil mi idi?

AHMET FERİT BEY (Devamla) – Efendim; bunlar divanı harp tarafından mahkûm edilmişlerdir. Fakat evrakı gitmiş, divanı temyiz nakzetmiştir. Bir kısmı elan tahtı tevkiftedirler.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) – Bunların henüz gelmeleri kesbi katiyet etmemiştir.

NİYAZİ BEY (Mersin) – İkinci nokta; tabiiyetten iskâtı mümkün olmayanların bir kaçının bu 150 kişilik listeye ithali mümkün değil midir?

AHMET FERİT BEY (Devamla) – Efendim; burada üç kişi vardır. Refik, Mavran oğlu Mustafa, Osman Nuri. İşte bu üç kişiyi koyacağım.

EYÜP SABRİ EFENDİ(Konya) – Vekil Beyefendi, Uşak Belediye Reisi Hulusi'yi listeye ithal etmişsiniz ve bunda Hükümet hakikaten isabet etmiştir. Fakat onunla çalışan, ondan fazla hıyanet eden, şenaat irtikâp eden topal Lütfi vardı. Bu adam elyevm Anadolu'ya çete sevkine memurdur. Bu niçin ithal edilmemiştir?

AHMET FERİT BEY (Devamla) – Efendim; tahkikat icra ederiz. Bu Topal Lütfi'nin Yunanistan'da bulunması dolayısıyla iskâtı mümkündür. (Müzakere kâfi sesleri).

REİS – Efendim; Avni Bey âdemi kifaye hakkında söz istemiştir. Karar verirsiniz söz vereyim.

AVNÎ BEY (Cebelibereket) – Karar vermeye hakkınız yoktur.

REİS – Riyaset yapamaz. Fakat Heyeti Celile karar verebilir.

AVNÎ BEY (Cebelibereket) – Nizamnameyi badettadil. Efendim; Lozan muhaedesi mucibince listeye dâhil olacak kadar bir kıymet ve kemmiyette olan şahsiyetler hakkında ifade etmek istiyorum. Heyeti celileniz elde herhangi bir kimsenin dosyası mevcut olmadıkça şunun veya bunun listeye ithal veya tenzil veya tayyını teklif etmekle hiçbir vakit doğru hareket etmiş olamaz. Elhaleti hazini başka bir celseye imkân yoktur. Lozan muahedesinin tasdiki affı umuminin ilanı dolayısıyla zaruret meydandadır. O zaruret dolayısıyledir ki ikinci bir sureti hal vardır ki, 14 aydan beri bu Lozan muahedesine göre 150 kişilik listeye dair arkadaşlar Heyeti Vekileye malûmatlarını iblağ ettiler mi? Ettilerse nazarı dikkate alındı mı, alınmadı mı? Elyevm şurada, şu vaziyette zati beyanatla listeye şahıs ithal veya ihraç etmek en müthiş bir badireye sebep olur. Tay veya tenzil hiçbir zaman doğru olmaz. Ancak yapılacak ikinci bir şekil daha var. Anlaşıyor ki daha birçok liste haricinde kalmış habisin vardır. Arkadaşlar tekliflerini esbabı mucibe ile vaka zikri ile takrirle, suveri saire ile rapor halinde dermeyen ederek Heyeti Vekileye irsal etsinler. Heyeti Vekile de bunları iskat listesine ithal etsin. Bugün affı umumi zarureti karşısında bulunduğumuza ve bir de demin arz ettiğim üzere başka bir celseye de imkân olmadığına binaen maddi ve manevi mesuliyeti Heyeti Vekileye ait olmak üzere hükümete havale deriz.

REŞAT BEY (Saruhan) – Efendim; bendenizin maruzatım hakkında Kazım Paşa Hazretlerinin de malumatları vardır. Bu şahsın ithalini rica ederim. (Gürültüler).

REİS – Efendim; müzakerenin kifayetini reyi âlilerine koyacağım. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Aksini reye koyacağım. Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsınlar... Müzakerenin kifayeti kabul olunmuştur.

Takrir vardır. Okunacaktır efendim.

Risayati Celileye

Müzakere kâfidir. Hükümetin teklif ettiği listenin aynen kabulünü teklif eylerim.

Denizli
Necip Ali
Risayati Celileye

Adana'da Fransız zamanında hiyanet ettiği halde bu listede mezkûr olmayan bervechi ati eşhasın bu listeye ithalini teklif eylerim.

Mersin
Niyazi
Posta Gazetesi Sermuharriri İlhami
Şeyh Garip Fuat
Şeyh Garip Sadık
Şeyh Garip Kemal
Fransızların Belediye Reisi Hafız Mahmut
Meclis Riyasetine

1. Müzakerenin kifayetini reye koymanızı,
2. Heyeti Vekilinin cetvelini tasvip ederek ruznameye geçilmesini teklif eylerim.

İstanbul Mebusu
Ali Fethi
Riyaseti Celileye

Affi umumiden istisna edilerek 150 kişi meyanına Urfalı Mersavizade Mehmet Raif'in de ithalini bu meselenin esnayı müzakeresinde bir takdirle teklif etmiştim. Tetkikatıma nazaran bu adam listeye ithal edilmemiştir. Merkum Mehmet

Raif'in İngiliz ve Fransız işgalleri zamanında Urfa'da ne kadar nefret ve gayri kabili af melaneti ihanetkaranede bulunduğu Erzurum Mebusu Münir Hüsrev ve Kozan Mebusu Ali Saip ve Urfa Valisi sabıkı olup Genç Vilayetinde bulunan Ali Rıza Beyler de yakinen ve tefasıl ve teferruatıyla bilirler. Urfa gibi müdafaa ve İstiklal harbi esnasında en pürüzsüz ve cansiperane fedakarlıklarda bulunmuş olan vatanperver ve milletperver bir muhitte bulunduğu itibariyle nevi şahsına münhasır böyle bir hainin ferih ve fahur gezip tozması ve affı umumiden istifade etmesi münküllivücuha caiz olamayacağından, icabederse muruzül emsali zevatın şahadetına da müracat olunarak merkumun müstesnalar listesine ithalini tekrar arz ve teklif ederim efendim.

Urfa Ali Fuat
Riyaseti Celiliye
Müzakere Kâfidir.

Fena adamları tabiiyetten iskat suretiyle haklarındaki muamelei muktaziyenin ifasına devam edilebileceğinden 150 kişilik istenilen listenin aynen kabulünü teklif ederim.

Aydın Mazhar
Riyaseti Celiliye

İsmet Beyefendinin şahadetinden Çapanoğlu'larının masumiyeti hakkında bana da kanaat gelmiştir. Binaenaleyh istiklal madalyalarıyla taltiflerini teklif ederim.

Süleyman Sırrı
Yozgat

ŞÜKRÜ BEY (İzmir) – Ayıptır yahu. Meclisle alay ediliyor, böyle şey olur mu?

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Yozgat) – Niçin olmasın. (Gürültüler)
Çapanoğlu'larını tezkiye etmek ayıp değil midir?

İSMET BEY (Çorum) – Reis bey burada cereyan eden müzakere milletin mukadderatına taalluk eden en mühim mesailidir. Çapanoğulları dahalet ettikleri surette tahribat yapmayacaklarına dair vait yapmışlardır ve o suretle oturmuşlardır. Oğulları askere gitmiştir. Salih Bey hâkimdir, bugün Kırşehir’inde.

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Yozgat) – Kuvayı asiyeye kumanda ettiği halde hakimdir.

İSMET BEY (Devamla) – Meclis böyle hissiyatı şahsiye üzerine karar ittihaz edemez.

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) – Meclisin kararı yoktur Beyfendi. İstiklal mahkemesi azası buradadır. Söylesin

Refik Bey.
Riyaseti Celiliye

Ferit Hükümetinin Ayvalık Kaymakamı ile Karesi, Bolu ve Mersin mütasarrıflıklarını kabul eden ve vatan ve gayemiz aleyhine bütün mefsedetlerini icra eyleyen ve bugün Bulgaristan’da bulunan Osman Nuri nam vezirin 150 kişilik listeye ithalini teklif eyleriz.

Giresun Mebusu
Hacım Muhiddin
22/23.4.1334

Mehmet Cavid

Muhip Mağmumi isminde ziraat mühendisi bir melun vardır. Büyük Milletimizin ebedi düşmanıdır. Macaristan’da hıyanete devam etmektedir. Milletime hakaretinden dolayı kafiye o kadar hincim vardır ki elime geçse dişimle parçalayacağım. Melunun mutlaka listeye ithalini heyeti celileden rica ederim.

Malatya
Mahmut Nedim
Riyaseti Celiliye

Listeye muttali olduk. İcrasının Heyeti Vekiliye havalesini teklif ederim.

Konya
Refik
Riyaseti Celiliye

Şimdi isimleri gösterilen üç şahsın ithali ile bunlardan şerri ehven olan üç kişinin ihracını teklif eylerim.

Bolu
Şükrü
Riyaseti Celiliye

Bütün harekâtı milliye esnasında Yunanlılarla teşriki mesai ederek birçok hanümanların sönmesine sebebiyet veren Eşme'nin ihrakiyle Uşak'ın iskatına bais olan ve ahvali hakkında mukaddema biddefeat Müdafaai Milliye Vekili Kazım Paşa Hazretlerine beyanı malumat edilen Eşme'nin Garanköy Kariyesinden Hacı Maden Oğlu Mustafa ve mahdumu Nuri'nin affı umumiden istifade ettirilerek elyevm mevkuf bulunduğu Kule hapishanesinden tahliyesini Kütahya ve Saruhan havalisi asayişini ehemmiyetle ithal edeceğinden merkumanın 150 kişilik listesine ithalini teklif ederiz

Saruhan
Reşat
Saruhan
Kemal

Saruhan
Ethem
Saruhan
Abidin Ali

REİS – Efendim; takrirlerin kıraeti hitam bulmuştur. Müsaade buyurursanız Heyeti Celileniz mütalaasına bir noktayı arz edeceğim. Şimdi, takrirler iki kısımdır. Bir kısmı vardır ki listede tadilat icrasını talep ediyor. Bir kaç takrir de vardır ki aynen kabulünü talep ediyor. Şimdi bu takrirlerin hangisinin evvelce reye konması için Heyeti Celilenizin izharı mütaala etmesi lazımdır. Malumu âliniz içtimai sabıkla listenin tertibi mesuliyeti Hükümete verilmişti. Eğer bu kararında Heyeti Celileniz ise listenin aynen kabulünü reye vazedeyim. (Sabitiz Sesleri) Tercihan reye konması lazım gelir. Eğer listede tadilat ciheti tercih buyurulursa ona dair olan takrirleri ayrı ayrı reyi âlinize vazedeyim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) – Hayır hayır mesuliyet Hükümetin. Meclis yalnız tenevvür ediyor.

HACIM MUHİTTİN BEY (Giresun) – takrirle beraber ittila ettik. Heyeti Vekiliye veririz. Heyeti Vekile nasıl isterse yapsın. (Hayır Sesleri)

MAZHAR BEY – (Aydın) 150 Kişilik listeyi okudunuz. Reye koyacaksınız. Biz de kabul edelim. Bu meselenin mesuliyeti filan yoktur. Heyeti Celile bütün hissiyatını göstermiştir.

SABRİ BEY – (Saruhan) Efendim zaman geçmiştir. Daha müzakere olunacak mevat vardır.

A.FERİT BEY – (Dâhiliye Vekili Kütahya) Beyfendiler; malumu âliniz bir affı umumi kanunu çıkmıştır. Riyasetcumhur tarafından da tasdik edilmiştir. Onun için ilanı zaruridir. Binaenaleyh derakep ilan ve tatbiki lazımdır. Tekrar bir Heyeti Vekile kararı filan uzundur. Üç kişiden bahis buyuruldu, ki en mühim denildi. Beyefendinin buyurdukları Mavan oğlu Mustafa, Osman Nuri, bir de Refik.

NURİ BEY – (Kütahya) Rica ederim Hafız Mahmut unutulmasın. Bu da dördüncü olsun.

FERİT BEY - (Devamla) Binaenaleyh listenin nihayetinden üç kişiyi çıkarır, bu üç kişiyi ilave ederiz.

HULUSİ BEY – (Karesi) En şakileri çıkarıyorsun, emin ol ki en fena, en müthiş şekilleri çıkarıyorsun. (Gürültüler)

FERİT BEY – (Devamla) o halde bu üç kişinin tebdil edilip edilmemesi reye vazedilsin (Reye Sesleri)

ALİ ŞUURİ BEY – (Karasi) Efendiler; daima bunlardan bahsediyorsunuz. Fikir sahai icraya gelmezse ne kıymeti kalır? Listenin aşağısındaki adamlardan çıkarmak istiyorsunuz. Bunlar en şakilerdir. Bir fırkayı elinde tutar. Yunanlılar

altınlara gark ettiler. Başına Ferik serpuşu koydular. Böyle düşman için kıymetli, bizim için namussuz adamlar vardır ki, bir fıkraya muadildir. (Dışarıda mı sesleri) Dışarıdadır. Dışarıda dediğin memleketin kenarındadır. Midilli'dedir bu adam.

REİS – Efendim; müsaade buyurursanız Dâhiliye Vekili Beyin teklifi veçhiyle reyi âlinize koyayım. Dâhiliye Vekili Beyin teklifi veçhiyle defterin nihayetinden...

RECEP BEY (Kütahya) – Defterin nihayetinden demek doğru değildir. En hafif demek lazımdır.

ŞÜKRÜ BEY (İzmir) – Ehveni şer olanlardan... (Gürültüler)

REİS – Müsaade buyurunuz efendim, vakit geçirmeyiniz. Heyeti Vekilece ehveni şer olanlardan 3 kişinin çıkarılarak yerine isimleri zikrolunan 3 şahsın ilavesiyle defteri kabul buyuranlar el kaldırsın... Aksini reye koyuyorum... Ekseriyeti azime ile kabul edilmiştir.

İSMET BEY (Çorum) – Aleni celseye geçelim Reis Bey.

ŞÜKRÜ BEY (İzmir) – Mesele iki şıktan mürekkeptir Efendiler; tabiiyetten iskat edilecek diye ikinci bir liste var. Fakat bu nasıl iskat edilecek ve kimlerdir? Tabiiyetten iskat demek bir suretle dışarıya çıkarılacak adamlardan daha ağır birşeydir.

RECEP BEY (Kütahya) – Hayır efendim; o idari bir muameledir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) – Efendim bunun kanunu mahsusu mucibince tefsiri lazımdır.

ALİ ŞUURİ BEY (Karesi) – Mevzuu bahsolan 150 kişilik listedir. Tabiiyet meselesi başkadır. Her birinin karara iktiranı lazımdır. Müstacel bir iş de değildir. Heyeti Vekile defterini yapar, sonra getirir.

ŞÜKRÜ BEY (İzmir) – Tavazzuh edilmelidir. Meclisin değil midir bu hak? (Evet, sesleri) O kadar. Binaenaleyh bunun da meclisten geçmesi lazım gelir.

ALİ FETHİ BEY (İstanbul) – Celseyi aleniyeğe geçilmesini teklif ederim.

KAZIM PAŞA (Müdafai Milliye Vekili) (Karesi) – Müsaade buyurulursa arz edeyim. Tabiiyetten iskat için tabii kanuna istinaden muamele yapılacak ve bu Hükümete ait bir meseledir. Hükümet elinde mevcut kanunlara tabiiyetten iskat edecektir. Malumu âlinizdir ki bir adam memleketten kaçır, düşman ordusu dâhilinde bulunursa, kanunumuz bunların tabiiyetten iskata mesâğ vermektedir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) – Peki kabul ettiğimiz Teşkilatı Esasiye Kanunumuz iskatı tabiiyet hakkını Meclise veriyor.

RECEP BEY (Kütahya) – Yoktur yoktur.

ŞÜKRÜ BEY (İzmir) – Tabiiyetten iskat beraî malumat Meclise gelir.

KAZIM PAŞA (Müdafai milliye vekili) (Karesi) – Onu müsaade buyurunuz., celsei hafiyede...

FERİT BEY (Dâhiliye Vekili) (Kütühya) Beyefendiler; mesele şimdi mühim bir şekil alır; böyle. Çünkü tabiiyetten iskat ettiğimiz adamlar vardır ki hakikaten 150 kişilik listenin içerisine girmelidir. Fakat yer olmadığı için girmemişlerdir. Şimdi bu adamları affı umumiye tabi tutarak yüzelliden madasının tabiiyetten iskat için bundan bir kaç ay sonra Heyeti Celienize arz etmek usulünü takip edecek olursak bu olamaz. Çünkü bu tarzdaki müfsitleri, bir takım eşkıyaları sonra içeri sokmak demektir. Şimdiye kadar iskat, tabiiyet kanunları mucibince Heyeti Vekile tarafından Heyeti Aliyenize arz olunur. Taamül de böyledir. Binaenaleyh bunlar hakkında da 150'lik defter olarak yapacağız. Diğerlerini bu tarzda muameleye tabi tutarak bunları da kapı dışarı atacağız. Başka türlü yapmanın imkanı yoktur.

REİS – Efendim; celsei hafiyeden celsei aleniyege geçilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın... Aksini reye koyuyorum... Kabul edilmiştir efendim.

RÜŞTÜ PAŞA (Erzurum) – Yoklama isteriz.

REİS – Celseyi aleniye geçilmiştir.⁵³

İçişleri Bakanı 150'likler listesine girecek gazetecileri sayacaktır ama bırakmazlar. Ağaoğlu Ahmet Bey, Polis Müdürü Halil Beyin de illaki listeye girmesini ister. “Bu adam bizleri İngilizlere teslim etmiştir” der. Oturum başkanı, yeniden yerinden konuşanları dinlemeye çağırır. Herkes birini teklif ederse, sayının binleri bulacağını söyler. Ferit Bey yeniden, “müsaade buyurun bir kere hepsini okuyalım da eksik kalanları tamamlarız” der. Gülüşmeler olur.

Sonuçta, Ferit Bey (Tek), bin bir zorluk içinde 150'likler listesine alınmasını kararlaştırılan gazetecileri sayar. Hükümetin önerisine göre bunlar, Türkçe İstanbul Gazetesi sahibi Sait Molla, İzmir Müsavaat Gazetesi sahibi Hafız İbrahim, Aydede Gazetesi sahibi Refik Halit, Alemdar Gazetesinden Refii Cevat ve Pehlivan Kadri'dir. İzmir'de Köylü Gazetesi sahibi Refet de vardır ama, onu vatandaşlıktan çıkarılanlar listesine almışlardır.

Bir milletvekili “Abdullah Cevdet nerede” diye sorar. Ferit Bey “ona gelene kadar sabah olur” der ve listeyi okumayı sürdürür. Yine birisi sorar “Fotoğrafçı Ali Sami vardı?” Sıralardan cevap gelir “okundu o okundu...”

Gizli oturum tutanakları dikkatlice tarandığında, İçişleri Bakanının daha önceden Bandırma'da yayınlanan Adalet Gazetesi sahibi Ali Kemal ya da Ali Sami adında birinin adını söylediği görülmez. Bu belirsizlikler gösterir ki Meclisin gizli oturum tutanakları, çok sağlıklı ve eksiksiz tutulmuş tutanaklar değildir. Bu fotoğrafçı Ali Sami denilen kişi, bahriye Miralaydır (Albay). Abdülhamit döneminde Bahriye Nezaretinde (Deniz Bakanlığında) fotoğrafçılık görevini yaptı ve 31 Mart gerici ayaklanmasından sonra Mısır'a kaçtı. Orada da fotoğrafçılıkla

⁵³ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.4, s.434-454.

geçinip 1918 Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul'a gelerek Bandırma'daki Adalet Gazetesini çıkardı. Ulusal Kurtuluş Savaşçılarına karşı ağır yazılar yazdı ve 30 Ağustos zaferinden sonra Edirne'ye gidip gazetesini bir süre de orada yayınladı. Daha sonra da yurt dışına gitti.

Milletvekilleri adı okunmamış ya da okunduysa da tutanaklara geçmemiş Fotoğrafçı Bahriyeli Ali Sami için, okundu o okundu diye bağrışırken İçişleri Bakanı okuyup okunmadığından emin olmamalı ki; "onu nihayete şey edeceğiz" der.

İçişleri Bakanı daha sonra, elindeki listeye bakarak, "Şimdi hıyaneti vataniye de (vatan ihanetinde) bulunmuş olan öteki kişiler ve eşkıyaya." Yani "vatan hainliğinde bulunan eşkıyaya" der ve okumaya başlar.

Okuduğu adlar, genellikle hiç bilinmeyen, duyulmamış sıradan eşkıya adlarıdır. Bakan, "bunlar baştan aşağı idama mahkûmdur" diye bilgi verir. Bir bölümü için "Aznavur çetesinden bunlar hepsi idama mahkûm ve mevkuturlar" der.

Arada yine karşı çıkışlar olur. Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Bey "bu kadar siyasi kişi varken bunları listeye almaya ne gerek var?" diye direnir. Ferit Bey listeyi okumayı sürdürür... Birisi, bu listeye hiç ilişkisi olmayan Bursalı Fabrikatör Cemil Bey adını söyler. Bakan, bezgin sikkın "yazdım efendim yazdım" der, yine listeyi okur. Yine karşı çıkmalar olur. Bir Milletvekili "Eski Çanakkale Mutasarrıfı Mahmut Mahir var da eski İçişleri Bakanı Adil Bey niye yok" diye direktir. Birisi "o Ayan Meclisinde Kuvayi Milliye ölüyor diye bağırان adamdır" der. "Bakan eğer ehemmiyetsiz bir herifse onu buradan çıkaralım" derken, "bunaktır, bunak" sesleri yükselir. Birisi "o çok aşağılık bir adamdır" derken daha bir başkası "Adil Bey'i yakından tanıyanlar onun ne kadar ahmak ve budala olduğunu bilirler" der. Daha başkaları "hayır" diye bağrışır. "çok gayretli bir adamdır, çok alçaktır."

Herif, ahmak, budala, alçak, rezil sözcükleri bu oturumda bol bol kullanılır. Bakanla milletvekilleri arasında, şunun da adını yazalım, hayır yazmayalım, o kıymetsiz bir adamdı, hayır çok mühimdir diye pazarlıklar olur.

Bu arada Tunalı Hilmi Bey birini hatırlar, “Mahir Sait nerde Mahir Sait” diye sorar. Bakan Ferit Bey, “onu da yazalım” der, yazılır.

Ardından Gönenli Galip diye birinin listeye girip girmemesi tartışılır. Biri onun için, “Allah’ın yarattığı ve yaratacağı adamların en budala ve ahmağıdır” der. Bir başkası Galip Bey ile Ahmet Hulusi Sındırgılı’nın listeden çıkarılmalarını rica edip, “bunları çıkarıp başkalarını koyunuz bu adam sekiz okka etle gezmiş olsa arkasına bir kedi bile takılmaz” der. Bunların yerine bir Divanı Harp Reisi konulmasında ısrar eder. Nazım Paşa’yı koyun der. Bakan Ferit Bey, “Nazım Paşa’yı tanırsınız değil mi, burnunu silmekten acizdir” diye karşılık verir. Biri “boynu kalındır” diye söze girer. Bir başkası “aciz ama Divanı Harp Reisi” der. Ferit Bey, “peki yazdık” der, elindeki listeye Nazım Paşa da yazılır.

Tam o sırada birisi, Harput Valisi, Sivas Kongresini basmaya kalkışmış Ali Galip’i hatırlar. Adı onunla birlikte yazılması gereken, onun kadar aşâğılık olduklarını söylediği Bedirhanilerden Halil Rahmi adını verir. Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey “Memleketi kana boyayan Çapanoğulları nerededir?” der.

Ardı ardına sıralanan adlar, sorular, pazarlıklar sürerken bir yeterlik önergesi verilir ama onaylanıp reddedilir. Milletvekilleri bu liste üzerine daha çok konuşmak istemektedir. Yemek zamanı geçmiştir. Sonunda, ara verip gecede toplantıya devam kararı alınır. Ama bu karar yerine getirilemez. Görüşmeler sürer. Başkan, gizli oturuma gece devam edilmesini önerir. Önce “kabul” denir ama tam o sırada Kütahya Milletvekili Recep Bey söze başlar. 150’liklerin dışında kalacakların ne olacağı yolunda görüşlerini sıralar. Ardından başkaları söz alıp konuşurlar. Ortaya Müslüman olmayan ama 150’likler listesine girmesi gereken kişilerin adları atılır, bunlar bu listeye alınabilir mi, alınamaz mı tartışmaları başlar. Bir ara bu tartışma öyle keskinleşir ki, Karesi (Balıkesir) Milletvekili Süreyya Bey, İçişleri Bakanı Ferit Bey’i yalancılıkla suçlar. Suçlamanın gerisinde, Lozan Barış Antlaşmasının gizli protokollerinde, Hıristiyan uyrukluların cezalandırılıp cezalandırılmayacaklarına ilişkin bir hüküm var mıdır, yok mudur sorusu yatmaktadır.

Sonunda, 150'likler listesine kesin biçimin verme görevini Bakanlar Kurulu'nun üstlenmesi, ancak bu listenin bir kez daha Millet Meclisine gelmesi kararıyla oturum kapanır.⁵⁴

1.2.3 Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit Bey'in İstifası:

T.B.M.M. gizli oturumlarında, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkıp vatana ihanet ettikleri gerekçesiyle 150'likler listesini hazırlama ve bunu savunma görevini üstlenen Dâhiliye Vekili Ferit Bey (Tek) 21 Mayıs 1924 tarihinde yani 150'likler listesini imzalayamadan bakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştı.

Gerekçe ise ilginçtir:

Ahmet Ferit Bey , 1919 yılında, mütareke İstanbul'unda, Anadolu'daki Ulusal Direnişe ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı önlemler alma çabasındaki Damat Ferit Hükümeti'nde Nafia Nazırıydı (Bayındırlık Bakanı). Sadece Nafia Nazırı olmakla kalmamış, 8 Temmuz 1919 tarihinde Damat Ferit Hükümeti adına Mustafa Kemal Paşa'nın maiyetindeki Miralay Refet Bey'e (sonradan Paşa, Bele) çektiği bir telgrafta, Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhinde bulunmuştu.

Daha Millet Meclisi gizli oturumlarında 150'likler konusunun ilk tartışmasının yapıldığı günlerin ardından 20 Nisan 1924'te İstanbul gazetelerinden Vatan'da "Günün Meselesi... Ferit Bey" başlıklı bir yazı çıkmıştı. Ahmet Emin (Yalman) tarafından kaleme alınan bu yazıda, Ferit Bey'e sınır dışı edilen bir takım Ermeni zenginlerinin yeniden yurda gelmelerine aracı olduğu için, şiddetle çatılmaktaydı.

28 Nisan tarihli gazetelerde İsmet Paşa Hükümeti'nin Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit Bey'in, 1919'da Damat Ferit Paşa'nın Nafia Nazırı iken çektiği şifreli telgrafı açıklamıştı. Bu telgrafta Ferit Bey şöyle demekteydi:

⁵⁴ T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları, C.4, Aynı yer. İlhami Soysal, a.g.e., s.52-56

“...Paşa meselesine gelince, bu mesele de had ve müzmin bir şekil aldı. Paşanın camilerde halka aleni telkinlerde bulunmasından dolayı İngilizler geri çağrılmasını istediler. Camilerde telkinlerde bulunmak, siz de takdir edersiniz ki zaten isabetsiz bir harekettir. Bu sebeple kendini geri çağırdık. Gelmiyor, fena ediyor. Çünkü İngilizler her şeyi bıraktılar, bu noktada ısrar ediyorlar. Maksat memlekete hizmet etmek ise, orduda çok şükür kendisinden başka kumandan yok değil. Mademki dönüş lüzumu bir dış mesele halini aldı başkasın vekil bırakıp dönmeliydi. Bilhassa İngilizler de, kendisine bir şey yapmayacaklarını resmen vaat ettiler.”

Bu açıklama. Dâhiliye Vekili Ferit Bey’i çok zor durumda bırakmış olmalıydı ki, telgrafın aslında bir parola olduğunu iddia ederek, Refet Paşa’yı da kendisine tanık göstermek istedi. Buna karşılık, Refet Paşa tam tersini yaparak, Ferit Bey’i daha zor duruma düşürdü.

Dedi ki “ Ferit Bey o zaman, Samsun’un İngilizler tarafından işgaline imkân vermeye uğraşıyordu, Milli Mücadele’nin de aleyhindeydi...”

Bu peş peşe gelen darbeler sonunda Ferit Bey, 21 Mayıs 1924’de bakanlıktan çekilmek zorunda kaldı. Yerine, Recep Bey (Peker), Dâhiliye Vekili atandı 1 Haziran tarihli 150’likler kararnamesinin altına imzasını koydu.⁵⁵

1.3. 150’LİKLER LİSTESİNİN KESİNLEŞMESİ VE T.B.M.M’DE KABUL EDİLMESİ

1.3.1 Listenin Yeniden T.B.M.M’ ye Gönderilmesi ve Kabul Edilmesi:

Lozan Barış Antlaşması gereğince Aff-ı Umumi yasası çıkarılmıştı, dolayısıyla 150’likler listesinin bir an önce saptanması ve açıklanması gerekmektedir. Yeterince gecikmişti. Bu nedenle İcra Vekilleri Heyeti, listeyi Meclisteki görüşmelerin ışığında yeniden görüşüp düzenledi.

⁵⁵ Ahmet Emin Yalman, *Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C.3, s.120

İcra Vekilleri Heyeti'nin hazırlayıp son şeklini verdiği liste 22/23 Nisan 1924 Çarşamba akşamı, bir kere daha yapılan Millet Meclisi gizli oturumunda ele alındı. Bu kez, öyle ilk oturumdaki gibi uzun görüşmeler olmadı, ama oturum yine de gergin geçti. Mebuslar, bu listeye alınmayan vatan hainlerinin, alınanlardan çok olduğunu, çok daha ağır suçlu durumundaki bazı kişilerin liste dışında bırakıldığını söylediler⁵⁶. Önergeler verildi, tartışmalar yapıldı. Bu kez oturumu yöneten Ali Sururi Efendi'ydi

Sonuçta, listeden ehven-i şer (daha zararsız) sayılabilecek üç kişinin adlarının çıkarılması ve yerlerine Mutasarrıf Osman Nuri, Madanoğlu Mustafa ve Köylü Gazetesi sahibi Refet'in konulması kaydıyla liste ekseriyet-i azime (oy çokluğuyla) ile kabul edildi.⁵⁷

İcra Vekilleri Heyeti bu listeyi son kez, 1 Haziran 1924 günü gözden geçirip, Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle 150'nci isim olarak Köylü Gazetesinden Refet'in de listeye katılmasını kararlaştırdı. Liste bir kararname haline getirilmişti.⁵⁸

1.3.2. 544 Sayılı Kararname:

1 Haziran 1924 günü Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanan İcra Vekilleri Heyeti 544 numaralı şu kararnameyi kabul etti:

“Lausanne Muahedanesi'ne merbut Aff-ı Umumi Beyannamesi'nde aftan istisna edilen 150 kişiden 149 kişinin isim ve hüviyetlerini mübeyyin defteri havi ve Hey'et-i Vekile'ce talebini mutazammın Dâhiliye Vekaleti Celilesi'nin 23 Nisan 1340 tarih ve 12304/1971 numaralı tezkeresi üzerine, defterde mevcut 149 şahsa ilaveten Köylü Gazetesi sahibi Refet'in ithaliyle defterin tasdiki Heyet-i Vekile'nin 1.6.1340 tarihli içtimasında karargir oldu.”⁵⁹

⁵⁶ Listeye eklenmesinin haksızlık olduğu izlenimi verenlerden biriside Kuşçubaşı Eşref'in kardeşi Hacı Sami'dir. Hacı Sami 1914te ağabeyi Eşref'in emriyle Hindistan üzerinden Orta Asya'ya, Ruslar ve İngilizler ile mücadeleye geçti. Enver Paşa, onun sayesinde Türkistan'a geçti ve onun şehit olmasıyla birlikte Hacı Sami Türkistan'daki orduyu devraldı, daha sonra ise 1923 Haziran'ında Afganistan'a geçti. Bir ara tekrar Türkistan'a geçerek yine Afganistan'a döndü ve Halep'e gitti. Türkiye'ye girmek istediği sene 150'likler listesinde olduğu söylendi. O yıllarda Türkiye'de olmadığını söylemesine rağmen Türkiye'ye alınmadı ve Yunanistan'a geçerek Çerkez Ethem ve avenesi ile karşılaştı. Kuşadası taraflarından Türkiye'ye girdi. Bozdoğan'daki Madran Yaylası'ndaki çatışmada 1927 yılında öldürüldü. Emin Karaca, *a.g.e.*, 76, 77

⁵⁷ Cemal Madanoğlu, *Anılar*, C.1, s.45.

⁵⁸ Emin Karaca, *a.g.e.*, s.55.

⁵⁹ *a.g.e.*, s.57-58.

II. BÖLÜM

2.1. 544 SAYILI KARARNAMENİN UYGULANMASI

2.1.1 544 Sayılı Kararnamenin Uygulanma Süreci:

2.1.1.1 Sınır Dışı Edilmeleri:

150'likler listesi kesinlik kazandığı tarihte Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olanların sayısı 60 civarında idi. Bunlar genelde Kurtuluş Savaşı'nı izleyen günlerde güvenlik kuvvetlerince yakalanıp tutuklanan ve cezaevlerinde olan tutuklulardı. Birçoğu idam mahkûmu olmasına rağmen infazdan önce Lozan Antlaşması imzalandığı için haklarındaki hükümler infaz edilememiştir. 16.04.1924 tarihli Meclis Gizli Zabıt Ceridelerinin incelenmesinden Damat Ferit Hükümeti Ticaret ve Ziraat Nazırı Sabık Cemal (Artin Cemal), Çerkez kongresi delegelerinden Gönen'in Tuzakçı kariyesinden Lampat Yakup, Bayramiç kariyesinden Kumbat Hafız Sait, Bigalı Nuri Beyoğlu İsa, Adapazarı Şahinbey kariyesinden Kazım, Anzavur Çetesinde Kuvayı Milliye'ye karşı savaşmış olan Süngülü Davut, Seyit oğlu Koç Davut, Yusuf oğlu İdris, Hoca Hayri, Emin Bey, Tavşanlılı Emin, Rir oğlu Cemal (Abaza Cemal), Manyaslı Cavit, Çerkez Hakkı, Akpınarlı Hakkı Hoca, Pendikli Deli Hakkı, Adapazarlı Hüsnü, Akçaylı Süleymanoğlu Hüsnü, Abdullah oğlu Recep gibi eşkıyalar tutukludur. Ancak Vahidettin'in Yaveri Kiraz Hamdi Paşa, Hadem-i Hassa Komutanı Zeki, Hazine-i Hassa Nurettislerinden Kayseri'li Şaban Ağa, Tütünbaşı Şükrü, Serkarin Yaver Paşa ve Kuvayı İnzibatiye' nin kurulmasına karar alan Damat Ferit Hükümeti'nin Artin Cemal haricindeki tüm üyeleri, Sevr'i imzalayan Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis, Kuvayı İnzibatiye Komutanı Süleyman Tevfik Paşa, İzmir'de Yunan bayrağını öpen İzmir Valisi Ali Nadir Paşa, Çerkez Ethem ve yandaşları, Çerkez komitesi delegeleri ve Milli Mücadeleye karşı olan gazetecilerin hemen hepsi yurt dışına kaçmıştı. Yurt içinde olanlar da sınır dışı edildiler Ancak Türk vatandaşlığından çıkartılmadılar.

Dolayısıyla 150'likler listesine alınıp da el altında Türkiye sınırları içinde olanların tümü el altında bulunduğundan, kararname çıkar çıkmaz bunların sınır dışı edilmeleri büyük bir sorun yaratmamıştır.

150'liklerle birlikte, yer darlığından bu listeye girememiş, ama adları Hükümetin hazırladığı 600'lük listede olanlardan vatan ihanetleri kesin sayılan ve yabancı hizmetine girdikleri saptanan 150 kişi kadar daha, Bakanlar Kurulu kararıyla Türk uyruğundan çıkarılmış ve bunlardan da yurt içinde olanlar sınır dışı edilmiştir⁶⁰.

150'likler, Lozan Barış Antlaşması gereğince 1914–1922 yılları arasını kapsayan suçlardan dolayı ilan olunan genel aften yararlanma dışı bırakılmışlar ve sınır dışı edilmiş ya da edilmiş sayılmışlardır. Ama o tarihte Türk uyruğundan çıkarılmamışlardır.⁶¹

Milli mücadelenin gerekliliğine ve kazanılacağına inanmayanlar ve onu boğmak isteyenler kuşkusuz ki 150 kişi ile sınırlı değildi. Topçu İhsan Bey'in T.B.M.M.'de yaptığı konuşmada söylediği gibi belki de dört bini aşardı. Türkiye Cumhuriyeti Dr. Rıza Nur'un hatıralarında söylediği gibi kendisini 150 ile sınırlatarak sıkıntıya sokmuş ve ancak 150 kişilik bir liste hazırlamak zorunda kalmıştı.

Vatandaşlıktan çıkarılan bu kişilerden Posta ve Telgraf Müdür-i Umumisi olan Refik Halit (Karay) gibi Milli Mücadeleye karşı tavır almanın bir hata olduğunu Antakya'ya yerleştikten sonra çıkardığı gazetede açıkça yazanlar olduğu gibi⁶² yaşamları boyunca milli Mücadelecilere ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne kin kusmaya ve ona her türlü zararı vermeye çalışanlar da olmuştur⁶³.

⁶⁰ Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit Bey, Meclisteki 150'liklerin tespiti ile ilgili konuşmaların birisinde şöyle söylemektedir: "... Bir 150'lik defter var, bir de 300'lük defter var, bir de uyrukluktan düşürdüklerimize air defter var, bir de 600'lük defterimiz vardır. Efendim, bu cetveller toplam 600'dür. Fakat, 600'ü ancak biz 150 kişilik listenin içine sokmak zorundayız." a.g.e., s. 33

⁶¹ İlhami Soysal, a.g.e., s.138-139.

⁶² Asım Us, a.g.e., s.264

⁶³ 1936 Umumi Müfettişler Konferansında, yurt dışında bulunan bazı 150'liklerin Türkiye Cumhuriyeti aleyhine çalıştıklarına dair şu bilgi verilmiştir: "Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen'in raporu: Birkaç sene önce Roma'da toplanan müsteşrikler kongresinin (Armenoloji, Persoloji, Kürdoloji) mevzuları üzerinde etüd yaptıklarını, Kürtlük ve Yezidiler üzerine konuşmalar yapıldığını işittim.

Bunların bazıları küçük çeteler kurmakla birlikte, bir kısmı da Türkiye’de bazı bölgelerde huzursuzluk çıkarmak için çabalamışlardır⁶⁴. Mesela Kuşçubaşı Eşref’in kardeşi ve 150’likler listesine girmiş Hacı Sami, Yunanistan’ın Sisam Adası’ndan çetesiyle birlikte 27 Ağustos 1927’de Karaburun’a çıkmış, Türkiye’de karışıklıklar yaratmak istemiş ama daha sahildeyken jandarmalar tarafından görülüp öldürülmüştür.⁶⁵

Bir diğeri ise memleketi olan Gümülcine’ye yerleşmiş, çıkardığı gazetesiyle yıllar yılı Cumhuriyet, laiklik ve Mustafa Kemal aleyhine yayın yapmış, Doğu Trakya’da kalmış Türk azınlığı zehirlemek için elinden geleni ardında bırakmamıştır.

Mısır’a sığınan ve İngiliz parasıyla yaşamını sürdüren Dürriyade Abdullah Efendi (Şeyhülislam iken fetvalara imzasını Dürriyade Es-Seyyid Abdullah diye atmaktadır) bizzat bir başka Hürriyet ve İtilafçı Mevlanazade Rıfat tarafından “Osmanlı Devleti’nin Rasputin’i” diye adlandırılan Nakşibendî Şeyhi Konyalı Zeynelabidin (Kuvayı Milliye’ye karşı Bozkır ve Konya isyanlarını çıkarttıran) siyasal yaşamında ilk şöhretini 1910 seçimlerinde İttihat ve Terakki’ye muhalifken mebus seçilebilen altı kişiden biri olarak yapmıştı. Mahmut Şevket Paşa’ya suikast

Bugün Suriye’de:

1-Hoybun

2-Kürt İttihat

3-Halaskaranı Kürt

4-Kürtçe konuşan İslam ve Hristiyan

5-Kürt Teavün

6-Kürt fukaraperver

7-Kürt dilini tamim

8-Kürt-Naturi birliği

Gibi Kürtler tarafından teşkil edilen cemiyetler, doğrudan doğruya; ve

9-Türk tilavet

10-Taşnak

11-Hoybunculara müzahir Süryani

12-Hidayetül İslamiye

Gibi diğer unsurlar ve 150’lik ve diğer vatan hainleri tarafından kurulan Kürt İstiklaline çalışan teşekküller durmadan dinlenmeden Kürtlük gayesi uğrunda çalışmaktadırlar.”

Umumi Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtlarile Rapor ve Hulasası-1936, s. 63

⁶⁴ Umumi Müfettişler Konferansında, özellikle 1934-1936 yılları arasında Siirt ve Diyarbakır gibi vilayetlerde kaçakçılık ve asayişin bozulması ile 150’liklerden bu bölgeye yerleşenlerin ilgileri şu şekilde ifade ediliyordu: “Diyarbakır’da hadiselerin çoğalması cenup hududunun gayri tabiliğinden, teşkilatımızın tamam olmayışından memleketimizden çekilmiş birçok Ermeni, Kürt ve Asuriler ile Yüz Elliliklerin sınırlara yerleşmiş olmalarından kaçakçılık hadiselerinden ve Fransızların bunları himaye etmelerinde ileri gelmektedir. Memleketimizden aşırılan hayvan ve sairinin satış bedelinde koloni zabıtlarının büyük menfaatleri olduğu aşikârdır.”

a.g.e., s. 37

⁶⁵ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.192

olayında İstanbul'da olmadığı için canını kurtarabilmiş fakat Gemlik'e sürülmüş, Mondros Ateşkes'inden sonra İstanbul'a dönüp Hürriyet ve İtilaf Fırkası içinde yerini alarak Ayan azası seçildi. Bu, Vahdettin'i parmağında oynatmış birisiydi.⁶⁶ Filozof Dr. Rıza Tevfik, Topçu Livası Mustafa Natık Paşa, Adanalı Zeynelabidin, Şaban Ağa gibileri ise Mısır'a kaçıp canlarını kurtardıktan bir süre sonra Hicaz Kralı, Mekke Şerifi Hüseyin'in konuğu olarak Mekke'ye gittiler. Kendileri gibi İngilizlere sığınmış, Sabık Padişah ve Halife Mehmet Vahidettin'i bekleyip, Hilafet Komitesi adıyla örgütlendiler ve hep birlikte İslam dünyasında halifelik adı altında bir takım fırıldaklar çevirmeye kalkıştılar.

Vahdettin kaçmaya karar verdikten sonra, "İla-i Vatan" adlı cemiyet kurdurmuştu. Bu cemiyet Bükreş'te bir Hilafet Kongresi topladı. Kongre Türkiye'de suikastlar yaparak ve ayaklanmaları destekleyerek bir ihtilal teşebbüsü kararı verdi. Daha sonra bu teşkilatın kim üyeleri fabrikatör, ilaç satış temsilcisi, tüccar, müteahhit gibi unvanlar ile Türkiye'ye gelmişler ve hükümet aleyhine propagandaya başlamışlardı. Şeyh Said İsyanı sırasında karşı İhtilali bizzat Vahdettin idare ediyor ve hatta 150'liklerin önemli bir kısmı da yardım ediyor⁶⁷ ve San Remo, Kıbrıs, Musul ve Halep arasında durmadan kuryeler gidip geliyordu.⁶⁸

Daha sonra ise bunlar Mekke Şerifinin de başına işler açınca, kendilerini Hicaz'dan Mısır'a zor attılar. Başlangıçta bunlar arasında yer alan Filozof Rıza Tevfik, daha sonra bu politika arkadaşlarının kin ve hırslarının boylarını çok aştığını, şaşkınlık ve beceriksizliklerini görünce hemen bunların arasından çekilip Ürdün'e geçmiş, orada kurulmakta olan bir müzede görev alarak sonraki yıllarında politikadan uzak kalmaya çalışmıştır.⁶⁹

⁶⁶ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya 1881-1938**, s.335. Selahattin Güngör, **Atatürk'e Kafa Tutanlar**, C.1, s.80.

⁶⁷ *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924 – 1938)*, s83

⁶⁸ Atatürk Kütüphanesi Serisi, "**Şeyh Said İsyanı**" Sayısı, s17

⁶⁹ İlhami Soysal, **a.g.e.**, s.27-28.

2.1.1.2 Vatandaşlıktan Çıkarılmaları:

Tümü yurt dışında olan 150'liklerin, 1924 yılı sonrasında da bulundukları yerlerde çeşitli biçimlerde Türkiye Cumhuriyeti aleyhine çalışmaları karşısında, T.B.M.M., 28 Mayıs 1927'de "Lozan'da akdolan Aff-ı Umumi Beyanname ve Protokolü'nde mevzubahis yüzelli kişilik listede isimleri muharrer eşhasın Türkiye tabiiyetinden ıskatı hakkında 1064 sayılı kanun"⁷⁰ ile maaşları üzerinde tasarruf etme hakkı da olacak şekilde Türk vatandaşlığından çıkarıldılar.

Böylece, 1 Haziran 1924 yılında Türkiye ile ilişkileri kesilip ülkeden uzaklaştırılan 150'liklerin 1927'deki bu kanunla temel vatandaşlık hakları da tarihe karıştı.

2.1.2 150'liklerin Vatandaşlıktan Çıkarılmaları İle İlgili Olarak 1064 Sayılı Kanun Görüşmeleri ve Kanun Metni:

Lozan'da akdolan affı umumi beyanname protokolunda mevzubahis 150 kişilik listede isimleri muharrer eşhasın Türkiye tabiiyetinden ıskatı hakkında 1/1148 numaralı kanun layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası

REİS – Okunacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti

Başvekalet

17.4.1927

Müsteşarlığı

Adet 1/1513

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Lozan'da akdolan 24 Temmuz 1923 tarihli affı umumi beyanname ve protokolüne mevzusahis 150 kişilik listede isimleri muharrer eşhasın Türkiye

⁷⁰ Resmi Ceride ile neşir ve ilanı: 15.06.1927 – Sayı:608.

tabiiyetinden ıskatı hakkında Hariciye Vekâleti Celilesince tanzim edilen ve İcra Vekilleri Heyetinin 10 Nisan 1927 tarihli ictimanda tezekkür ve Meclisi Aliye arzı tasvip omlunan kanun layihasıyla esbabı mucibe mazbatasının musaddak sureti leffen takdim olunmuştur.

Muktezasının ifasına ve neticesinin işarına müsaade buyurulmasını rica eylerim efendim

Başvekil İsmet

Esbabı Mucibe

Lozan'da akdolunan 24 Temmuz 1923 tarihli affı umumi beyanname ve protokolüne mevzuşahis 150 kişilik listede isimleri muharrer eşhasın mezkur protokol ahkamına tevfikân zaten Türkiye ile alakaları kat edilmiş ve protokol ahkamı merhumların nevama tabiiyetimizden ıskatı mahiyetini tazammun eylemekte bulunmuş ise desarahaten ıskatı tabiiyetlerinin zikir ve beyan edilmemiş olması hasebiyle muamelatça tereddüdü mucib olmamak ve merhumların bir kaçamak yolu aramalarına meydan bırakmamak üzere sureti katiyede ıskatı tabiiyetleri hakkında bir kanunun tanzim ve zaruri görülmüştür.

10 Kanunisani 1284 tarihli Tabiiyat kanunumuzun altıncı maddesi mucibince ıskatı tabiiyetin neticei hukukiyesi tabiiyetten ıskat olunan eşhasın Türkiye'ye avdetleri memnu olacağından ibarettir. Vakıa (Ecanibin Hakkı İstimlakı Kanununun birinci maddesinde istisna olunan eşhasın emlak ve arazisine mahsus olan) 1298 tarihli kanunun ikinci maddesinde tabiiyetten ıskat olunan eşhasın Türkiye'de istimlak ve tevarüs hakkından mahrumiyeti ve üçüncü maddesinde ise bu gibilerin akaratı memnukesi Türkiye Tebaasından bulunan veresesi beyninde emvali menkule gibi taksim olunacağı ve arazi miriye ve mevkufe ve icareteynli musakkafat ve müstağilâtı vakfiyelerinin varislerine intikal etmeyerek makrur olacağı zikir ve tasrih edilmiş ise de marüzzikir maddeler mefadına nazaran işbu hüküm ancak bilamezuniyeti resmiye tebdili tabiiyet etmesi hasebiyle ıskatı tabiiyeti cihetine gidenlere hasr ve tahsis edilmiş olmasından dolayı marüzzikir 150 kişilik listeye

dahil olan eşhasın badema Türkiye’de hakkı istimlak ve hakkı tevarüsleri olamamasını temin zımmında bu kere tanzim olunan layihai kanuniyi ikinci madenden ilavesine luzum havi olmuştur.

TBMM

Adliye Encümeni

16.5.1927

66 Karar Numarası

Adliye Encümeni Mazbatası

Riyaseti Celiliye

Lozan’da akdolunan affı umumi protokolüne mevzusahis 150 kişilik listede isimleri muharrer eşhasın Türkiye Tabiiyetinden ıskatı hakkındaki 1/1148 numaralı kanun layihası Encümenimize havale bulurulmakla mütalaa ve tetkik edildi:

Memleketimizgin mezalim ve felaket zamanlarında suveri muhtelifede Türk Milletinin ifnayı mevcudiyetine çalışan bu eşhasın vaziyetleri Lozan’da akdolunan 24 Temmuz 1923 tarihli affı umumi beyanname ve protokolu ahkâmına nazaran ney’ama ıskatı vaz’ı netaicini tazammun etmekte ise de muamelatca tereddüdü badi olmamak üzere bunun bir kanun ile tespit ve temini luzumuna dair hariciyevekaletince serdolunan esbabı mucibe encümenimizce muvafık görülmüş ve birinci maddede (istimlâk) kelimesi yerine maksadı daha vazih surette ifade edentemellük kelimesi ikame edilmek suretiyle layiha kabul edilmiş olmakla heyeti umumiye arz olunur.

Adliye Encümeni Reisi
Mustafa Feyzi
Katip
Yozgat
Ahmet Hamdi
Aza
Kastamonu
Ali Nazmi
Aza

Mazbatat Muharriri

Aza
Kastamonu
Hasan Fehmi
Aza
Karesi
Osman Niyazi
Aza

Sinop Mebusu Yusuf Kemal Beyefendi müzakeresine iştirak etmiş, hini imzada bulunmamışlardır.

Hükümetin Teklifi

Birinci Madde –Lozan’da akdolunan 24 Temmuz 1923 tarihli affı umumi beyanname ve protokolüne mevzuşahis 150 kişilik listede isimleri muharrer eşhas Türkiye tabiiyetinden ıskat edilmişlerdir.

İkinci Madde – Eşhası merkume badema Türkiye’de hakkı istimlâk ve tevarüsten mahrum olacaklardır.

Üçüncü Madde – İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Dördüncü Madde – İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir. 10 Nisan 1927

Başvekil	Adliye Vekili
İsmet	Mahmut Esat
Müdafaai Milliye Vekili	Bahriye Vekili
Recep Beyefendi	İhsan
İmzada Bulunmadı	
Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili
M.Cemal	Doktor Tefvîk Rüştü
Maliye Vekili	Maarif Vekili
Mustafa Abdulhalik	Mustafa Necati
Nafia Vekili	Ziraat Vekili
Behiç	Mehmet Sabri
Ticaret Vekili	Sıhhiye ve Muaveneti
Mustafa Rahmi	İctimaiye Vekili
Doktor Refik	
Adliye Encümeninin Tadili	

Birinci Madde – Aynen;

İkinci Madde – Eşhası merkume badema Türkiye’de hakkı temellük ve hakkı tevarüsten mahrum olacaklardır

Üçüncü Madde – Aynen;

Dördüncü Madde – Aynen,

REİS – Heyeti umumiyesi hakkında söz isteyen var mı? (hayır, sesleri)
Maddelere geçilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Lozan’da akdolunan Affi umumi Beyanname ve Protokolünde mevzubahis yüzeli kişilik listede isimleri muharrer eşhas Türkiye tabiiyetinden ıskat edilmişlerdir.

REİS – Mütalaa var mı efendim? (Hayır sesleri)

Maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul olunmuştur

İkinci Madde – Eşhası merkume badema Türkiye’de hakkı temellük ve hakkı tevarüsten mahrum olacaklardır

REİS – Mütalaa var mı efendim? (“mahrum olurlar” şeklinde olacaktır sesleri) maddeyi bu şekilde tashih ederek reye arz ediyorum efendim. Kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın, kabul olunmuştur.

Üçüncü Madde – İş bu kanun tarihi neşrinden itibaren mer’idir.

REİS – Maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın, kabul olunmuştur. İş bu kanun ahkâmının icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS – Maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın, kabul olunmuştur.

Kanunun ikinci müzekkeresine geçilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın, kabul olunmuştur.⁷¹

2.1.3 Vahidettin ve Damat Ferit'in Durumu:

Kamuoyunda yaygın ve yanlış bir sanı vardır. Çok kişi, son Osmanlı Padişahı Mehmet Vahidettin ve Sadrazamı Damat Ferit'i 150'likler listesinde yer almışlar sanır. Pek çok kaynak kitapta bunlardan "150'liklerden" diye söz edilir.

36. ve sonuncu Osmanlı Padişahı olan Sultan VI. Mehmet Vahidettin'in padişahlığı, 1 Kasım 1922'de T.B.M.M.'nin saltanatı kaldırmasıyla son bulmuştur⁷². Bundan sonraki kısa süre içinde Vahidettin, sadece halifedir. Ancak, 17 Kasım'da Vahidettin'in İstanbul'daki işgal kuvvetleri başkomutanına sığınması ve "Malaya" adlı bir savaş gemisiyle İstanbul'dan kaçırılışı üzerine, 18 Kasım'da sabık padişahın halifelik unvanı da kaldırılıp yerine halife olarak yine Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi, Ankara'da ki T.B.M.M.'ce seçilmiştir. T.B.M.M.'ce Vahidettin "hain" ilan edilmiş ama 150'likler listesine alınmasına gerek görülmemiştir. Dolayısıyla 150'liklerden değildir.

Vahidettin'in beş kez (toplam on üç ay) sadrazamlığını yapan eniştesi Mehmet Ferit Paşa (Damat Ferit) de 1924 yılında son ve kesin şeklini alan 150'likler

⁷¹ TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.1, s.339-340

⁷² 29 Ekim 1922 tarihinde ABD'de acele kaydı ile yayınlanan "Chicago Tribune" gazetesinin verdiği haber kısa ve net olarak şu şekildeydi: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Rıza Nur'un önerisi üzerine Padişahı tahttan indirmiştir.", ve devamında da şu ifade yer almaktadır: "Padişah, sadece Düşlerde kalan bir büyüklük olarak tanımlandı." Hanri Benazus, a.g.e., s. 205

listesinde yer almamıştır. Damat Ferit, padişahın da uyarısıyla, Yunanlıların İzmir’de denize dökülmesinden bir süre sonra ve 11 Ekim’de Mudanya Ateşkesi’nin imzasından önce, İstanbul’da ki İşgalci İngiliz polislerinin koruması altında (22 Eylül 1922), “Orient Express” ile Avrupa’ya kaçmış, Fransa’nın Nice şehrine yerleşmiş ve Türk ordularının resmen İstanbul’a girdikleri 6 Ekim 1923 günü de orada ölmüştür. Zaten daha 7 Ekim 1920 tarihinde Ankara İstiklal Mahkemesi’nce Sevr Antlaşması’nı imzaladıkları için Ayan’dan Hadi, Rıza Tevfik ve Bern Sefiri Reşat Halis’le birlikte gıyabında idam cezasına çarptırılmış olan Damat Ferit, 150’likler listesinin kesin ve son şeklini aldığı 1 Haziran 1924’te hayatta olsaydı, kuşkusuz ki bu listenin başında bulunurdu. Ama öldüğü için 150’likler listesine girmemiştir. 150’lik değildir.

Aynı şekilde, Vahdettin’in Şeyhülislamlarından Dürrizade Abdullah da 150’likler listesine alınmamış, ama vatandaşlıktan çıkarılmış bir haindir. Ama 150’lik değildir.⁷³

2.2 150’LİKLERİN YURT DIŞINDA TAKİP EDİLMELERİ:

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra özellikle siyasi muhaliflerin yaşadıkları Balkan ve Arap ülkelerindeki Türk dış temsilciliklerinin başlıca görevlerinden biri 150’liklerin eylemlerini yakından izleyerek Ankara Hükümeti’ni bundan haberdar etmektir. Örneğin 1927 yılında Gümölcine’de Konsolos olarak görev yapan, sonra Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Genel Müdürü olan 9. Dönem Samsun Milletvekili Firuz Kesim, bu konuda şunları anlatmaktadır: “Batı Trakya’nın merkezi Gümölcine’de konsolos bulunduğum sırada Gümölcine adeta bir 150’likler yuvası halinde idi. Burada 150’liklerin yarısı demek olan 75’ten fazlası bulunduğu gibi, bir sürü de politika firarisi ve Türkiye’den göçmüş Rumlar vardı. Bunları takip etmek, tutum ve davranışları ile sıkı bir biçimde ilgilenmek esas görevimin başında geliyordu”

⁷³ a.g.e., s.64-65.

Yine 4 ve 6ncı dönemlerde Samsun Milletvekilliği yapmış bulunan kurmay subaylardan Kudüs eski konsolosu Ruşen Barkın, TBMM'deki bir konuşmasında şunları söylemiştir: “Ben kısa bir zaman Filistin’de konsolosluk ettim. O münasebetle Suriye’yi dafaatle gezdim. Tabii vazifem iktizası orada sefil sefil dolaşan bu serserileri (150’likleri) de tetkik ve takip etmekte idim.”⁷⁴

Gerçekten de 150’likler arasında Türkiye’nin Suriye sınırına yerleşip bir takım faaliyetlerde bulunanlar olmuştur.⁷⁵ 1936’da toplanan Umumi Müfettişler Konferansında, Birinci Umum Müfettişi Abidin Özmen’in raporuna göre Suriye’de Kürtlerin kurdukları; Hoybun, Kürt İttihat, Halaskaranı Kürt, Kürtçe konuşan İslam ve Hristiyan, Kürt Teavün, Kürt fukaraperver, Kürt dilini tamim, Kürt-Naturi birliği gibi Kürtlük için çalışan derneklerin yanında, bölgede bulunan 150’liklerden bazıları da; Türk Tilavet, Taşnak, Hoybunculara müzahir Süryani, Hidayetül İslamiye, Çerkezler, Nakşîler Tarikatı gibi oluşumlara destek vermişlerdi.⁷⁶ Gerek Kürtlük ve gerek Çerkezlik adına faaliyetlere girişmişlerdi.

Henüz 150’liklerin tespit edilmediği dönemde yurt dışına kaçıp firari olarak adlandırılan kişiler arasında, siyasetçiler, gazeteciler, yazarlar, askeri ve mülki erkân gibi dönemin ünlü kişileri olduğundan bunlarla ilgili olarak yurt dışından gelen haberler kamuoyunu yakından ilgilendiriyordu. Bu şahıslarla ilgili haberler gazetelerde yer almaya başlamıştı. Hatta bazı gazeteciler bunlarla röportaj yapabilmek için yurt dışına bile gidiyorlardı. Bu tür yayınlar hiç tepki uyandırmadı. Ancak, 11 Ocak 1924 tarihli Akşam Gazetesi’nde Refik Halit’in anılarının yayınlanacağı duyurulmuş, hükümet tarafından tepki ile karşılaşınca yayınlanmaktan vazgeçilmiştir. 1 Haziran 1924 tarihinde içerisinde Refik Halit’in de bulunduğu 150’liklerin tespit edilmesinin ardından 3 Şubat 1925 tarihinde Refik Halit’in anıları yayınlanmaya başlandı. Bunun üzerine Başbakan Ali Fethi (Okyar) TBMM’ye başvurarak 150’liklerin vatandaşlıktan çıkarılarak, bunların yazılarına ve demeçlerine yasak getirilmesini istiyordu. Konu görüşülerek yasa tasarısı hazırlandı.

⁷⁴ Kamil Erdeha, *Yüzellililer Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi*, s. 122–123

⁷⁵ *Umumi Müfettişler konferansı...*, s. 4

⁷⁶ *a.g.e.*, s.63

Buna göre, hükümet tarafından sınır dışı edilen kişilerin demeçleri, makaleleri ile eserlerinin yayımlanması ve duyurulması yasaklanıyor, yasaklara uymayan gazete ve matbaa sahiplerine para ve hapis cezası verilmesi öngörülüyordu. Tasarı Meclise görüşülmeye başlandığı andan itibaren büyük tartışmalar çıkmış sonuç olarak yasa tasarısı kabul edilmemiş ve tekrar ortak komisyona gönderilmesine karar verilmiştir.⁷⁷

2.3 150'LİKLER LİSTESİ, DİKKAT ÇEKEN ŞAHISLAR VE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'E SUİKAST GİRİŞİMİ

2.3.1 150'likler Listesi ve Listede ki Bazı Şahıslara Dair Bilgi:

Gerek Milli Mücadele sırasında ve gerek Cumhuriyet ilan edildikten sonra Milli Varlığın aleyhinde faaliyetlerde bulunanlar oldu. 1 Haziran 1924'de TBMM'de alınan bir karar ile tespit edilmiş 150 kişilik bir grubun yurt dışına çıkarılmalarına karar verildi. "150'likler" olarak anılan bu grup içerisinde Padişah yakınları, Milli Mücadeleye engel olmak için oluşturulmuş Kuvaa-i İnzibatiye'de görev alanlar, Sevr antlaşmasını imzalayanlar, Çerkes Ethem hareketine katılanlar, Milli Mücadele aleyhine yazı yazan gazeteciler, polisler, mülki ve idari kişiler, komutanlar bulunuyordu.⁷⁸ 150'likler olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihine geçenlerin listesi şu şekilde idi:

Vahdettin'in Maiyeti:

Osmanlı Devletinin son Padişahı olan Vahdettin 1 Kasım 1922'de Saltanatın Kaldırılmasından sonra 17 Kasım 1922'de ailesi ve yanındaki maiyeti ile birlikte İngilizlere sığınarak "Malaya Zırhlısı" ile ülkeden ayrıldı. Vahdettin 150'likler listesinde olmamakla birlikte yanında onunla birlikte İngilizlere sığınarak kaçan kişilerden 8'i bir daha yurda sokulmamak üzere listeye alındı.

⁷⁷ Kamil Erdeha, a.g.e., s.125-131.

⁷⁸ Metin Toker, *Cumhuriyet Kavgaıları ve Türk Cumhurbaşkanları*, s157

Bu 8 kişi şöyledir:

1. Yaver-i Has Kiraz Hamdi
2. Hademe-i Hassa Kumandanı Zeki
3. Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili şaban Ağa
4. Tüncübaşı şükrü
5. şerkarin Yaver
6. Yaverandan Erkan-ı Harp Miralay Tahir
7. Seryaver Avni
8. Esbak Hazine-i Hassa Müdürü ve Defter-i Hakani Emin-i Refik

Bunlardan Yaver-i Has Kiraz Hamdi Romanya'ya yerleşti ve Tarikat-i Selahiye adında bir örgüt çalışmalarına giriştiği söylenmektedir⁷⁹. 1935 yılında, af çıkmadan önce öldü.

Hassa Kumandanı Zeki ise aynı zamanda Vahdettin'in kayınbiraderiydi. Vahdettin'in, ablası Çerkez İnşirah Hanım'dan ayrılmasına rağmen görevinden ayrılmadı. Vahdettin'in Malaya Zırhlısına binip kaçmasında itibaren de hep Vahdettin'in yanındaydı. Aslen Çerkez olan Zeki Bey içki ve kumara düşküdü. San Remo'da kumarhanelerden çıkmıyor ve "Kolonel" adıyla anılıyordu. Vahdettin'in para kasasının anahtarı, Doktor Reşat Paşa öldükten sonra Zeki Bey'e geçti. En sonunda 1928'de, Fransa'nın Nis şehrinde intihar ederek öldü⁸⁰.

şaban Ağa ise Özel Hazine Müfettişlerindendi. Hassa Kumandanı Zeki gibi, Vahdettin'in Malaya Zırhlısına binmesinden beridir hep Vahdettin'in yanında yer aldı⁸¹. Vahdettin öldükten sonra önce Mısır'a gitti ve sonra 1928de İşkenderiye'de öldü.

⁷⁹ Emin Karaca, *a.g.e.*, s. 65

⁸⁰ *a.g.e.*, s. 201, 203

⁸¹ Vahdettin'in Malaya zırhlısı ile kaçışını İngilizler planlamıştı. Ancak Vahdettin tek başına kaçmayacak ve yanında yakın çevresinden birçok kimseyi de götürecekti. 150'likler listesindeki "Vahdettin'in Mahiyeti"nde bulunan Hassa Kumandanı Zeki, şaban Ağa, Tütüncü başı şükrü, Serkarin Yaver'de bunlardandır. Vahdettin'in mahiyetindeki birkaç kişi ile kaçması Paris'te yayınlanan "Journal" gazetesinin 19.11.1922 tarihli sayısında, muhabir Paul Erio tarafından şöyle bildirilmektedir:

"İstanbul, 17 Kasım - ...Her şey, padişahın çok yakında yola çıkacağını haber veriyordu. Saraydan gelen sandıklar gün be gün gemilere yüklenmişti. Sabık padişahın kadınları ve çevresindeki pek çok kişi harekete hazırdu. VI. Mehmet Kemalistlerin kendisini yargılamayı düşündüklerini öğrenince çılgına döndü ve İstanbul'u en kısa sürede terk etmek istediğini General Harrington'a bildirdi." Bilal N. şimşir, *a.g.e.*, s. 58

Tütüncü başı Şükrü ile Serkarin Yaver'de Vahdettin kaçarken onun yanındaydılar ve o ölene kadar onun mahiyetinde kaldılar. Tütüncü başı Şükrü, Vahdettin ve 150'liklerden Defter-i Hakani Emini Refik gibi San Remo'da öldü. Serkarin Yaver ise Mısır'a gitti ve Af çıktığında hala oradaydı.

Miralay Tahir af çıktığı sırada Fransa'nın Marsilya şehrinde yaşıyordu.

Harbiye Nazırlığı yapmış olan Seryaver Avni ise aftan önce 1935'de Kahire'de öldü.

Kuvayı İnzibatiye'ye Dâhil Kabine Azaları:

Kuvayı İnzibatiye, Sivas Kongresinden sonra güçlenen Anadolu Hareketine karşı, Damat Ferit Paşa'nın Sadrazamlığında kurulan Düzenli bir Ordu niteliğinde, Silahlı bir birliktir. Mondros Mütarekesine göre böyle bir birlik bulundurulmaması gerekirken, İngiltere desteğiyle bu birlik oluşturulmuştur.

Kuvayı İnzibatiye'ye dâhil kabine üyeleri altı kişidir, bunlar şöyledir:

9. Esbak Şeyhülislam Mustafa Sabri
10. Adliye Nazırı Esbakı Ali Rüşdi
11. Ziraat ve Ticaret Nazırı Esbakı Cemal (Artin)
12. Bahriye Nazırı Esbakı Cakacı Hamdi (Paşa)
13. Maarif Nazırı Esbakı Rumbeyoğlu Fahreddin
14. Esbak Ziraat ve Ticaret Nazırı Kızıl Hançerli Remzi

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Damat Ferit hükümetlerinde Şeyhülislamlık yaptı. İngiliz Elçiliğine sığındıktan sonra Mısır'a gitti ve burada Kralın ulema maaşına bağlandı. 1953 yılında İskenderiye'de öldü. Kendisi gibi 150'likler içersinde yer alan oğlu İbrahim Sabri ise 1983'te öldükten sonra, ailenin diğer bireyleri Türkiye'ye dönerek İstanbul'a yerleştiler.

Mustafa Sabri Efendi, Yunanistan'da 150liklerin sözcülüğünü yapan “Yarın” gazetesinin 29 Muharrem 1346 (29 Temmuz 1927) tarihli sayısında yayınlanması için bir şiir yazmıştı. Gazetede Mustafa Sabri'nin “Yayınlanması” ricası ile başlayan ve “İstifa Ediyorum” adını taşıyan şiiri, Türklükten İstifa ettiğini ifade ediyor, içerisinde şu ibarelere yer veriyordu:

İstifa Ediyorum

Türkün endişesizce yaptığını
Dini İslam'dan muhinane
Hereketlerle küfre saptığını;
Hala zilletle zulüme taptığını,
Akıl almaz cihanda bir kavmin...
Tapar insan olur ki hayvana!
O zelaletde bir samimiyet
Hissi icra, hüküm eder, lakin
Zalime kulluk eden bizim millet
Tapandır ölmeyip sürünmek için!
Memleket sanki bir dev aynasıdır
Kocaman gösterir çocuklarını,
Hokkabazlarla dalkavukları
Arz eden bir tiyatro sahnesidir...

Hele şeri Muhammedi denilen
On asırdır önünde Türk eğilen
Eski kanun ki gökten inmiş imiş
Onu yıkmaktır en mukaddes iş:
Kalmasın memlekette doğru dürüst
Hiçbir varlık olmadan alet evsat!
Çünkü mamayı inkılâp budur!
Türke çıldır, kudur!
Duy, tek deme=Dur!
Şeyh doğru bir Müslüman'san
Sana olmaz o memleket muhacir!...
Oradan geldim, ibret al benden:
Yol yakinken nasihat al benden
Beni hain tanıttılarsa sana
Sen de hain de! Dikkat et ama
Yeni Türklerce doğru söyleyenin
En (mutena) ismi hanidir “hain!”

Vatanın en onulmayan yarası;
Onların ilmi varsa: ilm iflas
Ediyor Asya-i Sugrada;
Daha bin yıl kalırsa razıdır,
Eski cehliyle şimdi halk, orada
Aranan her türlü mazidir.

Şahlanır Türk ocaklarında duman
Bu dumandan kurum alan ve satan
Yosma beyler, hain oğlu hain paşalar,
O ocaklarda çöp satan maşalar;
Bir düzendir ki değme keyfine sen:
İyi düzen bu destgahi düzen!

—Hezeyanın hududu yok, ne diyeyim?—
İşte bizzat hur-u İbrahim;
Böyle tımarhane harici deli,
Böyle hep akli ve nakli bilteleyen
Çoğu mahkur ve münderis hayvan
Denecek kavme intisabı nasıl
Red ve inkarederse, elhasıl
Ben de ayniyetle red edip türk'ü,
Tövbe yarabbi tövbe Türklüğüme
Beni Türk milletinden ad etme.⁸²

1 Temmuz 1927
Mustafa Sabri.

Kuvayi İnzibatiye'ye dâhil azalardan birisi de eski Adliye Nazırı Ali Rüştü Hersek'ti. Önce Mısır'da ve daha sonra Yugoslavya'da yaşadı, 1936'da aftan önce Saray Bosna'da öldü.

Eski Ticaret Nazırı Artin Cemal ise af sırasında Romanya'da, Cakacı Hamdi Paşa ise Arnavutluk'un başkenti Tiran'da yaşıyorlardı.

Maarif Nazırlığı yapan ve Kuvayi İnzibatiye'nin kurulmasında rol oynayan Rumbeyoğlu Fahrettin ise 1938'te aftan yararlanarak ülkeye geri döndü.

⁸² Emin Karaca, a.g.e., sf221-235

Sevr Antlaşmasını İmzalayan Heyet-i Murahhasa:

Anadolu Türklüğünün yok edilşinin fermanı olarak nitelendirilebilecek olan Sevr Antlaşması, Padişah'ın isteğı ile Maarif Nazırı Esbakı Hadi (Paşa), Ayandan Şura-yı Devlet Reisi Esbakı Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ve Bern Sefiri Esbakı Reşat Halis tarafından imza edilmiştir. Bu belge, Anadolu'da yaşayan Türklerin yaşam alanlarının haksızca kısıtlanması ve küçük bir toprak parçasına hapsedilmelerini onaylayan bir utanç belgesiydi.

Batılı devletler henüz Sevr Antlaşmasının imzalandığı 1920 yılına gelmeden çok önce Osmanlı Topraklarına dair planlarını kurgulamışlardı. 21 Ağustos 1917de açıklanp, 24 Kasın 1917de de Rusya Bolşevik yönetiminin samimiyetlerini göstermek amacıyla yayınladıkları antlaşmalar 4 tane idi.⁸³

Bunlardan 18 Mart 1915te imzalanan Boğazlar ile ilgili antlaşmaya göre İngiltere ve Fransa, Rusya'nın Boğazlar, Trakya ve Güney Marmara üzerindeki taleplerini ve Rusya'da İngiltere'nin İran ve Arap Yarımadası üzerindeki, Fransa'nın da Kilikya ve Suriye üzerindeki taleplerini tanıyacaktı.⁸⁴

26 Nisan 1915'te Londra'da imzalanan diğeri bir antlaşma ile de İtalya'ya İtilaf Devletlerine katılmasını sağlamak amacıyla Antalya, İzmir, Oniki Ada ve Trablusgarp bırakılıyordu.

İngiltere'yi temsil eden Mark Sykes ile Fransa'yı temsil eden Georges Picot'un imzalaması üzerine Sykes-Picot Anlaşması olarak anılan ve 16 Mayıs 1916da imzalanan antlaşma ile Fransa ve İngiltere ellerindeki payları yeniden tanımlamışlardı. Böylelikle Fransa Adana, Suriye, Lübnan ve Musul; İngiltere'de Irak, Ürdün ve Kuzey Filistin taleplerini karşılıklı olarak tanıdılar. Fakat bu anlaşmanın geçerliliğı için Rusya'nın onayını almak gerektiğinden Petrograd

⁸³ Yrd. Doç. Dr. Erkan Şenşekerci, Dr. Yılmaz Gülcan, **Türk Devrim Tarihi ve Atatürkçülük, Gizli antlaşmalar**, s. 269-271

⁸⁴ Prof. Dr. Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, s.108.

Protokolü ile de Rusya'nın payı Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis hattına kadar genişletildi.

19 Nisan 1917'de ise İtalya'nın payını yetersiz bulması üzerine Saint-Jean de Maurienne Antlaşması anlaşması imzalandı. Buna göre de İtalya'ya İzmir, Kayseri, Mersin üçgeni bırakıldı. Fakat bu anlaşmanın geçerliliği için Rusya'nın onayı gerektiği ve bu sıralardan Rusya'da devrim ile rejim değişikliği olup onay alınamadığından, bu anlaşma yürürlüğe girememiştir.

Tüm bu antlaşmalara göre Osmanlı Devleti çoktan paylaşılmış, ancak bunu uygulamaya sıra gelmişti.

Mondros Mütarekesinden sonra İtilaf Devletleri bu mütarekenin 7nci maddesine⁸⁵ dayanarak, gizli anlaşmalarla paylaştıkları bölgeleri açıktan işgal etmeye yöneldiler.⁸⁶

Paylaşma tasarılarını ise 12 Şubat-20 Nisan 1920'de yaptıkları Birinci Londra Konferansı ile büyük oranda karara bağladılar. Burada anlaşılamayan konular 18-26 Nisan 1920'de San Remo'daki konferansta karara bağlandı ve İngiltere, Fransa, İtalya Başbakanları arasındaki görüşmelerle Sevr Antlaşmasına son şekli verildi. Barış Antlaşmasının Osmanlı devleti tarafından ağır görülen maddeleri ise 20 Haziran II. Hytte Konferansı ve 11 Temmuz Spa Konferansında görüşüldü. Sevr Antlaşmasının asıl önemli kararları ise 32 devletin temsilcisinin 18 Ocak 1919'da toplandıkları Paris Barış Konferansında ele alınmış ve şekillenmiştir.

Amerika Cumhurbaşkanı Wilson ile İngiliz, Fransız ve İtalyan Başbakanları Lloyd George, Clemenceau ve Orlando'dan oluşan "Dörtler Meclisi", sözde özel toplantılar yaparak en üstün unsur durumuna geçtiler.⁸⁷ Ancak konseye gerçek anlamda İngiltere ve Fransa hâkim oldu. Clemenceau ve Lloyd George, bütün

⁸⁵ Mondros Mütarekesinin ilgili maddesi şu şekildeydi: "Bağımsız Devletler, güvenliklerine yönelik bir durumun ortaya çıkması halinde istediği ordu güdümsel noktayı ele geçirme hakkına sahiptir." Suna Kili, a.g.e., s.23

⁸⁶ İsmail SOYSAL, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, s.12.

⁸⁷ Y. Hikmet BAYUR, *Atatürk'ün Hayatı ve Eseri*, C.1. s. 326.

meseleyi milletler arası münasebetlerde devamlı bir barışı sağlayacak ve koruyacak bir milletler cemiyetinin kurulmasından ibaret gören Wilson'un Paris Barış Konferansı'ndan bir an önce ayrılmasını sağlamak için konferansın çalışmalarında Milletler Cemiyeti'nin statüsünün belirlenmesine öncelik verdiler.

Konferansı'nın en çok meşgul olduğu iş, Yunanlılara verilecek topraklar meselesi oldu. Venizelos, Paris Barış Konferansı'nın 3-4 Şubattaki toplantılarında, İstanbul hariç bütün Trakya'yı ve Batı Anadolu'nun bir kısmı ile On iki Ada'yı, Kıbrıs'ı, Meis, Rodos, İmroz ve Bozcaada'yı istedi. İtalya, Yunanistan'ın istediği söz konusu bölgenin büyük bir kısmının Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan 6 Nisan 1915 tarihli Londra ve 17 Nisan 1917 tarihli Saint Jean de Maurienne gizli taksim anlaşmaları ile kendilerine vaat edildiğini belirtti ve Yunanistan'ın kendi payına bırakılan yerlerle ilgili isteklerine şiddetle karşı çıktı. Ancak İngiltere Başbakanı Lloyd George Yunan isteklerine en büyük desteği verdi. İngiltere'nin Yunan isteklerine olumlu bakmasının sebeplerinden en önemlisi İtalya'nın Akdeniz'deki gücünün artmasını istememesiydi. Zira Süveyş Kanalı'ndan Uzak Doğu'ya ve Avustralya'ya kadar uzanan Britanya imparatorluk yolu üzerindeki Ege adalarının stratejik bir önemi vardı. Bu adaların İtalya gibi güçlü bir Akdeniz ülkesinin eline geçmesi İngiltere'nin Hindistan'daki sömürgelerine giden bu yolun güvenliğini tehlikeye düşürecekti. Bu yüzden İngiltere, Ege adalarının ve Batı Anadolu'nun İtalya'ya oranla daha güçsüz olan Yunanistan'a verilmesi taraftarıydı. İngiltere'nin ısrarı sonucunda İtalya İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline rıza gösterdi.

Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşmasını görüşmek üzere başlıca Müttefik devletleri, Paris'ten sonra 12 Şubat 1920 tarihinde Londra'da toplanarak görüşmelere başladılar. 10 Nisan 1920 tarihinde son bulan Konferansta; Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan gizli taksim anlaşmaları gereği Osmanlı Devleti'nin topraklarının İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında taksimi, Boğazlar Komisyonu, İstanbul'un Osmanlı Devleti'ne bırakılıp bırakılmayacağı ve İstanbul'un Müttefik devletlerce işgali meselesi görüşüldü. Doğu Anadolu'da bir Ermenistan Devleti'nin kurulması, yine doğu bölgemizde özerk bir Kürdistan oluşturulması kararlaştırıldı. Filistin meselesi, mali konular, kapitülasyonlar, İstanbul ve

Anadolu'da küçük bir bölgenin bırakılacağı, Osmanlı Devleti'nin kara, deniz ve hava gücü, asker miktarı, Trakya'nın, Kilikya'nın durumu, azınlıklara verilecek haklar vb. gibi daha birçok mesele daha görüşüldü ve büyük bir kısmı karara bağlandı. Anlaşma sağlanamayan konular ise San Remo görüşmelerine bırakıldı. İngiltere bu konferansta az toprak istemekle birlikte Doğu Anadolu'da kendi hâkimiyetinde bağımsız bir Ermenistan ve özerk bir Kürdistan devleti kurma çabası içinde oldu.⁸⁸

İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilciler 19-24 Nisan tarihlerinde Türkiye'ye kabul ettirecekleri barış şartlarının tespiti için tekrar bir araya geldiler. San-Remo Konferansında Türkiye hakkında karar verilecek olmasına rağmen Türkiye'den hiç kimse davet edilmedi.

Konferansta, Osmanlı Devletinin Asya ve Kuzey Afrika'da bulunan Arap toprakları üzerindeki bütün haklarından vazgeçmesi, bağımsız bir Ermenistan'la Özerk bir Kürdistan'ın kurulması kararlaştırıldı. Ayrıca, Osmanlı Devletinin eski Suriye topraklarında iki "A tipi manda" teşkil edilerek Suriye ve Lübnan'ın Fransa, Filistin'in ise İngiltere'nin idaresine bırakılması, Irak topraklarının da İngiltere'nin mandasına girmesi kararlaştırıldı. Teşkil edilen A tipi manda idaresi, söz konusu ülkelerin bağımsız sayılmasını, kendini idare edebilecek siyasî olgunluğa erişinceye kadar manda otoritesi altında kalmasını öngörüyordu.

San Remo Konferansı'nda son şekli verilen barış anlaşmasını Türklere vermek üzere Türk delegelerinin 10 Mayıs'ta Paris'te hazır bulunmalarını istemeleri üzerine, Osmanlı Devleti sadrazamlarından Tevfik Paşa ve Bayındırlık Bakanı Cemil Paşa ile İçişleri Bakanı Reşit ve Milli Eğitim Bakanı Fahrettin beylerin delege olarak Paris'e gönderilmeleri kararlaştırıldı.⁸⁹ 11 Mayıs 1920'de öğleden sonra Fransa Dışişleri Bakanlığında Osmanlı heyetine Fransa Başbakanı Millerand tarafından tebliğ edildi.

⁸⁸ Ahmet Hurşit TOLON, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, s.139

⁸⁹ a.g.e., s.284.

Müttefik devletlerin kendi içlerindeki bir takım anlaşmazlıklar ve Anadolu'daki Kurtuluş Mücadelesinin başarılarla devam etmesi üzerine Müttefik devlet temsilcileri bazı tanınmış askerler Hythe'de toplanarak Türkiye meseleleri üzerinde bir defa daha görüştüler. Venizelos'un Türkiye hakkındaki düşüncelerinde herhangi bir değişiklik olmadığı gibi ayrıca Yunan askerlerinin, Anadolu'da daha ileri gitmesine ve bu sayede Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerinin dağıtılmasına izin verilmesini istedi ve 20 Haziran 1920'de Hythe'de ''barışın zırhının sağlanması için'' Venizelos'a Yunan ordusunun Bandırma'ya doğru hemen ileri yürüyüşe geçmesi izni verildi. 22 Haziran 1920'de başlayan Yunan taarruzu, 20 Temmuz'da Bursa ve 5 Ağustos'ta da Uşak'ın düşmesi ile sonuçlandı. Ve bunun üzerine Müttefik devletleri Osmanlı Devleti'nin şartları çok ağır olan San Remo kararlarının değiştirilmesi veya hafifletilmesi yönündeki isteklerini 7 Temmuz 1920 Spa Konferansı'nda reddettiler ve Osmanlı delegelerine barışı imzalamak veya reddetmek üzere 27 Temmuz 1920 akşamına kadar süre tanıdılar. Osmanlı Hükümeti de 20 Temmuz'da barış anlaşmasının imza edilmesini tavsiyeye karar verdi. Padişah'ın isteği ile Saltanat Şurası 22 Temmuz 1920 tarihinde Yıldız Sarayı'nda toplandı. Saltanat Şurası görüşmelerden sonra Hükümet tarafından barış şartlarının hafifletilmesi için bir kez daha Müttefik devletler nezdinde girişimde bulunulmasına karar verdi.

Bu sırada da Paris'te bulunan Reşit Bey, İstanbul Hükümetine gönderdiği telgraflarda Spa Konferansı kararları kabul edilmezse İstanbul'un Türklerden alınmasının planlandığını bildirdi. Bunun üzerine Barış Anlaşmasının imza edilip edilmemesi padişah tarafından oylamaya konuldu. Yapılan oylamada Ayandan Topçu Feriki Rıza Paşa hariç toplantıda bulunan devlet ileri gelenleri anlaşmanın imzası yönünde oy kullandılar. Bundan sonra Hükümet barış anlaşmasını imzalamak üzere delegeler heyetine katılmalarını uygun gördüğü Hadi Paşa ile Rıza Tevfik Beyi bir Fransız savaş gemisi ile Paris'e gönderdi. Hadi Paşa, Saltanat Şurası'nda verilmiş karara uygun olarak, anlaşmada Osmanlı Devleti'nin yapılmasını istediği değişiklikleri Fransa'dan bir kez daha rica etti fakat bu istek kabul edilmedi.⁹⁰

⁹⁰ Selahattin Tansel; **Mondros'tan Mudanya'ya**, c.3, s.170.

Bunun üzerine Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920 Salı günü Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Bey tarafından imza edildi.

Şartları çok ağır olan bu anlaşma ne kadar Osmanlı delegeleri tarafından imzalanmış ise de Osmanlı Parlamentosu, Padişah ve Osmanlı Hükümeti tarafından onaylanmadı. Oysa anlaşmanın bir anlam kazanabilmesi için parlamentolar tarafından onaylanması gerekmektedir. Onun için Müttefik devletler bu anlaşmayı bir yandan kendi parlamentolarına, bir yandan da Osmanlılara onaylatmak zorundaydılar. Ancak ortada bir Osmanlı parlamentosu olmadığı için bu anlaşmanın onaylanması mümkün olmadı. Bununla birlikte Ankara Hükümeti’de 18 Haziran 1920’de Anlaşma Devletlerine ve diğer tüm devletlere, İstanbul Hükümeti ile yapılacak olan anlaşmaların ve alınacak kararların Türk Ulusunca ve onu temsil eden Ankara Hükümetince tanınmayacağını duyurmuştu⁹¹.

Her ne kadar Ölü Doğmuş bir antlaşma olarak nitelense de, Sevr Antlaşması içerdiği şartlar nedeni ile Osmanlı Devleti nezdinde temsilcilerinin Türk Milletinin İdam Fermanını imzalamaları demektir.

Sevr Antlaşmasını imza eden ve 150’likler arasına giren bu kimseler şöyledir:

15. Maarif Nazırı Esbakı Hadi (Paşa)
16. Ayandan Şura-yı Devlet Reisi Esbakı Rıza Tevfik (Bölükbaşı)
17. Bern Sefiri Esbakı Reşat Halis

Babası Arnavut ve Annesi Çerkez olan Rıza Tevfik, 1868’de Edirne’de Cesri Mustafa Paşa Tsaribrod Kasabası’nda doğdu.⁹² 1876–77 Osm.-Rus savaşından önce ailesiyle İstanbul’a geldi ve önce Alyans İzraelit Okuluna giderek İbranice ve Fransızca’yı öğrendi. Sonra iki yıl Galatasaray Lisesinde okuyup, Gelibolu’da

⁹¹ Suna Kili, a.g.e., s. 152

⁹² “Babam Arnavuttu anam Çerkez, Bilmeyen varsa öğreysin herkes.” Emin Karaca, a.g.e., s. 176

Rüştiye'ye devam etti. Mekteb-i Mülkiye'ye girdi ancak kovuldu ve sonra Tıbbiyeyi bitirdi. Gümrükte doktorluk yaptıktan sonra 2nci Meşrutiyette şiir ve yazıları ile dikkatleri üzerine çekti. Edebiyat-ı Cedide Grubuna katılıp bir süre Malumat Gazetesinde yazdı. İlk seçimde de Edirne Mebusu olarak seçildi. Başlarda uyumlu olduğu İttihat ve Terakki'ye muhalefet oldu ve hapse atıldı.⁹³ Daha sonra ise Şurayı Devlet Reisliğine getirilerek Sevr Muahedesi imzalayanlardan birisi oldu. Darülfünun'da felsefe profesörü olarak görev yaptığı sıralarda Kurtuluş Savaşına sürekli muhalefet etti ve öğrencilerin buna karşı çıkması ile görevinden ayrılmak zorunda kaldı.⁹⁴

Ali Kemal'in linç edilmesinden sonra İngiliz Elçiliğine sığınarak Mısır'ın İskenderiye limanına çıktı ve oradan Lübnan'da Cuniye'ye yerleşti.

Af çıktıktan sonra ancak 1943te Türkiye'ye döndü. Çünkü af çıktığı sıralarda Ürdün Kralının müze müdürlüğünü yapıyordu. 30 Aralık 1949da da vefat etti.⁹⁵

Kuvayı İnzibatiye'ye Dâhil Olanlar:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Sivas Kongresinden sonra güç kazanmasıyla birlikte, İstanbul Hükümeti Anadolu'da yeni bir gücün doğduğunu anladı ve tedirgin oldu. Anadolu'daki hareketin güçlenmesinin en somut kanıtlarından birisi de, Afyon-Karahisar ve Eskişehir'deki demir yollarını ellerinde bulunduran İngilizlerin İzmit'in batısına kadar sürülmesiydi. İstanbul Hükümeti ise boş durmayarak, Milli Mücadele taraftarlarını "*Allah'a İsyan*" ile suçlayan fetvaları Yunan uçakları ile dağıtırmaya başladı⁹⁶. Aynı zamanda da Anadolu'da Milli

⁹³ a.g.e., Aynı yer

⁹⁴ Rıza Tevfik Bölükbaşı, Mustafa Kemal'e olan karşıtlığını özellikle şu dördlüğü ile dile getiriyordu:

"Siyaset çamura biraz kan kattı;

Bir koca kalpaklı adam yarattı.

Herkes ona taptı, Rıza dayattı,

Secdeye varmayan o iblis oldu!"

Emin Karaca, a.g.e., s. 183

⁹⁵ Emin Karaca, a.g.e., s. 188

⁹⁶ Bu fetvalardan birisinde şu ibareler yer almaktaydı: "*Dünya düzeninin sebebi olan Müslümanların Halifesi Hazretlerinin emri altında bulunan, İslam Şehirlerinde bazı şirret kişiler, anlaşıp, birleşerek kendilerine Başkanlar seçip, yukarının emrini almadan, asker toplamaya kalkışmışlardır.*

Bu askeri güya; Yedirip içireceğiz bahanesi ile aslında ceplerini doldurmak sevdasına kapılıp, şeriatın ve yüksek

Mücadeleye ket vuracak isyanları da destekliyordu. Fakat Anadolu Hükümeti fetvalara yine fetvalarla karşılık vererek bir başarı elde ettiği gibi, Anadolu'da çıkarın karşı isyanları da bastırmakta başarılar elde ediyordu. Bunun üzerine İstanbul, Milli Mücadeleye karşı bir Düzenli Ordu'nun oluşturulmasına karar verdi.

Mondros Mütarekesine göre kurulması ve hatta silahlandırılması, teşkilatlandırılması belirli koşullara dayanan böyle bir birliğin yine o mütarekeyi imza eden devletçe kurulabilmesinin nedeni elbette ki İngiliz İşgal Komutanlığı'nın desteğidir⁹⁷.

Neticede 18 Nisan 1920de, Kuvayi İnzibatiye'yi kuran Kararname yayınlandı. Kararnamede, kurulan bu silahlı birliğin "Kuvayi Milliye adını taşıyan eşkıyaları tepelemek" amacı güttüğü belirtiliyordu.

Kuvvetin komutanlığına ise Kolordu Komutanı yetkisi ile Süleyman Şefik Paşa getirildi ve Kuvayi İnzibatiye için 250 lira ödenek ayrıldı. Damat Ferit ise aynı zamanda Harbiye Nazırı da olduğundan, bu kuvvetin sevk ve idaresini de üstlenmekteydi. Ve Harbiye Nezareti'nden bağımsız olarak, Kuvayi İnzibatiye hakkındaki tüm emirleri verebilecek olan Karargâh Erkânı Harbiyesi adıyla bir teşkilatlanmaya daha gidildi ve Kurmay Başkan olarak Albay Refik bey atandı.

Şefik Paşa komutasında harekete geçen Kuvayi İnzibatiye, Anzavur Ahmet'in uyumsuzluk çıkararak komutayı ele almasından sonra 10 Mayıs 1920de Kuvayi Milliye'ye karşı ilk saldırısını Sakarya'ya yaptı. Ancak 17 Mayıs'ta Geyve'ye yaptığı saldırısı sonucunda Ali Fuat Paşa komutasındaki 20nci Kolordu karşısında tutunamadı ve İstanbul'a kaçtı. 20nci Kolordu ise 23 Mayıs'ta Sakarya'yı tekrar ele geçirdi.

emirlerin hilafına Tanrının kullarına zulüm etmekte ve onları cezalandırmaktadırlar.

Memleketin bazı köylerine ve şehirlerine saldırarak onları harap ve yerle bir etmekte, Padişahın sadık uyruklarından nice masum kişiyi öldürmekte ve kan dökmektedirler." Hanri Belazus, **a.g.e.**, s. 83

⁹⁷ Mondros Mütarekesinin, İç Güvenlik ile ilgili 5nci maddesi şöyle idi: "Sınırların korunması ve iç güvenliğin sürdürülmesi için gerekli görülecek asker gücünden başkası hemen salıverilecek; iş bu asker gücünün sayısı ve durumu Anlaşık Devletler hükümetleri tarafından Osmanlı İmparatorluğu ile görüşüldükten sonra kararlaştırılacaktır." Suna Kili, **a.g.e.**, s. 22

Kuvayi İnzibatiye, daha sonraki başarısızlıkları sonucunda İstanbul Hükümeti tarafından 25 Haziran 1920de resmen dağıtıldı.

150'likler Listesinin Kuvayi İnzibatiye'ye dâhil olanları şöyledir:

18. Kuvve-i İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik (Paşa)
19. Yaveri Süvari Yüzbaşı Bulgar namıyla maruf Tahsin
20. Kuvve-i İnzibatiye Erkan-ı Harbiye reisi Miralay Refik
21. Kuvve-i İnzibatiye mitralyöz kumandanı ve Damat Ferit'in yaveri Tarık Mümtaz
22. Kuvve-i İnzibatiye kumandanlarından İzmir Kolordusu kumandanı Ali Nadir (Paşa)
23. Kuvve-i İnzibatiye mesubininden ve Nemrut Mustafa Divan-ı Harbinden Kaymakam Fettah
24. Kuvve-i İnzibatiye mensubininden Çopur Hakkı

Kuvayi İnzibatiyenin Kurbay Başkanı olan Albay Ahmet Refik daha önceden Romanya'ya kaçtı. Bir süre geçimini Tren Haritaları çizerek kazandıktan sonra akli dengesini yitirdi ve Kışinev'de bir akıl hastanesinde 1930da vefat etti. Türkiye'de kalan yakınları ise "Yaltkaya" soyisini aldılar.

Tarık Mümtaz ise Vahdettin'in yaverliğini yaptıktan sonra Damat Ferit'in yaveri oldu. 150'likler listesine alınmasının bir nedeni de Mütareke döneminde Ulusal Mücadele aleyhinde bazı gazetelerde yazılar yazmasıydı. Aftan sonra Türkiye'ye döndü ve 1977 yılında da öldü.

Ali Nadir Paşa ise Yunan işgali sırasında Yunan Bayrağını öptüğü için bu listeye dâhil edilmişti. Aftan çok önce Mısırda öldü⁹⁸.

⁹⁸ Ali Nadir Paşa'nın listeye alınması sırasında Meclisteki tartışma şu şekilde cereyan etmişti; Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit Bey, listedeki adları sayarken "Kuvayi İnzibatiye kumandanlarından Ali Nadir Paşa, İzmir'i bırakan!" dedi. Bunun üzerine Bursa Mebusu Dr. Fikret Bey bağırды: "Yunan bayrağını open, Yunan bayrağını!.." Ferit Bey ara vermeden listeyi okumaya devam eder... Emin Karaca, a.g.e., s. 44

Mülkiye ve Askeriyeden:

Bunlar çeşitli görevleri ve kimisi de Kurtuluş Savaşına açık açık karşıtlıkları ve eylemleri ile bu listeye girmiş olan Mülkiye ve Askeriyeden olan şahıslar ise şöyledir;

25. Esbak Bursa Valisi Gümülcineli İsmail
26. Ayandan Konyalı Zeynel Abidin
27. Cebelibereket Mutasarrıfı Esbakı Fanizade Mes'ut
28. Hürriyet ve İtilaf Fıkrası Lideri Miralay Sadık
29. Malatya Mutasarrıfı Esbakı Bedirhani Halil Rahmi
30. Esbak Manisa Mutasarrıfı Giritli Hüsnü
31. Esbak Divan-ı Harp Reisi Nemrut Mustafa (Paşa)
32. Uşak Belediye Reisi Hulusi
33. Adapazarı kaymakamı Esbakı Hain Mustafa
34. Tekirdağ Müfti-i Esbakı Hafız Ahmmet
35. Afyonkarahisar Mutasarrıfı Esbakı Sabit
36. Gaziantep Mutasarrıflığında bulunmuş Celal Kadri
37. Hürriyet ve İtilaf Katib-i Umumisi Adanalı Zeynelabidin
38. Mülga Ayandan Evkaf Nazırı Esbakı Vasfi Hoca
39. Harput Vali Vekili Esbakı Ali Galip
40. Sabık Bursa Müftüsü Ömer Fevzi
41. Aziz Nuri
42. İzmir Kadı Müşaviri Sabıkı Ahmet Asım
43. Esbak İstanbul Muhafızı Natık
44. Dâhiliye Nazırı Esbakı Ayandan Adil
45. Dâhiliye Nazırı Esbakı Ayandan Mehmet Ali
46. Esbak Edirne Valisi ve Şehremini vekili Salim (Mirimiran)
47. Kütahyada Yunanlılarla Mutasarrıflık eden Hoca Rasihzade İbrahim
48. Adana'da vekillik eden Abdurrahman
49. Karahisarışarki Mebusu Esbaki Ömer Fevzi
50. İşkenceci namıyla maruf Mülazım Adil

51. İşkenceci namıyla maruf Mülazım Refik
52. Esbak Kırkağaç Kaymakamı Şerif
53. Esbak Çanakkale Mutasarrıfı Mahmut Mahir
54. İstanbul merkez Kumandanı Esbakı Emin
55. Kilis'te kaymakamlık eden Sadullah Sami
56. Esbak Dâhiliye nezareti Dava Vekili ve Bolu Mutasarrıfı Osman Nuri

Çerkez Ethem ve Avanesi:

1920 yılının yazında Çerkes Ethem, Ankara'da kurulmuş olan Yeşil Ordu'ya ağabeyleri ile birlikte katılmıştı⁹⁹. Ancak bu örgüt Ankara ve Eskişehir'de güçlenince Mustafa Kemal tarafından kapatıldı. Bu sıralarda da Çerkes Ethem'in gelişi güzel asker toplamasına karşı ve milis kuvvetlerin Düzenli Orduya katılmaları yönünde bir karar aldı. Bu karara uymayan Ethem ve Ağabeyleri ile Ankara Hükümetinin araları açıldı.¹⁰⁰ Kardeşleri ile birlikte Kütahya'da, Afyon'dan Isparta'ya, Konya ve Eskişehir'e kadar uzanan bir hükümet kurmak niyetinde idi. Daha sonra ise T.B.M.M.'yi düşürerek yerine yeni bir hükümet kurmaya dahi giriştiler.¹⁰¹

Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi komutanlığından ayrılıp, bu cephenin ikiye bölünmesi ve bir kısmına Genel Kurmay Başkanı İsmet Bey'in, diğer kısmına da İçişleri Bakanı Refet Bey'in atanması ile Batı Cephesi yeni bir teşkilatlanmaya girdi. Alınan başarılarla da Ethem ve kardeşi Tefvik planlarının daha sonra uygulama alanı bulamayacağını düşünerek harekete geçti.¹⁰²

⁹⁹ Fahrettin Altay anılarında Yeşil Ordu'dan şu şekilde bahsetmektedir: "Ankara'dan gelen haberlerden bir yeşil ordu havadisi yayıldı, bize gelen Osman Bey'in flamasının yeşil kırmızı oluşu dikkati çektiyse de pek üzerinde durmadım, şimdiki haberler Ankara'da bir İslam Bolşevik idare kurulacağı suretinde idi, yeşil renk İslamlığı, kırmızı Bolşevikliği gösteriyormuş... Afyonda 1920 senesi Ekim ayının sonlarına doğru bir gece yazı odamda çalışırken emir subayım Fevzi (Uçaner) Ankara'dan gelen birinin beni görmek istediğini söyledi. İçeri almalarını bildirmemden sonra odama giren karayağız yakışıklı bir delikanlı saygısız ve sert bir tavırla selam vererek yanındaki koltuğa oturdu ve masanın üzerine bir mektup bıraktı. İstiklal savaşımız için önemli bir vesika niteliğinde gördüğüm mektup şöyle idi;

Fahrettin Beyefendiye,

Bilmem ki Bolşevik olacak mısınız? Olmazsanız bile herhalde bir Bolşevik gazetesi olan Yeni Dünya'nın intişarını temin için abone olarak muavenetinizi istirham eylerim efendim.

18.9.336

Reşit

Saruhan Mebusu." Taylan Sorgun, a.g.e., s. 277

¹⁰⁰ Emin Karaca, a.g.e., s. 195

¹⁰¹ İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921), s. 213

¹⁰² "Garp Cephesinin Kütahya'nın Güneyinde kalan kısmı ayrılarak Cenup Cephesi adıyla ikinci bir cephe kumandanlığı teşkil edildi, kumandanlığına da Refet Bey tayin olundu. Bu suretle İsmet Beyin emrinden çıkan

Ethem, Albay Refet Bey'in Güney Cephesi komutanlığına atanmasını istemiyordu. Onun yerine tüm Cephenin komutanı olarak İsmet Bey'in atanmasını istedilerse de İsmet Bey bunu kabul etmedi.

Aynı zamanda Ethem Yozgat dolaylarından kendisine adam toplanması için adamlarından Hüseyin Gazi'yi bir belge ile görevlendirdi. Ancak İçişleri Bakanı Albay Refet Bey, bu yetkinin kendisinde olduğunu belirterek bu çabayı engelledi ve Ethem'de Refet Bey'i hakir gören bir telgrafla karşılık verdi.¹⁰³

Daha sonra bu türlü gelişi güzel er toplama teşebbüslerinin engellenmesi için 25 Aralık 1920'de Bakanlar Kurulu, Hükümetin haberi ve izni olmadan er toplanmasını yasakladı. Özellikle Çerkez Ethem Eskişehir havalisindeki Karacaşehir'de bir Karakeçili müfrezesi teşkil etmişti. Bu müfreze hakkında bilgi isteyen Batı Cephesi Komutanlığına da "Kaçakları takip" amacı ile kurulduğunu bildirmiş ancak denetlenmesine izin vermemişti.¹⁰⁴

18 Eylül 1920'de T.B.M.M.'de alınan bir kararla İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Buna göre kaçak erlerin ve casusların yargılanmalarını bu mahkemeler yapacaktı. Bu emri alan Ethem ve kardeşi Tefvik, bu emre:

"Muharebe cephelerinden kaçan erler, birlikleri karşısında asılmayacak olursa, birlikler üzerinde kötü bir sonuç vereceğini; bundan başka, casuslar da derhal asılmayacak olursa, aynı fikirde bulunup ta fırsat gözeten bazı sütü bozuklarda bir uyarma meydana gelmeyeceğini ileri sürerek, bunların derhal asılmalarını zorunlu olduğunu ve Kuvvei Seyyarenin şimdiye kadar bu sayede iş görebildiğini, şayet emirde direnilecek olursa bu görevi yapamayacakları..." şeklinde bir karşılık verdiler.¹⁰⁵

bizim ordumuz Refet Beyin emrine girdi ve Refet Bey karargahını Konya'da kurdu." Taylan Sorgun, *a.g.e.*, s. 282
¹⁰³ *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 215

¹⁰⁴ Altında Mustafa Kemal'in imzası bulunan bildiri şu şekilde idi:

"Hiçbir kimse, hiçbir sebep ve suretle Hükümetin haberi olmaksızın kuvvet toplamaya yetkili değildir. Bu bildirinin yayımlandığı tarihten önce, bu yolda girişimde bulunanlar varsa derhal kendilerini ve girişim maksatlarını doğrudan doğruya bana bildireceklerdir. Aksi takdirde, bu gibi müteşebbislerin memleketim iç huzurunu bozmak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini ve suçsuz memleket halkını zarara sokmak töhmetleriyle suçlanacaklarını bildirir ve ilan ederim." *a.g.e.*, s. 219

¹⁰⁵ *a.g.e.*, 214, 215

Düzenli ordunun kurulması sırasında ise Kuvvei Seyyare adına Eskişehir’de çıkan Yeni Dünya gazetesi, yayınları ile ve Çerkez Ethem’in kardeşi olan Saruhan Milletvekili Reşit’te mecliste Düzenli ordunun kurulmasına karşı çıkıyorlardı. Özellikle Çerkez Ethem’in diğer kardeşi Tevfik’te, bütçenin düzenlenmesi amacıyla Batı Cephesi birliklerinden kuvvet gönderilmesine sert tepki verdi.

18 Kasım 1920’de T.B.M.M.’nin yayınladığı bildiriyle de emir ve komutanın Meclis yetkisinde olduğu belirtildi.¹⁰⁶

Ordunun bu yeni örgütlenmesinde Çerkez Ethem’in kuvvetlerine “İlinci Kuvvei Seyyare” adı verilmesine rağmen, Ethem bunun yerine “Umum Kuvvei Seyyare ve Kütahya Havalisi Komutanlığı” adını ilan etti.¹⁰⁷

Zamanla Çerkez Ethem ve kardeşleri daha sert çıkışlara ve daha başına buyruk davranmaya başladılar. Kuvvetlerinin Eskişehir ve Ankara’ya doğru bir ayaklanmaya girişmelerinden şüphe edilmeye başlanmıştı. 17 Aralık 1920’de Eskişehir’deki 61inci Tümen, Süvari Tugayı ve 11inci Tümen harekete hazır hale getirildiler... Bu arada da Kuvvei Seyyare’de 22 Aralık’ta kuvvetinin bir kısmını 159uncu alaya teslim ederek, kuvvetinin çoğu ile Gediz ve Kütahya ‘da toplanmaya başladı. Örnek olarak Kuvvei Seyyare Komutanlığı, Batı Cephesi Komutanlığının Özel ve Resmi haberleşmesine, telgraf ve telefon hattının kendi görüşmeleri ile dolu olduğunu öne sürerek sansür koydu.

Aynı zamanda Simav ve Dolayları Komutanlığı’nın görev yapmasına engel oldu ve 11 Aralık 1920’de bu komutanlığı kaldırıldı. Daha sonra ise Kuvvei Seyyare Komutanı tarafından Kütahya Mevkii Komutanı olarak atanan Yarbay Abdullah, bazı kaçak askerlerin ailelerinin kâğıtlarını, Kütahya’dan çıkarılmaları için Mutasarrıf vekili Kadı Asım’a gönderdi. Ancak Kadı Asım yeni yasa gereğince bu

¹⁰⁶ “... Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklaline kasteden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı savunmak ve bu maksada karşı hareket edeleri yola getirmek azmi ile kurulmuş bir orduya sahiptir.

Emir ve komuta yetkisi Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetindedir...” a.g.e., s. 218

¹⁰⁷ a.g.e., s. 218

yetkinin İstiklal Mahkemelerine ait olduğunu söyleyerek kâğıtları geri gönderdi. Bunun üzerine Yarbay Abdullah önce dört silahlı adamla Kadı Asım'ı çağırttı ancak getirtemeyince bu sefer altı silahlı adam ile zorla getirtti. Kadı Asım buradan Gediz'e ve oradan da Ankara'ya gönderilerek bölge dışı edildi.¹⁰⁸

Ethem aynı zamanda 20 Kasım 1920'den beri el konulan kaçak tütünleri kaçıracak Eskişehir'e taşıyan Şevket ve adamlarını da koruduğu gibi Müdafaa-i Hukuk Müfrezesi adına para toplayarak bu paraları sarf etmek ve halkın mallarını zorla almak gibi suçlardan İstiklal Mahkemesinde yargılanması gereken Kaplan Naci'yi de teslim etmemekte direndi.

Çerkez Ethem 2 Ocak 1921'de İstanbul Hükümetine çektiği telgrafta Millet Meclisi taarruzunda olduğunu, buna karşılık olarak Yunanlılarla temas halinde bulunduğunu bildirdi. Ayrıca Yunanlılara esir iken kaçıp kurtulan İnegöl Kaymakamı da tutsaklığı sırasında Yunanlılar ile Ethem'in işbirliğini öğrendiğini rapor etmişti. Aynı zamanda Yunanlılar İnönü mevkiine ilerlerken, Yunan uçaklarından, Çerkez Ethem'e ait bildirilerde atılmıştı.¹⁰⁹

Artık Çerkez Ethem'e karşı bir Bastırma Harekâtına ihtiyaç duyuluyordu. Çünkü Ethem 9 Aralık 1920'de Millet Meclisine ve aynı zamanda tüm Millete yayımladığı telgrafta, Millet Meclisinin toplanmasının menfi olduğunu ve halkın sırtından geçindiğini ifade ederek ayaklandığını ortaya koyuyordu.

Genel Kurmay Başkanlığı, 29 Aralık 1920'de Batı Cephesi Komutanlığına gönderdiği telgrafta Çerkez Ethem'in Kuvvei Seyyare Komutanlığından el çektilmesi emrini veriyordu:

“Kuvvei Seyyare Komutanı Ethem'in Ankara'ya ve Batı Cephesi Komutanlığına yazdığı açık bir telgraf Büyük Millet Meclisinin meşruluğuna karşı

¹⁰⁸ a.g.e., s. 226, 227

¹⁰⁹ “Ey asker, kötülüğe alet olmayın... Ey subay arkadaşlar, emir kulu olmaktan vazgeçiniz... Aksi halde geliyorum...” a.g.e., s. 229

ayaklanma ve bu sebepten vatan hainliğidir. Ethem'in derhal komutanlıktan el çektilerilerek hakkında kanuni kovuşturma yapılması..."¹¹⁰

Albay İsmet'in Ethem'e, meselenin kan dökülmeden halledilmesi isteğiyle gönderdiği telgrafa, Ethem Ankara'ya yolladığı telgrafın gerçek ve doğru olduğu ve taarruzda beklediği şekilde karşılık verdi. Ethem'in bu karşılığı verdiği telgrafi, 2 Ocak 1921'de Mecliste okundu.

Çerkez Ethem'in kaçak erlerin toplanmaması ve erlerin askerliğe çağrılmamaları gibi emirleri askerlik şubelerine ve kaymakamlıklara bildirmesinden sonra Milli milis kuvvetlerinin iyiden iyiye zararlı olmaya başladıkları anlaşıldı ve Genel Kurmay Başkanlığının emri ile Kuvai Milliye Müfrezeleri tüm yurttan kaldırıldı. Artık Milli kuvvetler Düzenli Ordu halinde teşkil edilecek ve eğitime tabi olacaklardı.

Harekâtın 1-17 Ocak 1921 devresinde 8inci ve 61inci Tümenlerin ilerleyişi devam ettiği gibi Ethem'in emrine verilmiş olan 159uncu Piyade Alayının subaylarının Ethem'ce tutuklandığı ve erlerinin ise birer terhis belgesi ile salıverildikleri anlaşıldı.

5 Ocakta Ethem'in Gediz'e, 6 Ocakta da Doktor Fazıl çetesinin Emet'e çekildikleri bilgisi alındı. Kaplan Naci ise Mustafa Kemal'e çektiği telgrafa Hükümete isyan etmediğini ve Yunanlılara sığınmadığını, Ankara'ya doğru hareket ettiğini bildirdi.

Bu sırada 6-7 Ocakta Yunanlılar ile sıcak temasa girildi ve ordu bir yandan çeteciler ile ve bir yandan da Yunanlılar ile uğraşmak durumunda kaldı. Daha sonra ise Sert Mahmut çetesinden 37, Parti Pehlivan çetesinden 2 kişi Kütahya Müfrezeye komutanlığına ve Doktor Fazıl çetesi de Batı Cephesi Komutanlığına teslim oldu. Güney Cephesi komutanı 22 Ocakta Gördes batısında takibe girişmiş Pehlivan

¹¹⁰ a.g.e., s. 238

Ağa'da Halil Efe'yi İinci Süvari Grubuna gönderip, kendisi işgal altındaki arazide Yunanlılar ile mücadeleye yeniden başladı ve bir Yunan baskını sırasında da öldü.¹¹¹

Bunu Fahrettin Altay anılarında şu şekilde anlatmaktadır:

“...Süvarilerimizin Ethem'i takipleri sırasında nihayet şu haber alındı:

-Ethem Yunanlılara iltica etmiştir!

Eğer Çerkez Ethem gerçek bir vatansever olsaydı Yunanlılara taarruzunda döner gelir ve saflarımıza girerdi. O bilakis Yunanlılara yardımcı olmuştur. Oysa Ethem'in maiyetinden Parti Pehlivan isimdeki sergerde pişman olarak dönmüş ve dehalet etmişti. Milis kuvvetlerimizden biri de Çolak İbrahim Bey müfrezesi idi... diğer ufak tefek milis müfrezeleri de teker teker orduya katılarak çeteciliğe son verildi.”¹¹²

İlerleyen vaziyet neticesinde asilerin Kütahya'ya bir baskın planladıkları ve buradan harekete geçecekleri anlaşıldı. Bu sırada da Yunanlılar taarruzlarına devam ederek İnönü mevziinin kuzey kesimine girdiler. Asilerinde Kütahya'da harekete geçmeleri üzerine 6İinci Tümen Komutanınca burada sıkıyönetim ilan edildi. Birliklerin burada zor durumda kalmasından dolayı Güney Cephesi Komutanlığı, Genel Kurmay'ın emri ile Kütahya istikametine doğru yürüyüşe geçti. 10/11 Ocak gecesinde ise Yunanlılar İnönü mevziilerinden geri çekilmek zorunda kaldılar. Güney Cephesinden takviye maksatlı gelen 189uncu alayın hücumu ile de asiler geri çekilmek zorunda kaldılar.

Yunanlıların ise İnönü yenilgisinden sonra Afyon Karahisar istikametinde bir taarruz hareketine girişebilecekleri göz önünde bulundurularak Batı Cephesi komutanlığı, Güney Cephesi komutanlığı desteği ile tertiplendirildi. 13 Ocakta ise asiler ani bir hücum ile 6İinci Tümen cephesinde ilerleme kaydettiler ancak 190ıncı alayın desteği ile asiler yine geri çekilmek durumunda kaldılar. 15 Ocakta da devam

¹¹¹ a.g.e., s256

¹¹² Taylan Sorgun, a.g.e., s. 284

eden çatışmalar sonucunda Çerkez Ethem kuvvetleri kuzeye atıldılar ve bir kısmı da ele geçirildi.

17 Ocakta Çerkez Ethem'e eskiden beridir güvendiği linci Süvari Grubu Komutanı Binbaşı Derviş aracılığıyla, elindeki silahların Yunanlılara geçmemesi ve hükümete sığınması yönünde telgraf gönderildiyse de Ethem bunu reddetti.

Harekâtın 19–22 Ocak devresinde ise Ethem'im kardeşi Tevfik, yanında Kurmay Başkanı Yüzbaşı Halil ile birlikte Akhisar'da Yunanlılara sığınmak için bir protokol imzaladı. Protokole göre; Ethem, birlikler ile Yunan kesimine girecek, silahları teslim edecek ve bu sırada yanında Kurmay Başkanı da bulunacaktı. Yunan Hükümeti de teslim olanların yiyeceklerini ve subayların maaşlarını sağlayacaktı. Çerkezler törenlere özel kıyafetleri ile katılacaklar ve kamalarını taşıyacaklardı. Teslim olanlar kötü muameleye maruz kalmayacakları gibi isteyenler ailelerinin yanlarına dönebileceklerdi.

Tevfik'in bu protokolü imzalaması ile hükümet, harekâta devam etme kararı aldı.¹¹³

23 Ocak 1921de harekât sona ermiş ve Güney Cephesi komutanı Genel Kurmay Başkanlığına gönderdiği raporla bunu bildirmişti.

Çerkez Ethem İzmir'de kısa bir süre tutulduktan sonra Atina'ya gönderildi. Oradan Berlin'e gitti. Berlin günlerinde o sıralarda Afganistan'da bulunan Enver Paşa'yla ilişkiye geçti. Türkistan seferi için yollar aradı, ama gerçekleştirilemedi. Oradan Mısır'a ardından da Ürdün'e gitti. 1938'de 150'likler ilgili affın kapsamına girmense rağmen Türkiye'ye dönmeyi reddetti. Hain suçlamasını içine yediremedi.

21 Eylül 1948'de Ürdün'de bir Çerkez topluluğu içinde yaşamını sürdürürken öldü. Şeria Nehri'nin kıyısındaki Çerkez-Kabarday mezarlığına gömüldü.

¹¹³ İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919–1921)... s. 254, 255

Çerkez Ethem ile birlikte bu grupte yer alanlar toplam 9 kişidir ve isimleri şöyledir:

57. Çerkez Ethem
58. Ethem'in biraderi Reşit
59. Ethem'in biraderi Tefvîk
60. Kuşçubaşı Eşref
61. Kuşçubaşı Eşref'in biraderi Hacı Sami
62. İzmirli sabık Akhisar Kumandanı Yüzbaşı Küçük Ethem
63. Düzceli Mehmet Oğlu Sami
64. Burhaniyeli Halil İbrahim
65. Susurluktan Demirkapılı Hacı Ahmet

Ethem'in ağabeyi Reşit kardeşleri gibi Amman'da yaşadı ve aftan sonra Türkiye'ye dönmek istemedi. Ancak oğlunun çabaları sonucunda 1950 seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ricasıyla Türkiye'ye geldi ve 1951de öldü. Ethem'in diğer ağabeyi Tefvîk ise Af çıkınca Türkiye'ye döndü ve Bandırma yakınlarındaki aile çiftliklerinde 1946 yılında vefat etti.

Çerkez Kongresine Murahhas Olarak İştirak Edenler:

24 Ekim 1921de İzmir'de toplanan Çerkez Kongresi, özellikle İngiltere'nin desteğini aradı. İngiltere'nin bu yönde ve özellikle Çerkez Kongresinin beyannamesinde de görüleceği üzere bir İyonya Özerkliği amacı vardı.

Çerkez Kongresine katılanlarda listeye alınanlar toplam 18 kişi olmakla birlikte şunlardı;

66. Hendek Kazasının Sümbüllü Kariyesinden Bağ Osman
67. İzmir Mutasarrıfı Esbakı İbrahim Hakkı
68. Beraev Sait
69. Berzek Tahir

70. Adapazarı'nın Harmantepe Karyesinden Maan Şirin
71. Söke Ereğlisinin teke Karyesinden Koca Ömer Oğlu Hüseyin
72. Adapazarının Talustanbey Köyünden Bağ Kamil
73. Hamte Ahmet
74. Maan Ali
75. Kirmastinin Karaosman Karyesinden Harunreşit
76. Eskişehirli Hızır Hoca
77. Bigali Nuri Bey Oğlu İsa
78. Adapazar'nın Şahinbey Karyesinden Kazım
79. Gönen'in Tuzakçı Kariyesinden Lampat Yakup
80. Gönen'in Bayramiç Karyesinden Kumpat Hafız Sait
81. Binbaşı Ahmet
82. İzmirde Dava Vekili Sait
83. Şamlı Ahmet Nuri

Polisler:

150'likler listesine alınan Polisler şunlardı;

84. Esbak İstanbul Polis Müdürü Tahsin
85. Esbak İstanbul Polis Müdür Muavini Kemal
86. Emniyetiumumiye Müdür Muavini Ispartalı Kemal
87. Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci kısım Baş memuru Hafız Sait
88. Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Müdürü Şeref
89. Sabık Arnavutköy Merkez Memuru Hacı Kemal
90. Sabık Polis Başmemurlarından Namık
91. Şişli Komiseri Nedim
92. İzmir Merkez memuru, Edirne Polis Müdürü ve Yalova Kaymakamı

Fuat

93. Adana'da Polis Müdürlüğü eden Yolgeçenli Yusuf
94. Unkapanı Merkez Memuru sabıkı Sakallı Cemil
95. Büyükdere Merkez Memuru sabıkı Mazlum
96. Sabık Beyoğlu İkinci Komiseri Fuat

Gazeteciler:

Milli Mücadeleye etki eden Basın üç grupta toplanabilir; Milli Mücadeleye Karşı olan basın, Milli Mücadeleyi destekleyen basın ve Yabancı basın.

Milli Mücadele verildiği sıralardan bunu destekleyen basın olduğu kadar karşısında olan ve desteğini İstanbul Hükümetinden alan basın organları da bulunmaktaydı.

Bu gazetelerin başında Alemdar gazetesi gelmekteydi. Bu gazete 11 Nisan 1920 tarihli sayısında, Hükümetin Dürrizade'den aldıkları ve Mustafa Kemal ile arkadaşlarının idamı onayan Fetvaya, başyazısında "...Hükümetten ısrarla isteriz ki ne yapıp edip bu rezaletlere, bu hezeyanlara bir son versin" yazısı ile birlikte yer verdi¹¹⁴. Bu gazetenin başyazarı Refii Cevat Ulunay, 150'likler listesine alınmıştır.

İstanbul Basınında Milli Mücadele karşıtı gazetelerin başına, Alemdar Gazetesi ile birlikte Peyam-ı Sabah ve İstanbul Gazetesi de vardı. Bu gazetelerle birlikte Anadolu'da yayımlanan ve Milli Mücadele karşıtı olan gazeteler ise; Ferda, İrşat, Zafer isimli gazetelerdi.

"Ferda" gazetesi Adana'da yayınlanıyor, Ali İlmi tarafından çıkarılıyor ve Fransız işgalini destekliyordu. Yüz Ellikler listesine de giren Ali İlmi, Hürriyet ve İtilaf Partisinin Adana sözcüsüydü. 1920 yılında ise Balıkesir'de Yunanlıların kontrolü altında "İrşad" gazetesi çıkmaktaydı. Gazetenin imtiyaz sahibi Kadızade Hulusi iken yazı işleri müdürü de Ömer Feyzi idi.

Köylü gazetesi ise İzmir'in İşgalinden önce ulusal bir çizgi izlerken, İşgal sırasında kapatıldı ancak daha sonra Mehmet Refet ve Mehmet Sezai yönetiminde tekrar yayınlanmasına izin verildi fakat bu sefer işgal yanlısı bir tavır sergiledi.

¹¹⁴ İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayını, **Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk**, s. 35

İstanbul Gazetesi de İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurucusu Said Molla tarafından çıkarıldı.

Peyam Gazetesi ise Damat Ferit hükümetinde Dâhiliye Nazırlığı yapmış olan Ali Kemal tarafında çıkarıldı, Sabah Gazetesi ile birleşerek Peyam-ı Sabah adını aldı. Ali Kemal Milli Mücadeleyi İttihat ve Terakkinin bir devamı olarak görüyor ve Milli Mücadele karşısı bir tavır sergiliyordu. Ali Kemal Milli Mücadelenin zafere ulaşmasından sonra Ankara götürülürken İzmit'te linç edilerek öldürüldü.

150'likler listesine alınan gazeteciler 13 kişidir ve adları şöyledir;

97. Serbesti Gazetesi sahibi Hürriyet ve İtilaf azasından Meylanzade Rıfat
98. Türkçe İstanbul gazetesi sahibi Sait Molla
99. İzmir'de Müsavat gazetesi sahibi ve eski muharriri, darülhikmet azası İzmirli Hafız İsmail
100. Aydede gazetesi sahibi ve Posta Telgraf Müdür-i Umumi esbakı Refik Halit
101. Bandırma Adalet gazetesi sahibi Bahriyeli Ali Kemal
102. Edirne'de Teemin ve Elyevm, Selanik'te Hakikat gazeteleri sahibi Neyir Mustafa
103. Eski Köylü gazetesi muharriri Ferit
104. Alemdar gazetesi sahibi Ref'i Cevat
105. Alemdar gazetesi sahibi Pehlivan Kadri
106. Adana'da Ferda gazetesi sahibi Fanizade Ali İlmi
107. Balıkesir'de İrşad gazetesi sahiplerinden Trabzonlu Ömer Fevzi
108. Halep'te Doğru Yol gazetesi sahibi Hasan Sadık
109. Köylü gazetesi sahip ve müdürü İzmirli Refet

Güçlü bir edebi kalem ve gazeteci olan Refik Halit (Karay) ilk başlarda İttihat ve Terakki yöneticilerinin hışmını üzerine çekmiş, 1913'ten 1918'e kadar Sinop'a gönderilmesiyle başlatılan sürgünlük yılları Bala, Çorum, Ankara ve Bilecik'e kadar uzanmıştı. Böylece bir daha uzlaşmayacak şekilde başlayan İttihatçı karşıtlığı Refik

Halit'i; Mütareke'de Hürriyet ve İtilafçıların safında tam bir partizanlığa, dolayısıyla da Anadolu Kurtuluş Hareketi'ne düşmanlığa sürüklemişti. Basında yürüttüğü yıkıcı muhalefetin yanında; Hürriyet ve İtilaf Hükümetleri'nden birisinin yeni ihdas ettiği Posta ve Telgraf Müdür-i Umumiliği'ne getirilmesi, durumunu Ankara'nın gözünde daha da kötüleştirmişti. bu görevinden alındıktan sonra, yeniden basın hayatına dönmüş "Aydede" adındaki mizah dergisini yayımlamaya başlamıştı. Ama Refik Halit Bey tedirgindi:¹¹⁵

"Aydede tutmuştu; ben başında bulundukça yaşayacak ve sahibini de yaşatacağı. Ama biliyordum ki, saatlerim sayılı, gazetem ömrü de mahduttu. Siyaseti derinden takip etmekle beraber, İstanbul'daki hükümetin can çektiğini, Anadolu'dakilerin canlandığını görüyordum. Bittabi, ölü gömülecek, diri yerine geçecek, bana da gurbet yolu görünecekti. Bu mukadderdi. Binaenaleyh fırtınaya intizaren müvekkil, huzurlu duran tabiat gibi ben de mukadderata nefsimi bırakmış sakın ve çarpıntısı bekliyordum. Gazetem cidden bitaraf bir mesleği vardı; bunu Ankara lehine çevirmek elimde olmakla beraber, ne faydası olacaktı ve çirkin de duracaktı, lüzumda görmüyordum. Önümde bir çile devresi daha açılacaktı, gözlerimi kırpmadan bu tehlikeye uzaktan bakıyor ve dudaklarımı sıkmadan o azaba tahammülü göze alıyordum.

Nihayet bildiğimiz işler oldu. Hazırlıklı duruyordum. Talih bir gün bavulları bağlamak emrini de verdi.¹¹⁶

Af çıkınca 1938'in yazında Türkiye'ye dönen Refik Halit ilk önce Tan Gazetesinde daha sonra diğer bazı gazete ve dergilerde fıkra, hikâye ve romanlarını yayımladı. Bir süre sülale adı Karakayısoğulları'ndan gelme "Karakayış"ı soyadı olarak kullandıktan sonra "Karay"da karar kıldı. Sürgünde yazdıkları da içinde olmak üzere 19 kitaplık külliyatını çıkardı (1939-1944). Kısa bir dönem (1948-49) Aydede Mizah dergisini yeniden yayımladı. Refik Halit Karay 1965 yılında İstanbul'da öldü.

¹¹⁵ Emin Karaca, a.g.e., s. 81.

¹¹⁶ Refik Halit, *Minelbab İlelmihrab*, s.212-213.

Diğer Eşhas:

110. Tarsuslu Kamil Paşazade Selami
111. Tarsuslu Kamil Paşazade Kemal
112. Süleymaniyeli Kürt Hakkı
113. Mustafa Sabri Hoca'nın oğlu İbrahim Sabri
114. Fabrikatör Bursalı Cemil
115. İngiliz casusu meşhur Çerkez Ragıp
116. Fransız zabıtlığı yapan Haçınli Kazak Hasan
117. Eşkıya Reisi Süngüllü Davut
118. Binbaşı Çerkez Bekir
119. Bursalı Fabrikatör Cemil'in kayınbiraderi Necip
120. İzmir sabık Umur-u İslâmiye Müfettişi Ahmet Hulusi
121. Uşak'ta Madanoğlu Mustafa
122. Gönen'in Tuzakçı karyesinden Yusuf oğlu Remzi
123. Gönen Bayramiç karyesinden Hacı Kasım oğlu Zühtü
124. Gönen Balcı karyesinden Kocagözün Osman oğlu Şakir
125. Gönen Muratlar karyesinden Koç Mehmetoğlu Koç Ali
126. Gönen'in Ayvacık karyesinden Mehmet oğlu Aziz
127. Gönen Keçeler karyesinden Bağcılı Ahmet oğlu Osman
128. Susurluk Yıldız karyesinden Molla Süleymanoğlu İzzet
129. Gönen'in Muratlar Karyesinden Hüseyin oğlu Kazım
130. Gönen'in Balcı karyesinden Bekir oğlu Arap Mahmut
131. Gönen'in Rüstem Karyesinden Gardiyan Yusuf
132. Gönen'in balcı karyesinden Ömer oğlu Eyüp
133. Gönen'in Keçeler Karyesinden Talustan oğlu İbrahim Çavuş
134. Gönen'in Balcı Karyesinden Topallı Şerif oğlu İbrahim
135. Gönen'in Keçeler Karyesinden Topal Ömer oğlu İdris
136. Manyas'ın Bolcağaç Karyesinden Kurhoğlu İsmail
137. Gönen'in Keçeler Karyesinden Muhtar Hacı oğlu İshak
138. Marmara'nın Kayapınar Karyesinden Yusuf oğlu İshak
139. Manyas'ın Kızlık karyesinden Ali Bey oğlu Sabit

140. Gönen'in Balcı Karyesinden Veli oğlu Selim
141. Gönen'in Çerkez Mahallesinden Makineci Mehmet oğlu Osman
142. Manyas Değirmenboğazı Karyesinden Kadiroğlu Kamil
143. Gönen'in Keçidere Karyesinden Hüseyin oğlu Galip
144. Manyas Hacıyakup Karyesinden Çerkes Sait oğlu Salih
145. Manyas'ın Hacıyakup Karyesinden Maktul Şevket'in biraderi İsmail
146. Gönenin Keçeler Karyesinden Abtullah oğlu Deli Kasım
147. Gönen'in Çerkez Mahallesinden Hasan onbaşı oğlu Kemal
148. Manyas'ın Değimenboğazı Karyesinden Kadir oğlu Kamil biraderi Kazım Efe
149. Gönen'in Kızlık Karyesinden Palyaçoğlu Kemal
150. Gönen'in Keçeler Karyesinden Tuğ oğlu Mehmet

150'likler listesindeki bir diğer dikkat çeken şahıs ise Madanoğlu Mustafadır. Madanoğlu Mustafa'nın dikkat çekmesindeki en önemli unsur, kendisi 150'lik olarak yurtdışına sürgün edilirken oğlu Cemal Madanoğlu'nun Harp Okuluna öğrenci olarak girmesi ve 27 Mayıs İhtilali'nin önderlerinden biri olmasıdır. Cemal Madanoğlu Milli Birlik Komitesi üyesi olarak Ankara Kumandanlığı yapmıştır. Korgeneral Cemal Madanoğlu sivil yönetimin kurulmasının ardından ordudan ayrılmış, 1965 yılında İstanbul'dan bağımsız milletvekilliği için adaylığını koymuş ancak kazanamamış, aynı yıl Cumhurbaşkanlığı Kontenjan adayı olarak Senato'ya girmiştir. Cemal Madanoğlu 28 Temmuz 1993'de ölmüştür.¹¹⁷

Cemal Madanoğlu "Anılar (1911–1938)" isimli kitabında babası Madanoğlu Mustafa'nın 150'lik listesine alınmasından şu şekilde söz etmiştir:

"Bu serüven Yunanlıların İzmir'e çıkmasıyla başlıyor. Yunan ilerliyor. Mustafa Kemal Paşa'dan emirler geliyor. Durum karışık ve zor, Eşraf ne yapacak?

Askerlik Şube reislerine emirler geliyor. Şube reisleri Kuvayı Milliye'ye yardım Komiteleri kuruyorlar.

¹¹⁷ Emin Karaca, a.g.e., s.132.

Eşme Kuvayı Milliye Yardım Komitesi'nin başkanlığına babam Madanoğlu Mustafa Bey getiriliyor. Üyelerden birisi amcam Madanoğlu Mehmet Bey. Madanoğulları ile arası açık, öteki eşraf ailesinden de üyeler var. Komitenen veznedarı'da karşı yandan birisi. Zaman karışık Komite köylerden paraları topluyor, Anadolu'ya yolluyor. Babam toplanan paralardan 415 altının deftere geçirilmediğini saptıyor. Bu kez iki ailenin arasında böyle bir suçlama daha giriyor ve girince entrika başlıyor.

Babama karşı olanlar Çerkez Ethem'e haber salıyorlar: 'Madanoğlu Mustafa Bey burada Kuvayı Milliye Komitesi'nin başında, Kuvayı Milliye için toplanan paraları Anadolu'ya göndermiyor, yiyor.' Çerkez Ethem'in astığı astık kestiği kestik o sıralarda. Ethem haber yolluyor 'Madanoğlu Mustafa Bey gelsin.' Babam düşünüyor: ' Ben Çerkez Ethem'i ne tanırım, ne de bilirim; beni neden çağırırsın?'

Eşraf ve ağa çatışmaları zaman zaman kurnaz ve ince bir politika niteliğine dönüşür. Babam işi biraz kurcalayınca nedenlerini buluyor. Çerkez Ethem adam çağırıldığı zaman soran, inceleyen, gerçeği arayan bir kişi değil. İbret olsun diye suçsuz insanları ağaçların dallarına asıveriyor. Kuvayı Milliye'ye hizmet ettiği zaman bile eşkıya kimliğini bırakmamış. Babam içinden diyor ki: 'Bu işte bir bit yeniği var, ben bu tuzağa girmeyeceğim.' Ne var ki Çerkez Ethem emrine uyulmadığı için kızıyor ve 30-40 kişilik silahlı bir grup yolluyor, Madanoğlu Mustafa Bey'i zorla getirsın diye.

Bizim ailenen aslı Yörükmüş, bunu sonradan incelediğim zaman ortaya çıkardım. Asdulmecit zamanında Yörük Madanoğulları 'zade'liğe özenmişler 'adenzade' adını almışlar. Yerleşik düzene geçtikten sonra doğal olarak yaşayışları değişmiş, ama aslı faslı döğüşken sir Yörük ailesi. Madanoğulları'da alıyorlar silahlarını Çerkez Ethem'in 30-40 kişilik grubuyla silahlı çatışma başlıyor. Bu çatışma kevayı Milliye ile çatışma oluyor. Ancak çatışma sürerken Yunanlar'ın ileri harekâtı da sürüyor. Kaymakam kaçıyor, Madanoğlu Mehmet Amca kaçıyor, babam ve adamları kaçamıyorlar, geriye kaçsalar bu kz Çerkez Ethem'in eline düşecekler. Ölümlerden ölüm beğen.

Madanoğlu Mustafa Bey, Eşme’de kaldığı için halk mazbatayla kendisini kaymakam seçiyor. Yunan geldiğinde o kargaşa içinde babamı kaymam olarak buluyor. Ancak kardeşi Madanoğlu Mehmet ile ilişkisini sürdürüyor. El altından Kuvayı Milliye’ye yardım ediyor, bazı cephanelikleri havaya uçurtuyor. Yunanlılar işi farkına varınca babamı tutuklayıp İzmir’e götürüyorlur.

Bu haber bize İstanbul’da şöyle yansıdı: ‘Eşme Kaymakamı Madanoğlu Mustafa Bey Pire (Yunanistan) Mevkufini Siyasiye Hapishanesi’ne gönderilmiştir.’ Ben bu belgeyi göstererek okula taksit vermekten kurtulmuştum. Ne var ki bütün bunlar savaş ve mütareke yıllarının kargaşasında ortaya çıkarılacak, kanıtlanacak ve karara bağlanacak gibi değil. Cumhuriyet’ten sonra Ankara kesin ve sert önlemlerle ülke içinde yeni bir düzen kurmak zorunda. İzmir’in kurtuluşunun sonunda babamda kurtuluyor; ama Yunan işgalinde Eşme’ye kaymakamlık yapmış adam olarak 150’likler arasında Yunanistan’a sürülmek üzere İstanbul’a gönderiliyor.

İşte o zaman yeni bir çelişki ve korku dönemi başladı. Çerez Ethem sonradan Ankara ile çatışıp Yunanlılara sığınmamış mıydı? Babamı Yunanistan’a yollamak Çerkez Ethem ile bir tutmak olacaktı. Babam Yunanistan’a gitmekten korkuyordu. Annemle birlikte İstanbul Sultanahmet Hapishanesi’nde kendisini görmeye gittiğimizde: ‘Aman ‘ demişti ‘benim mürettebimi değiştirmeye bakın. Yunanistan’a sürülmemi engelleyin. Orada kim olduğum anlaşılırsa beni parçalarlar’

Dayım ve ağabeyim zaminin etkili kişilerindendi. Annemle birlikte İstanbul Polis Müdürü Ekrem Bey’e başvurdular. Ekrem Bey Atatürk’ün emriyle İstanbul’a polis müdürü atanmıştı. Tam yetkili ve güvenilir bir kişi olarak görevinin başındaydı. Mütareke İstanbul’u bir kargaşa ve kıyamet ortamını simgeliyordu. Cumhuriyet döneminde Ekrem Bey dirlik, disiplin ve güvenceyi sağlamıştır. Ekrem Bey araya girdi ve babamın sürgün yeri değiştirilerek Bulgaristan’a yollanması sağlandı.”¹¹⁸

¹¹⁸ Madanoğlu, a.g.e., s.44-48.

2.3.2 Bazı 150'liklerin Mustafa Kemal Atatürk'e Suikast Girişimi:

150'liklerin 22 Mayıs 1927 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmasından sonra listeye dâhil olanlardan Saruhan Eski Milletvekili Çerkez Ethem'in kardeşi 150'likler listesinin 58. Sırasındaki Reşit 17 Ağustos 1927 tarihinde Atina'dan İsmet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben vatandaşlıktan çıkarılmaları kararının geri alınmasını isteyen ve alınmadığı takdirde tehdit içeren bir mektup yazar. Mektup şöyledir:

İsmet ve Kemal Paşalara Sabık arkadaşlar,

Lozan muahedesinde bizim için icad ettiğiniz (150)'lik listeye bizi ithal ettiğinize nadim olduğunuzu tahmin edeceğimiz sırada, bizim emval ve emlakimizin müsaderesi hakkında bir kanun intişar ediyor. Bunun için sizi, size şikâyet ediyorum. İlahiri...

...Ben de sizin gibi Ethem'e hissettirdiğim acz anlarını hatırlayarak size hak veriyorum. Meslektaşım olmak hasebiyle size hitap ediyorum. Çare var mı idi? O zaman Halide Edip Hanım kadar muhafazayı itidal edemediğimi hatırlıyorum. Şimdi kendi heykellerini kendileri yapan husama-i siyasiyye ile karşılaşmış bulunuyoruz. Size tarihi bir fırsat veren bu mektubum sizi maddi ve manevi zararlarımızı tesviye ve tedeyiye sevk ederse ne ala.

Bu mektubum tefsire değer bir mektuptur. Ahlâf bu mektubu tefsir edecektir. O zaman bu mektubun tefsire değer olduğunu anlayacaksınız.

Esbak Saruhan Mebusu Reşit¹¹⁹

İzmir'de ki suikast girişimin üzerinden 1,5 yıl geçmiştir. Bu mektubun yazıldığı tarihte 150'lilikler listesinin 61.sırasındaki Abdulhamit Kuşbaşı'nın oğlu Hacı Sami 17 Ağustos 1927 tarihinde sabaha karşı beş kişilik bir çete ile birlikte

¹¹⁹ **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM-III. Dönem 1927-1931, C.II, s.169

Sisam adasından kayıkla Kalamaki'ye (Dilek Yarımadası) çıktılar. Yanlarında silahları, Çerkez Ethem ve Reşit'den sağladıkları para vardı. Amaçları Mustafa Kemal'in treninin geçeceği Salihli-Kütahya arasındaki Nallıhan'daki boğazda raylara bomba koyup Mustafa Kemal ve yanındakileri öldürerek yaptıkları iç bağlantılar ile Vehip Paşa yönetiminde bir ihtilal çıkararak Hilafet ve Saltanatı yeniden getirmekti.¹²⁰ Bu konudaki en önemli belge olan yakalanan suikast girişimcilerinin yargılandığı ve mahkûm oldukları İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nin yargılama dosyası arşiv yönetmeliği uyarınca imha edilmiştir.¹²¹ Ancak Mustafa Kemal'in hayatını adadığı Milli Mücadeleye en büyük darbeyi vurmuş ve sadece yarattığı esere değil kendi canına kastetmiş bu insanları ileride affedebilme büyüklüğünü göstermiş olması nedeniyle bu ikinci suikast girişimi basına yansıyan şekliyle incelenmiştir.

Atatürk 150'likleri ve Hacı Sami Çetesinin kendisine karşı düzenlemeye çalıştığı suikast girişimine "Nutuk"ta şöyle değinmektedir. "Rauf Beylerin, Vehip Paşaların, Çerkez Ethem ve Reşitlerin, bütün bu yüzelliliklerin, mülga hilafet ve saltanat hanedanı mensuplarının, bütün Türkiye düşmanlarının, elele vererek aleyhimizdeki hararetli sayü gayretleri din gayretiyle mi vuku bulmaktadır? Hudutlarımıza yapışık merkezlerde hala Türkiye'yi mahvetmek için mukaddes ihtilal namı altında haydut çeteleri, suikast tertipleri ile çılgınca aleyhimize çalışanların hakikaten maksatları mukaddes midir? Buna inanmak için cidden kara cahil koyu gafil olmak gerekir.

Ümmeti İslamiyeyi ve Türk Milletini bu derecede farz etmek ve İslam aleminin nezaketi vicdaniyesinden, nezaketi hulkiyesinden sefil ve caniyane maksatlar için istifade yolunda devam eylemek, artık o kadar kolay olmayacaktır. Küstahlığın da bir derecesi vardır.¹²²

17.08.1927'de Yunanistan'ın Sisam Adasından Kuşadası Dilek Yarımadasına (Kalamaki) bir kayık ile çıkan Hacı Sami ve kardeşi Ahmet, Meyyiten ve Düzcenin

¹²⁰ a.g.e., s.157

¹²¹ Adalet Bakanlığı TBMM'nin dosyası incelemek üzere talep etmesine karşılık olarak 21-06.1993 gün ve B.03.0.616.0.00.0. sayılı yazıyla yargılama dosyasının bulunamadığı bildirilmiştir. bkz. a.g.e., s.136

¹²² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.II, s. 851.

Bıçk1 karyesinden Abaza İsmail Hakk1 Mecruhan ve Sökeli Çerkez Mecit ve Düzceli Bedel Yusuf oğlu Mecit'ten oluşan çete, halkın ve istihbarat birimlerinin çalışması neticesinde 24 Ağustos'ta Çine ve Bozdoğan arasındaki Madran Yaylası'nda jandarma kuvvetleri tarafından sıkıştırıldılar. Çıkan çatışmada Sökeli Mecit, Düzceli Hakk1, Eşref ve Mustafa canlı olarak ele geçirilirken, suikast planının iç ve dış bağlantıları hakkında asıl bilgiye sahip Hacı Sami ölü olarak ele geçirildi. Çatışmada Hacı Sami'nin kardeşi Ahmet ve Eşref de ölmüştü. Hacı Sami'nin çatışmada ölmesi diğer üyelere aktarmadığı bilgi ve sırları da kendisi ile birlikte götürmesine neden olmakla birlikte İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde yapılan yargılamada bazı gerçekler ortaya çıkarıldı.¹²³

24 Ağustos'taki çatışmada çetenin Atatürk'ü, düzenlemeyi planladıkları suikast sonucu öldürdükten sonra çıkan karmaşadan istifade ile iç ve dış bağlantılarını kullanarak ihtilal yapmayı ve iktidarı ele geçirmeyi düşündüklerinin belirlenmesi üzerine basında sert tepkiler yer aldı.

Milliyet Gazetesi "Çerkez Sami kimdir?" başlığını taşıyan yazısında Hacı Sami'yi şöyle tanııyordu:

Maktul Çerkez Hacı Sami'nin babası Abdülhamit'in kuşçubaşısıdır. Çerkez Eşref, Mekki, Halit isminde daha üç kardeşi olan Hacı Sami, Galatasaray'da tahsile başlamış, fakat ikmale muvaffak olamamış ve bilahare babası ile beraber Abdülhamit tarafından Hicaz'a nefy edilmiştir. Sami burada mütemadiyen ikamete razı olmamış, bir gün babasını da dinlemeyerek firar etmiş, serseri serseri dolaşarak Hindistan'a geçmiştir. Uzun müddet Hindistan'da kalan Hacı Sami, nihayet Avrupa'ya kaçmaya muvaffak olmuş, Avrupa'da Meşrutiyetin ilanına kadar kalmış ve müteakiben İstanbul'a gelmiştir.

O vakit kendisini hürriyetperveran meydanında göstermeye muvaffak olan Hacı Sami buradan polis komiseri tayin olunarak İzmir'e gitmiş, uzun müddet

¹²³ Türk Parlamento Tarihi, s.141.

komiserlik yapmış ve şaki Çakırcalı'nın takibinde bulunmuş, bu takibatta kendisine kardeşi yüzelliliklerden Eşref de yardım etmiştir. Bu aralık Hacı Sami ile İzmir Valisi arasında bir ihtilaf zuhur etmiş, hallolunamamış, Hacı Sami de fitratının icabı silahını omuzladığı gibi kardeşiyle beraber etrafına birkaç avene tedarik ederek dağa çıkmıştır.

Sami Balkan Harbine kadar dağda kalmış, eşkıyalık yapmış, Balkan Harbi zuhur ettiği zaman istiman ederek dehalet etmiş, Çerkezlerden bir kuvvet teşkil edilerek Edirne'ye geçmiş ise de bir muvaffakiyet elde edemeyerek avdet eylemiştir.

Merkum, Harb-i Umumiye de yine eşkıyalık, sonra tekrar Hükümete dehalet eylemiş, daha sonra da Enver Paşa ile Buhara'ya geçmiştir.

Merkum Enver Paşanın şadetini müteakip avdet ederek Anadolu'ya geçmek istemiş, kabul olunmayınca Çerkez Ethem'e iltihak eden biraderi Eşref'le birleşmiş ve Hükümet-i Milliye aleyhinde faaliyette bulunmuş ve zaferi müteakip de Yunanistan'a kaçmış ve orada epeyce kalmıştır. Yunanistan'da bize düşman bazı siyasi menbalardan müzaheret gören, yine onlar tarafından teslih ve tavzif edilerek memleketimize sokulmak isteyen bu şaki, işte nihayet malum şekilde mukadder olan akıbetine kavuşmuştur.¹²⁴

İzmit'te yayınlanan Hürfikir Gazetesi "Hainlerin akibeti" başlığını taşıyan haberinde olayı şöyle verdi:

Yüzelliliklerden Çerkez Hacı Sami melununun reisi olduğu bu vatansızlardan hayyen yakalananlar Adliyeye teslim edildiler.

Hariçte bulunan 150'liklerle firarilerin vatan aleyhinde faaliyetlerine devam ettikleri ve siyasi menba ve mesnedlerden kuvvet alarak mütemadiyen vatanı ızgara çalıştıkları malumdur. Bu cümleden olarak ahiren 150'liklerden Çerkez Hacı Sami

¹²⁴ Milliyet Gazetesi, 29.08.1927

riyasetinde bir çete teşkil ve suret-i mahsusada teslim olunarak siyasi suikast maksadı ile sevk ve tahrik edildiği Hükümetçe haber alınmış ve tedabir-i lazime ittihaz edilmişti. Son günlerde Sisam'dan gelerek Kuşada civarında Türkiye'ye çıkan Çerkez Hacı Sami Çetesi müfrezelerimizce takip edilerek, 24 Ağustos 1927 tarihinde Çine ile Bozdoğan arasında (Madran) yaylasında görülmüş ve müsademe neticesinde tarafımızdan hiç zayıat olmaksızın Hacı Sami ve kardeşi Ahmet, Meyyiten ve Düzcü'nin Bıçkı karyesinden Abaza İsmailoğlu Hakkı mecruhan ve Sökeli Çerkez Mecit ile Düzcü Bedel Yusuf oğlu Mecit, hayyen elde edilmek suretiyle, çete kâmilin imha edilmiştir. Derdest edilenler Adliye'ye tevdi olunmuştur.¹²⁵

Suikastçilerin Yunanistan'da örgütlenip, yurda Sisam adasından silahlarıyla beraber girmesi, Türk Hükümetinin de tepkisini çekmiş ve Yunanistan Hükümeti bu konuda uyarılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi bu tepkiyi şöyle dile getirmiştir:

Bu münasebetle şunu tekrar etmek lazımdır ki; Türkiye artık tamamıyla huzur ve sükûn içinde yaşamaya azmetmiştir. Herhangi bir Çerkez Sami haini bu yaşamak isteyen, her an daha fazla temeddüne kavuşan Türkün huzur ve sükûnu üzerinde amil olmaya yeltenemez. Eğer yeltenenler varsa, onların başı da bugün olduğu gibi yarın da halkın müşterek şuuru, Cumhuriyetin adil darbesi altında ezilip mahvolmaya mahkûmdur.

Yalnız bu noktaya sarahatle, kuvvetle kaydederken bir şey nazarı dikkatimize çarptı; o da, bütün yüzellilik listeye dâhil olan vatan hainlerinin daima Yunanistan'da birleşmeleri ve oralarda hıyanet kumkumasını kaydattıktan sonra icrayı faaliyete başlamalarıdır. Yunanistan bugün bizimle dost geçinen bir devlettir. Binaenaleyh bizim aleyhimize çalışan böyle siyaset taslaklarına memleketi dâhilinde yer vermemesi, bunların faaliyetlerine mani olması lazımdı. Ahiren iki devlet arasında teesüs eden siyasi münasebetin revîşi bunu icap ettirmez mi?¹²⁶

¹²⁵ Hürfikir Gazetesi, 29.08.1927

¹²⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 30.08.1927

Cumhuriyet Gazetesi; Çerkez Hakkı, Büyük ve küçük Mecitler ve Hacı Sami hakkında topladığı bilgileri şöyle aktarmıştır:

Mekruh Hakkı Melunu Nasıl Bir Adamdır?

Yaptığımız tahkikata nazaran elyevm tevkifhanede ihtilattan memnu bulunan Çerkez Hacı Sami çetesinden mecruh Hakkı, melunlar arasında çok mühim bir şahsiyettir. Bu adam Kuvayı İnzibatiyye’de sergerdelik etmiştir. Hakkı , (Çerkez Hakkı Bey) namı ile maruf olup, Çerkez Ethem’in ve maktul Hacı Sami’nin ve Çerkez Reşit’in en yakın rüfeka-yı habasetindendir. “Hakkı’nın 336 isyanında sergerdelik ettiği, mühim habasetler irtikab ettiği ve bilahare de Kuva-yı inzibatiyyeye iltihak ederek İzmit havalisinde pek çok fezahatlar irtikab ettiği anlaşılmıştır. İsticvabat esnasında da Hakkı şayanı dikkat ifşaatta bulunmuştur.

Küçük ve Büyük Mecid’ler

Küçük ve Büyük Mecidler de la-alettayin birer şaki değildir. Bunlar eskiden beri bu gibi fezahat ve melanetleri ile tanınmış adamlardır.

Hacı Sami’nin Eski Bir Vakası

Hacı Sami’nin nasıl bir hunhar herif olduğunu şu vaka pekiyi anlatır:

Meşhur Çakırcalı şakinin bir gün Hacı Sami’nin mensup olduğu bir köye gelerek köyün eşrafından bazılarına su-i muamele etmesinden münfail olan Hacı Sami, bir gün dört beş arkadaşını yanına alarak Çakırcalı’nın köyüne gitmiş ve kendilerinin hükümet memuru olduğunu, Çakırcalı’nın en yakın akrabasını alıp İzmir’de hükümete teslim etmekle mükellef bulunduğunu söyledikten sonra Çakırcalı’nın en yakın akrabasından on dört kişiyi alarak köyden çıkmıştır. Hacı Sami köyden biraz ayrıldıktan sonra nezdinde getirdiği adamları vasıtası ile bu zavallıların ellerini yekdiğerine bağlatarak diz çökmelerini emretmiştir. Bunun üzerine bu adamların hepsi diz çökmüş ve Hacı Sami bunları birer birer kurşuna

dizmiştir. Kurşuna dizilenler birer birer yere yıkılırken ön dört kişinin arasından bir şahıs daha yere yuvarlanmış ve yanındaki arkadaşının vücudundan fişkırarak kanlar kendi yüzünü de kan içinde bırakmıştır. Sami melunu bunların hepsinin öldüğüne kani olduktan sonra soğukkanlılıkla mahalli vakadan ayrılmıştır.

Fakat bu on dört kişiden sağ kalan bir adam doğru hükümete koşarak keyfiyeti ihbar etmiştir. Sami'nin bu cinayeti saha-i sübuta vasıl olduğundan kendisi derdest ve İzmit Cinayet Mahkemesinde muhakeme edilmiştir.

Hadisenin mahkemeye intikal etmesine rağmen o zaman ki Adliye Nezaretinin emr-i mahsusı ile evrak mahkemeden aldırılmış ve bu kanlı cinayetin kahramanı Hacı Sami yakasını adalet pençesinden kurtarmıştır.¹²⁷

Basında oluşan bu tepkiler devam ederken sanıklar hakkında İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde açılan davanın ilk duruşması 5 Kasım 1927 de başladı. Cumhuriyet Savcısı Cemil Bey, Türk vatandaşlığından çıkarılan Hacı Sami, Kuşçubaşızade Eşref, Söke'li Mecit ve Hakkı'nın önceleri Atina'da bir komite şeklinde kurulduktan sonra Eşref'in akrabası olan Mustafa'nın Sisas'daki evine gelerek buradan Kuşadasına silahları ile beraber geçip 15 Eylül'e kadar Nallıhan civarına ulaşarak, burada tertip alıp Atatürk'ü Ankara'ya getirecek olan treni Nallıhan Ayaş arasında boğazda havaya uçurarak, Cumhurbaşkanı ile birlikte bulunan bakanlar ve milletvekillerini öldürüp yurt düzeyinde Yunanistan'daki arkadaşlarının da Anadolu'ya gelerek ve diğerlerinin de katılmasıyla büyük bir ayaklanma başlatılacak, böylece devleti ele geçirerek Padişahlığı yeniden kurmayı amaçladıklarını belirterek Mecitlerin TCK nun 126, 146, 156 ve 62'nci, Mekki ve Mustafa'nın TCK nun 126, 146, 156 ve 64'üncü maddeleri uyarınca cezalandırılmasını istedi.

Sanıklardan Abaza Hakkı Midilli'de 45-50 kişilik yönetim kurulunun toplandığı ve Türkiye aleyhtarı bu teşkilatın, Yunanlılardan "Türkler evimizi yaktı"

¹²⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 08.09.1927

diyerek para almaya çalıştığını, bu teşkilatta kendisinin de olduğunu, Çerkezlerle birlikte Kuvayı Milliye'ye karşı savaştığını, iki Mecit'in kendisinden sonra Tekirdağ'a geldiklerini, buradan Atina'ya gittiğini orada Ethem'in kendisini misafir ettiğini oradan Girit'e giderek Eşref ve Hacı Sami ile görüştüklerini Hacı Sami'nin Anadolu'ya geçmek istediğini ve kendisini de çağırdığını, Hacı Sami'nin Anadolu'da Eşref ile beraber bir teşkilat kurmayı amaçladığını, kendilerine para ve silah verdiğini, Söke'li Mecit ile Sisam'a geldiklerini, Hacı Sami'nin de on dört gün sonra Sisam'a geldiğini, burada Hacı Sami'nin kendilerine Yunan martini ve adam başına da 200–250 kurşun ve birer tabanca verdiğini, Hacı Sami'de ayrıca dört beş tan bomba bulunduğunu, yiyecek, pamuk ve tentürdiyot gibi ilaçlar bulunan çantaları da hazırlayarak sabaha iki saat kala Andolu'ya çıktıklarını, Hacı Sami'de bulunan haritayı kullanarak gündüz yatarak Hacı Bey'in kardeşi ile buluşup Menderes Nehri'ni geçtikten sonra jandarma ile çatışma çıktığını, çatışmada kendisinin silah kullanmadığını söyledi.

Mahkeme başkanı Sabri Bey'in bu teşkilatta başka kimlerin olduğu sorusunu cevaplayan Abaza Hakkı, Vehip Paşa'nın da olduğunu, Romanya'dan Tirebolu-Kemah hattını takip ederek Dersim'e gelip buradaki Kürtleri ayaklandıracağını bildiğini Hacı Sami'nin teşkilatın üç milyon kişiden oluştuğunu aşılma bitmeyeceklerini söylediğini, ancak isim vermediğini ihtilal için Anadolu'ya daha önce geleceklerini ancak para eksikliği ve Hacı Sami'nin yedi ay hastalanmış olmasının gelişi geciktirdiğinden bahsetti.

Abaza Hakkı Mahkemeye verdiği ifadede Eşref Bey'in kendilerine getireceği dinamitleri kullanarak Nallıhan-Ayaş arasında tren yoluna dinamit koyduktan sonra 15 Eylül'de gelecek treni havaya uçurup, Padişah namına beyanname yazıp dağıtıp her yerde ihtilal çıkarıp padişah ve ittihatçılarında gelmesiyle iktidarı ele geçireceklerini, Hacı Sami'nin Vehip paşa ile sık sık görüştüğünü ve İtalyan pasaportuna sahip olduğunu, ihtilal başlamazsa İtalyan adasına kaçacaklarını anlattı.

Öğle tatili nedeniyle saat 14.00'a ertelenen duruşmaya Söke'li Mecit'in sorgusu ile devam edildi, Söke'li Mecit Kuvayı Milliye zamanında çoban Hüseyin

Çetesine katıldığını Yunanlılara esir düşerek Midilliye gittiğini, Eşref'in kayınbiraderi Söke'li Mustafa, Hakkı ve Hacı Sami ile buluştuğunu, Hacı Sami'nin 150'likler listesinde olduğunu bilmediğini, Sami'nin kendisine "Sizi memlekete götüreceğim, bana yol gösterir misiniz" dediği için onunla beraber üç Rum kayıkçı ile Kalamaki'ye geldiklerini, silahları da Hacı Sami'nin "Yunanların çevirme ihtimali var diye dağıttığını, Söke yakınlarında memleketine gitmek üzere ayrılmak istediğini ancak Hacı Sami'nin Menderes Nehri'ni geçene kadar kılavuzluk etmesini istediği için ayrılamadığını, Çine'ye doğru giderken de çatışma çıktığını, diğer olaylardan haberi olmadığını, hazırlık ifadesinin dayakla alındığını söyledi.

Bu ifade üzerine Abaza Hakkı'ya tekrar soran Mahkeme Başkanı'nın sorusuna Abaza Hakkı "Ben doğruyu söyledim." şeklinde cevap verdi.

Daha sonra Düzceli Mecit'in sorgusuna geçildi. Düzceli Mecit, İstanbul işgali sırasında İstanbul'da asker olduğunu, daha sonra Eskişehir cephesine geldiğini, akıncı müfrezesinde görevli olarak Bursa civarındaki Yunan birliğine düzenledikleri baskında esir düştüğünü ve Midilliye getirildiğini, buradaki göçmenlerle birlikte Selanik'e oradan da amcası Hakkı'nın bulunduğu Girit'e gittiğini, Hacı Sami'nin kendisini memlekete götüreceğini söylediği için Sisam'a geldiğini, adada Hacı Sami'nin kendisine para verdiğini, Hakkı'nın evinde kaldıklarını, Anadolu'ya memleketine kavuşmak için geldiğini, kötü bir niyetinin olmadığını, silahları Hacı Sami'nin kendi memleketine götürdüğünü, suikast ile ilgisi olmadığını, Hacı Sami'nin kendisini kandırdığını söyledi.

Duruşmanın 6 Kasım 1927 günü devam eden bölümünde Mekki'nin sorgusuna geçildi. Mekki, yaşının 26 olduğunu, milli mücadeleye sonradan idam edilen Edip Bey'le beraber Salihli'de çeteler ile birlikte katıldığını, sonradan Konya kıışasında Gazi Paşa'nın emri ile tutuklandığını, ancak nedenini bilmediğini, ağabeyleri Eşref ve Sami ile uzun zamandır haberleşmediğini, sadece geçen sene askerlik için bir mektup yazdığını, kardeşlerinin kurduğu ve içinde bulunduğu teşkilatla bir ilişkisinin olmadığını, kardeşlerinin fenalıklarının kendisini bağlamayacağını söyledi.

Bundan sonra Madran çatışmasında jandarmanın tuttuğu çatışma raporu okundu. Hacı Sami'nin üzerinde bulunan fotoğraf ve diğer eşyaların listesi ve diğer ele geçen silah ve malzeme listesi okundu.

Mahkeme Başkanı Sabri Bey, Abaza Hakkı'ya Çerkez Ethem'in kardeşi Reşit'in 17.08.1927 tarihinde Mustafa Kemal ve İsmet Paşalara hitaben yazdığı tehdit içeren mektuptan okuyarak suikastı ima eden bu mektuptan haberi olup olmadığını sordu. Hakkı "Bilmiyorum" diye cevap verince Başkan Hakkı'nın hazırlık ifadesinde Reşit' müracaat ettiğini, "Anadolu'ya çıktuktan sonra sahilde ateş yakacaktık, Sisamdan bizi görecektik. Çerkez Reşit kuvvetleri ile Anadolu'ya geçecekti. Evvela askeriye sonra mülkiyeyi ele alacaktı. Yaklaşan yeni mebus intihabatında da ahaliyi birbirine ayaklandırıp, kendi adamlarımızı intihab ettirecekti." Şeklinde ifade vermiş olduğunu hatırlatarak tekrar sordu. Abaza Hakkı doğruyu söylediğini söyledi.

Abaza Hakkı'nın suikastı beş altı gün evvel hükümete haber vermek niyetinde olduğunu, Hacı Sami'den başka Reşit veya başka biri ile görüşmediğini, kendisinin 150'likler listesine dâhil olmadığı için hakkında soruşturma yapılamayacağını, Hacı Sami ile Söke'ye gitmek niyetinde olduğunu söylediği hazırlık ifadesi okundu.

Abaza Hakkı bir diyeceği olmadığını, Mekki olaydan haberi olmadığını, Mecitler Hacı Sami tarafından kandırıldıklarını söylediler.

Duruşmanın öğleden sonraki bölümünde Cumhuriyet Savcısı esas hakkındaki mütalaasını verdi. Esas hakkındaki mütalaa şöyle idi:

5 Teşrinisani 1927 tarihli iddianamede mufassalan arz ettiğim veçhile maznun-u aleyhin Düzceli Mecüt ve Sökeli Mecit ve Hakkı ve Eşref ve Mustafa ve Maktul Hacı Sami, evvela Yunanistan'da müsella bi komite halinde teşekkül ettikten sonra bunlardan Mustafa'nın Sisam'ın Vani kasabasındaki hanesindeki içtimalarında kararlaştırdıkları üzere Yunanistan'dan Anadolu'ya geçerek Salihli'de

kendilerine iltihak edecek olan Eşref ve Mustafa ile birleşerek hareket-ı ihtilaliyyeye bilfiil ibtidar ve diğer havalide kendilerine ilhakını tahayyül ettikleri fakat isimlerini bilemedikleri eşhasla teşrik-i melanet ederek Nallıhan ile Ayaş arasındaki boğazdaki Eylül ayında Ankara'ya vadet buyuracak olan Reis-i Cumhur Hazretleri ve Erkan-ı Hükümet ve Milletvekillerini hamil treni dinamitle tahrib ve Reis-i Cumhur Hazretlerinin Aziz ve kıymettar vücutlarını imha ve Türkiye Cumhuriyetinin Teşkilat-ı Esasiyesini tağyir ve tebdil ve Hükümeti ele almak maksat ve gayesi ile 150'lik listeye dahil ve Türkiye tabiiyyeetinden ıskat edilen eşhasın Hacı Sami ve Düzceli Mecit ve Sökeli Mecit ve Hakkı, Yunanlı Reis ve taifenin idaresinde yelkenli kayıkla ve mavzer tüfekleri ve vebley tabancaları ve Yunan kurşunları ve müteaddit dinamitlerle mücehhez oldukları halde 17 Ağustos 1927 tarihinde geceleyin Kuşadası sahilinde Kalamati iskelesine çıktıkları ve Çamlıdağ denilen mahalde evvelce bil'muhabere kararlaştırdıkları veçhile Hacı Sami'nin kardeşi Ahmet'le birleşerek dört beş gün dağlarda gizlice yürüdükleri ve 19 Ağustos tarihinde Çine kazasının Gaffarlar karyesinde ahali tarafından bilmüşahede takip edilmişler ve Menderes Nehrini geçip Söke Ovasına ilerlemişler ve 23 Ağustos sabahleyin Madran Yaylasında Taşlıkoba'ya uğrayarak ekmek ve yiyecek talep etmişler ise de müteyakkız bulunan köylü tarafından red ile karşılandığı ve 29 Ağustos tarihinde (Anadolu'ya çıktıklarının tam dokuzuncu günü) Ete ile Bozdoğan hudutları arasında Madran Yaylasında Tahtacı Aşireti tarafından hareketleri şüpheli görülerek bilmüşademe Düzce'li Hakkı'nın mecruhan elde edildiği, diğerleri, firar etmişler ise de ahali ve jandarma müfrezeleri tarafından şediden bittakip aynı günde çete reisi Hacı Sami ile kardeşi Ahmet'in maktul düşünceye kadar mukabele ve jandarma ve ahaliye silah ve dinamit endaht etmelerine rağmen meyyiten istisal edilmişler ve memleketlerine yaptıkları ihanetin cezasını kanları ile ödemişlerdir. Mahall-i müsademedan firar edip Karaoba civarındaki ormanda ihtifa eden Düzceli Mecit ve Sökeli Mecitin'de 27 Ağustos 1927 tarihine müsadif Perşembe günü kezalik bilmüşademe derdest olunmaları gibi yeddi ihtiyarlarında olmayan esbabı mania dolayısıyla maksadı hainanelerini meydana getiremedikleri, Eşref ile Mustafa'nın mukaddema arz ettiğim veçhile işbu teşkilatın mürettib ve amillerinden oldukları ve Hacı Sami çetesinin hareketi ihtilaliyyeye başladıkları sırada verilecek parola üzerine birkaç kişi ile birlikte bunlara iltihak edecekler iken, Hacı Sami Çetesinin kısmen

imha ve kısmen derdestleri üzerine esas maksatları akim kıldığı, maznunlardan Hakkı ve Düzceli Mecit ve Sökeli Mecitin tahkikat-ı evveliyeye ve istintakiyyede mükerrer ikrar ve itirafları ve Hakkı'nın huzur-u mahkemede işbu kararını teyid ve tekrar eylemesi ve bunları müeyyed zabıt varakaları tahkikat-ı ibtidaiyye ve muhabere evrakı ve ahali ve jandarma müfrezesi tarafından Hacı Sami ile Ahmet'in maktulen ve Mecit ile Hakkı'nın hayyen derdest edilmeleri ve mahall-i müsademede üzerlerinde elde edilen mütenevvi esliha ve harp çantaları ve sargı bezleri ve tentürdiyot gibi eşya-yı cürmiyyenin delaleti ve Eşref ile Mustafa'nın işbu komitenin mürettib ve amillerinden oldukları ve kendilerine iltihak edecekleri hakkında Mecit ile Hakkı'nın yekdiğerini müeyyed beyanat ve ihbaratı ve Mustafa'nın 25-26 Ağustos gecesi Kuşadası sahilinde ve çetenin karaya çıkmasından sonra müsellağ ve başında Çerkez kalpağı olduğı halde görüldüğüne dair mahallinde tanzim ve kıraat edilen zabıt varakası muhteviyatı mertebe-i sübuta vasıl olduğundan maznunlardan Sökeli Mecit ve Düzceli Mecit ve Hakkı'nın 927 senesi Ağustosunun 17 nci günü Yunanistan'da müsellağ oldukları halde Anadolu'ya geçerek Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı silah kullanmak ve Türkiye Cumhuriyeti Teşkilat-ı Esasiyye Kanununu tağıyir ve tebdil etmek ve Eylül 927 zarfında Ankara'ya avdet buyuracak olan Reis-i Cumhur Hazretlerine süikastte bulunmak fiillerini müteşebbisi tamı olmak üzere mücrimiyetlerine ve Eşref ile Mustafa'nın dahi Ecnebi memleketinde müsellağ bir komite olarak teşekkül ve içtima ettikten sonra Anadolu'ya geçip Hacı Sami çetesine iltihak ederek Türkiye Cumhuriyeti Teşkilat-ı Esasiyye Kanununu tağıyir ve tebdil ve Reisi Cumhur Hazretlerine süikastte bulunmak fiillerinin müteşebbisi gayrı tammı olmak üzere mücrimiyetlerine, diğeri maznun Mekki'ye gelince maktul Hacı Sami ile muhaberede bulunduğunu işittiğı Düzceli Hakkı evvel ve ahir beyan ve ihbar etmekte ise de ifade-i vakıasını müeyyed delail-i saire mevcut olmadığı gibi melun çetenin efal ve hareketinde aslen ve feran zi-methal bulunduğuna dair de bir guna delail ve ihbarat mevcut olmadığından onun da beraatine ve tahliye -i sebiline karar verilmesini talep ve iddia eylerim.”

Cumhuriyet Savcısının esas hakkındaki mütalaası üzerine savunma ve son söz verilen sanıklardan Düzceli Mecit ve Sökeli Mecit, bir şeylerden haberi olmadıklarını, sadece memleketlerine gitmek istediklerini, Mekki suçsuz yere 2,5 ay

yattığını masum olduğunu, Hakkı da ifadelerinin yanlış olarak zapta geçtiğini Eşref ve Sami birleştikten ve her ikisi bir arada olmadıktan sonra sonuca varılamayacağını söyledi.

Heyet saat 14.00'da çekildiği gizli görüşmeden saat 17.00'da çıkarak kararı tefhim etti. Sökeli Mecit, Düzceli Mecit, Abaza Hakkı'nın TCK nun 156/1 nci maddesi uyarınca idamlarına karar verildi.¹²⁸

Karar yasal aşamalardan geçip hukuki başvuru yolları tamamlandıktan sonra TBMM'nin 12.01.1928 tarihli 30 uncu birleşiminde görüşülerek kesinleşti. Söz alanın olmadığı oylamada alınan karar şöyle idi:

Düzceli İsmailoğlu Abaza Hakkı ve Bedel Yusufuğlu Abaza Mecit ile Sökeli Demiroğlu Mecit Haklarındaki İdam Hükümünün Tefizine Dair No:392

Hacı Sami çetesiyle Yunanistan'dan Anadolu'ya geçerek Türkiye Cumhuriyetinin emniyeti dâhilisini ihlal ve Teşkilatı Esasiyyesini tebdil ve tağyire ve Reisi Cumhur Hazretlerine suikast icrasına teşebbüs eylemelerinden maznun Düzcenin Biçki köyü ahalisinden İsmailoğlu Abaza Hakkı , Sökeli Demiroğlu Mecit ve Düzcenin Nokren köyünden Bedel Yusufuğlu Abaza Mecidin idamlarına dair İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinden sadır olup Mahkemei Temyizin tasdikine iktiran eden hükümün tahfif ve tenzilini müstelzim bir sebep görülememiş olmakla Teşkilatı Esasiye Kanununun 26 ncı maddesine tevfi kan mekkur hükümün infazı. Heyeti umumiyenin 12 Kanunusani 1928 tarihli otuzuncu intikadının birinci celsesinde takarrür etmiştir.

Hüküm kesinleştikten sonra hükümlüler 18 Ocak 1928 de Eminönü Meydanında asılarak idam edildiler.¹²⁹ Abaza Hakkı'nın idam sehпасına çıkarken sarf ettiği şu sözler suikast girişiminin arkasında Çerkez Ethem 'in olduğunu

¹²⁸ Duruşmanın ayrıntılı konuşmaları için bkz. **Cumhuriyet ve Vakit Gazeteleri** 6 ve 7 Kasım 1927; **Parlamento Tarihi** s.156-173.

¹²⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 2, CII, s.38-39; **Resmi Gazete** 17.01.1928

kanıtlıyordu “Ey din kardeşlerim, hakkınızı helal ediniz. Benim millet ile alacağım vereceğim yoktu. Hep Ethem Beyin teşviki idi, öldüğüm için gam çekmem. Beni kardeşlerimin üzerine saldırtan Ethem’den intikam alamadım. Beni asıyorsunuz zararı yok. Ruz-u mahşerde Mahkeme-i Kübra’da bu işler hall-ü fasıl olunur.”

2.3.3 150’likler İle İlgili Olarak Yapılan Araştırma:

150’liklerin bağışlanmasından önce, 1938 yılı başlarında, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmış olan 150’likler hakkında bir araştırma yapar. 17 sayfalık bir defter halindeki bu rapor 18.1.1938 tarihini taşımaktadır. Raporun başlığı “150’lik listesine dâhil kimselerden bugün hayatta olanların bulundukları yerlerini ve adlarını gösterir cedveldir” biçimindedir.

Bu listeye göre, 1938 yılı başında hayatta kalan 150’liklerin sayısı 95’dir. Ne var ki yapılan inceleme, emniyet raporunda “hayattadır” diye yazılan bazılarının, o tarihte “ölmüş olduklarını” göstermiştir. Örneğin bu listede “Bağdat’ta oturmaktadır” denilen Nemrut Mustafa Paşa, o tarihte çoktan ölmüştür.

Çerkez Ethem, ağabeyleri Çerkez Tevfik ve Çerkez Reşit Beyler, Ürdün’ün Amman şehrinde oturmaktadırlar.

Hürriyet ve İtilaf Partisi Genel Sekreteri Adanalı Zeynelabidin, Irak’ta Revandiz’dedir.

Filozof Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Suriye’nin güneyinde, Kuvayı İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik Paşa, Suriye’nin Aliye’sinde, Tarık Mümtaz (Göztepe) Antakya’da oturmakta iken Şam’a gitmiş durumdadır. Konyalı Zeynelabidin, İskenderun ile Şam arasında gidip gelmektedir. Refik Halit (Karay) Halep’tedir.

Eski Şeyhülislamlardan Mustafa Sabri Efendi ile oğlu İbrahim Sabri, Mısır’ın İskenderiye’sine yerleşmişlerdir.

Kuşçubaşı Eşref (Sencer), Yunanistan'ın Girit Adası'nda, sabık Akhisar Kumandanı Yüzbaşı İzmirli Ethem (Küçük Ethem) Atina'dadır.

Edirne'de Temin Gazetesi sahibi Neyyir Mustafa Yunanistan'ın Demetoka şehrindeki çiftliğindedir.

Bolu Mutasarrıfı Osman Nuri, Bulgaristan'ın Şumnu Kasabasında oturmaktadır.

Ziraat ve Ticaret eski bakanlarından Artin Cemal Romanya'nın Köstence'sinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Miralay Sadık, Hırsova kasabasında, Yaverandan Kurmay Albay Tahir Paris'te, Eski Hazine-i Hassa Emmini ve Defteri Hakani Müdürü Refik, Eski Eğitim Bakanlarından Rumbeyoğlu Fahrettin Fransa'nın Nice şehrinde, eski sefirlerden Reşat Halis Paris'te, Gümülcineli İsmailve eski İçişleri Bakanlarından Mehmet Ali, Alemdar Gazetesi başyazarı Refii Cevat, İrşad Gazetesi başyazarı Trabzonlu Ömer Fevzi Paris'te, Tarsuslu Kamil Paşazade Kemal Fransa'nın Gazkonya Körfezinde bir kasabada, Eski İstanbul Polis Müdürü Tahsin Hollanda'da eski Bahriye Bakanlarından Cakacı Hamdi Arnavutluk'un başkenti Tiran'da oturmaktadır.

Eski Manisa Mutasarrıfı Giritli Hüsnü Atina'ya yerleşmiş ve Yunan uyruğuna girmiştir.

Bandırma Adalet Gazetesi sahibi Bahriyeli Miralay Ali Sami, Yunanistan'ın Kalama şehrinde ve eşiyle, çocuklarıyla tanassur etmiş, Ortodoks mezhebine girmiştir.

Köylü Gazetesi başyazarı Giritli Ferit, Atina'da yaşamaktadır ve tanassur edip Mihail Mihailisko, eşi de Marya adını almışlardır.

Bursalı fabrikatör Cemil'in kayınbiraderi Necip de Yunanistan'dadır, tanassur edip Yorgiyos İstavrapolos adını almıştır.

Eski Büyükdere Merkez Memuru (komiseri) Mazlum, Hollanda müstemlekesi Cava Adasına gidip yerleşmiştir.

1938 yılı başlarında Emniyet Genel Müdürlüğünün yurt dışında bulunan 150'likler konusunda yaptığı araştırmanın özeti budur.¹³⁰

¹³⁰ İlhami Soysal, a.g.e., s.141-143.

III. BÖLÜM

3.1 150'LİKLERİN AFFEDİLME SÜRECİ VE 3527 SAYILI KANUN

3.1.1 Affın Sebepleri:

Yeni Türk Devleti'nin kuruluşu, ümmet devletinden yurttaş devletine, şer'i hukuktan laik hukuka, sömürge ekonomisinden ulusal ekonomiye geçişi ifade eder. 30'lu yılların sonuna gelindiğinde teokratik bütün müesseseleri tasfiye edilmiş, reformlar yapılmış, sanayileşme çabaları yurt düzeyine yaygınlaştırılmış, iç ve dış güvenlik yaygınlaştırılmış, böylece yeni Türk Devleti uluslar arası camianın saygın bir üyesi konumuna yükselmişti. Diğer yandan yeni bir cumhuriyet kuşağının yetiştirileceğinden şüphe yoktu. Bu kuşağın yüzü ileriye dönüktü ve bu kişilerin yeniden sahneye çıkarak Kemalizm'e inanmış bir kuşağı etkilemesi uzak bir olasılıktı.

Bu temel sebebin yanında 150'liklerin bir kısmından gelen af talebi, Türkiye'deki ailelerinden yükselen feryatlar ve 150'liklerin son dönemdeki sağlık durumları da diğer sebeplerdir. Yapılan araştırmalara göre o dönemde 150'liklerin yarısına yakını ölmüştü. Bu da merhamet duygularının kabarmasına yol açmıştı.

Hükümetçe hazırlanan af kanununun meclise sunulan gerekçesinde de bu iki husus belirtilmişti. Ancak merhameti kötüye kullanacak kişilere karşı ise şu uyarı yapılmaktadır: "Affolunup da içeriye geldikten sonra Kemalist rejimin, Türk kanunlarının her vatandaşa temin ettiği hürriyet, refahtan istifadeye yalnız kendi irade ve hareketleri hâkim kılacaktır."

Af çıkarılması için en güçlü sebeplerden biri ise, Atatürk'ün geçmiş hesapları kapatmak istemesidir.¹³¹ Bu durum Atatürk'e yakın milletvekillerinden Cevdet Kerim İncedayı tarafından 29 Haziran 1938 de TBMM'de şöyle dile getirilmiştir:

¹³¹ Kamil Erdeha, a.g.e., s.143-145.

“Artık 15nci yıla doğru giden bu kudretli Cumhuriyet devrinde büyük şef Atatürk bu bütünlüğün ufak tefek avarızını da kaletmek yüksek işaretini göstermektedir. Bu kadar asil bu kadar tarihsel bir milletin kendinden, içinden şurada, burada 150’lik soyadı altında hain diye Türk ferdi bulundurmamak istemiyoruz. Onların ihanetini kedi hararetimiz, kendi kudretimiz, kendi imanımız içinde ne şekil eritmek, hazmettirmek lazımsa onu yapmak istiyoruz. Bu yakışıyor asaletimize!...”¹³² Hükümetin af kanunu hazırlamasının sebepleri bunlar idi.

3.1.2 150’liklerin Affedilmesi ve Basında Af Konusu:

1938 yılının başlarında Atatürk Yalova’da Termal tesislerindedir. Yanında o tarihte izinli olarak yurttan bulunan Paris Büyükelçisi Fethi Okyar, Başbakan Celal Bayar, Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras, Fuat Bulca, Falih Rıfkı Atay ve Atatürk’ün yakın arkadaşları vardı. Atatürk burada ansızın Fethi Bey’e “150’likleri affetmeyi düşünüyoruz, sen ne dersin? diye sorar ve cevabı beklemeden Celal Bayar’a dönerek “Hükümette benim gibi düşünmektedir, değil mi Bayar?” diye ekler. Celal Bayar aynı görüşte olduğunu söyler. Fethi Okyar “Atatürk, siz bir insanı büyük yapan ve ebedileştiren bütün unsurlar itibarıyla eşsizsinizdir.” diye yanıtlar. Atatürk “Ben onları affediyorum... Fakat göreceksiniz ki onların içinde beni affetmeyenler bulunacaktır”¹³³

Toplantıdan ayrıldıktan sonra Dışişleri Bakanı Aras, Bayar’a Atatürk’ün daha önce de Cumhuriyet’in 10. yıldönümünde ve ikinci olarak da Hatay’ın anavatana katılması vesile ederek 150’likleri affetmek istediğini, fakat bu isteğini ortamın uygun olmaması nedeniyle gerçekleştirmediğini anlatır.¹³⁴

6 Mayıs 1938 tarihinde ilk defa af konusu İstanbul basınının gündemine gelmiştir. Tan Gazetesi İzmir’de çıkan Yeni Asır Gazetesi’nde Antakya’da çıkan Yeni Gün Gazetesi’nden alınmış bir haber gördüklerini, bu haberde cumhuriyetin on

¹³² TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.1, s.481.

¹³³ İlhami Soysal, a.g.e., s.143.; Cemal Kutay, a.g.e., s.9-10.

¹³⁴ İlhami Soysal, a.g.e. s.143.; Cemal Kutay, a.g.e., s.16.

beşinci yılı sebebiyle 150'liklerin affedileceğini, Dışişleri Bakanı Rüştü Aras'ın konuyla ilgili İçişleri Bakanlığı'nın çalışma yaptığını beyan ettiğini yazar.¹³⁵

31 Mayıs 1938 tarihli Tan Gazetesi 150'likler konusuna geniş yer verir ve sadece 150'liklerin değil İstiklal Mahkemesi kararıyla mahkûm olanlar ile siyasi suçlularında affedileceği, bu şahısların sekiz sene müddetle maaşlı ve ücretli devlet hizmetlerinde kullanılamayacakları beyan edilir.¹³⁶ Gazetenin başyazarı Ahmet Emin Yalman aynı günkü "Siyasi bir maziye tasfiye" başlıklı yazısında konuya taraf oldu. Yalman yazısında: "Bu layiha bitmiş siyasi suçlar hakkında umumi bir af mahiyetindedir. 150'liklerden başka İstiklal Mahkemeleri ve Hususi Tetkik Heyeti tarafından aleyhlerine karar verilen memurlardır. Bu heyet memurların mütareke zamanındaki hal ve hareketlerini gözden geçirmişti... Bu üç zümre içerisinde en ziyade 150'liklerin affı meselesi dikkati celbedecektir. Bunun ilk bakışta Türk Milletine hoş görüneceği iddia edilemez. Çünkü ortada şahıslara karşı değil yurdun varlığına karşı işlenmiş suçlar vardır ki vatanın evlatları arasında sellerle kan akmasına sebep olmuştur. Böyle suçları unutmak ve affetmek kolay değildir..." diyerek affın gereklerini şu şekilde sıralamıştır: "Birinci sebep şudur: Kara listeye girmiş gibi ağır bir ceza bir mahkemenin tetkik ve kararile verilmemiştir. Arada bu cezaya fazlasile layık olanlar vardır. Fakat daha az layık olanlar ve benzerleri memleket içinde cezasız kalanlarda eksik değildir. Liste çok acele hazırlanmış ve isimlerden her biri üzerinde kâfi derecede durulmamıştır..."

Sonra 150'lik diye ayrılanların 15 yıldan beri gördüğü ceza idamdan kat kat ağırdır. Bütün cihan bu 150 kişi için geniş bir hapishane haline haline konulmuştu... 150'likler, İstiklal Mahkemesi mahkûmları ve hususu heyetten karar giyenler; bugünden çok başka ve uzak bir muhitin siyasi adamları ve kısmen kurbanlarıdır. Muhit tamamilde değişmişti... 150'likler tamamilde başka bir âlem içinde günah işlemişlerdir."¹³⁷ Diyerek aftan yana bir tavır ortaya koymuştur.

¹³⁵ Tan Gazetesi, 6 Mayıs 1938.

¹³⁶ Tan Gazetesi, 31 Mayıs 1938

¹³⁷ Ahmet Emin Yalman, Siyasi Bir Maziye Tasfiye, Tan Gazetesi, 31 Mayıs 1938.

1 Haziran 1938 tarihli Tan Gazetesi'nde af konusu ile ilgili meclis görüşmelerine yer verilirken affa dâhil edilmeyen siyasi suçlara da yer vermiştir, Gazeteye göre: “ ...affa dâhil edilmeyen siyasi suçlar, bir zümrenin diğer bir zümreye tahakkumunu temin etmek hedefile işlenen suçlardır. Milli birliği sarsmak ve sınıf ve zümre düşmanlığı yaratmak maksadile hariçten memlekete ideoloji cereyanları sokmaya ve yaymaya çalışmak, bu nevi suçlardandır ve affa dâhil değildir.” Diyerek bütün siyasi suçların af kapsamına girmediğini yazmıştır.¹³⁸

Bir gün sonra 2 Haziran 1938 tarihli Tan Gazetesi'nde Ahmet Emin Yalman “Af kanununun manaları” başlıklı bir yazı kaleme aldı. Yazısında Cumhuriyet rejiminin oturduğunu ve olgunlaştığını bu tür afların normal karşılanması gerektiğini, bu affın düşünce özgürlüğüne doğru bir hazırlık mahiyetinde olduğunu düşünerek şu kilde devam etmiştir: “...Bugün siyasi suçlar hakkında umumi bir af ilanına doğru gidilmesinin delalet ettiği mana normale ve geniş bir münakaşa hürriyetine doğru bir gidiş hazırlığıdır.”¹³⁹

Tan Gazetesinin yoğun bir şekilde propagandasını yaparak destek çıktığı af konusunda Cumhuriyet Gazetesi ise sessizdi. Cumhuriyet Gazetesi o tarihlerde ayrıntılı olarak Hatay konusu ile ilgilenmekteydi. Cumhuriyet Gazetesi gündeme geldiği ilk günlerde af konusu ile ilgili olarak yorum yapmadan küçük haberler vermeyi tercih ediyordu. Ancak 27 Haziran 1938 günü “Haleb’den Salim” imzasıyla “Cumhuriyet Gazetesi sahip ve baş muharriri saylav bay Yunus Nadi”ye gönderilen bir mektup ile Cumhuriyet af konusuna yoğun bir şekilde eğilmeye başladı. Cumhuriyet Gazetesi “Heleb’den aldığımız bir mektubda af teklifindeki büyüklüğün ne gibi küçüklüklerle karşılanmağa namzed bulunduğunu açık görüyoruz. Bu terbiyesizlik karşısında rejimin bahşedeceği af nimetini kadir ve kıymetini bilmeyecek nadanlara karşı illa büyüklük göstereceğiz diye ısrarımızın abes olduğunu takdir edemez miyiz?... Cumhuriyet Hükümetinin 150’lik hainleri de umumi af çerçevesine almak üzere bulunduğu ve şu günlerde Türkiye’ye yollanan bu vesika milletin büyük şefkat ve merhametini karşılayan peşin bir nankörlük

¹³⁸ Tan Gazetesi, 1 Haziran 1938.

¹³⁹ Ahmet Emin Yalman, Af Kanununun Manaları, Tan Gazetesi, 2 Haziran 1938.

tezahürüdür...” Cumhuriyet Gazetesi’ne gönderilen mektupta ise şunlar yazmaktaydı: “Geçmişinde, halinde çeşit çeşit karalar ve rezaletler ve hatta hıyanetler var ki, onları görmeyerek yüzellilikleri diline dolamana, bin kere lanet olsun sana...”

Paçavranı bir tek adam var mı ki tamamen okumuş olsun? Fakat üstad Refik Halid’in her eserini bir milyon Türk okumuştur...

Ve on yedi milyon Türk bugün senden kurtulmağa dua ederken, Refik Halid’e kavuşmak için dakikalar sayıyor.

Vagon hırsızı

Şeker muhtekiri,

İtihatçı cellâdı,

Telaş etmekte haklısın. Zira üstat Refik Halid geliyor...

Bu ne demek ki, artık senin ve emsalin ve Peyami Safa’ların canına ot tıkanacak, borusu kırılacak ve nefesi kesilecek demektir...

Karıncalar babası Safa’nın o piç oğlu kismetten geçmesin...

İşte Refik Halid geliyor!..

Ne deseniz geliyor!..

Kim ne derse desin, o gelecek.. Ve hepinizi MAT edecektir...

Yakup Kadri’ler, Falih Rıfkı’lar, hele sizler, hele sizler, artık haksız yere calis olduğunuz serir-i şahaneden teker meker yerlere yuvarlanacaksınız...

Kahrolsun, defolun, geberin ey ittihatçı engerekleri, ey Kara Kemal'in KARA YÜZLÜ dilâverleri..."¹⁴⁰

Aynı günkü yazısında Yunus Nadi'de mektubu konu alarak "affa dair bizim reyimiz şimdiden kocaman bir pasodur" başlıklı bir yazı kaleme almıştı. Yunus Nadi yazısında: "... Fikrin büyüklüğüne denilecek söz olmasa bile ona muhatab olanları bu cömert kibarlığa liyakatları herhalde çok su götürür bir iştir. Zaten rejim bu af düşüncesini eline alırken ne ona muhatab olanlar, ne de başkaları hiç kimseden pervası olmayacak kadar kuvvetli olduğunu kanaat ve imana dayanıyordu ve dayanıyor. Fakat bu demek değilki yarından öbür güne tekrar şirretliğe ve edepsizliğe başlayacakları muhakkak olan kimselerin gelişigüzel afları caiz olur. Cumhuriyet Türkiye'sinin yeniden bir takım edepsizler bakiyesile uğraşmaktan daha ehemmiyetli vatani vazü geleni vardır. Bu terbiyesizler bir kere daha, bin kere daha kahr ve temdir edeceğimiz muhakkak olsa bile bundan sonra onların şahıslar ile velevki beş on dakika bile uğraşmağa mecbur olmak biz cumhuriyet hadimleri için cidden isnaf edilmiş bir zaman ve heder kılınmış bir gayret olur... Hepsi iyi amma çocuklarımıza ve gelecek nesillere bu memlekette vatana hıyanet dahi yapılsa cürümlerin eşnaı olan bu hıyanetin dahi günün birinde affolunabileceği fikrini vermiş olmayacak mıyız? Bu acı hakikat karşısında insanın eli bir af cömertliğine nasıl varabilirsin?"¹⁴¹ diyerek milletvekillerini affa hayır oyu vermeye davet ediyordu.

28 Haziran 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Nadir Nadi'nin "Yüzellilikleri affedebilir miyiz?" başlıklı yazı yazmıştır:

"Günün meselesi: Yüzellilikler affedilecek mi affedilmeyecekler mi? Büyük Millet Meclisi bu hususta kararını vermek üzere bulunuyor.

Bizi temsil eden mebuslarımızın hangi neticeye varacaklarını heyecan ve merakla beklerken kendi kendimize soruyoruz: bu adamlar affedilebilirler mi? ve

¹⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1938

¹⁴¹ Yunus Nadi, Affa Dair Bizim Reyimiz Şimdiden Kocaman Bir Pasodur Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1938

biraz düşündüğümüz zaman bir prensip meselesi ile karşılaşyoruz: Milletin özüne ihanet edip kaçan bir insanı affetmeye herhangi bir kuvvetin hakkı olabilir mi?

Maksadına ulaşmayan bir cani, tasavvun ettiği cinayetin hedefi olan şahıs tarafından affedilmekle ciezadan kurtulabilir mi? Hukuk ‘hayır!’ diyor. Çünkü burada mevzu bahs olan, şahıs değil cemiyettir.

Yüzellilikler meselesini adi bir cinayet vakasıyla mukayeseye mecbur kaldığım için özür dilerim. Onların suçu şahıslar şöyle dursun hata nesillerin çerçevesini aşmıştır; tarihin malıdır. Tarihin affedemeyeceği bir suç üzerinden münakaşa ederken son derece münakaşa ederken son derece dikkatli ve hassas bulunmak vazifemizdir. Yüklendiğimiz mesuliyet bizi gelecek nesiller karşısında hesabını veremeyeceğimiz, şimdiden tahmini imkânsız müşkül vaziyetlere düşürebilir.

Af kanunu projesi ilk olarak konuşulduğu günler, itiraf edelim ki kafi derecede alaka gösteremedik.

Yüzellilikler mi diyorduk, kimlerdi bunlar, kaç tanesi sağdır, ne iş yaparlar? Ben kendi hesabıma düşünüyorum, düşünüyorum da beş altıdan fazla isim hatırlayamıyorum: Rıza Tevfik, Çerkez Ethem, Refik Halit, Pehlivan Kadri, Hoca Sabri.

Bu isimlerin kafamda kakılı kalmaları da her birine dair, azılı katilleri bile utandıracak şeyler bilmekliğimdendir.

Mütareke senelerinde Rıza Tevfik: ‘damarlarımda bir damla Türk kanı bulunmaması medarı iftiharımdır.’ Diyordu. Çerkez Ehem, 1. İnönü’de bir Türk kurşununun ölçülemeyecek bir kıymet olduğu o kara günlerde adamlarıyla beraber karşı tarafa geçerek size silah çekmişti. Refik Halit için ‘güzel yazar’ demişlerdi. Beş altı sene evvel intişar eden bir kitabını gördüm. Şimdiki rejime atıp tutuyordu. Bugün Refik Halit: ‘Yaşa Atatürk’ diyor. Acaba samimi midir diye düşünebilirmiyiz? Nasıl

düşünebiliriz ki aynı Refik Halit ittihatçılar zamanında da affedildiği menfa hayatından: ‘Yaşa Enver Paşa’ diye bağırarak dönmüş ve mütareke ilan edilir edilmez derhal, bildiğimiz hüviyetini takınmıştı.

Fakat burada samimi midirler, değil midirler, diye münakaşa yapmak lüzumsuzdur. Mesele prensip meselesidir, cemiyet meselesidir, tarih önünde bizler meselesidir. Samimi olarak nedamet gösterecekler de bu adamları affetmeye hakkımız var mıdır? Evet birçoğunun adlarını bile unuttuk. Kim olduklarını, ne iş gördüklerini bilmiyoruz. Hepsine birden taktığımız tek bir soyadı var: Yüzellilikler.

Bu rakam onların silik çehreleri üzerinde ebedi ve müşterek bir hüviyet damgası olarak kalacak ve mütereddi Osmanlı Devri’nin mülevves posası halinde tarihe geçecektir. İnkılâp memlekette yerleşmiştir. Onları affetmekle herhangi bir tehlikeye maruz bulunmamız ihtimali yoktur. Diyemeyiz. Bu yanlış bir düşünce olur. Yüzelliliklerin inkılâpla, rejimle herhangi bir ideoloji ile alakası olamaz. Onlar cumhuriyetin ilk günlerinde de bizim için herhangi bir tehlike teşkil edemezlerdi. Çünkü temsil ettikleri şey fikri değil, melanetti. Milletin namusuna ihanette bulunanları affedebilmeyiz hatta yedi milyonumuz bir araya gelsek buna karar verebilir miyiz? Beyazıt Meydanı’nda padişahın uşakları tarafından idam edilen inkılâpçı münevverler, İnönü’de yatan sayısız şehitler ne diyecek? Onların reyini aldık mı?¹⁴²

Af konusunda o dönemin iki büyük gazetesi olan Cumhuriyet ve Tan gazeteleri birbirlerine zıt tutum takınmışlardı. Cumhuriyet gazetesinin başında aynı zamanda milletvekili olan Yunus Nadi vardı. Tan’ın başyazarlığını ise mesleğinin üstadlarından Ahmet Emin Yalman yapıyordu. Yunus Nadi’nin amacı af çıkarmamaktı. 27 ve 28 Haziran tarihli Cumhuriyet gazetesi nüshaları acele olarak Ankara’ya ulaştırılmış ve milletvekillerine dağıtılmıştı. Ahmet Emin Yalman’da milletvekilleri arasında yoğun bir kulis faaliyetien girmişti.¹⁴³

¹⁴² Nadir Nadi, **Yüzellilikleri Affedebilecek miyiz?**, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1938

¹⁴³ Kamil Erdeha, **a.g.e.**, s.155.

Tartışmalar devam ederken hükümette kanun gerekçesini hazırlamış ve kanun tasarısını meclise sunmuştur. Kanunun gerekçesi diğer kanun gerekçelerinden farklı olarak sanki bir tarih muhasebesi niteliğinde idi.¹⁴⁴ Bu gerekçe Devrimleri tamamlamış, laik Cumhuriyetin sağlam temellere oturduğuna inanmış Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin artık kurulan sistemin bir zamanlar tehlikeli görülerek yurtdışı edilmiş şahıslar tarafından bile bozulamayacağına işaret eden bir kendine güven belgesidir. Bu gerekçe aynı zamanda daha önce hain olarak nitelendirilen insanları, düşmanlar tarafından kandırılmış insanlar olarak kabul ediyordu.

Gerekçe, Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarından başlayarak imparatorluğun gerilediğini, Kaynarca Antlaşması ve iç isyanlarla dağılma sürecinin hazırlıksız ve akılsızca girilen Balkan Savaşları ile daha da hızlandığı, I. Dünya Harbi sonucunda Türkiye'nin tamamen haritadan silinmekle karşı karşıya iken İstiklal Savaşı'nın başladığını, o anda çekilen ızdırapları anlamak için Atatürk'ün Büyük Nutuk'unun okunmasının gerek ve yeterli olduğunu, yurdun işgal altında, ordunun silahlarının alınmış, hilafet ve saltanat makamlarının hıyanet içinde olduğu bir dönemin yaşandığını anlatarak başlamakta idi.

Gerekçenin devam eden bölümünde bu zor şartlar altında bağımsızlığın sağlanması için dış düşmanla savaşılırken, Büyük Millet Meclisinin ve ordusunun kurulup ülkede otorite ve asayişin İstiklal Mahkemeleri kurularak sağlandığını, bu sırada iç düşmanlarla da mücadele edilerek zafere ulaşıldığı ve yeni bir Cumhuriyet rejiminin kurulduğu, yeni kabul edilen kanunlar ve kurulan kurumlar ile sarsılmaz ve yıkılmaz prensiplere sahip yeni bir devlet oluşturulduğu, Kemalist rejimin halka mal olan bir sistem kurduğunu, Yeni Cumhuriyetin kendisine başlangıçta muhalefet veya ihanet etmiş bu zavallı ve çaresizlere karşı merhametini bu af kanunu ile gösterdiğini belirterek, çok zor şartlarda kurduğu cumhuriyete artık kimsenin zarar veremeyeceğini belirterek ve 150'likleri zavallı ve çaresiz olarak niteleyerek kendisine olan güvenini göstermiştir.

¹⁴⁴ TBMM Celse Zabıtları, Devre II, C.IV, s...

Gerekçe, bu insanların aslında kandırılmış zavallılar olduklarından bahsettikten sonra bunların çocuklarının ve akrabalarının içimizde yaşadığını, ülke ve ulusla beraber diğer vatandaşlarla aynı hak ve yükümlere sahip olduklarını, ancak 150'liklerin akrabası olmanın şaibe ve hicabını duyduklarını, Kemalist rejimin bu vatandaşları ızdıraptan kurtarması ve 150'liklere merhamet etmesi için hiçbir engel ve sakınca kalmadığını belirterek geçmişe sünger çekerek acıların unutulmasının arzu edildiğini açıkça ortaya koymuştur.

Af kanunun oylanmasından önce Mecliste milletvekillerinden Recep Peker, Cevdet Kerim İncedayı, Rahmi Apak, Mümtaz Ökmen, Necip Ali, affa karşı kulis yapmaya başlarlar. Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu da bu kulisi destekler. Ancak meclisteki 339 milletvekilinden 69'u oylamaya katılmaz. 6 oy boştur. Kanun 324 oyla kabul edilir.¹⁴⁵Oy Vermeyi içine mi sindiremediği yoksa yasal bir mazeretinin mi olduğu sorusunu ancak kendisi yanıtlayabilecek şu milletvekilleri oylamaya katılmamıştır:¹⁴⁶

Ali Çetinkaya, Yahya Galip Kargı, Kazım Özalp, Hacim Çarıklı, Halid Bayrak, İbrahim Çolak, Salih Bozok, Cevad Abbas Gürer, Dr. İbrahim Tali Öngören, Şeref Aykut, Saffet Arıkan, Şükrü Koçak, Ali Kılıç, Hasan Fehmi Ataç, Refik Saydam, Salah Cimcoz, Kazım İnanç, Mahmut Esat Bozkurt, Lütfi Müfid Özdeş, İsmet İnönü, Refik Şevket İnce, Damar Arıkoğlu, İsmail Müştak Mayokan, Yusuf Kemal Tengirşek, Necmeddin Sadak, Ali Saip Ursavaş, Mehmet Emin Yurdakul, Yahya Kemal Beyatlı.

Affin çıkmasından bir gün sonra 30 Haziran 1938 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi: “kapanan mesum bir tarih safhası”, “milletvekilleri; vatan hainlerine bir daha lanet okudular ve onları affettiler”, “onlar artık iğrenç birer pıhtıdan ibarettir, ihanetlerinden sonra düşman saflarına karışan bu hainler bin kere ölmüşlerdir, gelirlerse zillet altında bir daha öleceklerdir” başlıklarını atmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁵ İlhami Soysal, a.g.e., s.144

¹⁴⁶ TBMM Celse Zabıtları, Dönem 2, C.IV.,s.514

¹⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1938

3.1.3 3527 Sayılı Kanunun T.B.M.M. Görüşmeleri ve Kanun Metni:

Af kanunu layihası(1/ 1123)

T.C.

Başvekalet

Kararlar Müdürlüğü

23-V-1938

Sayı: 6/ 2171

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine,

İcra Vekilleri Heyetince 21-V-1938 tarihinde Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan af kanunu layihası esbabı mucibesile birlikte sunulmuştur.

Başvekil

C. Bayar

Af kanunu layihasının mucib sebepleri

Türk milletinin beşer varlığına hâkim olan tarihi seyri arasında gördüğü ve geçirdiği muhtelif inkılâplar içinde en ağır badiresine Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde tesadüf etmişti.

İmparatorlukla beraber Türk milletinin tarihi de kapanmak için her türlü menfi ve muzır amiller muttarid ve daimi bir tesirle bu harabiyi tacile saik oluyordu. Milletın maddi ve manevi bünyesine taslid edilen kötü telakki ve itiyadlar devletin varlığına ve yaşayışına hakim olan cehil ve taassub, biri birinin eser ve müessiri olarak tarihin başlangıcından beri devam eden Türk istiklalini yıkacak bir mahiyet almıştı. Eski ve milli nizamların yeni şeraite tevfiik edilememesi rönesans hareket ve ceryanlardan istifade olunmaması cihanda zuhur eden millet ve devlet hayatının her safhasında büyük değişiklikler getiren siyasi ve içtimai ihtilallerden tegafül edilmesi, maarıfte, askerlikte, sanayide ve umumi hayatta pek büyük değişiklikler ve yenilikler tatbikini icab ettiren fizik ve mekanik icatların

memlekete tatbikinde tevahhuş edilmesi ve nihayet 19 ncü asır sonlarından beri milletlerin hayat ve faaliyetlerinde bir vasıta ve bir gaye olarak kullanılan millicilik akidesinden tecahül ve tevakki olunması gibi bilgisizlikler yüzünden memleket kudret ve kuvvetini kaybederek dışarıda ve içerde bu bilgilerle ve o bilgilerden elde dilen vasıtalarla mücehhez istila veya istihlas arayan yabancı millet ve kavimlerin emellerini tatmin ve tatbik edecek kolay bir saha halini almıştır.

Kaynarca muahedesini harici muharebeler ve dâhili isyan ve ihtilallerin mütevali neticeleri memleketin dışarıdan paylaşılmasını ve içeriden dağılmasını mucib olacak talihsiz muharebeler takip etti.

Bunların en zararlısı ve fecii Balkan harbi oldu. Hazırlıksız, karşılıksız olan akılsızca girilen cihan harbi de tabiatı ile fecaatte bundan geri kalmadı ve kalamazdı.

Türkiye'ye küçük bir arazi, mahdud bir istiklal, nisbi bir sükûn getireceği tahmin edilen mütareke ve muahede Türkiye'nin büsbütün haritadan silinmesine ve Türk milletinin istiklalinin mahvedilmesine yeni bir vesile ve mebdeğ oldu. Milli cidal denilen istiklal savaşı böyle bir hengamede ve bu kadar ağır şerait içinde başladı.

Bunun başlangıçtaki zorluklarını, devamı anındaki ızdırab ve güçlüklerini anlamak için Atatürk'ün büyük nutkunu okumak lazım ve kâfidir.

O günü, yaşayanların insanları daima unutturucu tesellisi ile avutan hatıralarını tazelemek ve o günlerle bu günleri ölçmek için tavsiye olunabilecek en sağlam vasıta ve meblağ milli cidalin en hakiki tarihi olan yine o kitaptır.

Filhakika düşmanlar, memleketin en güzel kısımlarını zabdetmiş, kalanlarını yıkmış, silahlarını almış ve saltanatla hilafet makamını, devlet otoritesini temsil edenleri emeline hadim sefil birer vasıta haline getirmişti. Bunların muzır ve menfi tesirleri memleketin en temiz ve saf kalması lazım gelen asli unsurlarını bile muhtelif ve muğfil propaganda ve vasıtalarla sirayet etmiş ve etmekte idi.

Bir taraftan, memlekette vatani kurtarmak, istiklali korumak için düşmanlarla çarpışılırken diğer taraftan da içeride düşmanların gayesine bilerek, bilmeyerek hizmet eden menfi amillerin tenkilile uğraşılıyordu. Çarpışma ve çalışma her safhada ve her sahada bir takım radikal tedbirlerin alınmasını icab etmişti. Büyük Millet Meclisi kuruldu, ordu tensik edildi, kanunsuzluğun asırlarca cari olduğu bu diyarda milli hâkimiyetin iradesi olan kanunlar hâkim kılındı.

İstiklal mahkemeleri, milli mücadele sırasında ve Cumhuriyetin ilk teessür devrinde milleti inhilalden kurtaran yüksek bir müessese oldu. Adil ve kati kararlar ile ihtilal ve isyanların önüne geçmekle kalmadı; milletin sinisini, milletin bünyesini istihlal ve isyan tohumlarından korudu ve kurtardı.

Zaferle tetevvüç ve milli hudutlarını ve gayelerini istihsal eden savaş, kurduğu Cumhuriyet rejimi ile tarihten miras kalmış ve milletin bünyesinde asli olarak yer almış zannedilen bütün kötü saik ve itiyadlarını ortadan kaldırarak yepyeni bir nizam kurdu.

Hakka adalete bahusus medeniyet ve terakkiye ve müsbet bilgilere dayanan nizam Türk milletinin asli karakteri ile tamamı ile tetabük etti ve onun içindir ki memlekette ve millette bu gün bütün cihanı hayret ve takdire sevk eden müsbet eserler vücuda geldi.

Cumhuriyet rejimi, Türk milletinin esas bünyesine istinad ettiği için onbeş senelik kısa bir müddet zarfında sarsılmaz temellere ve yıkılmaz prensiplere sahip oldu.

Bu nizamın tesisi kadar, bakası da elzem, hatta bakası tesisinden daha çok güç olduğuna şüphe yoktur. Bir taraftan cumhuriyet rejiminin tesisi için kanunlar ve müesseseler yaratılırken bu kanuni müesseselerin korunması için icab eden kanuni, idari tedbirler de alınmak yoluna gidildi. Bir inkılabın en büyük müeyyidesi milletin o inkılâba olan itikad ve itimadıdır. Türk milleti bu itikad ve itimadını cidalı millinin başından bu güne kadar fili eserler ile isbat ve izhar etmiştir. Milletin idealine ve

karakterine en uygun olan ve gaye ve ihtiyaçlarına en doğru cevap veren halkı cumhuriyeti herkesin bildiği ve söylediği adile söylenmesi lazım gelirse Kemalist rejimi sevmesi, koruması kadar tabii ve daimi bir his olamaz.

Bu kadar kaviğ esaslara istinad eden rejimin bin bir bedbahd saik ve sebeplerle kendisine bidayetden beri muhalefet veya ihanet etmiş olanlardan artık bir endişesi kalmaması icab eder. Haksızlıklara karşı etin ve kahir bir ehre gösteren Cumhuriyetin zavallı ve biçarelere karşı da merhameti yüksek olur.

Cumhuriyet muhtelif zamanlarda bu merhamet eserlerini müteaddit af kanunları ile göstermiştir.

Büyük harp sonunda düşmanların memleketimizi istila eyledikleri ilk günlerde vatanın muhtelif noktalarında silahla mukavemete hazırlanan ve düşman saflarına kahramanca saldırarak istilayı durdurmaya çalışan büyük ve kk milli müfrezeler teşekkül etmişti. Muntazam askeri kıtalar teşkil olunup da emir ve kumanda askeri kuvvetlere tevdi olunduğu vakit bunların bir kısmı orduya ilhak olmuş ve bir kısmını da kendi tertip ve teşekkülü dâhilinde cephelede ve yurt içinde muhtelif hizmetler tevcih etmişlerdi. Bunların birçokları vatan vazifelerini feragat ve fedakrlıkla yapmışlar, milletin memnuniyetini celbedecek işler görmüşler ve adları savaş tarihimizin şanlı sayfalarına geçmiştir. Bu gün şan ve şerefleri ile aramızda yaşayan böyle birçok kahramanlarımız vardır.

Fakat mahdud bir zümre de cehil, gaflet, kötü itiyad ve hainane telkinler ve daha bin türlü menfi ve muzır amiller saikasile askeri nizam ve disiplin altında zaferi istihsale yardım edecek yerde başıboş ve başıbozuk kalmayı hususi emel ve menfaatlerine daha uygun bularak serkeş hareketlere tasaddi etmişler ve yapılan öğütlerle doğru yola da gelmediklerinden tenkil edilmişler ve düşman saflarına firar ettirilmilerdir.

Bunlardan başka cidalı millinin başlangıcından itibaren milli emellere silahla muhalefet eden cephelerde düşmana öncülük veya cephe gerilerinde soygunculuk ve şekavet yaparak düşmana yardım eden diğer şerirler vardı. Bunlar da kısmen imha edilmiş ve bazıları da hududu milli dışına kaçmışlardı. Düşmanın emeline yardım edenlerin başında gelen Vahideddinin siyaset ve neşriyat yardımcısı daha bir takım gafiller ve bedbahtlar da vardı. Bunlardan içeride kalanlar cürümlerine göre cezalarını görmüşler ve hududu milli dışına çıkarılanlardan yüz elli kişi de Lozanda musalahayı müteakip ilan edilen affı umumiden istifade ettirilmişlerdi. Bunlar vatan dışında ve yad ellerde kusur ve hatalarının töhmetlerini vicdanlarında taşıyarak Türk milletinin zaferini ve her sahadaki terakki ve inkişafını hasret ve hicapla görerek muzdarip bir ömür sürmektedirler.

Hâlbuki bunların çocukları ve akrabaları aramızda yaşamakta memleket ve milletle beraber ve farksız olarak vatanın nimetlerinden istifade temekte ve külfetlerine katlanmaktadırlar. Fakat şu farkla ki bunların daima vicdanlarında şu veya buna karabeti olmak şaibesini taşımakta ve hicabını duymaktadırlar. Bu vaziyette bulunan vatandaşlarımız bu kadar ağır manevi ıstıraptan kurtulmayı Cumhuriyetin şefkatinden bekledikleri gibi Kemalist rejimin on beş seneden beri affı umumi harici olarak memleket dışında kalan yüz ellilikler hakkında merhametini esirgemesi için hiçbir mani ve mahzur kalmamıştır. Affolunup da içeriye geldikten sonra Kemalist rejimin Türk kanunlarının her vatandaşa temin ettiği hürriyet, refahtan istifadeye yalnız kendi irade ve hareketleri hakim olacaktır.

Bu kanun layihası yukarıda arz olunan sebep ve saiklerle tanzim edilmiştir.

Adliye encümeni mazbatası

T.B.M.M.

Adliye encümeni

Esas No. 1/1123,909

Karar No.59

Yüksek Reisliğe,

İcra Vekilleri Heyetince Büyük Millet Meclisine arzı kararlaştırılan ve Başvekaletin 23-V-1938 tarih ve 6/2171 sayılı tezkeresi ile sunulan af kanunu layihası adliye encümenine tevdi edilmekte Adliye ve Dahiliye vekilleri huzur ile tetkik ve müzakere olundu:

Hükümetin mucib sebep layihasında tafsilat ile izah edildiği veçhile Türk milletinin insanlık varlığında gösterdiği ve yükselttiği mevcudiyetler ve medeniyet yolunda eriştiği yüksek mevkiler ve bütün millet ve kavmlerin örnek ittihaz ettikleri medeniyet eser ve usullerinin tarihi seyirleri arasında birçok inkılâplar geçirdiği şüphesizdir.

Bunlar arasında mazbatada işaret edildiği gibi Osmanlı imparatorluğunun son devrinde imparatorlukla beraber Türk milletinin tarihinin de kapanması menfi ve muzır amillerin devamlı tesirlerle bu varlığı yıkacak bir mahiyet almıştı. Bir birini takip eden Balkan ve Umumi harp Türkiye'nin istiklalini mahvetmek ve adını cihan haritasından silinmesine başlangıç sayılabilecek olan küçük bir arazi içinde mahdud bir istiklal hakkı verilen meşum bir mütarekeden sonra haricin kötü emellerine, şahıslarının menfaati düşüncesi ile yardım eden Osmanlı imparatorluğu saltanatının başında bulunan hain Sultan olduğu halde onun yordakçıları da cehil ve taassupla kafaları kararmış olduğu halde çalışmakta iken Türkün fitratında ve ruhunda taşıdığı asil ve necip kabiliyeti takdir eden Büyük kurtarıcı Atatürk Ulusal savaşa atılarak milletin bünyesinde mevcut bütün kuvvetleri feyizlendirip bu hareketin başına geçmiş ve cihanın çıplak bir hakikat halinde hayret ve takdirini kazandığı bu günkü mesut neticeler istihsal olunmuştur.

Askeri, ahdi ve içtimai bir birini takip eden zaferlerin ne gibi ıstırap ve güçlüklerle karşılanarak elde edildiğini yine mazbatada belîğ bir tarzda tebarüz ettirildiği veçhile Atatürk'ün büyük nutkunun okunması ile anlaşılır.

Düşman istilasına uğrayan memleketin en mühim kısımlarında birçok sefillerin zahirde hilafet makamını ve Devlet otoritesini temsil sıfatını taşıyarak

muzır ve menfi icraata vasıta olurlarken aldatıcı bir takım propagandalarla bu kötü tesirleri saf unsurlara bile sirayet ettirmek fenalığını dahi yapmışlardır.

İşte yurdu kurtarmak ve istiklalini elde etmek için çalışırken içeride de düşmanın maksatlarına bilerek, bilmeyerek alet olanlarla da uğraşılacak zarureti bulunduğundan memleketin istihlası gibi yüksek bir gayeye erişmek için yapılan tedbirlerin başında Büyük Millet Meclisinin kurduğu İstiklal mahkemeleri gelir.

Milli mücadele ve büyük inkılâp tarihimizde adil ve katı kararlar ile ihtilal ve isyanları bastırmak ve zararlı telkinlerle masum halkın zehirlenmesinin önüne geçmek hususunda bu mahkemelerin icraatını bütün Türklerin şükran ve minnetle andığını ve tarihin de takdirlerle bunu kaydettiğini ve edeceğini izahtan müstağni bir hakikat saymak pek tabiidir.

Kurtuluş ve inkılâp hareketleri zafere eriştikten ve Türkiye Cumhuriyeti terakki ve medeniyetin bütün icaplarına uygun olarak yeni bir nizam kurduktan sonra rejimini tespit ve yine layihada işaret edildiği veçhile tesisi kadar bakası da elzem olan bu nizamın istikrarı için kanuni idari tedbirler alınmış ve bunların fili eserleri de müspet ve feyizli neticeler ile tecelli etmiştir.

Kuvvetli esaslara istinad eden rejimin muhalifi ve hatta haini olanlardan Türkiye Cumhuriyetinin bir endişesi kalmadığı haklı olarak iddia olunabilir.

Cıdal sırasında kurtuluş ve istiklal maksatlarına engel olanları kahir kudret ile ezen ve bu gün kurduğu cumhuriyet ile on beş senedir bahsedilen tedbirleri kanunlarile, nizamlarile tesisatı ile yerleştiren Türk milleti bu maksatlara vasıl olmak yolunda fazilet ve fedakarlık gösterenleri kahraman olarak nasıl takdir etmişse mahdut bir zümreyi cehil, gaflet ve kötü itiyad ve telkinler tesiri altında şerefli vazifeleri idrak edememiş olan bedbahtlara ve bilhassa aramızda yaşamakta ve bütün millet efradı gibi Cumhuriyetin nimetlerinden müstefid olan bunların evlatları ve akrabaları için karabetlerinin bir şaibe olarak hicap hissi altında duydukları manevi ıstıraptan kurtarmak şefkatini beklemelerine karşı da lütufkarlıkta bulunmanın hiçbir

mahzuru tasavvur edilmediğinden Kemalist Türkiye'nin büyüklüğü ve yüksekliğinin bir atıfet eseri ve alicenabane bir mürüvveti sayılan bu af için hükümetin telhis edilen mucip sebepler layihasındaki düşüncelerine Encümen iştirak ile tanzim edilen layihayı kabule şayan görmüştür.

Encümen layihanın birinci maddesini İstiklal mahkemesi kararı ile mahkûm edilmiş olanlara ait affı tespit edilen kayidlerle tasvip ederek olduğu gibi kabul etmiştir.

Türk ceza kanununun ikinci kitabının birinci babında yazılı cürümlerin mahkûmlar ile maznunlarının affı hakkındaki ikinci maddeyi hükümetle mutabık kalarak yerinde bulmamış ve layihadan çıkarmıştır.

Layihanın üçüncü maddesinde İstiklal mahkemesi mahkumları hakkında kabul edilen affın hâkimler ve memurun kanunlarına göre yapılan inzibati muamelelerle ihraç, tard veya askerlikten nispetlerinin kesilmesi sureti ile alakası kalmayanlara şamil olmamasını musib görmüş ve affa ait olan bu layihanın kanuniyet kesbederek meriyete geçtikten sonra böyle bir hüküm mevcut olmadığı halde doğabilecek bir çok müşküllere meydan vermemek için lüzumlu bir kayid olduğuna kanaat hasıl eylemiş ve bu düşünce ile askerlikle alakası kalmayanlar hakkındaki hükümlerin de sarih olarak maddede yer almasını tensib etmiş ve o suretle ikinci maddeyi kaleme almıştır.

Encümenin tertibine göre layihanın üçüncü maddesi Lozan muahedenamesinin umumi af beyannamesine ilişik protokolünde bahsedilen 150 kişilik listede isimleri yazılı şahısların da affolunduklarını göstermektedir.

Bu madde de hükümet teklifi veçhile affa mazhar olanların sekiz sene müddetle maaşlı veya ücretli amme hizmetlerinde kullanılamayacaklarına dair olan kaydın lüzumlu olduğunu encümen de kabul ve tasvib etmiş ve ancak amme hizmetlerinin maaşlı veya ücretli olarak madde bendinde gösterilmesi maksadı tamamı ile temin edemeyeceğinden bu hizmetlerde kullanılamamak kaydının daha

sarih ifade edilmesi için Türk ceza kanununun 20nci maddesi ile diğer kanunlarda yazılı amme hizmetlerine atıf sureti ile maddede de tadil yapılmıştır.

Teklif layihasının altıncı maddesinde yazılı olup yabancılar hakkında Dâhiliye vekaletinin haiz olduğu tebid ve tebaud selahiyetinin affa nail olan istiklal mahkemesi mahkumları ile 150'liklerden gösterecekleri hareketleri itibarı ile salah kesbettiklerinde şüphe edilenler için de tatbik edilmesini isabetli bir tedbir telakki eden encümen bu hükmü layihanın dördüncü maddesi olarak aynen kabul etmiştir.

Yüz elliliklerin Türk tabiyetinden iskati ve Türkiye'de temellük ve tevarüs hakları olmadığına dair olan 1064 sayılı kanun bu layiha ile ilga olunmakta ise de bu tarihe kadar yapılmış olan bu muamelelerin mahfuz tutularak aftan istifade edenlerin mülkiyet ve mirasçılık iddiaları ile bir hak ileri sürerek katileşmiş mahiyette sayılması zaruri olan bir takım muamelelerin bozulmasına böylece birçok müşküllerin zuhuruna ve meri bir kanunla iktisab edilen hakların ihlal veya tenkis edilmesine meydan vermemek maksadı ile encümen maddenin sonuna ilave ettiği bir fıkra ile adı geçen kanunun tatbiki sebebi ile doğmuş olan hukuki netayıç ve muamelatin mahfuz olduğunu kayıt ve tespit etmiştir.

Teklif layihasının 7 nci maddesinde sayılan kanunlarla teşkil edilmiş olan heyeti mahsusalarca devlet hizmetlerinde istihdam edilmemelerine ve Ali karar heyeti ile 2330 sayılı kanuna göre devlet şurası Mülkiye dairesince alakalıların itirazları üzerine tedkik ve tasdik edilenler de dâhil olmak üzere karar verilenlerin de affına mutedair olan ve iki sene müddet bu afdan müstefid olacakların maaşlı memur olarak kullanılmayacaklarına dair olan kayıtlı madde encümenince aynen kabul edilerek layihaya beşinci madde olarak alınmıştır.

Encümenin tertibine göre layihanın 6,7 ve 8 nci maddeleri Hükümet teklifinin 8,9 ve 10 ncü maddeleri aynen alınarak kabul olunmuştur.

Heyeti mahsusalarca aleyhlerine verilip kendilerine tebliğ olunmayan kararlara itiraz edebilmeleri hakkında Milli Müdafaa vekilliğince hazırlanıp

Başvekaletin 2-XI-1937 tarih ve 6/4288 sayılı tezkeresi ile büyük meclise sunulan ve Milli Müdafaa ve Dahiliye encümenlerince tedkik olunup Adliye encümenine havale buyurulan layiha bu evrak ile birleştirilmiş bu kanun layihasının 3 ncü maddesi ile kati surette halledilmiş olduğundan ayrı bir kanun halinde neşrine mahal kalmamıştır.

Encümenin değişiklikleri ile layihanın müstacel olarak müzakere ve kabulünü Umumi Heyetin tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulmasına ittifakla karar verilmiştir.

Adliye En. R.	M.M.	Kâtip
Çorum	Kocaeli	Erzurum
Münir Çağıl	Salah Yargı	F. Sirmen
Antalya	Konya	Kocaeli
T. Arıcan	R. Türel	Hayri Tan
Kayseri	Bursa	Kayseri
H. F. Perker	Atıf Akgüç	R. Özsoy
Balıkesir	Bursa	Kocaeli
O. Niyazi Burcu	S. F. Talay	Ragıp Akça
Kastamonu	Antalya	Urfa
Dr. Şükrü Şenozan	Numan Aksoy	F. Gökbudak
Denizli	N. A. Küçüka	

Hükümetin teklifi

Af kanunu layihası

MADDE 1- İstiklal mahkemeleri kararı ile mahkûm edilmiş olanlar affedilmişlerdir. Bu af nafiz edilmemiş cezalarla mahkûmiyetleri infaz olunanlar hakkında bütün hukuki ve ferî netayîç ve tesiratına şamildir.

MADDE 2-Türk ceza kanununun ikinci kitabının birinci babında yazılı cürümleri işlemiş olanlar affedilmişlerdir. Bu cürümlerin maznunları hakkında takibat yapılmaz ve takip edilenler için de amme davasının sukutuna karar verilir. Bu cürümlerden mahkûm olanların davası cezaları infaz edilmez. Bu maddede yazılı cürümlerin maznun ve mahkûmları hakkındaki af bütün hukuki ve ferî neticelere ve tesirlere de şamildir.

MADDE 3- Birinci ve ikinci maddeler hükümlerinden istifade edenler hakkında memurun ve hâkimler kanunları ile bunlara müzeyyel kanunlara ve sair hususi kanunlara göre yapılmış ve yapılacak olan bütün inzibati muamelelere affın şümulü yoktur.

MADDE 4- İkinci maddede yazılı cürümler 29-X-1937 tarihinden sonra işlemiş olanlar bu kanunun af hükmünden istifade edemezler.

MADDE 5-Lozan muahedenamesine merbut umumî af protokolünde istihdaf edilen yüz elli şahıs affolunmuşlardır. Şu kadar ki; bu şahıslar bu kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren sekiz sene müddetle maaşlı veya ücretli olarak amme hizmetlerinde kullanılamazlar.

MADDE 6- Birinci ve beşinci maddelerde yazılı aftan müstefid olan eşhas hakkında 2 Mart 1331 tarihli kanunun beşinci maddesi hükmü tatbik olunabilir.

Adliye encümeninin değiştirilişi

Af kanunu layihası

MADDE 1- Hükümetin teklifi aynen.

MADDE 2- Birinci madde hükmünden istifade edenler hakkında hakimler ve memurun kanunlarile bunlara müzeyyel kanunlara ve sair hususi kanunlara göre yapılmış ve yapılacak olan bütün inzibati muamelelere ve askerlikten tard, ihraç ve nisbetlerinin kesilmesi sureti ile alakası kalmayanlara dair olan kararlara affın şümulü yoktur.

MADDE 3- Lozanda akdolunan 24-VII-1923 tarihli umumî beyanname protokolünde mevzubahis yüz elli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuşlardır. Şu kadar ki bu şahıslara mesbuk memuriyetlerden dolayı tekaüd maaşı tahsis edilmez ve bu şahıslar kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren sekiz

sene müddetle Türk ceza kanununun 20 nci maddesi ile diğer kanunlara göre amme hizmetlerinden sayılan işlerde kullanılamazlar ve bulunamazlar.

Bu kanunun meriyetinden evvel 1064 sayılı kanunun hükümlerinden doğan bütün hukuki netice ve muameleler mahfuzdur.

MADDE 4-Birinci ve üçüncü maddelerde yazılı afdan müstefid olan eşhas hakkında 2 Mart 1331 tarihli kanunun beşinci maddesi hükmü tatbik olunabilir.

MADDE 7- 25 Eylül 1339 tarih ve 347 ve 26 Mayıs 1926 tarih ve 854 sayılı kanunlara göre teşekkül etmiş olan Heyeti mahsusalarca haklarında bir daha Devlet hizmetlerinde istihdam edilmemelerine karar verilen eşhasın ve 24 mayıs 1928 tarih ve 1289 sayılı kanunla Ali karar heyeti ve 26 teşrinievvvel 1933 tarih ve 2330 sayılı kanunun 12 nci maddesi mucibince Devlet Şurası Mülkiye dairesi taraflarından tetkik ve tasdik edilenler de dahil olmak üzere cezaları af edilmiştir.

Ancak bu suretle affa mazhar olanlar bu kanunun meriyetinden itibaren iki sene müddetle maaşlı memur olarak istihdam edilemezler.

MADDE 8- 28 Mayıs 1927 tarih ve 1064 sayılı kanun mülğadır.

MADDE 9- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 10- Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri memurdur. 21-V-1938

Bş. V.
M.M.V.
C. Bayar
Da. V.
Ş. Kaya
F. Ağralı
Mf. V.
S. Arıkan
Ş. Kesebir
S. İ. M. V:
Dr. H. Alataş
F. Kurdoğlu

Ad. V.
Ş. Saraçoğlu
Ha. V. Ma. V.
Dr. T. R. Aras
Na. V. İk. V.
A. Çetinkaya
G. İ. V. Zr. V.
Rana Tarhan

MADDE 5- Hükümetin teklifinin 7 nci maddesi aynen.

MADDE 6- Hükümetin teklifinin 8 nci maddesi aynen.

MADDE 7- Hükümetin teklifinin 9 ncu maddesi aynen.

MADDE 8- Hükümetin teklifinin 10 ncu maddesi aynen.

Af kanunu layihası ile Heyeti mahsusalarca verilip kendilerine tebliğ edilmeyen kararlara karşı alakalıların itiraz edebilmeleri hakkında kanun layihası ve Adliye encümeni mazbatası (1/1123, 909)

BAŞKAN – Heyeti umumiyesi hakkında söz isteyen var mı?

İBRAHİM DEMİRALAY (İsparta) – geçmiş zamanlarımızı düşünüyorum. Bilhassa bütün maddi sebeplerin yok olduğu fetret hallerini gözümün önüne getiriyorum. Kendi varlığından ümidini kesmiş düşmanların cansız heyulası arkasına takılmış bu biçareleri bu suretle sürüklediğini bildiğim için afivlerine bir türlü gönlüm razı olmadı. Neler gördük ve göreceğiz Milletimize, topraklarımıza kast ve ihanet edenlerin hepsi yıkılıyor ve yok oluyor. Şeref ve nüfuzu hizmet edenlere intikal ediyor. Kalbinde vatan aşkını taşıyanlar umurunda muvaffak ve aziz oluyor. Hırsı cah ve saltanatla milletini hiç sayıp düşmanlara iltica ve istimdat edenler imansızlıklarının cezasını çekerek fasık mahrum oluyorlar. Öyle bir ibret levhasıdır ki, beşeriyetin hayatında miyar olmalıdır. Cumhuriyetimizin şevkat ve atıfeti bunlar hakkında da tecelli ederek afiv teklifi karşısında bulunuyoruz. Muvafık olacağını insanlık namına ben de kabul edebilirim. Yalnız bu biçareler büyük günahlarını millet ve tarih huzurunda af ettirmek için yürekten nadim ve çok dikkatli olmalıdırlar.

ALİ ŞEVKET ÖNDERSEV (Gümüşhane) – Olmazlar, olmazlar.

İBRAHİM DEMİRALAY (Devamla) – Büyük bir şiarımız vardır ki, bunu bu kürsüden bütün cihana ifade etmeği vatan borcu bilirim. O da, sulhperverliğimizdir. Benliğini gaybetmiş, milletimizi kurtarmak ve imdadına yetişmek vazifesidir. Emelimiz, yalnız kendimizin değil, beşeriyetin refah ve halasıdır. Ali bir haslatın mahsulu olan bu arzumuzu dünyada tatbika imkân bulursak insanlık için yeni bir saadet yolu açmış oluruz. Bu gayenin sırrı muvaffakiyeti; Cemiyeti akvamın gayrı samimi siyasetinde değil, Atatürkün, Meclis ve Hükümetimizin ilhamlı kafasındadır. Asrımız, hakikaten inkılab asrıdır. Mütemadi ihtilaller bazı müceddit zevatı meydana getirmiştir. Rusya’da Lenin ve arkadaşları, Almanya’da Hitler, İtalya’da Musolini, bunların az ve çok kafalarının işlediğini görüyoruz. Tarih kendilerine belki bir mevki verecektir. İtiraf etmek lazımdır ki, Türk inkılâbının Atatürk’ü bunların ve emsalinin çok fevkindedir. Bu zevat istila emelinden vazgeçselerde kendilerine ve beynelminel umumi siyasete Atatürk’ü Baş yapsalar dünyayı kurtarmış ve medeniyete hizmet etmiş olurlar.

Bir hitabım daha vardır, kusura bakmayın, biz öyle bir milletiz ki, dünyaya ibret dersi verecek ledünni ilme malik, vatan ve millet duygusuna sahibiz. Şiddetli rüzgârlar büyük denizleri harekete getirir ve üzerindeki gemileri kayalara çarpa çarpa nasıl yok ederse, milliyet aşkımızı taşıyan ruhumuzun coşkunu önünde dünya varlıkları gözümüze sinek kadar bile görünmez. (Alkışlar).

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Arkadaşlar: cümleiniz gibi benim de bugünkü duyduğum ıstırapı hayatım müddetince hiç duymadım ve hayatımda yalnız buna yakın bir hadiseye şahit olduğumu hatırlıyorum. Bu da bu kanunun hedefini teşkil eden 150 likler denilen; bilmiyorum ne isim vereyim...

ALİ ÖNDER ŞEVKETSEV (Gümüşane) – Hazele de.

EMİN SAZAK (Devamla) – İstanbuldakilerden en sonturlu birisi vardı. Ankara’da Meclisi umumi azalığı yapmıştı. Ankara’ya asker geliyor. Bursa valisi Hazim bey bir beyanname neşretmiş, sizin gibi bir hükümetle çalışmam diye. Bursa’ya asker gönderildi diye bunlar bayram yapıyorlardı. Sanki o vakit

düşmanlarımız olan Yunan'ın Atina'sını almışız gibi seviniyorlardı. Ben o zaman düşündüm, acaba, milletimizin içinde böyle habis ruhlu adamlar çok mudur?. Harp, mağlubiyet bütün milletlerin tarihlerinde daima olmuş ve olagelmış şeylerdir. Bugün mağlup olur, yarın kurtulur. Fakat böyle habis ruhlu insanlar milletlerin içerisinde varsa o millet ebediyen mahkûm olur. Benim endişem o idi. Hakikaten düşman geldi, bu 150 lik efendiler (ne efendisi sesleri) ortaklarıyla bir oldu, evlerimizi, mallarımızı, eşyalarımızı, çiftliklerimizi terk ederek ayrıldık. Şu günde duyduğum ıstırapı temin ederim ki, o zaman duymamıştım. Çünkü imanım sarsılmamıştı.

Arkadaşlar; biz böyle bir partinin efradıyız ki, hepimizin, yok olan varlığımızı ve mahvedilmek istenilen ırkımızı yeniden meydana getirmiş ve bu eserin başında bulunmuş olan şeflerimizin peşinde bilakaydi şart yürümeyi memleketin halas ve selametine uygun görmüşüz. Herkes bilir ki, partimiz, başka memleketlerdeki partiler gibi, şu veya bu noktai nazar farklarıyla, mevki iktidara geçmek için çalışan bir parti değildir. Memleketin saadetini söz birliğinde, şefin etrafında toplanmakta gören ve bu imanla Şefimize bilâkaydüşart bağlı bir partinin efradıyız. Bu böyle olduğu halde bu kanunun buraya gelişinde vicdanımın sarsıntısına tahammül edemedim. Birçok arkadaşlarda ve bütün Türk milletinde de bu sarsıntının olduğuna kaniim. Bir kimse anamızı, babamızı öldürür veyahud bize şu ve bu fenalığı yapabilir. Bu gibilerinin affedileceğinede kaniiz. Hatta bu vadide Adliye vekili muhtereminin ıslah merkezleri yaptığından dolayı da kendisine çok müteşekkir bulunuyoruz. Bunların içinde cehil ile yapanlar şayanı musamaha görülebilir. Fakat bilerek, şuurla, ırkının varlığını, milletinin istikbalini yok etmek isteyen insanlara karşı böyle bir lütfun yapılabileceğine dair tarihte böyle bir şey olacağına kani değilim. Çocuklarımızın bunu öğrenmesinden korkuyorum. Onlara da, tarihine de sui misal bırakmış olacağız ki, dünyada şu ve bu cürümler vardır, fakat bunlar bir gün affedilebilir, hatta ırkının varlığına kastedenler dahi affedilebilir.

Ankara hükümeti gibi çetin bir Hükümetin ve bu milli davanın saf simalarından olan, sahiblerinden olan bir hükümetin başında bulunan, bidayette düşman ordusu şerrinden, ayağında çarık, başında sarık, milletini kurtarmaya çalışmış olan Celal Bayar'ın ve Hükümetinin bunu nasıl teklif ettiğine hayret

ediyorum. Böyle bir zihniyeti nasıl olur da ben çocuğuma telkin ederim? Nasıl olur da ırkım bundan sonra bundan dolayı beni affeder? Beni bütün perişan eden budur. Her şey olabilir, içlerinde cahil 1300 senelik dini telkin altında kalmış olan insanlar vardır. Bunlar yolunu sapıtabilir. Biri Sevr muahedesi imhaz eder, diğeri, Artin Cemal midir nedir, altı ay zarfında ordu dağılırsa hepsinin afolunacağını tamim eder... Bunları okudum, tabii okumayan yoktur. Onlar ordu dağılsın dedi, Atatürk milletin başına geldi. Onun teşebbüsünün akim kalmasına filen çalıştılar, arkadaşlar, bunlar nasıl affedilebilir?

Tabii çok müteessirim, yalnız bir istinatgâhım var: Bu davada aklımın, şuurumun ermediği birçok hadiseleri iyi gördüğü şüphesiz olan şeflerimiz böyle istiyor dedik ve bunda hayır gördük. Beni müteselli eden cihet yalnız budur. Fakat tarih huzurunda, gelecek nesiller huzurunda affedilip affedilmeyeceğimizi bilmem ve bundan dolayı hakikaten bir cürüm işlemiş olmuyor muyuz? Ben zihnimde bu kadar büyüttüğüm bir meseleyi acaba yalnız mı görüyorum. Bunu Maarif ve Adliye vekillerinden bizzat öğrenmek isterim. Nesli ati için bir zarar var mıdır? Böyle bir cürmün affi çocuklarımızın kafasına girerse, bunun ileride doğurabileceği mesuliyet nedir?

Arkadaşlar, bizim korkumuz yoktur. Bu millet şuurlu bir millettir. Bunu Atatürk hissetmiştir. Bu davayı Atatürk kadar, millette benimsemiştir. Bu adamlar içinde, acaba, buraya geldikten sonra Edirne'den trene binip Erzurum'a kadar gittikleri ve bu muazzam eserleri gördükleri zaman, ben hata etmişim diye kendisini kaldırıp trenin altına atıp öldürecek var mıdır? (Öyle şey bekleme sesleri) Yalnız müteselli olduğum bir şey daha vardır; bu gibilere mukadder olan ilahi ceza Ali Kemal ölümüdür. Bunlar da Ali Kemal gibi ölmelidir. Ben bunları birer birer dişlerimle etlerini kopararak öldürmek isterim. Acaba bunlar da geldikleri zaman layik oldukları cezayı millet tarafından bu şekilde göreceklerse bir diyeceğim yoktur.

MEHMED SOMER (Kütahya) – Arkadaşlar; bugün tasdikinize sunulan bu kanun bir af kanunudur. Bu kanunun ruhunda mündemiç şefkat ve refet milleti hakikaten sevindirmiştir. Ben bunlara zavallı adamlar diyeceğim. (Haindir, hain sesleri) Bunlar 15 senedir Avrupada serseriyane sürünmektedirler.

ALİ ŞEVKET ÖNDERSEV (Gümüşhane) – Lord gibi yaşıyorlar.

MEHMED SOMER (Devamla) – Biz de memlekette durmadan çalıştık. Bu gün bunlar geldikleri zaman utanacaklardır. (Gürültüler).

Çok rica ederim, siz de söylersiniz. Atatürk'ün inkılâbını, ilk günden beri, ibda ettiği yüksek eserlerden biriside bu kanundur. Bu kanunla dünyaya demek istiyor ki, artık kimseden pervamız yok, gelsinler, görsünler ve burada kalsınlar.

Onun için arkadaşlar, bu adamlar hakkında, sayın arkadaşlarımızın dedikleri gibi, birçok sözler söylenebilir. Fakat ben bunlara hacet görmüyorum. Çünkü bunların yaptıkları cürümleri tarih kaydedecektir. Kendileri utanacaklardır, evlad ve ahvadı utanacaktır.

ALİ ŞEVKET ÖNDERSEV (Gümüşhane) – Utanmaz bunlar.

MEHMED SOMER (Devamla) – Malumualinizdir ki af kelimesinin ruhunda mündemiç mana aftır, ceza değildir. Bendeniz yüksek adliye encümeninden sorarım, bu af kanunun içine nasıl olmuştaki ceza maddelerini sıkıştırmışlar. Hatta arkadaşlar, hukuku idare bakımından bir kayıd koysak, o dahi cezanın temadisi demektir. Onun için bendeniz bu yüksek arkadaşlarımızdan sorarım, kanuna bunu nasıl yerleştirmişlerdir?

RASİH KAPLAN (Antalya) – O vakit biz mücrim oluruz.

ALİ ŞEVKET ÖNDERSEV (Gümüşhane) – Bunları mebus yapacaksın galiba.

MEHMED SOMER (Devamla) – 150 likler hakkındaki bu mütaalama verecekleri izahat üzerine tekrar rücu etmek üzere meseleyi burada bırakıyorum.

İkinci kısma gelince; memleketteki heyeti mahsusların ve istiklal mahkemelerinin verdikleri kararlar üzerine memleketin içinde bizim gibi hukuku medineysine sahip olarak yaşamakta olan birçok vatandaşlar vardır. Amme hizmetinden mahrumdurlar. Senelerden beri bekledikleri kanundan yalnız bunu istiyorlardı. Biz onların cezalarını daha iki sene tecil ediyoruz. Arkadaşlar Atatürk bu işe teşebbüs ettiği zaman yanında kaç kişi vardı? Yavaş yavaş bütün millet Atatürkün büyük şahsiyetini büyük görüşlerini anladıktan sonra ona iltihak etti. Fakat dört beş sene kadar millet inledi. Taki bu mühim vaziyeti anlayıncaya kadar. Onun için biraz daha semih olalım, dahilde bulunan insanların her biri mücrim değildir. İçlerinde öyleleri vardır ki işgaller ve zaruretler dolayısıyla binbir türlü ihtiyaç dolayısıyla buralara gelememişlerdir ve esasen gelselerdi bile burada onlara verilecek iş yoktu. Onun için ne olmuş olmuş bunların bilakaydû şart affe dâhil olmalarını heyeti celileden tekrar tekrar rica ederim. Arkadaşlar af kanunu yapıyoruz, yeniden ceza kanunu tedvin ediyoruz ve biz bu kanunu bütün dünya muvacehesinde yapıyoruz ve ortaya atıyoruz. Onun için gerek Adliye encümeni arkadaşlarımızdan gerekse Hükümetten kanunun af kanunu olarak çıkarılmasını minnetle rica ediyorum.

DURAK SAKARYA (Gümüşhane) – Arkadaşlar, bu gün çok mühim bir mevzu üzerinde burada müzakere cereyan etmektedir. Tabiidir ki, bu kürsüden herkesin kanaatini serbestçe ve hür olarak söyler ve söyleyecek ve söylemektedir. Münakaşa ettiğimiz vatanın bağına hançer dayayanlardır. Arkadaşlar biz o vakitler bu işin içinde bulunduğumuz için çok rica ile sizden istirham ediyorum ki müsaade ediniz. Bendeniz bunun ufak bir çerçevesini yapayım. Çünkü aradan yirmi sene geçmiştir. O vakit 12 yaşında, 14 yaşında, 15 yaşında ve 10 yaşında bulunan çocuklarımız, vatandaşlarımız, yavrularımız, bu gün büyümüşlerdir; belki karşımızda samiin içinde 30 yaşında, 35 yaşında gençlerimiz vardır ki, o günü tamamilen idrak edemezler. Bunu yalnız tarihten okuyorlar. Yalnız tarihten okumak kafi değildir. İçinde bulunanların ağzından işitmekle bu meselenin ne olduğunu daha ziyade ve daha iyi anlayacaklardır. Bunun için sizden rica ediyorum. Ufak bir hulasasını yapacağım. Eğer vaktinizi gaybedersem affınızı şimdiden rica ederim.

Arkadaşlar, bu guruh Osmanlı İmparatorluğu çökenken, düşmanlarımız yer yer memleketi işgal ederken Türk istiklalinin mezarı kazılırken, bunlarda o mezarı kazmak için maddi ve manevi onların alat ve edevatı olmuşlardı. Kazma kürek ellerinde Türk istiklalinin, Türk vatanının mezarını kazıyorlardı. Türk milleti vatanın her bucağında teşkilat yaparak, her ne bahasına olursa olsun istiklalini, şeref ve haysiyetini korumağa çalışırken yine bu guruh, gerek İstanbulda ve gerek vatanın diğer bölgelerinde fesad tohumları ekerek isyanlar çıkarıyor, büyük Türk tarihinin şanlı yapraklarını biçmek kasdi ile ve olanca varlıkları ile sui kasda çalışıyorlardı.

Osmanlı imparatorluğu harbdan mağlup çıkmış, memleketin bir çok mühim yerleri düşmanlar tarafından istila edilmiş, ordular dağılmış, silah depolarımıza vaziyet edilmiş, Meclisi mebusan ortadan kaldırılmış, hâsılı bütün varlıklarımız sıfıra indirilmiş, ortada hakikatte hiç bir mana ifade etmeyen ve kandilde yağ tükenmiş bir fitildeki kah kararan, kah açılan bir ışıkcık gibi heyûla, bir hilafet ve saltanat belirliyordu.

Bunun da bütün kuvvet ve kudretini teşkil eden unsur bu damgalı vatan hainleri yüz ellilikler idi ki, bunlar da başta halife olduğu halde bütün talillerini müstevililere terketmiş bulunuyorlardı. Diğer taraftan da yurdumuzun her tarafında vatani kurtarmak, istiklale kavuşturmak için küme, küme kahramanlar teşkilatla meşgul oluyor, düşmanlarla tartışıyor necat yollarını arıyorlardı.

Tam bu zamanda idi ki, yurdun göbeğinde Allahın bir mucizesi olarak Türk milletinin ihsan buyurduğu büyük kurtarıcı Mustafa Kemalın sesi işitildi. İşte bu ses bugün Türkün atalığına bihakkın layık ve bin bir misalile göz ile görülür el ile tutulur varlıklar ile andığımız Atatürk'tür. Sabrediniz, sebat ediniz, zafer muhakkaktır. Bu ses yurdun her tarafında bir saika gibi atladı. Haddi zatında büyük bir asker olan ve geçirdiği şanlı muharebelerde Türk ruhunu iyi tedkik eden memleketin ahvalı ruhiyesini yakından bilen istikbali çok evvelden keşfedebilen büyük dahi evvelce çizmiş olduğu programı tatbika koyuldu.

Yurdun muhtelif semtlerini dolaştı, Ankara’da yeni bir Meclis topladı. Fakat yurdun her tarafı sonsun bir mahrumiyet içinde, hiç bir şey yok, yalnız başta büyük kurtarıcı Atatürk ve onun arkasında imanlı, fedakâr, kahraman, vefalı fakat silahsız cephanesiz, çırılçıplak, elleri sopalı bir Türk Milleti. Savaşa başlanmıştı. Ancak bu hainler yine durmuyorlardı. Yeni, yeni tedbirlere başvurarak bir taraftan düşman ordularını memleketin harimi ismetine sokarken diğer taraftan halife orduları teşkil ediyorlar. Kuvvei inzibatiye namı altında bir takım beyinsizleri bizi tedibe gönderiyorlardı. Bir taraftanda halka beyannameler neşrediyorlar, memleketin birçok yerlerinde isyanlar çıkarıyorlar, Şeyhülislamı vasıtasile Ankarada teşekkül eden Meclis azalarını hilafete asi bagilikle ittiham ederek idam fetvalarını neşrediyorlardı.

İş bununla da kalmıyordu. Bir kısmı Amerikan mandası altına, bir kısmı da İngiliz mandası altına girmekten başka necat olmadığını kuvvetli propagandalarla halkı aşıyorlardı. İşte bunların hiyanetlerinin derecesini ölçecek çok küçük ve basit bir bilanço.

Şimdi gelelim af meselesine; bunları affedelim mi, etmeyelim mi?. Mümkün olsa ve ben Mecliste bulunmasaydım ve dışarıda benim kanaatimi sorsalardı asla, Kimi affediyorsunuz?. Vatan hainleri affedilir mi derdim. Kardeşimi babamı öldürmüş olsaydılar belki affederdim. Fakat vatan hainlerini asla...

Malumu aliinizdir ki, hukuk kaidelerinde cürümle ceza beyninde bir nisbeti adile bulunması şarttır, lazımdır. Eğer bu nisbeti gözetirsek bunların yaptıkları cürmü hukuk kaidelerine göre tartmış olsak bunları affetmek değil vücutlarını bütün, dünyadan kaldırmak lazım gelmez mi?. Bununla beraber Hükümetimiz bize bir kanun layihası getirmiş. Bizden bunların affini talep ediyor. Biz öyle yekvücut bir Meclisiz ki, öyle birbirimize kaynaşmış bir siyasi külteyiz ki, bizim mi Hükümetten ilham aldığımız, Hükümetin mi bizden ilham aldığını kimse bilmez. Onu yalnız biz biliriz. (Alkışlar). Onun için Hükümetin esbabı mücibesi bize mümkün olduğu kadar vazih sebebler göstermiştir. Buna ben de bir sebep ilave edeceğim.

Bizi sevmeyenler de olabilir. Bizi farzı muhal ihtiraslarla da itham edenler olabilir. Olabilir a? Hâlbuki başta Atatürk olmak üzere bizim Meclisimizin, Hükümetimizin, Partimizin şiarı, hedefi, gayesi asla şahıslar değil, yalnız ve yalnız vatan istiklal ve refah duygularıdır. (Bravo sesleri.).

Bizim Hasan, Hüseyin, Ali, Veli ile işimiz yoktur. Kim doğru yoldan şaşarsa kardeşimiz, babamız da olsa onu derhal tepeleriz. Rejimimiz çok kuvvetlidir. Atatürk, Meclis, Hükümet, Millet birbirile yoğrulmuş bir kal'ai ahenindir.

Arkadaşlar, onların alnındaki o damga silinmez. Onların burada kalp akça kadar bile kıymetleri yoktur. Bizim onlara vereceğimiz iyi bir şey varsa o da Türk yurdunda mezarları için iki metre bir çukur, bir kaç kürek topraktan daha kıymetli daha ne olabilir. Ne mutlu insan imişler ki, onlara son zamanlarında Türk toprağında bir karış yer veriyoruz.

Arkadaşlar, Cümhuriyetin kimseden korkusu yoktur. Delalete sapanlara kahrı çok büyüktür, fakat şefakat ve merhameti de o nisbette büyüktür. Türk milletine esaretin yakışmadığı, Türk vatanının nasıl korunduğunu yepyeni, tertemiz, pürüzsüz bir istiklale malik medeniyet ve refaha dev adımlarile koşan Cümhuriyet idaresinin ne olduğunu gelsinler, görsünler, tecdidi iman etsinler. Şehitlerimizin önünde eğilsinler, gazilerimizden af dilesinler. Başta Atatürk olmak üzere Meclis ve Hükümet şahıslarla asla uğraşmaz. Düşündükleri yalnız istiklal ve Türk milletine refah ve saadet... Şurası da iyi bilinmelidir ki, dün olduğu gibi bu günde rejime, Türk vatanına hiyanete yeltenenleri asla müsamaha ile karşılamayız, bilâkaydüşart boyunlarını koparıyoruz (Alkışlar).

SIRRI İÇÖZ (Yozgad) – Uzun söylemek istemem. Benim kısa görüş ve mahdud düşünceme göre bunları affetmek kabiliyetinde değilim. Geleceklerin içinde memleketimin namusunu, tarihini lekeleyenler olduğu gibi şahsan beni de izar edenler ve masa başında kardeşimi koyun gibi kesenler vardır ve hatta o zaman bizzat bana Mustafa Kemale söyle; dönüşte Meclisi abluka eder, alt üst ederim diyenler de vardır. Bunları ben şahsan affedemem.

Yalnız birinci Mecliste bulunan arkadaşların hafızalarına müracaat ediyorum. O zaman meclis iki gruba ayrılmıştı. Tecdidi intihabat kararı verildikten sonra birinci gruba mensub olan arkadaşlardan, Atatürk, mensubiyetlerinin derecesini anlamak için bir beyanname almışlardı. O beyannamede herkes hissiyatını yazdı. Ben de şöyle yazmıştım: ulu Reis, emelim hayatta bulundukça izinde yürümek, yolunda ölmektir. Böyle bir taahhüdü verdiğim için; mademki bu gün onun yüksek ve şefkati bu hainlerin affını istilzam ediyor; ben de kanunun kabulüne taraftarım (Aferin sesleri).

RUŞENİ BARKIN (Samsun) – Aziz arkadaşlar, benden evvel söz söyleyen muhterem hatiberin çok yüksek duygularına tabii ben de iştirak ederim. Ben yalnız bu af kanununda sezdiğim bir ciheti huzurunuzda tebarüz ettirmek için geldim.

Hiç şüphe yok, dehası kadar ulüvvü cenabı, şefkati ve merhameti hududsuz ve payansız olan Atatürk, böyle jestleri pek tabii olarak gösterir ve ona bağlı olan Hükümet ve Büyük Meclisi de elbette onun bu jestine büyük bir huzurla iştirak eder. Bizim rejimin ve Cümuriyetin metaneti ve salâbeti, o kadar büyüktür ki değil böyle yıkılmış, ezilmiş 150 hainin enkazını içine almak belki bunlar gibi 150 000 kişinin enkazı dahi olsa bizi rahatsız edecek hiç bir kudret ve hiç bir fenalık ızhar edemez. Bu gayet tabiidir. Bizim şiarımız olan bence ve bütün arkadaşlarıma tercuman olarak iddia edebilirim ki, en büyük hâsılat vatan aşkı ve vatan duygusudur. Vatan için ölmek her şeyi vatan uğruna feda etmek, varlık, çoluk, çocuk, mal, mülk ve ne varsa hepsini ona kurban etmek bizim ezeli şiarımız olduğu gibi ebedi vassıfımızda olacaktır. Binaenaleyh, vatanda yaşamak en büyük saadettir, vatandan cüda olmaksı idamdan daha ağır, en büyük cezadır. İşte büyük Atatürkü ve onun kurduğu yüksek Cümhuriyet bunlardan kaçmış olanları gıyaben idama mahkûm edebilir ve ele geçirdiği vakit de pekâlâ asabilirdi. Fakat o cezayı çok hafif gördüğü için onları vatandan mahrum etti. Bu, dünyada bir haine verebileceğimiz en ağır cezadır. Çünkü vatan aşkı bizim en büyük haslatımızdır.

Ben kısa bir zaman Filistinide konsolosluk ettim. O münasebetle Suriyeyi defaatle gezdim. Tabii vazifem iktizası, orada sefil sefil dolaşan bu serserileride tetkik ve takib etmekte idim. Bunların her gün nasıl öldüğünü gözümle gördüm.

Arkadaşlar hiç şaka değildir. Belki şuraya buraya yapışarak en sefil hizmetlerle bir kuru ekmek tedarik ediyorlardı. Fakat nereye giderlerse sen vatanından kovulmuşsun diyorlardı. Bunlar bu ceza ile, 15 sene içerisinde 5475 defa ölmüşlerdir. Yani her gün ölmüşler ve fakat yeniden ölmek için, bir daha inleyerek dirilmişlerdir. Şimdi arkadaşlar biz onları affediyoruz. Ne diyoruz. Buyurun yıkmak istediğiniz memleket işte böyle yaşar. Şimdi bunlar gelecekler. Hiç şüphe yok ki, değil şimendiferle vaporla hatta sürüne sürüne gelmeye razıdırlar. Öyle bir geliş geleceklerdir ki, onlar yıkmak istedikleri vatanın nasıl mesud olduğunu, nasıl tekâmül ettiğini, nasıl bütün dünya nazarında mukaddes bir vatan olduğunu görecekler. En küçük duyguları varsa bu suretle zillet ve mahcubiyet altında her gün ezileceklerdir. İşte onlar için hakiki mezar budur. Onun için arkadaşlar ben bu verilen cezanın ne kadar müdhiş olduğunu tebarüz ettirdim. Bu verilen affın onların vicdanı varsa onlar için yeni ve ağır bir ceza olduğunu iddia ediyorum. Bunun için affı ben de talep ediyorum.

VASFİ RAŞİD SEVİĞ (Sivas) – Sayın arkadaşlarım, muhterem arkadaşlarımı dinlerken C.H.P.sinin lütfu ile aranızda ilk katıldığım günü ve bu kürsüden ilk söylediğim sözü hatırladım. 4 ncü B.M.Meclisi Reisicumhur intihabını yapmış ve tekrar Atatürkü layık olduğu o mevkie getirmişti. Hiç bir kuvveti temsil etmeyen, küstahlıktan başka bir meziyeti olmayan Mehmed Ali, İntihabı müteakip gönderdiği bir telgrafla protesto etmek gibi terbiyesizliğe bile hayret veren bir cüret göstermişti. Halifenin emrinde maddi bir surette yıkamadığı ve öldüremediği bu milletin ikbaline ve varlığına tahammül edemeyen bu küstah böyle bir protestoda bulunmuştu. O zaman ilk sözümü söylemiş ve bu milletin her 4 senede bir Atatürkü Reisicumhur intihab etmek suretiyle, bu milletin varlığına tahammül edemeyenlerden intikam almak temennisinde bulunmuşum. Millet bu tarzda intikam almakta devam ediyor ve hiç şubhesiz devam edecektir.

Arkadaşlarımı dinlerken 150 liklerin Atatürk'e sui kasd için yani bu milletin varlığına sui kasd için içeri soktukları adamları düşündüm ve nihayet ismi başlı başına bir program olan Cümhuriyet gazetesinde fırka ve cidal arkadaşımız Yunus Nadiye gönderilmiş olan o küstahca yazılmış mektubu hatırladım. Bir 150 lik, bu milletin bir vekili olan temiz bir arkadaşımızla diğer bir 150 liği mukayese cüretini

daha buraya gelmeden gösteriyordu. Fakat arkadaşlar acaba biz bu kanunu bu hislerin ve bu hatıraların ölçüsü ile mi ölçmeliyiz? Eğer bu gibi bir hataya düşersek evvel emirde hürmetimize ve itimadımıza hududsuz bir derecede mazhar olan Hükümet Reis ve azalarının hissiyatlarına hürmetsizlik göstermiş oluruz.

Misakı milli ismile tarihte yaşayan hadiselerle ihanet etmiş olan bunlara karşı filen saf almış, cebhe almış olan Celal Bayar ve arkadaşlarının kalblerinde de muhterem hatiblerin söyledikleri sözlerin kopardığı fırtınaların bütün hayatıyeti ile esmekte olduğuna hiç şübhe etmiyorum. Öyle ise bu kanunu bu gibi hislerin ölçüsü ile ölçmeyerek Cümhuriyetin ve milletin yüksek menfaatleri zaviyesinden ölçmek daha muvafık olur. (Bravo sesleri) Tarihe, inkılaba ve Türk milletine karşı şayanı takdir bir kiyasetle bu kanunu reyinize arzylemek cesaretini göstermiş olan Hükümetin esbabı mucibesinde hangi noktai nazardan bu kanunu tedkik etmek lazım geldiğini öğreniyoruz. İsterdim ki, bütün yüksek mekteb ve lise talebeleri bu esbabı mucibeyi okusunlar ve Cümhuriyetin azametli ve yüksek mevkiini ve kuvvetini öğrensinler.

Muhterem arkadaşlarım; harb sonu devrinde teşekkül eden hükümetlerin çoğu zabıta kuvvetine ve ordunun dışında teşkil edilen müsella müfrezelere istinad ediyor. Türkiye Cümhuriyeti ise hiç bir vakit zabıta kuvvetine istinad etmemiştir. Türk vatandaşlarının ızanına, vicdanına, anlayış ve duygularına istinad etmiştir (Bravo sesleri). Daha dün genel sekreter matbuat kanununu müdafaa ederken, Türk rejiminin bariz karakteristik bir vasfını teşhir etti. Türkiye Cümhuriyeti bütün müesseselerinde, bütün kanunlarında Cümhuriyetin ve onun icabatı olan hürriyet ve adaletin ananelerine sadakat göstermiştir. Bu gün şu mühim kanunun mevzuu hakkında Fırkanın bir kararı bile yoktur. Her mebus istediği gibi söylemekte, istediği gibi rey vermekte serbesttir. Bu serbestiyet hangi parlamentoda mevcuttur? Türkiyede bütün rejimin düşmanları serbestçe yaşamaktadır.

Türkiyede rejim muhaliflerini, barındıracak karargâhlar da yoktur. Cümhuriyet bir itimad işidir. Türkiye Cümhuriyetinin nurları yalnız zirveleri ışılatmaz, yalnız satırları parlatmaz. En derin tabakalara kadar nüfuz ediyor.

Çukurları o aydınlatır. Her zerre onun nurudan feyiz alır. Bu kanun ölmüş yapraklara hayat verecektir. Arkadaşlar, kütüğünden kopup ayrılan yapraklar ölü yapraklardır. Memleketin dışına atılmış insanlar da o yaprakların eşi insanlardır. Türkiye Cumhuriyeti bunlara bu kanunla hayat veriyor. Bu vaziyet karşısında bu kanuna rey vermemek elimden gelmiyor (Alkışlar).

HAKKI UNGAN (Van) – Arkadaşlarım gibi belagatla ifadei meram edemiyeceğim. Malumu aliniz ceza vardır ki, onu affetmek, her zaman lütuf ve atıfet sayılmaz. Memleketine ve milletine karşı ihanet eden bazı kimseler bir kanunla kapı dışarı edilmişlerdir. Onlar bu aziz yurdun mübarek havasını epeyce bir zaman teneffüsten mahrum kaldılar. Bence onların bu yurddan uzak kalması ağır bir ceza değildir. Onların cürümlerine karşılık ve layık bir ceza bulmak müşküldür. Ancak olsa olsa yıkmak istedikleri yurda gelib onun, yani aziz yurdun hakiki evladları elile ve sevgisile ne derecelere yükselttiğini gözleriyle görmek cezasıdır. İşte ben bunu af şeklinde bir ceza sayıyorum. Yaptıklarından utanmayanlar aramıza gelebilirler. Binaenaleyh bu kanunu kabul buyurunuz ki, arzettiğim bu cezayı görsünler. Bunlardan evi kapısız bahcesi duvarsız biri, bu af münasebetile, bize küstahlık isnadı gibi, kendine layık bir hezeyanda bulunmuştur. Ona layık olan cevabı verecek bu yurdda, onlar ayarında kimse yoktur. Onun için gece karanlıklarında susmayı anlamayanlar gibi hiç de durmasınlar.

Aziz milletimizin, Büyük Atamızın şerefi namına bu kanunu kabul etmek muvafıktır.

BESİM ATALAY (Kütahya) – Arkadaşlar, ben bir vakitler yabancı bir diyara gitmiştim. Sınırı geçer geçmez her şey beni sıkmaya başladı. Oralarda kâh bir yalnızlık, kâh bir öksüzlük hissi duyarak içim sızlıyordu. Bir taraftan oralardaki yükselişi görerek memleketimizi harab bırakan adamlara karşı içimde uyanan hinç, ayrıca oda beni müteezzi ediyordu. Hulasa bu gezintinin zevkini bende vatan hissi, yurd duygusu kaybetti, sildi. Fazla duramadım, geldim.

Arkadaşlar, değil insanlarda hayvanlarda bile yurd sevgisi vardır. Evet, memlekete ihanet ettiler, vatana ihanet ettiler ve her fenalığı yaptılar. Bunu biz adım adım takib ettik, okumadık gözlerimizle gördük, kulaklarımızla işittik. Yanan şehirlerin alevleri içerisinden öksüzler kurtardık. Bunları hep biliyoruz. Hepsinin müsebbibi bunlardır. Fakat arkadaşlar, zaman taşı bile yumuşatır, çeliği bile eritir. Bu adamların taş kalbleri şüphesiz yangın külleri arasında Büyük Önderin Önderliğiyle çıkan bu yeniliği ve yükselişi görmüşlerdir, elbette taannüdlerinden vaz geçeceklerdir. Gözleri varsa, kör olası gözlerle elbette bunu göreceklerdir, yanılmış olduklarını anlayacaklardır. Bunun banisi olan Atatürke karşı minnetle, şükranla yürekleri dolacaktır. Arkadaşlar, af, daima yüreklerde minnet ve şükran duygusu yaratır. Ceza yüreklerde, en adilane ceza olsa bile, ufak bir hinç yaratır. Bırakın bu adamları gelsinler, görsünler. Elbette yüreklerinde bize karşı minnet hissi uyanacaktır. Biz bunları memlekete sokmayabiliriz affetmeyebiliriz. Fakat affediyoruz. Çünkü rejimin, Cumhuriyetin bunlardan korkusu yoktur. Bunlar kendilerine ehemmiyet verilen simalardan olmayacaklardır. Çoğu ihtiyarlamış olan bu adamlar gelsinler, arkadaşlar. Şunu biliniz ki, bir arkadaşın dediği gibi, kapıyı açıb buyurunuz diyemem. Gelsinler. Her Türk, bu adamların çehresinde, yanan köylerinin alevini, ölen kardeşlerinin kanlarının aksettiğini görecektir. İşte böyle rüşvalar gelsinler, görsünler. İşte biz affediyoruz. Onlarda gelecek yüz varsa gelsinler. Fakat şunu bilsinler ki, eski nifakları devam edecek olursa Cumhuriyetin pençesi, Türk gençliğinin elleri yakalarında olacak bu adamları kahredecek ve ezecektir. (Alkışlar)

FİKRİ MUTLU (İçel) – Muhterem arkadaşlar; Atatürk güneşinin kuvvetli ve olgun ziyasından ilham olan Bayar Hükümeti yüksek huzurunuz bu af kanununu getirdi. Bence iki maksadla.

Birisi, inkılâbın memleketimizde tamamen kökleşmiş olduğunu, Atatürk rejiminin tamamen yerleşmiş olduğunu kimseden pervamız olmadığını bütün cihana ilan etmek.

İkincisi, milletimizin Türk milletinin ezeli şiarında mevcut şefkat ve merhamet hissine tercuman olmak.

Arkadaşlar, bu kanun, af kanunu değildir. Zavallı, bedtîynet insanların, yaşayan ölülerin son varlığı üzerine okunan, yüksek ulusumuzun şefkat ve merhamet fatihasıdır.

Varsa kalbleri sızlasın, utansınlar, ağlasınlar, bunu böylece bilerek kabul edelim.

MUHİDDİN BAHA PARS (Ordu) – Arkadaşlar, ben ilk mecliste Eskişehirde İstiklal mahkemesi azası ve sonra Konyada da İstiklal mahkemesi reisi idim. Bir karınca bile öldürmedim, fakat belki yüzlerce adam astım. Onların asılması için imza koydum. İdam ettiğim adamların simaları birer birer şimdi karşımda dolaşıyor. Onlar için bu kanun münasebetile Allahtan mahiret dilemeye mecburum. Biz yüzellikleri affederken Allah da onları affetsin. Çünkü asıl mücrim olanlar onlar değildi. Asıl mücrim, onları tahrik eden bu gün affettiğimiz adamlardır. Eskişehirde, gönderdikleri casuslar ya yetmiş yaşında Süleyman Karzak denilen bir ferik, yahud bir prens diye kendisini satmış olan mecnun bir Selahaddin veyahud okuma yazma bilmeyen Hasan veya Veli idi. Asker kaçakları idam ettik. Onları, siz din aleyhinde bulunuyorsunuz, gâvur oluyorsunuz diye iğfal edenler gene bu adamlardı. Konyada, Konya isyanında bir kısım halkımızı, bu orduyu önünden ve arkadan vurun diye teşfik eden sarıklı cahillerden 14 ünü birden astık, bu adamlar da yine bu yüz elliklerin iğfaline kapılmış olanlardı. Yüzellikleri affediyoruz. Affetmekliğimizin asıl sebebi, esbabı mucibe layihasında gösterilmiştir, onları arzedeceğim.

Arkadaşlar; bazı arkadaşlar dediler ki, bu adamlar her gün birer kere öldüler. Ben de diyorum ki, bu adamların her gün biner kere ölmeleri lazımdır. Fakat Atatürke temessül eden, Atatürkte haddi gayesini bulan Türk milletinin şefkat ve muhabbeti, ulüvvu cenabı, itimadı nefsi bu adamların bu cürümlerini dahi affetmek için kâfidir. Bir şair, “Tanrının mağfiretinden de büyük mü günahım” demiş, onlar da “Türklerin merhametinden, şefkatinden büyük mü günahım” diyebilirler. Bu

adamların bir tek şairleri vardır, bir de nasirleri var. Onların lisanile elbette Atatürk'e, elbette Hükümete, irtica ederek yalvardılar, ağladılar ve hepsi vatan hududuna gelerek "bizi buraya alın" diye bağıldılar. Bu feryadlarına belkide bakılmayabilirdi, fakat ne yapalım ki bunların burada belki 850 belki de 5850 evladları, kardeşleri, hısımları, akrabaları vardır. İşte asıl insanı zaafa düşüren cihet budur. Bu adamlar memleket içinde dolaşırken, 150liklerden her hangi birinin oğlu veya kardeşi gibi dolaşıyorlar. Mücrimlerin oğlu veya babası olmak töhmetini taşıyorlar. Bunlar içinde birçokları babalarını veya kardeşlerini telin etmişlerdir ve etmektedirler ve nihayet bu gelecek adamlar artık birer pıhtıdan ibarettir. Birer pıhtı, birer müstehase, birer iğrenç vücut, birer ölmüş vücuttan ibarettir. Gelsinler, bazı arkadaşlarımın dedikleri gibi milletin yüksek nazarları altında eğilsinler.

Emin Sazak arkadaşşıma cevap vermek için de söyleyeyim ki; Türk çocukları bu afta, hem Türklüğün uluvvü cenabını ve hem de Türkün itimadı nefsinin bulsunlar, hem de acımızın, asıl merhametimizin burada kalmış olan. Onların evladlarına ve kardeşlerine müteveccih olduğunu bilsinler.

Tekrar ediyorum, biz bunları bu gün affedeceğiz. Fakat bunların teşfiki ve bunların iğfali neticesi idam edilmiş olanları da Allah affetsin (Bravo sesleri, alkışlar).

AKA GÜNDÜZ (Ankara) – Sizin huzunuza bir musavi arkadaş gibi çıktım. Fakat bir tarihi temsil eden bu kürsünün manevi huzuruna, manevi mir mücrim gibi çıkıyorum. Çünkü affolunmaya ben muhtaç iken, yanlış bir kelime kullanarak. Ben başkasını affa teşebbüs ediyorum. Bu kanundaki af kelimesi formüler bir kelimedir. Hukuki ve teşrii förmülü bir af kanunudur. Fakat bunun mahiyeti bir cezayı bitirmeden durdurmaktır. Maddi bir cezayı olduğu yerde alıkoymaktır.

Fakat teşrii ve hukuki formül buna af diyor, bizde bunu böyle kabul etmeye mecburuz. Fakat acaba af diyecek biz miyiz?... Kendi şahsımı alayım. Tek beyaz rey verecek ben miyim?... Evet benim. Amma bunda maddi hakkım olduğu gibi acaba manevi hakkım da var mıdır?. Hayır, manevi hakkım yoktur. Binaenaleyh, kendi

hakkımı kullanarak rey verirken manevi bir mücrim vaziyetinde bulunuyorum. Onlar, yani gelecekler hakkında bir şey düşünmüyorum, kendi hakkımda düşünüyorum. El açarak dize geliyorum. Diyorum ki, bugün kocasını Anafartalarda, evladını Sakaryada bırakıp şimdi gözleri göremeyecek kadar ihtiyarlaştan Türk anaları! Bunlara sebep olanlar hakkında beyaz rey vereceğim, siz beni affediniz. Gene dize gelib ellirimi açıb diyorum ki, Göke düşenlerin yerde kalan dul ve öksüz bıraktıkları! Ey denizde kalanlar; yurdda şimdi rahat yaşayan fakat sizin hasretinizi çeken akibetinize sebep olan olanların ıztrabını duyan kardeşler, hemşeriler! Ben sizin verdiğiniz vekâletin maddi kısmında bir beyaz rey veriyorum, manevi kısmında siz de benim cürmümü affediniz ve nihayet, yalnız dizimle değil, yalnız ellerimle değil, yalnız alnımla değil; beyaz reyi veren bu muztarip alnımla değil; bütün mevcutiyetimle dize geliyorum: Dumlu pınardaki merkadinle al sancaklı kolu göklere yükselen aziz Mehmedciğin dize gelerek diyorum ki, Mehmed, ben bu beyaz reyi veriyorum, amma sen beni affet ve ey yaşayanlar, ey mukaddes ruhlar, ey ölmüş olanlar, ey vatandaşlar; bu beyaz reyi vermek için hiç bir esbabı mucibe layihasına lüzum yoktur.

Çünkü bize sorarsanız bu kanunun tek bir esbabı mucibesi vardır. Bize sorarsanız ki, muhakkak soracaksınız, maddeten soracaksınız, manen soracaksınız, tarihen soracaksınız: Niçin bu beyaz reyi verdiniz?. Bunun tek bir esbabı mucibesi vardır: bundan 20 sene evvel bir avuç vatanş, bir Akdeniz cenub kıyıları kahramanının etrafında toplandı ona inanını ve bağılılığını gösterdi. Bu Şişli caddesinde böyle olduğı gibi, Samsun kıyısında da böyle oldu. Erzurumda da, Sıvasta da böyle oldu. Bu bir avuç insan, bir hapaz, bir belde, bir vatan insan halinde bu büyük milli kahramanın etrafında bir vücut olarak toplandı. Sebeb ne idi? Sebeb; o kahramanın her tuttuğı işin ve her verdiğı kararın doğruluğına inanmaktı.

Hükümet, bize böyle mühim bir kanun getiriyor. Acaba Hükümet bu kanunu getirmek için bu milletin hala ve müebbeden bağılılığını muhafaza eden büyük şefin reyi alınmamış mıdır? Muhakkak alınmıştır. Binaenaleyh, bu ne şefkat meselesi, ne de hamiyet meselesi ne de ceza meselesidir. Bunların hiç biri esbabı mucibe teşkil etmez.

Size bir şey soruyorum, arkadaşlar; Atatürk şef olduğu günden beri ne düşünmüşse iyi düşünmüş müdür? (Tabii sesleri).

Ne yaptı, ise neye söz verdi ise iyi yapmış mıdır, iyi söylemiş midir? (Hay hay sesleri).

Bütün esbabı mucibe budur arkadaşlar (Bravo sesleri, alkışlar).

O düşünmüş, Hükümetin kararına evet ben de tasvib ediyorum demiş.

Fakat biz, onun düşündüğü gibi düşünmediğimiz için ve yalnız onun gibi inandığımız, itimad ettiğimiz için, mutlaka şu veya bu esbabı mucibe değil, bunda bir iş vardır, onu da Atatürk biliyor ve muvaffak ediyor. Onun için beyaz rey veriyoruz. (Bravo sesleri, alkışlar)

CEVDET KERİM İNCEDAYI (Sinob) – Sayın arkadaşlar; bu kanunun müzakere edildiği şu an, istiklal ve inkılab aşkı yüreklerini bürüyen sayın arkadaşların milletin istiklal ve inkılâbı kadar istikbaline de matuf olan yerinde bir hassasiyet ve heyecanla söyledikleri derin ve özlü sözleri bu anda benim gözümün önünde, vicdanımın karşısına yan yana iki vaziyet dikti.

Biri, 20 sene önce içten ve dıştan ateşe verilmiş yeryüzünde tarih boyunda hiç bir milletin maruz kalmadığı yok edici bir yangına maruz kalmış, maddi bütün vasıtaları alındığı gibi kendini kurtarmak için tek silah olan maneviyatının da yok edilmesine doğru tedbir alınmış başsız, teşkilatsız yap yalnız kalmış bir millet, Türk milleti. Ve bu gün sırf hiç dokundurmadığı maneviyatına dayanarak kalkınan ve kurtulan, yeryüzünde hiç bir milletin muvaffak olamadığı bir kudret ve şehametle o kötülükleri yok edib bu gün bütün milletlerin, bütün devletlerin sade samimiyetini, muhabbetini değil, hürmet ve dikkatini bile üstüne toplamış olan yeni Türkiye Cumhuriyeti ve büyük Türk milleti. Yine arkadaşlar, bu kanunun konuşulduğu şu an ve arkadaşların bu yüksek sözleri benim gözümün önüne birden ii manzarayı yan yana dikti. Birisi; demin arzettiğim gibi kötü, felaketli ve üzerimize bizden başka

bütün bir âlemin tevcih edildiği günlerde onlar düşman saflarının kâh önüne, kâh içine karışarak ve kah onları siper alıb arkasına gizlenerek bize onlarla beraber düşmanlık eden ve bu gün af kanunun mevzuu içine giren hain ve alçaklar. Diğerleri onları bu gün affetmek mevzuunu konuşan, gönlünü yoran ve harekete getiren Büyük Türk milleti ve onun büyük mümessili olan T.B.M.Meclisi.

Arkadaşlar, bir an için gönlümüzü, hatıramızı yirmi sene evveline çevirelim: Mondros mütakeresine dönelim. Mondros mütarekenamesinin tatbikat safahatını hatırlayalım. Memleketin yer yer işgalini ve nihayet bu milletin kurtuluş için kalkınışlarını. Bunları izah etmeyeceğim, çünkü bütün bu safahatı, o günü yaşayan, yapan ve o gün çocuk iken bu gün millet içinde iş ve mesuliyet mevkilerinde bulunan bütün bu nesil, Atatürkün büyük nutkunda en veciz ifadelerle bunu duymuş ve bilmiş bulunuyor. İşte böyle bir zamanda hıyanet erbabından olan bu adamların affi konuşulurken bu dosyaları kapanıyor demektir. Bu dosya kapanırken bu hain insanların muhasebesini o günleri bilen insanların bir daha hatıralarını tazelemeleri, yeni neslin ve bu milleti mütemadiyen tazeleyecek ve kuvvetlendirecek olan gelecek nesillerin önünde ve elinde bir vesika olarak kalması için bu muhasebenin bir defa daha bu kürsüden yapılması lüzumu ile söz almış ve huzurunza çıkmış bulunuyorum.

Arkadaşlar; Atatürk bir gün Samsun'a Anadolu'ya ayak basarak milletine kavuşmak ve milletini kendine kavuşturmak istediği günde o feci vaziyetleri düşünürsek, bütün vatandaşlar haydi aynı şekilde düşünüp hareket etmeyebilirdi diyelim. Haydi bu insanları da bir mertebe kısa görüşlü sayalım. Fakat Erzurum Kongresi oldu. O bize bir işaret verdi, Sivas Kongresi oldu, haydi idrak ve izanları bununla da uyanmadı. İnönüleri oldu, haydi bu zafer de hataları nı, yanlış düşüncelerini tashih için yetmedi. Sakarya oldu, büyük zafer oldu. Haydi, bunlar da bunları büyük milletin kurtuluş yolunda muvaffak olmaya başladığını izah edemedi. Mudanya oldu, yine kara kalplerinde ufak bir aydınlık olmadı. Lozan oldu, bu da kâfi gelmedi. Cumhuriyeti ilan ettik. Atatürk'ün şefliğinde kurtuluş harbinde olduğu gibi inkılab ve itila harbinde de bu millet birleşerek topluluğunu devam ettirerek bugünkü büyük eser meydana geldi ve nihayet bugün bu kanunun müzakere edildiği şu ana

kadar bütün dostu değil düşmanı bile bu millete hürmet ettiren, hayran bırakan bu eserlerin hangisi bunların kara kalbine ses verip uyandırabilirdi?

EMİN SAZAK (Eskişehir)- Lanet olsun.

CEVDET KERİM İNCEDAYI (Devamla)- Bu kadar da değil şu anda dahi bunlar yer yer, zaman zaman şu veya bu ülkede şu veya bu maksatlara alet olarak ihanet yapmakta olduklarını bilmiyoruz. En katı bir münkirin bile bir anı gelir ki, nedamet eder tövbe ve istiğfar için hücrelerine kapanır. Bir fani için bu hareket beklenir. Yurduna, milletine ihanet etmiş bir faniden de, bir gün nedamet his edüp vatan ve milletin vicdanından af dilemek için arzettiğim tarzda bir hareket beklenir. Hâlbuki bunlardan bu yolda en ufak bir hareket görmedik. Bu eserlerden daha doğru ve isabetli daha büyük ne olabilirdi?.. İşte arkadaşlar bunlar bu mertebe müteammid ve müannid hainlerdir.

Arkadaşlar bakın bunlar nasıl hainlerdir?. Türk milletinin kurtuluş hareketlerinin uzun izahlarını biri birimize yapmak zaidir amma mademki muhasebe yapıyoruz, dosyayı kapıyoruz. Türk inkılabının, Türk istiklanın tarih, hareket, yaşayış esaslarının dosyalarının menşe ve masdarları elde bulunmak ve durmak lazımdır. Onun için bazan biraz bildiğimiz şeyleri tekrarara doğru gidiyoruz. Bu memleketin kurtuluşunun izahını yapacak değilim. Bir kaç misal ve işareti vereceğim.

İşte Ulus meydanındaki abide. Atatürk'ü etrafında gözleyen neferi, varlığını yok etmek isteyen düşmanı karşılamak için ayaklanan milletin sembolü ve çoluk-çocuk, genç-ihtiyar bütün savaş halinde gösteren ana...

Adana'daki abideyi bilirsiniz. Kocasını ölüyor. Kadın yerdeki tüfengi alıyor, ölmüş kocasını dizinde yurd bekçiliğini yapıyor.

İkinci İnönü'den sonra milli orduyu yeniden teşkil ederken Devletin kâfi nakil vesaiti yoktu. Hareket zamanlarında her fırka civar köylerden kağıt toplayıp

hareketini yapacaktı. O zaman ben Alayund'daki fırkada idim. Bir tecrübe yapmak istedik. Bize müretteb köylüleri çağırarak bütün kağnılarını yirmi dört saatte ovaya toplamışlardı.

Teftiş için gittiğim zaman mübarek öküzlerin başında 12 yaşından 60 yaşına kadar yüzlerce Türk kadını...

RASİH KAPLAN (Antalya)- Allah...

CEVDET KERİM İNCEDAYI (Devamla)- Övenderelerini tüfek gibi tutmuş, saf harbe girmiş emre amade bulunuyorlardı.

Sorduk erkekleriniz yok mu?.. Size ağır ve zahmetli işler vereceğiz, dedik. Askerliği, cepheyi kast ederek; onlar hizmetteler, biz geldik, dediler. Aylarca ordu hizmetinde çalıştılar, aralarında doğuranlar oldu. Fakat işten ayrılan olmadı. Arkadaşlar, İstiklal Harbinin acı safhalı günlerinden biri idi. Bir seyahat esnasında ihtiyar, kocamış bir adama bir dağda rastgeldik. Uzun izah etmiyorum. Biz ona bazı yollar sorduk, öğrendik. Ayrılırken ağlamaya başladı. Artık zafer günleriydi. Niçin ağlıyorsun dedik. Sevinçten dedi. Bu yaşlar sade sevinç yaşı değildi, ıstırab yaşıydı. Amma o günün kudreti, şahameti ile karışık bir çesnisi vardı. Ne oldu, dedik. Olan oldu, dedi. Hiç bir neşe köksümün altındaki acıları gidermiyor, silmiyor dedi. İşte arkadaşlar, bu millet böyle çalışır, böyle ıstırablar, böyle felaketler taşırken bunlar bizim dışımızda kalmış bütün düşmanlarla bir safda ve hiyanet cebhesinde bulunuyorlardı.

EMİN SAZAK (Eskişehir)- Lanet olsun o hainlere.

CEVDET KERİM İNCEDAYI (Devamla)- Arkadaşlar, bu kanunun hükmüne üç kısım giriyor. Biri, İstiklal mahkemelerinin, bu milletin İstiklal ve İnkılabının kuruluşunda birer inkılab mabedi olan İstiklal Mahkemelerinin mahkûmları, diğeri heyeti mahsusaların verdiği kararlarla cezalandırılmış kimseler. Biri de sanki bir familyadan imiş gibi yüz ellilik soyadını taşıyan bu bahsettiğim hainlerdir. Bunlardan

ilk evvelki kısmı, evet kötülük yapmışlardır. Fakat sonunda kendi kabahatini, hatasını, sevabını Cumhuriyet kanunlarına, Cumhuriyet kuvvetlerine ve Türk milletinin irade ve emrine tevdi ve teslim etmiştir. Ya bunlar!... Bunlar, bütün bu hainliklerini yaptıktan sonra düşman süngülerinin arasına karışarak düşman orduları ile beraber harice firar ettiler. Öbürküler, bu memleketin adliyesine, kanununa teslim olarak cezasını çekti ve çekmektedir. Bunlar ise bizi Lozan'da binbir müşkülata maruz bırakan düşman heyetlerinin uluvvu cenabına sığınarak karşımıza çıkmışlardır.

Bu gün afları konuşulan adamlar her türlü hiyaneti yapmış müteannid, mütemerrid vatan hainleridir. Bir arkadaşın dediği gibi bir af kanunu yapıyoruz. Bu kanunu yaparken sadece af ve faziletin icabları bulunur ve onlar konuşulur.

Hayır, ben bu düşünceye değilim.

Biz Atatürk çocukları ve emeklileriyiz. İnkilab yapmış bir nesliz, inkilab ve istiklal aşkı ile bütün tarih boyunca gelecek Türk neslini yetiştirme tedbirini almak vazife ve mecburiyetinde olan bir nesliz. Onlara, biz daima kitapta, sözde, eserde; taze, tarih boyunca taze ve canlı duracak eser bırakacağız. Hangi gün hatırimıza gelirdi ki, 150 lik soyadını taşıyacak bu insanlar vatanın bu kadar fena bir zamanında bu kadar umumi bir düşmanlık arasında bu kadar mütemerrid ve ileri bir düşmanlık yapacaklar.

Hayattta her şeyi vaki olabilir gibi kabuledip bilhassa milli davalarda ona göre intibahlı bulunmak ona göre intibahlınesiller yetiştirmek, o devri idare eden aledderecat, mesul insanlar için milli bir fariza ve vicdani bir vecibedir.

Arkadaşlar; Türkiye'ye bunlar da dönerse iki türlü sürgün dönmüş olacak.

Biri, bu milletin istiklal, hürriyet ve saadeti için zalim ve kahir kuvvetlere karşı ferden ve gizli teşekküller halinde mücadele ederek kaçmış ve o hain kuvvetler tarafından sürülmüş insanlar idi. Bu istibdat sürgünleri insanlar meşrutiyet inkılâbı

olduğu zaman inkılâp yönünde her biri bir istihlas ordusunun birer neferi, birer kumandanı, birer kahramanı gibi coşkun tezahürler arasında memlekete girdiler ve millet onları istasyonlarda, iskelelerinde birer mücahid birer halaskar gibi bağrına bastı ve bunlar Türk tarihinde kahisimli, kah isimsiz birer kahraman olarak yer aldı. Şimdi bir de bu af kanunu yüksek tasvibinize iktiran ederse gelecek adamları düşünelim.

Belki bunların çıkacakları iskelelerde bazı kalabalıklar görülecektir. Fakat zannetmesinler ki, ve zannedenler olmasın ki, millet bunları istikbal ediyor.

ALİ ŞEVKET ÖNDERSAV (Gümüşhane)- Yüzlerine tükürecekler.

CEVDET KERİM İNCEDAYI (Devamla)- Bu vatandaşlar bu hainleri; yaptıklarını işittikleri, kitaplardan okudukları bu mertebe haniler kimlerdir diye onları hayret ve tecessüsle görmek ve tanımak için toplanacaklardır.(Tabii sesleri). Bunu onların da ve müsamahalı düşünenlerin böylece ayırmaları ve bilmeleri lazımdır.

Sonra, yine bu kanunun çıkacağı ve konuşulduğu şu zamanlarda bazı şeyler de kulağımıza geliyor. Efendim, falan edebiyat kudreti fazla olan bir kayıtmış. Falan felsefe üstadıymış, falan bilmem neymiş... Cumhuriyet Türkiyesi her şeyle beraber teknik adamını da, edebiyatçısını da, felsefecisini de, âlimini de, her şeyini kadroladı. Şimdi yalnız bu kadro içinde tecrübe ettiği elemanlar ile terakki ve itila yolunda yürümektedir ve yeni rejimin feyzile yetişen gençlikle beslemektedir. Böyle kimselere bizim hiç bir ihtiyacımız yoktur. Erbabı gaflet bunu da iyi bilsin.(Bravo sesleri, alkışlar).

Bunları niçin affetmek istediğimizi de şimdi arzedeceğim. Yalnız şunu da tebarüz ettirmek isterim. Bizim, af da olsalar benim hiyanet erbabının ne edebiyat, ne felsefe, ne teknik hiç bir varlığından faydalanmağa ihtiyacımız yoktur. İçtimaiyatım için yazı yazacak... Hayır, ben bunu asla kabul etmiyorum. Bunları zapta geçmesi için ayrıca arz ediyorum. Esasen benim ve muhterem heyetin kanaati böyle olduğu gibi bu maksad kanunun ruhunda da mündemiçtir.

YUSUF BAŞKAYA (Denizli)- Onların yüzü iptidadan karadır ve kara olarak kalacaktır.

CEVDET KERİM İNCEDAYI (Devamla)- Bunlara ancak bir şey yaraşır. Döndükten sonra bu güne kadar, kara vicdanlarını bu milletin hal ve hareket ve saadetlerinin hiç biri aydınlatamadı. Fakat avdet ettikten sonra bu memleketin topraklarına yüzlerini sürsünler, bu milletin vücuda getirdiği bu muhteşem eserler önünde ve yine bu milletin ahlak, fazilet ve ulüvvü cenabı önünde gözlerini kapasınlar, hangi izbede oturacaklarsa hicaplarından sadece, bu istiklal, hürriyet, terakki, fazilet diyarı olan yurduma kavuştum, ölünceye kadar burada milli bir ibadet ve itaatle oturacağım, belki büyük milletin vicdanında hakiki olarak ebediyen mazharı af olurum desinler, onlara yakışacak tek bir yol vardır. Bu yol.

Bunlar geldikleri zaman seveni, sevmiyeni, akrabası, uşağı, sadece bu tavsiyeyi yapabilirler, başka teşvik ve başka tavsiye yapamazlar. Hakları yoktur.(Bravo sesleri, alkışlar)

Arkadaşlar; biz bunları niye affediyoruz veyahud niye affedeceğiz? Biz tarihten önce olan, yeryüzünün en eski, en asil bir milleti. Falan şu boğazı, filan şu kıtayı keşfetmiş diye bütün beşeriyet ona bir minnet yeri arıyor, bu kadar asil ve eski olan Türk milleti beşeriyeti ve yeryüzü coğrafyasını keşfetmiştir ve dünya medeniyetini kuran biz böyle bir milletiz. Bu kadar eski olan bu asil millet son 15 senede de taptaze, zinde ve ileri bir Devlet kurmuştur. Bizim hilki, tarihsel olan bu büyüklük ve asaletimiz Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejimi devrinde tam manası ile asilleşmiş öz ve hakiki değer ve istikametini bulmuştur. Biz bütünleşmiş bir milletiz. Bütünlük talep eden bir rejimin evladlarıyız. Artık 15.nci yıla doğru giden bu kudretli Cumhuriyet devrinde büyük şef Atatürk bu bütünlüğün ufak tefek avarızını da kaletmek yüksek işaretini göstermektedir. Bu kadar asil bu kadar tarihsel bir milletin kendinden, içinden şurada, burada 150'lik soy adı altında hain diye Türk ferdi bulundurmak istemiyoruz (Bravo sesleri). Onların ihanetini kedi hararetimiz, kendi kudretimiz, kendi imanımız içinde ne şekil eritmek, hazmettirmek lazımsa onu yapmak istiyoruz. Bu yakışıyor asaletimize!... Onu yapmak istiyoruz. Büyük şefin

büyük programının icabları buradadır. Bundan başka zatında mündemiç hiyanetle kalmış olan bu fani ve bedbaht insanların sulbünden gelmiş, sıhriyetle akraba olmuş, hâlbuki bugün Cumhuriyetin öz, halis, temiz vatandaşı olan bigünah insanlar var. Bunlara bir sui tali eseri olarak intisabdan ve başka kusuru olmayan Cumhuriyet vatandaşları bulunan bu evlad ve akrabaların hayatlarınca nesli çoğalacak ve bir gün bu bundandı, şu şundandı diye milli bütünlüğü bozucu şeyleri kudretli idaremiz zamanında izale etmek lazımdır. İşte bu milli, ahlaki ve bütünlüğü tamamlayıcı sebeplerden dolayı bunların affinde bir zaruret ve icab görmekteyim.

İşte arkadaşlar, ben bu insanların 15.nci yılını bulan Cumhuriyet tarihimizin bu safhasında dosyalar kapanırken gerek bugünkü nesillere, gerekse bu milleti daima tazeleyici ve kuvvet verici olan halis, öz Türk çocukları için bu muhasebeyi yaptım. Artık bundan sonra bu hainleri, bu bedbahtları, bu zavallıları affedebiliriz (Sürekli alkışlar).

ADLIYE V. ŞÜKRÜ SARACOĞLU (İzmir)- Arkadaşlarım, tedkik ve tasvibinize arzolunan kanun layihası munhasıran üç hedefi istihdaf ediyor.

Bunlardan birincisi 150'likler, ikincisi heyeti mahsusa kararları, üçüncü hedef de istiklal mahkemesi mahkûlarıdır.

Bunlardan birinci kısım, sıkı kayıtlar ve şartlar altında affediliyor.

İkinci kısım, ufak tefek kayıtlardan sonra normal vatandaşların haiz olduğu hakları iktisab ediyorlar.

Üçüncü kısım da, yıllardan beri hâşşanelerde yatan ve adedi 25 olan mahkûlardır ki bunların, cezası kâfi görülerek kayıdsız ve şartsız affediliyorlar.

Kanundaki bu üç hedeften başka dikkatle takip ettiğimiz bir de prensip meselesi oldu. Bu prensip meselesi, bu kanunun şumulünün içinde, normal ceza mahkemelerimizin, normal adliye teşkilatımızın kararlarından herhangi birisini

koymamak. Görüyorsunuz ki arkadaşlar, kanun, sizlere yersiz bir gururla bir af getirmiş mahiyetinde değildir; Bilakis hesablı, kitablı ve ölçülü bir af getirmiştir. Getirmiş olduğumuz affın bu üç hedefi üzerinde birer lahza durmama müsaadenizi rica edeceğim.

Benden evvel söz alan arkadaşlarım, yüz elliliklerin fenalıklarını birer birer izah ettiler. Hakikaten arkadaşlar, memleket umumi harp sonunda karanlık, muzlim bir fırtına içinde yuvarlanır ve mevcudiyeti tehlike uçurumları içinde sallanırken bunlardan bir kısmı düşman safları arasında yer aldı, diğer bir kısmı daha ileri giderek, memleket çocukları düşmanla harb ederken onları arkadan vurmak için cephe alacak kadar alçaklıkta ileri gittiler. Bunları göz önüne getirecek olursak hakikaten niçin bunları affediyoruz suali çok yerinde olur

Onlar ve bütün dünya biliyor ki, yeni Türk Cumhuriyeti, yeni Türk Devleti Şefile, Meclisi ile, Hükümeti ile, halkı ile dinamik bir Devlet, yürüyen ve hareket eden, zamanın icabatına göre daima müteyakkiz ve uyanık bulunan, yerinde ve zamanında tedbirlerini alan bir Devlettir.

Eğer biz bundan 20 sene evvel Millet; kanun, vicdan ve muahedelerle haklı olarak hüküm yemiş olan bu 150'liklerin talilerini tanzim ederken bunları munhasıran 20 sene evvelki haklı kin ve gayiz zaviyesinden mütalea etmiş olsaydık; dinamik devlet vasfı ile kabili telif olmayan bir hareket yapmış olur ve elbette bu hareketimizi tasvib etmiş olmazdınız.

Biz aradan 20 sene geçtikten sonra meseleyi tetkik ederken gördük ki; o günlerde doğmamış çocuklar bu suçla hiç bir alakaları olmadığı halde bugün memlekette hayata atılacak çağa varmış bulunuyorlar ve kendilerini bu ağır suçun tazyiki altında hissediyorlar. Benim duyduklarıma göre bunlar arasında babalarının fenalıklarını yüzüne vuranlar bile var. Bu çocuklar istiyor ki; artık kendileri de babalarının hatasını tamir edebilmek ve memlekete olan borçlarını ödeyebilmek için kendilerine fırsat verilsin. Esasen bir cürmün mücriminden başkasına siraye etmesi hiç bir hukuk prensibine uygun olmadığı gibi sirayet eder gibi görünmesi de aynı derecede muzurdur.

Hükümetimiz düşündü. Bu yapılan fenalıkların tamamıyla, olduğu gibi artık hatıralara ve tarihe mal edilmesini ve kanun damgasının kaldırılmasını muvafık buldu. Sanırım ki bu hareket yürüyen Devletin, hareket halinde bulunan Devletin yapabileceği şuurlu bir harekettir. Söylediğim gibi zaten bu hareketi hesablı, ölçülü olarak yaptık. Memlekette rahat oturlarsa oturmalarına müsaade etmek ve çocuklarının da bu kanun damgasından kurtulmasını istedik. Babalarının ailelerinin üstünden bu damganın kalkmış olduğunu kendilerine tebşir etmek istedik.

Kanunda ikinci hedef, haklarında heyeti mahsusa kararı verilmiş olanlardır. Büyük harbin sonundaki çöküntü, zulmet, karışıklık, fikir ihtilalleri arasında zavallılar, o kimselerdir ki, memleketin selametini dalalet yolunda aramışlardır. Bu adamlar yıllardan beri bu yanlış hareketlerinin cezasını görmüşlerdir. Arzu ettik ki, artık dalalet yolları münakaşa edilemeyecek kadar açık bir şekilde meydanda olduğu bu zamanda bunların cürümlerini temadi ettirmek insafla ve yürüyen Devlet nazariyesiyle kabili telif olmayacaktır. İstedik ki, yüz elliliklerden sonra bunlara nazaran daha çok hafif vaziyette bulunan bir kısım vatandaşlarımız tedricen normal vatandaşlık hakkını iktisab edebilsin.

Nihayet üçüncü hedef olan İstiklal Mahkemeleri mahkûmları... Bu zavallılar da büyük Türk zaferinden sonra sık, keskin, sert ve şedid ve geniş inkılab hamleleri ile karşı karşıya kaldılar. Bu kadar kesif, keskin ve kuvvetli inkılab hamlelerini tamamen hazmedemeyenler bulundu. Bu hazmedemeyenler arasında İstiklal Mahkemelerinde mahkûm edilmiş bulunanlar, hiç şüphesiz ki, geçirdikleri müddet zarfında memleketin, inkılabın icablarını hazmetmiş ve artık bu memleketin affine layık bir seviyeye çıkmışlardır. Onlar da bu af kanunu içinde kayıdsız ve şartsız affolunan kimse olarak dâhil olsun.

Arkadaşlar; arkadaşlarım söz söylerken şimdi biraz evvel bendeniz de maruzatta bulunurken ve hatta aramızda hasbihaller ederken daima bu adamların şahısları gözümüz önünde bulunarak mütalea yürütüyoruz, yürüteceğiz ve yürütmekte devam edeceğiz. Yalnız reylerinizi verirken bu adamların ailelerini ve çocuklarını düşünerek müsamahakâr olmanızı rica ederim. Bu bedbaht adamların

çocuklarını düşünerek reylerinizi istimali etmeniz kendileri hakkında söylenen sert sözler kadar yerinde olacaktır.

Bundan başka yine göstermiş olacağız ki, büyük milletler ve büyük şefler cezalarında ve aflarında daima büyük hamleler yaparlar. Türk milleti ve onun şefi çok büyüktür; affı da eserleri gibi büyük olacaktır (Şiddetli alkışlar, bravo sesleri).

BAŞKAN- Layihanın heyeti umumiyesi hakkında başka mütalaa var mı?

EMİN SAZAK (Eskişehir)- Maarif vekilinden bir sual sormuştum.(Maarif vekili burada yok, müzakere kâfi sesleri).

BAŞKAN- Maddelere geçilmesini reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

Layihanın müstacelen müzakeresini reynize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın... Kabul etmeyenler... Kanun maddelerinin müzakeresi kabul edilmiştir.

ADLİYE ENCÜMENİ M.M. SALAH YARGI(Kocaeli)- Yeni kabul buyurulan bir kanun dolayısıyla layihanın basılıp dağıtılmasından sonra bazı ufak değişiklikler yapılması lazım geldi. Ona göre hazırlanan nüzhayı takdim ediyorum. Bundan okunmasını rica ederim.(Öyle şey olur mu sesleri).

BAŞKAN- Kanunun metninde bir değişiklik yoktur. Yapılan tashihler maddelerin sıra numaralarındadır, takib buyurduğunuz zaman göreceksiniz.

Ecneblerin ikametleri hakkındaki kanuna rey vermeyen arkadaş var mı?... Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Af kanununun birinci maddesini okutuyorum.

MADDE-1) İstiklal mahkemeleri kararı ile mahkûm edilmiş olanlar affedilmişlerdir.

Bu af infaz edilmemiş cezalarla mahkûmiyetleri infaz olunanlar hakkında bütün hukuki ve ferî netayîç ve tesirâtına şamildir.

BAŞKAN- Madde hakkında mütaala var mı?.. Maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul buyurunlar ellerini kaldırsınlar... Kabul etmeyenler... Birinci madde kabul edilmiştir.

MADDE-2) Lozanda akdolunan 24-VII-1923 tarihli umumî af beyanname ve protokolunda mevzubahis yüz elli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuşlardır.

Şu kadar ki, bu şahıslara mesbuk memuriyetlerinden dolayı tekaüd maaşı tahsis edilmez ve bu şahıslar kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren sekiz sene müddetle Türk ceza kanununun 20.nci maddesi ile diğer kanunlara göre amme hizmetlerinden sayılın işlerde kullanılmazlar ve bulunamazlar.

Bu kanununun meriyetinden evvel 1064 sayılı kanunun hükümlerinden doğan bütün hukukî netice ve muameleler mahfuzdur.

BAŞKAN- Madde hakkında mütalea var mı?.

DR. ŞEVKİ ULUDAĞ (Konya)- Bir şeyi öğrenmek istiyorum. Bunlar muallim olabilirler mi?.. Kendi imzaları veya müstaar imzalarla yazı yazabilirler mi?.. Mecmua ve gazete çıkarabilirler mi? Bunların tasrih edilmesi lazım gelir zannedirim.

ADLİYE ENCÜMENİ M. M. SALAH YARGI(Kocaeli)- Sekiz sene müddetle yapamayacakları işler Türk ceza kanununun 20.nci maddesine atıf sureti ile umumi mahiyette gösterilmiştir. O itibarla 20.nci maddede yazılı hükümlere göre, arkadaşımızın söylediği hocalığı yapamazlar. Fakat yazı yazmak meselesi hakkında bu memnuiyetin şumulü yoktur,

Müsaade buyurursanız şunu da ilave edeyim. Yazı yazacaklar fakat, gazete çıkarmak, gazete neşriyat müdürü olmak gibi işler yapamayacaklardır. Bu, dün yeniden tadil edilen matbuat kanunun hükümleri iktizasındandır.

DR. OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ (Konya)- Bu kanun matbuat kanununun maddesini iptal etmiyor mu?

ADLİYE ENCÜMENİ M.M. SALAH YARGI(Kocaeli)-Nasıl eder?.. O kanun bir takım sebep ve şartları tebdil etmekle beraber maddeye de şerait koydurmuştur ki, Hükümet, çıkarmak istenilen herhangi bir gazete ve mecmua için ruhsatname vermemek salihiyetini haizdir.

BAŞKAN- Başka mütaela yoktur. İkinci maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE-3)25 Eylül 1339 tarih ve 347 ve 26 Mayıs 1926 tarih ve 854 sayılı kanunlara göre teşekkül etmiş olan heyeti mahsusalarca haklarında bir daha Devlet hizmetlerinde istihdam edilmemelerine karar verilen eşhasın ve 24 Mayıs 1928 tarih ve 1289 sayılı kanunla Ali karar heyeti ve 26 teşrinievvel 1933 tarih ve 2330 sayılı kanununun 12.nci maddesi mucibince Devlet şürası Mülkiye dairesi taraflarından tedkik ve tasdik edilenler de dahil olmak üzere verilmiş olan kararlar refedilmiştir.

Ancak bu suretle haklarındaki kararlar refedilmiş olanlar bu kanunun meriyetinden itibaren iki sene müddetle maaşlı memur olarak istihdam edilemezler.

MEHMET SOMER (Kütahya) – Efendim, 150’likler hakkında arkadaşlar çok geniş surette bahsettiler. Demin de arzettiğim gibi bunlar hakkında konulan kayıdlar Adliye Encümenine aiddir. Bendeniz ondan bir daha bahsetmeyeceğim. Amma şunu tekrar edeceğim ki, bu af kanununda bu hükümler bulunamaz. Bunu nasıl isterlerse öyle telakki etsinler.

Diğerlerine gelince; arkadaşlar, demin de izah ettiğim veçhile bu adamların bizden istedikleri yalnız amme hizmetidir. Onun için bu adamları affederken bu hizmetlerden daha iki sene mahrum etmeyelim. Çünkü kendilerine bir şey yapmış olmayız. Kanunu bu şekilde kabul edersek bu adamlara hiç bir şey yapmış olmayız. Demin de izah ettiğim veçhile bu adamlar bütün vatandaşlık haklarına maliktirler ve vereceğimiz şey, yalnız budur.

Sonra arkadaşlar; nazarı dikkatinizi celbederim, bir çok zabitan vardır. Uzun zaman mesleki aslilerinden ayrıldıklarından dolayı onları mesleki aslilerine iade edemeyiz. Onları sivile veriyoruz, onları iki sene daha hizmetten mahrum ediyoruz. Bırakalım bunları, ahlaklarına, 15 seneden beri geçirdikleri hayata Hükümet vakıftır. Onlar da münasip göreceklerine bilâkaydüşart bir hizmet versinler. Onun için huzuru alinize bir takrir sunuyorum. Tasvib buyurursanız çok yerinde bir adalet yapmış olacağız.

ADLİYE ENCÜMENİ M.M. SALAH YARGI(Kocaeli)- Maddeye konan kayıd yalnız iki sene müddetle maaşlı hizmette kullanılmamaktır. Binaenaleyh, ücretle kullanılabilirler. Sonra diğer hizmetleri de ifa etmelerinde bir mani yoktur. Kaydın büsbütün kaldırılması hakkındaki teklifi takdirinize bırakıyorum. Ben ona karışmam.

BAŞKAN- Takriri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa,

Arzettiğim izahata göre üçüncü maddenin son fıkrası olan ancak itibaren fıkranın tamamen tayyini yüksek heyete arzederim.

Kütahya Mebusu

Mehmed Some

BAŞKAN- Takriri reye arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir. Maddeyi aynen reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE-4) Birinci ve üçüncü maddeler hükmünden istifade edenler hakkında Hâkimler ve Memurin kanunları ile bunlara müzeyyel kanunlara vesair hususi kanunlara göre yapılmış ve yapılacak olan bütün inzibati muamelelere ve askerlikten tard ve ihraç cezalarına ve askeri nisbetlerinin kesilmesi kararlarına affın ve refi hükmünün şumulü yoktur.

BAŞKAN- Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE-5) Birinci ve ikinci maddelerde yazılı af ve refi hükümlerinden müstefid olan şahıslar lüzum görülürse İcra Vekilleri Kararı ile vatandaşlıktan iskat edilebilirler.

BAŞKAN- Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE-6) 28 Mayıs 1927 tarih ve 1064 sayılı kanun ilga edilmiştir.

BAŞKAN- Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE-7) Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

BAŞKAN- Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE-8) Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

BAŞKAN- Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

DR. SADİ KONUK (Bursa)- Bu çok tarihi konuşmalarımızın memleket gençliğinde ebedi bir hatıra olarak kalması için aynen, yüzbinlerce tabedilerek tevzi edilmesini teklif ediyorum (Doğru sesleri). Bu hususta bir takrir takdim ediyorum.

BAŞKAN- Takriri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa,

Af kanunu hakkında Mecliste konuşulanların kâmilten tabedilip memleketin her tarafına tevzi edilmesini teklif ederim

Bursa

Dr. Sadi KONUK

BAŞKAN- Zabıt çıktıktan sonra, nizamnamei dâhili ancak bu şekilde tevzi ve tabedilmesini amirdir. Binaenaleyh takririn reye konulması doğru olmaz.

DURAK SAKARYA (Gümüşhane)- Niçin?

BAŞKAN- O halde layihanın heyeti umumiyesine tasvibinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Açık reyleri arz ediyorum:

Bazı maddelerin gümrük resimleri hakkında Hükümetçe ittihaz olunan kararların tasdiki hakkındaki kanuna (268) zat muvafık rey vermiştir. Muamele tamamdır. Kanun (268) reyle kabul edilmiştir.

Yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatleri hakkındaki kanuna (324) zat muvafık rey vermiştir. Muamele tamamdır. Kanun (324) reyle kabul edilmiştir.

Vakit geçmiştir. Öğleden sonra saat 16 da toplanmak üzere celseyi tatil ediyorum. Kapanma Saati: 12:25

Af Kanunu

(Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 16/VII/1938-Sayı:3961)

Kabul Tarihi 3527

29-VI-1938

BİRİNCİ MADDE – İstiklal Mahkemeleri kararile mahkûm edilmiş olanlar af edilmişlerdir.

Bu af infaz edilmemiş cezalarla mahkûmiyetleri infaz olunanlar hakkında bütün hukuki ve ferî netayıç ve tesirâtına şamildir.

İKİNCİ MADDE – Lozanda akdolunan 24-VII-1923 tarihli umumi af beyanname ve protokolunda mevzubahis yüz elli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuşlardır. Şu kadar ki, bu şahıslara, mesbuk memuriyetlerinden dolayı tekaüd maaşı tahsis edilmez ve bu şahıslar kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren sekiz sene müddetle Türk Ceza Kanunun 20 nci maddesile diğer kanunlara göre amme hizmetlerinden sayılan işlerde kullanılamaz ve bulunamazlar.

Bu kanunun meriyetinden evvel 1064 sayılı kanunun hükümlerinden doğan bütün hukuki netice ve muameleler mahfuzdur.

ÜÇÜNCÜ MADDE – 25 Eylül 1339 tarih ve 347 ve 26 mayıs 1926 tarih ve 854 sayılı kanunlara göre teşekkül etmiş olan Heyeti mahsusalarca haklarında bir daha Devlet hizmetlerinde istihdam edilmemelerine karar verilen eşhasın ve 24 Mayıs 1928 tarih ve 1289 sayılı kanunla Ali karar heyeti ve 26 teşrinievvel 1933 tarih ve 2330 sayılı kanunun 12 nci maddesi mucibince Devlet Şûrası mülkiye dairesi

taraflarından tetkik ve tasdik edilenler de dahil olmak üzere verilmiş olan kararlar refedilmiştir. Ancak bu suretle haklarındaki kararlar refedilmiş olanlar bu kanunun meriyetinden itibaren iki sene müddetle maaşlı memur olarak istihdam edilemezler.

DÖRDÜNCÜ MADDE – Birince ve üçüncü maddeler hükmünden istifade edenler hakkında Hâkimler ve Memurin kanunlarile bunlara müzeyyel kanunlara ve sair hususi kanunlara göre yapılmış ve yapılacak olan bütün inzibati muamelelere ve askerlikten tard ve ihraç cezalarına ve askeri nisbetlerinin kesilmesi kararlarına affin ve refi hükmünün şumulü yoktur.

BEŞİNCİ MADDE – Birinci ve ikinci maddelerde yazılı af ve refi hükümlerin müstefid olan şahıslar lüzum görülürse İcra Vekilleri Heyeti kararı ile vatandaşlıktan iskat edilebilirler.

ALTINCI MADDE – 28 Mayıs 1927 tarih ve 1064 sayılı kanun ilga edilmiştir.

YEDİNCİ MADDE – Bu kanun neşri tarihten müteberdir.

SEKİZİNCİ MADDE – Bu kanunun hükümleri icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 7 Temmuz 1938

3.1.4 1933 Tarihli 2330 sayılı Af Kanunu ile 1938 Tarihli 3527 Sayılı Af Kanunun Karşılaştırması:

2330 Sayılı Af Kanunu daha genel niteliklere haiz ve geniş kapsamlı bir af kanunudur. Oysaki 3527 Sayılı Af Kanunu daha dar kapsamlı sadece İstiklal Mahkemeleri tarafından mahkûm edilen ve 1924 tarihli 544 Sayılı Kararname ile sürgün edilip 1927 tarihli 1604 sayılı Kanun ile vatandaşlıktan çıkarılan 150’likleri affeden ve bu konudaki düzenlemelere ilişkin bir kanundur.

2330 Sayılı Kanun genel esasları itibari hürriyeti bağlayıcı mahkumiyeti bulunanlara uygulanan bir indirim kanunudur.3527 Sayılı kanunun beşinci maddesi olan aftan istifade eden şahıslar, gerekli görüldüğü takdirde İcra Vekilleri Heyeti tarafından vatandaşlıktan çıkarılabilirler hükmü bu kanunun özel bir af kanunu olduğunu gösterir ve aftan faydalanan şahıslara bir uyarı niteliğindedir.

3.2 3527 SAYILI GENEL AF KANUNU SONRASI YURDA GERİ DÖNENLER

3.2.1 Af Sonrası Geri Dönenler:

3527 Sayılı Af Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra, 150'liklerden hayatta kalanların bir kısmı hemen yurda dönmüştür. Bir kısmı ise, affedilmeyi ve dönmeyi kendilerine yedirememişlerdir.

Örneğin Çerkez Ethem'in iki ağabeyi, eski milletvekili Reşit Bey ve eski umum Kuvayı Seyyare Kumandan Vekili Yüzbaşı Tevfik Beyler, aftan sonra yurda dönerler. Tevfik Bey, 20 Haziran 1946, Reşit Bey'de 10 Eylül 1951'de Bandırma yakınlarındaki çiftliklerinde ölürlər, o zamana burada otururlar.

Af çıktığında, Çerkez Ethem'in ağabeyi Reşit yurda dönmek istememiş, sadece daha önceden Atina'da iken Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yazarak, oğlu Aytek'in yurda dönmesin izin istemiş ve bu izin verilmiştir. Aytek, babasının yurda dönmeme kararı karşısında 1950'de Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar'a rica etmiş, o da Amman'da bulunan Reşit Bey'i getirtmiştir. Reşit Bey Bandırma'da bir buçuk yıl yaşamıştır.¹⁴⁸

Çerkez Ethem ve ağabeyleriyle birlikte hareket eden Kuşçubaşı Eşref için, 4 Mart 1921 tarihli "Anadolu'da Yenigün Gazetesi"nde şöyle bir mektup yayınlanmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Halit Çapın, *Amonya Meydanındaki Çocuk-Çerkez Ethem'in Yeğeni Aytek*- Milliyet Gazetesi, 17-18 Temmuz 1982.

¹⁴⁹ Zeki Sarıhan, *Çerkez Ethem'in İhaneti*, s.117.

“İzmir’in ilsem halkı tarafından nefret ve tiksintiyle anılan bu hainlerden Reşit, Tevfik, Ethem ve Kuşçubaşı Eşref İzmir’de Yunan ağabeyleri tarafından tahsis edilen otomobille aşağı yukarı dolaşıyorlar. En evvel İzmir’e gelen Reşit hainidir. Papulas ile görüştü. Papulas hakkında ‘çok muhterem bir kumandan’ dedi. Papulas’a ‘çok yavaş hareket ediyorsunuz, böyle askerlik olmaz, emrediniz iki günde ifna edeyim’ dedi.”

Daha sonra, İzmir’den Atina’ya oradan da Girit Adası’na geçen Kuşçubaşı Sencer Eşref -ki kendisinden Cemal Kutay ve daha başka bazı tarih yazarları ile Meydan Larousse Ansiklopedisi, “Teşkilat-ı Mahsusa Reisi” diye söz etmektedirler. Gerçekteyse, Teşkilat-ı Mahsusa’nın kurucusu ve ilk reisi, Kurmay Yarbay Süleyman Askeri Bey’dir. O ölünce de bu örgüt doğrudan, Başkumandan Vekili Enver Paşa’ya bağlanmıştır. Kuşçubaşı Eşref bu örgütte sadece bir görevlidir. Aftan sonra Türkiye’ye dönüp İzmir Civarındaki çiftliğinde yaşamıştır.

Çerkez Ethem’in ağabeylerinden Yüzbaşı Tevfik’in yaveri Teğmen Düzceli Mehmet oğlu Sami (Akçomit), aftan sonra yurda dönenlerden ve anılarını yazanlardandır.

Eski Eğitim Bakanlarından Rumbeyoğlu Fahreddin de, 1938 affından sonrayurda dönenlerdendir. Eski Sadriazamlardan Avolonyalı Mehmet Ferit Paşa’nın damadı olan Rumbeyoğlu Fahreddin, elçilik müsteşarlığı, dışişleri bakanlığı müsteşarlığı gibi görevlerden sonra, Damat Ferit hükümetlerinde Eğitim Bakanı olduğu ve Kuvayı İnzibatiye’nin kurulmasında rol oynadığı için 150’likler listesine girmişti.

Gazetecilerden Refii Cevat (Ulunay), Refik Halit (Karay) Tarık Mümtaz (Göztepe), yurda döndükten sonra da uzun yıllar basın yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bunlardan ünlü bir edebiyat adamı olan Refik Halit Karay 1965 yılında ölmüştür. Refii Cevat Ulunay 1968 ve Tarık Mümtaz’da 1977 yıllarında ölmüşlerdir. Yine 150’lik listesine girmiş gazetecilerdoen Edirne’de Temin ve Elyevm, Selanik’te de Hakikat gazeteleri sahibi Mustafa Neyyir ise, aftan sonra yurda döndüğünde Uskan

soyadını almıştır.1941'e kadar Yunanistan'da ve oradaki çiftliğinde oturan Mustafa Neyyir, Alman işgali sırasında Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle Yunanistan Hükümetince iç savaş sırasında Yunanistan'dan sınır dışı edilmiştir. Daha önce de oğlu Muammer, Yunan iç savaşında Yunanlı Çetelerce öldürülmüştür. Yunanistan'dan sınır dışı edilince İstanbul'a gelen Mustafa Neyyir Uskan, yedi yabancı dil bilir, Batı Trakya'da iken oradaki Türklerin örgütlenmesinde etkin rol oynamıştır. Ancak Türkiye'deyken de Alman yanlısı ve Turancı fikirlere sahip olduğu için bir ara kovuşturmayla uğramış, yargılanması sonunda aklanmış, DP'nin kuruluş yıllarında bu partiden adaylık tekliflerini geri çevirerek politikadan uzak durmuş ve 1948 yılında, İstanbul'daki evinde damar tıkanmasından 58 yaşında ölmüştür.

Sevr Antlaşmasını imzaladığı için 150'likler listesine giren Filozof Rıza Tevfik de (Bölükbaşı) aftan yararlanarak yurda dönenler arasındadır. Ürdün'de kurulmakta olan bir müzede görev yapan, şiirler yazan Rıza Tevfik, Türkiye'ye döndükten sonra da yayın hayatına devam etmiş, 1949'u 1950'ye bağlayan yılbaşı gecesi ölmüştür.

Daha 150'likler listesinin ilanından yıllarca önce yurt dışına kaçan Çerkez Ethem ve ağabeyi gibi, yine 150'likler listesine girmeden önce yurt dışına kaçan üç kardeş daha vardır: Cebeli Bereket Mutasarrıfı esbakı Fanizade Mesut, Adana'da "Ferda" gazetesi sahibi Ali İlmi ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası Kâtibi Umumisi Adanalı Zeynel ağabeydin... Asılları Kerkük Süleymaniye olan, Adana doğumlu Fanizadeler yedi kardeşirler. Kurtuluş Savaşı sonunda bu kardeşlerden üçü Ali İlmi ile Mesut Fanizade ve Zeynel Abidin, 150'likler listesine girerlerken bir başka kardeşleri Dr. Baki Bilgili de Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katkılarından ötürü İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Aftan sonra, yurda dönen Ali İlmi, Adana'nın Kadirli'sinde oturmuştur. Avukat olan ve öldüğü 1980 yılına kadar da mesleğini Antakya'da sürdüren Mesut Fanizade ise, daha sürgündeyken yazdığı "Atatürk'ün Felsefesi" adlı kitabıyla Ulusal Kurtuluş Savaşına karşı takındığı yanlış tavrı kendi kalemiyle reddetmiştir. Bunlardan Zeynel Abidin aftan sonra da yurda dönmeyi reddetmiş ve yerleştiği atalarının yurdu Revandiz'de (Süleymaniye) ölmüştür.

3.2.2 Geri Dönmeyenler:

1886 doğumlu Çerkez Ethem aftan sonra kendisine de yurda dönmesi teklif edildiği halde, dönmek istemez. Söylentilere göre, “onlar beni affettiler ama ben kendimi nasıl affedeyim” der. Zaten daha 1920’lerden beri hasta mizaçlıdır. Kütahya Cephesinde Yunan birliklerine teslim olduktan sonra bir süre İzmir’de kalmış, sonra Yunanistan’a geçmiş oradan da tedavi için Almanya’ya gitmiş, Türkistan’daki Enver Paşa’nın yanına gitmek istemiş ancak onun şahadeti haberini alınca Ürdün’e dönüp yerleşmiştir. 21 Eylül 1948’te ölmüştür. Mezarı, Şeria kıyısındaki Çerkez Kabartay Mezarlığındadır

Damat Ferit Hükümetlerinde Şeyhülislamlık yapan Mustafa Sabri Efendi (Hoca), İngilizlere sığındıktan sonra oğlu ve kendisi gibi 150’likler listesine alınan İbrahim Sabri ve ailesiyle birlikte Mısır’a gitmiş, Mısır Kralının tahsisatından ulema maaşı almış, oğlu da Kahire Üniversitesi Türkçe ve Fransızca hocalığı yapmıştır. Padişah Vahdettin Hicaz’a gittiğinde, Mısır’dan Hicaz’a geçen Mustafa Sabri Efendi, Haşimi Kralı Hüseyin’in konuğu olarak burada beş buçuk ay kalmış sonra yeniden Mısır’a dönmüş, yedi sekiz baskı yapan din kitapları yazıp yayınlamış ve 1953 yılında İskenderiye’de ölmüştür. Oğlu İbrahim Sabri ise, 1983 yılında, Mısır’dan tedavi için gittiği Londra’da ölmüştür. Baba oğlun yurt dışında ölümünden sonra, Mustafa Sabri Efendinin eşi ve öteki çocukları Türkiye’ye İstanbul’ yerleşmişlerdir.¹⁵⁰

3.2.3 Yurtdışında Ölenler:

Yaveri Has Kiraz Hamdi Paşa, Romanya’da Tarikatı Salahiye adlı bir örgüt kurmaya çalışmış, 1935 yılında da orada yoksulluk içinde aftan önce ölmüştür. Padişah Vahdettin’ kayınbiraderi Hazine-i Hassa Kumandanı Zeki, sabık padişahla uzun süre birlikte San Remo’da yaşamış, kumar, içki ve padişah’ın özel doktoru Reşat Paşa’yı Tarikat-ı Salahiye adına öldürme gibi bir takım karanlık işlere

¹⁵⁰ İlhami Soysal, a.g.e., 146

girdikten sonra 1929 yılında intihar etmiştir. Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili Şaban Ağa 1928 yılında İskenderiye’de Seryaver Avni Paşa 1938 yılında Kahire’de, Adalet eski Bakanlarından Hersekli Ali Rüştü önce Mısır’da ardından Yugoslavya’da sefalet içinde yaşadktan sonra 1936 yılında Saray Bosna’da ölmüşlerdir. Kuvayı İnzibatiye Kurmay Başkanı Erkânı Harp Miralayı Refik, kaçtığı Romanya’da uzun süre tren haritaları çizerek geçimini sağlamaya çalışmış, bir süre sonra akli dengesini yitirerek Baserabya’nın Kişnev kentinde bir akıl hastanesinde yattıktan sonra 1930 yılında ölmüştür. Miralay Refik öldüğü yerde bir Müslüman mezarlığı olmadığı için Hıristiyan mezarlığına defnedilmiştir. Miralay Refik’in Türkiye’de kalan yakınları “Yaltkaya” soyadını almışlardır. Refik’in kardeşi Şerafettin Yaltkaya, Cumhuriyet Hükümetleri döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı, oğlu Ömer Refik Yaltkaya ise Tekel Genel Müdürlüğü yapmışlardır. Torunu ise ünlü bir viyolonist olmuştur.

Ayan’dan eski evkaf Nazırı Vasfi Hoca, 1926 yılında Bulgaristan’da Silistre’de ölmüştür. Harput Valisi, Sivas Kongresini basmaya memur Kaymakam – ki hep miralay diye söz edilir, yanlıştır. Rütbesi Kaymakam yani yarbay’dır; Ali Galip, sürüldüğü Romanya’da bir takım karışık işlere bulaştıktan, hapislere düştükten sonra, hayvan cambazlığı yaparken Köstence’de bir pazarlık sırasında kalp krizinden ölmüştür. Eski Dâhiliye Nazırlarından Adil Bey, 1924 yılında Viyana’da ölmüştür. Naşı, ailesinin başvurusu üzerine özel izinle İstanbul’a getirilip gömülmüştür.¹⁵¹

Eski Dâhiliye Nazırlarından Mehmet Ali Bey, Cumhuriyet Hükümetlerine ve Atatürk’e karşı kinini sonuna kadar korumuştur. Paris’e yerleşen ve Fransızca “Zincirli Cumhuriyet” adlı bir gazete çıkaran, Trabzon’lu Ömer Fevzi ve Refii Cevat ile Mevlanzade Rıfat’a da yazılar yazdıran Mehmet Ali Bey Paris’ten yıldönümünde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’e hakaret dolu bir telgraf çekmekle kendisini tatmin etmiştir. La Republique Enchaine adlı gazeteyi yayınlayan Mehmet Ali Bey için Rıza Nur hatıralarında, “Damat Ferit’in on günlük Dahiliye Nazırı. Bunu burada dolandırıcılık ile yaşadığı söylüyor, vakalarını hikâye ediyorlardı. Bana

¹⁵¹, a.g.e.,147-150.

gazetesini gönderdi. Bir mektup yazdı ve abone bedeli makbuzunu gönderdi. Hepsini geri gönderdim. Bu gazete batıyor, çıkıyordu. Bu 150'lik olan Mehmet Ali evvelce 150'liklerden birkaçı ile işe başlamıştı. Bu 150'liklerin hepsi ahlaksız, dolandırıcı ve birbirlerini yiyorlar. Eğer dolandıracak birini bulamazlarsa birbirlerini dolandırıyorlar. Bu gazete iptidaları (başlangıçta) pek bayağı idi. Sonra Mehmet Ali yahudilerle işe başladı, gazete daha iyi oldu, onları da dolandırmış. Yahudiler geldiler...”¹⁵²

Lozan Konferansı İkinci Delegatesi, Eski Sağlık Bakanı Dr.Rıza Nur, Paris'te yaşadığı dönemde, 150'liklerin Paris'te ki yaşayışı hakkında çok daha bilgiler de vermiştir. 1930 yılında, Gümülcineli İsmail adlı 150'lik için günlüğüne şunları yazar:

“ 3 Mart, Gümülcineli'yi bizim gazeteler Suriye'yi gitti diye yazıyorlardı. Burada imiş. Pek rezalet içinde imiş. Vurulmasının sebebi: vuran adam İstanbul'a gidiyormuş. Gümülcineli İsmail, onu Mustafa Kemal'e Jurnal etmiş. Gidince adam hapis, sonra Çorum'a nefyetmişler. Oradan kaçmış, gelince Gümülcineliyi vurmuş. Muhakemede Gümülcineli, Harp-i Umumide Fransızlara, İngilizlere, Yunanlılara hizmetler ettiğini iftiharla söylemiş. Hay utanmaz. Biraz hayâ edip sakla bari. Diğer tarafın avukatı da, “bir adam ki kendi vatanına haindir ve bunu utanmadan inkâr ediyor, artık diyecek yoktur” demiş... Gümülcineli, Ankara'ya da müracaat edip 300 Frank maşayla kendilerine casusluk edeceğini, mühim malumat vereceğini bildirmiştir.”¹⁵³

Rıza Nur anılarında, Trabzonlu Ömer Fevzi'nin de kendisini bir gazete çıkaracağım diye 150 bin Frank dolandırmak istediğini, sonunda 300 Franka razı olup “ defolup gittiğini” , Refii Cevat'ın da kendisini “dolandırdığını”¹⁵⁴ yazmaktadır. Yine Rıza Nur anılarında, Refii Cevat için şöyle yazmaktadır:

¹⁵² Nur, a.g.e., s.1691

¹⁵³ Aynı yer.

¹⁵⁴ a.g.e., s.1766.

“Refii Cevat bana kendi arkadaşları olan İtilafçılar aleyhine de vaktiyle Ankara’ya mektuplar yazıp casusluk etmişti. Emniyet-i Umumiye’de maaşlı casus olmak istiyordu. Ben de bu mektupları o vakit Dâhiliye Vekili olan Fethi’ye verdim di. O yanımda Emniyet-i Umumiye Müdürü’nü çağırıp teslim ettiydi. Yalnız bu mektubunu numune diye sakladım. Sinop’ta kütüphanededir”¹⁵⁵

İngiliz casusluk örgütünden rahip Dr. Robert Frew ile İngiliz Muhipleri Cemiyeti’ni kuran, İngilizlere casusluk eden, Şurayı Devlet Reisliği (Danıştay Bakanlığı), Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde bulunan, eski Şeyhülislamlardan Cemalettin Efendi’nin yeğeni, Mustafa Neşet Molla’nın oğlu Sait Molla, 1922’de Romanya’ya kaçanlar arasında yer alıp 150’likler listesine girdikten sonra yurtdışına da çeşitli boyalara boyanmış, her gittiği ülkede olaylar yaratıp, haislere düşmüş ve sonunda sefalet içinde ölmüştür.¹⁵⁶

150’liklerden Serbesti Gazetesi sahibi Mevlenzade Rifat, Hürriyet ve İtilaf ileri gelenlerindendir. Mütareke İstanbul’unda, 24 Mart 1919’da Hukuku Beşer Gazetesinde subaylar ve ordu komutanları için şöyle yazmıştır:

“Ali sefihler, haydut başıları...”

Mustafa Kemal Paşa, o sırada İstanbul’dadır ve eski Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak, bir general olarak bu yazıya karşılık Vakıf, Alemdar, Yenigün Gazetelerinde, Savunma Bakanlığına verdiği ve Mevlanzade hakkında soruşturma açılmasını istediği dilekçesinin suretini yayınlattır. İşte bu Mevlenzade, Ulusal Kurtuluş Savaşı’na da ağız dolusu sövgüler yazdıktan sonra yurt dışına kaçıp, 150’likler listesine girdiğinde, Halep’te de Cumhuriyet Hükümetleri ve Mustafa Kemal Paşa için sürekli yayın yapmıştır. Ne var ki, 1930 yılında Halep’te ölmüş ve affı görememiştir.

¹⁵⁵ a.g.e., s.1236.

¹⁵⁶ İlhami Soysal, a.g.e., s.152.

3.2.4 3527 Sayılı Af Kanunu Üzerine Yurda Dönen 150'liklerin

Listesi:

Sıra No	150 lik Liste No	ADI	OTURDUĞU YER
1	8	Refik, eski hazine-i hassa müdürü	İstanbul
2	11	Cemal, eski nazırlardan	İstanbul
3	16	Filozof Rıza Tevfik	İstanbul
4	18	Süleyman Şefik Pş., Eski nazırlardan	İstanbul
5	21	Tarık Mümtaz, Damat Ferit'in yaveri	İstanbul
6	27	Mes'ut Fani eski mutasarrıflardan	Antakya
7	47	Kütahya'lı İbrahim, Yun. Küth.'da mut. eden	İstanbul
8	48	Abdurrahman Bağdadi	Adana
9	56	Osman Nuri, eski mutasarrıflardan	İstanbul
10	59	Çerkez Tevfik, Çerkez Etem'in kardeşi	Bandırma
11	62	İzmir'li Küçük Etem	İzmir
12	61	Burhaniye'li Halil İbrahim	Burhaniye
13	68	Brao Sait	Manyas
14	69	Berzek Tahir	Manyas
15	77	Biğalı İsa Nuri	Biga
16	86	Isparta'lı Kemal	Isparta
17	91	Nedim, eski Şişli komiseri	İstanbul
18	94	Sakallı Cemil	İstanbul
19	100	Refik Halit	İstanbul

20	102	Mustafa Neyir	İstanbul
21	104	Refi Cevat	İstanbul
22	106	Ali İlmi, fanizade	İstanbul
23	107	Ömer Fevzi, Trabzon'lu	Kadirli
24	108	Hasan Sadık	Ankara
25	109	Köylü Ref'et	İzmir
26	111	Kemal Tarsus'lu	İstanbul
27	121	Madan Mustafa	Eşme
28	128	Çerkez İzzet	Susurluk
29	130	Arap Mahmut	Gönen
30	131	Gardiyan Yusuf	Balıkesir
31	133	İbrahim Talusatn	Gönen
32	134	Şerif oğlu İbarhim	Gönen
33	135	İdris	Gönen
34	136	İsmail Duman	Gönen
35	139	Sabit	Manyas
36	141	Makinacı Osman	İstanbul
37	144	Çerkez Salih	Manyas
38	145	Çerkez İsmail	Manyas
39	147	Çerkez Kemal	Gönen
40	149	Pallaç Kemal	Manyas

3.2.5 Yurtdışında Bulunan 150'liklerin Listesi:

	6	Fust, eski komiserlerden	Yunanistan
	03	Girit'li Ferit	Yunanistan
	17	Eşkiya Davut	Yunanistan
	19	Bursalı Necip	Yunanistan
	22	Gönen'li Remzi	Yunanistan
	46	Gönen'li Deli Kasım	Yunanistan
	3	Haim Mustafa	Yunanistan
	6	Celal Kadri	Suriye
	5	Sadullah Sami	Suriye
0	2	Bezedeğ Sait	Suriye
1	2	Fust, eski kaymakamlardan	Suriye
2	10	Tarsus'lu Selami	Suriye
3		Mustafa Sabri, eski Şeyhülislam	Mısır
4	0	Kuşçubaşı Eşref	Mısır
5	3	Düzce'li Sami	Mısır

6	13	İbrahim Sabri, Mustafa Sabri'nin oğlu	Mısır
7	27	Gönen'li Osman	Bulgaristan
8	38	Gönen'li İshak	Bulgaristan
9	7	Çerkes Etem	Şark'ül-Ürdün
0	8	Çerkes Reşit	Şark'ül-Ürdün
1	9	Bulgar Tahsin	Mekke
2	7	Adana'lı Zeynelabidin	Irak
3	2	Cakıcı Hamdi	Arnavutluk
4	5	Mazlum, eski merkez memurlardan	Cava Adası
5	8	Adapazar'lı Kazım Çu.	Kıbrıs Adası
6	5	Kemal, İstanbul eski polis müdürü muavini	Yugoslavya
7	9	Lampat Yakup	Romanya
8	3	Gümülcineli İsmail	Fransa
9	4	Arnavut Tahsin	Hollanda Af Kanununun beşinci maddesine istinaden uyrukluğumuzdan iskat edilmiştir.

6	13	İbrahim Sabri, Mustafa Sabri'nin oğlu	Mısır
7	27	Gönen'li Osman	Bulgaristan
8	38	Gönen'li İshak	Bulgaristan
9	7	Çerkes Etem	Şark'ül-Ürdün
0	8	Çerkes Reşit	Şark'ül-Ürdün
1	9	Bulgar Tahsin	Mekke
2	7	Adana'lı Zeynelabidin	Irak
3	2	Cakıcı Hamdi	Arnavutluk
4	5	Mazlum, eski merkez memurlardan	Cava Adası
5	8	Adapazar'lı Kazım Çu.	Kıbrıs Adası
6	5	Kemal, İstanbul eski polis müdürü muavini	Yugoslavya
7	9	Lampat Yakup	Romanya
8	3	Gümülcineli İsmail	Fransa
9	4	Arnavut Tahsin	Hollanda Af Kanununun beşinci maddesine istinaden uyrukluğumuzdan iskat edilmiştir.

SONUÇ

Sınır dışı edilip vatandaşlıktan çıkarılmaları gibi affedilmeleri de tartışmalara neden olan “150’likler”; Cumhuriyet tarihinin fazla irdelenilmeyen, “sümen altında” kalmış konularından biridir. Milli Mücadele Döneminde, kurtuluşa inanmayıp işgalci devletlerin himayesi altına girmek isteyen kişilerin sayısını 150 ile sınırlayamayız. Zaten 150’lik liste de 600’lük ve 300’lük listelerin içerisinde seçilmiş kişilerden oluşmaktadır.

150 kişilik listenin tespit edildiği sürece dair en önemli kaynak olan TBMM Gizli Celse Zabıtları incelendiğinde, yoğun tartışmalarla geçen bir eleme sisteminin uygulandığı, Lozan Antlaşması’nın imzalanmasından ve Genel Af Bildirisi’nin kabul edilmesinden sonra başka bir ülke hizmetine girenlerin vatandaşlıktan çıkarıldıklarını ancak 150 kişilik listeye dahil olmadıklarını görüyoruz. İçişleri Bakanı Ferit Bey’in bu konuyu “bir iki yerin açılması” olarak dile getirmesi listesinin ne denli kabarık olduğunu gösterir. Yine zabıtlar incelendiğinde sadece geçmişte milli mücadeleye sekte vurmaya çalışanların değil, gelecekte de ülkesine zarar verme gücü ve bunu gerçekleştirebilecek bir örgütü bulunanların listeye dâhil edildiğini, eski gücünü ve örgütünü kaybedenlerin listede bulunmadığını anlıyoruz.

150’likleri affeden 29 Haziran 1938 tarihli 3527 Sayılı Genel Af Kanunu’nun ikinci maddesinde:“ ...bu şahıslar kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren sekiz sene müddetle Türk Ceza Kanunu’nun 20’nci maddesi ile diğer kanunlara göre amme hizmetlerinden sayılan işlerde kullanılamazlar ve bulunamazlar...” denilmektedir. Yani bu şahıslardan eskiden memur olanlar emekli maaşı alamayacaklar ve sekiz yıl müddetle de kamu görevinde bulunamayacaklardı. Türk Ceza Kanunu’nun 20nci maddesinde ise özetle şu hususlar belirtilmektedir:

“Seçme seçilme hakları dâhil tüm siyasal haklardan, TBMM üyeliği ve seçime bağlı olan devlet, il, belediye ve köy yönetimlerince verilen tüm memurluk ve hizmetlerden yoksunluk durumlarıdır”

1938 tarihli 3527 Sayılı Af Kanunu'nun ikinci maddesinde geçen sekiz senelik siyasal yasaklılık süresinin Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçildiği 1946 senesinde sona ermesi göz önüne alındığında bunun bir "tesadüf mü?" yoksa "planlı bir hareket mi?" olduğu sorusunu sormak gereğini hissediyoruz. Tabi ki bu ve buna benzer soruların cevabını alacak kadar elimizde dönemin gerçeklerini anlatacak yeteri kadar kaynak bulunmaması önemli bir sorundur. TBMM zabıtları incelendiğinde, ikinci maddenin okunmasının ardından sekiz senelik süre konusunda bir mütalaa olmadığı, sadece şahısların basım ve eğitim alanında çalışıp çalışamayacakları yönünde soruların olduğu görülmüştür. Dolayısıyla yasaklılık süresinin neden sekiz yıl olarak belirlendiğini bilemiyoruz.

Yine zabıtlar incelendiğinde, affa karşı olmalarına rağmen kabul oyu verenler olduğunu, bunda da en önemli etkenin Atatürk'ün affı onaylaması olduğunu anlıyoruz. Dönemin şartları gereği hür iradesini kullanabilen vekil sayısı kaçtır ve vekiller hür iradelerini kullanabilseler af kanunu TBMM'den geçer miydi, ya da aralarında kaç kişi affa kabul oyu verirdi? Bu sorular da tarih sayfaları arasında cevabını arayan sayısız sorulardan birkaçı olsa gerek.

150 kişilik listede bulunanlardan hiçbiri şu anda hayatta değil, milli mücadele döneminde göstermiş oldukları basiretsizliği ve yapmış oldukları ihaneti ülke topraklarından ve vatandaşlığından kovularak ödeyen, yine kendilerini cezalandıranlar tarafından affedilen bu 150 şahsın şu anda aramızda yaşayan, geçmişte ve günümüzde devlet ve sosyal mevkiiler kazanmış yakınları da vardır.

KAYNAKÇA

1. **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, 4. Cilt, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1980
2. **Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M.-II. Dönem 1927-1931, C.II**, T.B.M.M. Vakfı Yayınları, Ankara 1995
3. **Lozan Antlaşması, Montreux Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi**, Harp Akademileri Yay., İstanbul 1987
4. **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem 2, C.II,
5. **Resmi Gazete**, 17.01.1928
6. **Akşam Gazetesi**, 30.08.1927
7. **Cumhuriyet Gazetesi**, 30.08.1927, 03.09.1927, 08.09.1927
8. **Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi**, 30.08.1927
9. **Hürfikir Gazetesi**, 29.08.1927
10. **Milliyet Gazetesi**, 29.08.1927
11. **“Şeyh Said İsyanı” Sayısı**, Atatürk Kütüphanesi Serisi, İstanbul 10 Ağustos 1955
12. **UMUMİ MÜFETTİŞLER konferansında görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren işlere dair toplantı zabırlarile rapor ve hulasası-1936**, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1937
13. **Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk**, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayını 1981
14. **Türk İstiklal Harbi VI. ncı Cilt, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara 1974
15. **Türk İstiklal Harbi VII. ncı Cilt, Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924 - 1938)**, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara 1974
16. AKINCI, İbrahim Ethem; **Demirci Akıncıları**, Ankara 1978
17. ATATÜRK, Mustafa Kemal; **Nutuk**, C.II Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

18. ATAY, Falih Rıfki; **Çankaya 1981-1938**, 2. Basım, Doğankardeş Matbaası, İstanbul 1968.
19. AYBARS, Ergün; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1995
20. AYBARS, Ergün; **İstiklal Mahkemeleri**, C.I-II 1920-27, İleri Yayınları, İzmir 1995.
21. AVCIOĞLU, Doğan; **1938'den 1925'e Milli Kurtuluş Tarihi**
22. BENAZUS, Hanri; **Belgelerle Mustafa Kemal ve Vahdettin**, Mor Kalem Yayınevi, İzmir 2005
23. BİRSEL, Cemil; **Lozan**, İstanbul 1933
24. BAYUR, Y. Hikmet; **Atatürk'ün Hayatı ve Eseri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997
25. ÇAPIN, Halit; **Amonya Meydanındaki Çocuk-Çerkez Ethem'in Yeğeni Aytek-** Milliyet Gazetesi, 17-18 Temmuz 1982
26. ERDEHA, Kamil; **Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi**, 1. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998
27. ERİM, Nihat; **Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, C.1, Ankara 1923
28. ERTÜRK, Hüsamettin; Yazan: Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, 2. Baskı, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964.
29. GÖNLÜBOL, M- SAR, C; **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası**, M.E.B Yayınları, İstanbul-1963
30. GÜNGÖR, Selahattin; **Atatürk'e Kafa Tutanlar**, 2 Cilt, Hadise Yayınevi Neşriyatı, İstanbul 1955
31. KARACA, Emin; **150'likler**, Kurtuluş Savaşı Kütüphanesi, 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2004.
32. KARAY, Refik Halit; **Minelbab İlelmihrab (1918 Mütarekesi Devrinde Olan Biten İşlere ve Gelip Geçen İnsanlara Dair Bildiklerim)**, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul 1964
33. KİLİ, Suna; **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005

34. KUTAY, Cemal; **150'likler Faciası**, 1. Cilt, Tarih Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1955.
35. KUTAY, Cemal; **Çerkez Ethem Hadisesi**, İstanbul 1955
36. LEWIS, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, T.T.K Yayınları, Ankara 1998.
37. MADANOĞLU, Cemal; **Anılar 1911-1938**, 1. Cilt, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982
38. MAZICI, Nurşen; **Atatürk Döneminde Muhalefet**,
39. NADİ, Yunus; **Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**, Sel Yayınları, İstanbul 1955
40. NUR, Rıza; **Hayat ve Hatıralarım**, Altındağ Yayınları, İstanbul 1968
41. ÖZTOPRAK, İzzet; **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, T.T.K. Yayınları, Ankara 1989.
42. SARIHAN, Zeki; **Çerkez Ethem'in İhaneti**, Kaynak Yayınları, 1998
43. SORGUN, Taylan; **İmparatorluktan Cumhuriyete (Fahrettin Paşa Anlatıyor)**, Kemer Yayınları, İstanbul 1998
44. SOYSAL, İlhami; **150'likler**, 1. Baskı, Gür Yayınları, İstanbul 1985
45. SOYSAL, Mümtaz; **Anayasa'ya Giriş**, Ankara 1968
46. ŞENŞEKERCİ, Yrd. Doç. Dr., Erkan Dr. Yılmaz Gülcan; **Türk Devrim Tarihi ve Atatürkçülük**, Alfa Yayınları
47. ŞİMŞİR, Bilal N.; **Dış Basında Laik Cumhuriyetin Doğuşu**. Bilgi Yayınları, Ankara 1999
48. ŞİMŞİR, Bilal N.; **Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981
49. TANJU, Sadun; **Atatürk'ün Yanındakiler ve Karşısındakiler**, Hür Yayınları, İstanbul 1981
50. TANSEL, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.1
51. TEVETOĞLU, Fethi; **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara 1988
52. TOKER, Metin; **Cumhuriyet Kavgaları ve Türk Cumhurbaşkanları**, Toker Yayınları, 1999

53. TOLON, Ahmet Hurşit; **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004
54. TUNAYA, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul 1952.
55. TÜRKGELDİ, Ali; **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi**, Ankara 1948
56. US, ASIM; **Hatıra Notları 1930- 1950**, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966
57. VARLIK, Bülent; **Mütareke ve Milli Mücadele Basını**, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.4.
58. YALMAN, Ahmet Emin; **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, 4 Cilt, Rey Yayınları, İstanbul 1970.

EKLER

Protokol - Tam Metin:

Şurası mükerrerdir ki, aff-ı umumiye ait beyannamenin birinci fıkrası mer'i olmakla beraber, Türkiye Hükümeti fıkra-i mezkurede istihdaf edilmiş olan kısım eşhasa dâhil bulunan yüz elli kişinin Türkiye'ye ve orada ikametini men etmek hakkını muhafaza eder. Binaen'alazalîk Türkiye Hükümeti mevzuubahs olan eşhasın elyevm kendi arazisinde bulunanları oradan ihraç ve memalik-i ecnebiyedekilerin avdetlerini men edebilecektir. İşbu eşhasın esamisi, bugünkü tarihli sulh muahedenamesinin mevki-i mer'iyete hini va'zında Aff-ı Umumi Beyannamesi'nin kendine ait cihetçe intacı zımnında, hükümeti mezkure tarafından neşredilecek olan Aff-ı Umumi Beyannamesi'ne raptedilecektir. Bundan maada şurası mukarrerdir ki, Türkiye Hükümeti, bu husustaki arzusunu izhar eylediği veçhiyle, eşhası mezkurenin Türkiye dâhilinde bulunan emlaklerinin ve diğer emvallerinin tasfiyesine iptidar eylemelerine karar verdiği takdirde, işbu tasfiyeyi kendi hüsni rızalarıyla ikna etmek üzere bunlara salifüzzikir beyanname tarihinden dokuz aylık bir mühlet bırakılacak bu mühletin inkızasından sonra tasfiye muamelesi Türkiye Hükümeti tarafından yapıldığı takdirde hâsılatı bitamamiha eşhas- mezkurenin yedlerine teslim olunacaktır.

Kezalik şurası da mükerrerdir ki Aff-ı Umumiyeyle müteallik beyannamenin birinci bendinde münderiç hiçbir kayıt Yunan Hükümeti'nin, Yunanistan'la Türkiye arasında ki muhasemat esnasında vezâif-i askeriyelerince kusur teşkil edilen esbabdan dolayı kendi ordusuna mensup bulunan veya mensup olmuş olan gayri Müslim tebaasını takip etmek hakkını ihlal etmeyecektir.

24 Temmuz 1923'de Lozan'da tanzim edilmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁷ İlhami Soysal, a.g.e., s.35.

Âli Karar Heyeti Hakkındaki Kanun

(Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 28 Mayıs 1928- Sayı:900)

No.1289

BİRİNCİ MADDE – 26Mayıs 1926 tarih ve 854 numaralı kanun mucibince ademi istihdamlarına karar verilenlerle 25 Eylül 1339 tarih ve 347 numaralı kanunun birinci ve ikinci maddelerine tevfikân nisbeti askeriyeleri katedilenler haklarındaki kararları ikinci derecede tetkik etmek üzere Âli karar heyeti teşkil edilmiştir.

İKİNCİ MADDE - Âli karar heyeti 15 Mayıs 1335 tarihinden itibaren milli hudutlar dahilinde aleddevam Hükümet hizmetinde bulunmuş olan Mahkemei temyiz ve Şurayı devlet reisi sanileri veya azaları arasından Mahkemei temyiz ve şurayı devlet heyeti umumiyelerince müntehap iki zat ile Erkanı harbiye umumiye reisinin erkanı askeriye arasından intihap edeceği bir zattan teşekkül eder.

Aynı şeraiti haiz olmak üzere birerde ihtiyat âza intihap olunur.

Asli azadan birinin mazereti vukuunda mensup olduğu heyet veya makamca intihap edilmiş olan ihtiyat aza onun yerine geçer.

Âli karar heyeti ilk ictimanda kendi reisini intihap eder.

ÜÇÜNCÜ MADDE – İşbu kanun neşri tarihinden itibaren onbeş gün içinde Âli karar heyetinin teşekkülü için lazım gelen muamelat ikmal edilecek ve bu müddetin hitamında heyet vazife başlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ MADDE - Âli karar heyeti vazifeye başladığı tarihten itibaren üç ay zarfında birinci madde mucibince haklarında karar verilenler tarafından, vefat etmişlerse veresesi tarafından vaki olacak müracaatları kabul eder. Bu müddetin mürurundan sonra hiçbir müracaat kabul olunmaz. Müracaat müddeti dahil olduğu halde heyetin azami bir buçuk sene zarfında ikmali vazife eylemesi şarttır.

BEŞİNCİ MADDE - Âli karar heyetine arzual ile müracaat olunur. Heyete lazım gelen tetkikat icra ve talep vukuunda veya resen alakadarlar veya görülecek lüzum üzerine hadiseden malumatı olanlar istima edildikten sonra karar verilir. Mukarrerat ekseriyetle ve sureti katiyede ittihaz olunur.

ALTINCI MADDE – Heyetçe verilen karar mukaddema verilmiş olan kararın refini mutazammın ise bunlardan orduya mensup bulunanları erkanı harbiyei umumiye riyaseti ve jandarmaya mensup olanları dahiliye vekaleti ve diğerlerini vekalet iadeleri istihdam edip etmemekte muhtardır.

YEDİNCİ MADDE - Âli karar heyetinin kalemi ve memurları heyet reis ve azasının mensup oldukları vekâletler tarafından Âli karar heyetinin göstereceği ihtiyaca göre ve heyet azası için ikinci maddede mukarrer şeraiti haiz bulunanlardan temin ve Âli karar heyetinin hakkı huzur ve masarifi ile kalem memurlarının yevmiesi masarifi gayri melhuzadan İcra Vekilleri Heyeti kararile tahsis olunur.

Gerek ve gerek kalem memurları dördüncü maddedeki müddetin hitamına kadar münhasıran bu iş ile iştigal ederek memuriyeti asliyelerinden mezun addedilirler.

SEKİZİNCİ MADDE - Âli karar heyeti tarafından ittihaz olunan kararlar ile 854 ve 347 numaralı kanunlar mucibince mukaddema ittihaz olup Âli karar heyeti tarafından tetkik olunamayan mukarrerat dahi kat'i ve nihai olup bunlar aleyhine hiçbir mercia müracaat olunamaz.

DOKUZUNCU MADDE – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

ONUNCU MADDE – Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.
24 Mayıs 1928

Mücadelei milliyeye iştirak etmiyen ve hudud milli haricinde kalan erkân, ümeran ve zabitan ve memurin ve mensubini askeriye hakkında yapılacak muameleyi ve cidali milliyeye iştirak edenlerğn tekaüt müddetlerinin sureti hesabını natık kanun

No. 347

BİRİNCİ MADDE – İstanbul ve vilayeti müstahlise ile Türkiye haricinde kalarak milli mücadeleye iştirak etmeyen, berri, bahri ve havai ve jandarma sınıflarından muvazzaf , müteakit ve ihtiyat bilimum erkan, umera ve zabitan ve memurin ve mensubuni askeriyeden herhangi bir suretle harekatı milliyeye aleyhindeki teşkilata dahil oldukları veya münferiden çalıştıkları bir heyeti mahsusa tarafından yeniden tektik ve tahkik neticesinde sabit olanların bir daha hidematı devlette istihdam edilmemek üzere nisbeti askeriyeleri katolunur.

İKİNCİ MADDE – Milli orduya resmen davet edilipte icabet etmemiş olan ordu mensubininin dahi nisbeti askeriyeleri katolunur.

ÜÇÜNCÜ MADDE – 26 ağustos 1338 tarihine kadar İstanbul’da ve vilayeti müstahlisede kalmış olan berri, bahri ve havai ve jandarma sınıflarına mensup erkândan müddeti muayenei kanuniyesi olan otuz seneyi ve umera ve zabitan ve memurin ve mensubini askeriyeden yirmi beş seneyi ikmal edenlerin bir defaya mahsus olmak üzere rızalarına bakılmaksızın tekaütleri icra edilir. Atideki fıkralarda da gösterilenler işbu madde ahkâmından müstesnadırlar:

Türkiye bahriye kadrosunu teşkil etmek üzere 1340 bütçesine dâhil olacaklar;

Erkânı harbiyei umumiye ve Müdafaai Milliye vekaletlerince ve jandarma mensuplarından Dahiliye vekaleti ve umum jandarma Kumandanlığınca herhangi bir müessesede tanzif veyaherhangi bir mahalde hidematı milliyede istihdam edildikleri sabit olanlar ve berri ve bahri mekatibi askeriye muallimleriyle idare memurları;

1338 senesi martından sonra esaretten İstanbul'a veya memaliki mustahlasaya avdet edenler;

Caizülistihdam oldukları halde kadroların âdemi müsaadesinden dolayı vücutlarına lüzum olmadığından Anadolu'ya gelmemeleri hakkında kendilerine tebligat ifa olunanlar.

DÖRDÜNCÜ MADDE – Üçüncü maddede zikrolunan müddetleri ikmal etmemiş olanlardan hazari kadro haricinde kalacak olanlar dahi müddeti hizmetlerine göre tekaüde sevk olunurlar. Bunlardan kadro haricinde kalacakların son rütbelerine mahsus terfi kıdemlerinden birer sene tenzil olunacağı gibi orduda bir sene hizmet etmedikçe terfi dahi edemezler.

BEŞİNCİ MADDE – İlanı Meşrutiyetten itibaren ana vatandan ayrılarak bugünkü Türkiye hudutları haricinde kalmış bulunan bilimum memalikte hizmet kabul ederek veya atmiyerek bilihtiyar kalan veyahut memaliki mezkureye bilamezuniyet giden veya mezunen ve tebdilhava gidip müddeti mezuniyetlerini tecavüz ettiren berri, bahri ve havai ve jandarma sınıflarına mensup muvazzaf ve müteakit ve ihtiyat erkan, ümera, zabitan ve memurin ve mensubini askeriye'nin mezuniyet veya tebdilhava müddetlerinin hitamından itibaren nisbeti askeriyeleri katolunur.

Yemen'in vaziyeti mahsusasından dolayı orada kalmış olan Türkiye'li muvazzaf ve kuteakit ve ihtiyat erkân, ümera, zabitan ve memurin ve mensubini askeriyede Türkiye'de avdetleri hükümetçe temin ve kendilerine tebligat icra edildikten sonra dört malı zarfında iltihak edenler bu madde hükmünden müstesnadırlar. Bu kabil zabitan işbu müddet zarfında esir zabitan hakkındaki ahkâmı kanuniyeye tabi tutulurlar.

ALTINCI MADDE – Memleketleri hududu milli haricinde kalan ve halen orduyu milde istihdam edilmekte olan berri, bahri ve havai ve jandarma sınıflarına mensup muvazzaf, müteakit ve ihtiyat erkân, ümera, zabitan ve memurin ve

mensubini askeriyeden memleketlerine iltihak etmek arzu ve talebinde bulunanlar istifa ve tekaüt ve tehdidi sin gibi müddeti muayyenei nizamiyelerinin ikmaline bakılmaksızın ve ileride hiçbir hak talebinde bulunmamak şartıyla 1339 senei maliyesi nihayetine kadar memleketlerine terhis olunurlar.

YEDİNCİ MADDE – Harekatı milliyenen mebdei fiilisi İzmir’in tarihi işgali 15 mayıs 1335 ve müntehayı fiilisi Lozan muahedesinin Meclisi Milli tarafından tarihi tasdiki olup mezkur tarihler arasında Anadoluya iltihak ederek milli orduda hizmet eden sunufu muhtelif erkân, ümera, zabitan ve memurin ve mensubini askeriyesine hizmette bulundukları müddet nazarı dikkate alınarak Askeri tekaüt ve istifa kanununun beşinci maddesi mucibince muamele yapılır.

SEKİZİNCİ MADDE – İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

DOKUZUNCU MADDE – İşbu kanunun icrayı ahkâmına Müdafaa-i Milliye ve Erkânı Harbiye vekilleri memurdur. 14 safer 1342 ve 25 Eylül 1339

Mücadelei milliyeye iştirak etmeyen memurin hakkında kanun

(Resmî Ceride ile neşir ve ilanı: 14/VI/1926 – Sayı: 398)

No.854

BİRİNCİ MADDE – 14 sefer 1342 ve 25 Eylül 1339 tarihli kanunun haricinde kalan eşhas veya müstahdem vemazul memurlardan her hanfî bir suretle milli harekât aleyhindeki her hangi bir teşkilata dâhil olduklarına veya bu teşkilatı tertip ve icra ettiklerine veya milli hareket aleyhinde kavlen veya filen münferiden veya müctemian çalıştıklarına ikinci maddede zikrolunan heyeti mahsusaca lazım gelen tetkikat, tahkikat icra ve talep vukuunda müdafaaları istima olunduktan sonra karar verilenler bir daha devlet hizmetinde ve müessesatında istihdam olunmazlar.

İKİNCİ MADDE – Birinci maddede mezkûr heyeti mahsusa Müdafaa-i Milliye ve bahriye vekâletlerinden maada diğer vekâletlerden, milli hareketin başlangıcı olan 15 Mayıs 1335 tarihinden itibaren milli hudutlar dâhilinde

mebuslukta ve yahut Hükümet hizmetinde bulunmuş olan zevattan, tayin olunacak birer azadan terekküp eder. Bu heyete Dâhiliye vekâletince mezkûr evsafı haiz ayrıca birde reis tayin olunur. Heyetin ba-mazbata vereceği kararlar katidir. İşbu heyetin bir sene içinde ikmalî vazife etmesi şarttır.

ÜÇÜNCÜ MADDE – 23 Nisan 1336 ve 26 ağustos 1338 tarihleri arasında devletçe bir vazifeye tayin edildikleri halde veya vazifede iken bir özü makbule müstenit olmaksızın terki vazife ile memaliki meşgule veya ecnebiyeye bila-mezuniyet giden memurlar bir daha hizmeti devlette istihdam olunmazlar.

DÖRDÜNCÜ MADDE – Meşrutiyet ilanından itibaren ana vatandan ayrılarak bu günkü Türkiye hudutları haricinde kalmış bulunan memleketlerde kalıpta bu güne kadar avdet etmeyen Türk memurin veya 15 Mayıs 1335 ve 26 ağustos 1338 tarihleri arasında herhangi bir ecnebi memlekette hizmet kabul ederek veya etmeyerek ihtiyariel kalan veya mezkûr memleketlere mezuniyetsiz giden veya mezunen ve tebdilihava suretiyle gidip müddetlerini ihtiyarile tecavüz ettiren bilimum memurin ve istilaye maruz menatıkta işgalin vukuundan sonra tayin edilerek vazife kabul eden vali, mutasarrıf, kaymakam ve mahallin zabıta amirleriyle işgal mıntikasında düşman tarafından veya düşman nüfuzile tayin ve intihap edilmiş oldukları ikinci maddede mezkûr heyeti mahsusa tarafından tevsik ve tesbit edilecek olan her sınıftan bilimum memurlar devlet hizmetinde ve müessesatında istihdam olunmazlar ve bunlara mazuliyet maaşı verilmez.

Yemenin vaziyeti mahsusasından dolayı orada kalmış olan Türk memurinden Türkiye'ye avdetleri temin ve kendilerine tebligat icra edildikten sonra dört mah zarfında iltihak edenler bu madde hükmünden müstesnadırlar.

BEŞİNCİ MADDE – İşbu kanun neşri taruhunden muteberdir.

ALTINCI MADDE – İşbu kanunun icrasına icra Vekilleri heyeti memurdur.

26 Mayıs 1926

Dahiliye encümeninin değıştirilişı

347 ve 854 sayılı kanunlar hükümlerine göre haklarında verilen kararlar kendilerine tebliğ edilmemiş olanlarla bu kararlar aleyhine mücbir sebepler yüzünden müracaat edememiş bulunanlar hakkında kanun layihası

MADDE 1- 347 ve 854 sayılı kanunlara göre heyeti mahsusalarca aleyhlerine karar verilenlerden bu kararların kendilerine tebliğ olunmamasından veya mücbir sebeplerden dolayı Ali karar heyetine ve 2589 numaralı kanun mucibince de Şurayı devlete müracaat edemeyenler ile bunlardan ölmüş olanların mirasçıları aşağıdaki esaslar dahilinde Şurayı devlete yazı ile müracaat ederek itirazda bulunabilirler.

A) Heyeti mahsusalarca aleyhlerine verilen kararlar 2589 numaralı kanunla kabul edilen altı aylık müddetin hitamından sonra ve bu kanunun neşrinden evvel tebliğ edilenler bu kanunun neşri tarihinden itibaren (60) gün zarfında itiraz edebilirler.

B) Heyeti mahsusalarca aleyhlerine verilen kararlar bu kanunun neşri tarihinden sonra tebliğ edilenler kendilerine yapılan tebliğ tarihinden itibaren (60) gün zarfında itiraz edebilirler.

Bu yolda yapılacak itirazlar Şurayı devlet mülkiye dairesince müracaat tarihinden itibaren en çok bir yıl içinde 1289 numaralı kanuna göre tedkik edilerek karara bağlanır. Bu kararlar katidir. Şu kadar ki bu kabil kimselerden haklarındaki karar tarihinden beri ulusal dışında yaşamakta olanlarla bu gibilerden ölenlerin mirasçıları birinci fıkrada yazılı itiraz haklarını kullanamazlar.

MADDE 2-Bu kanun neşri tarihinde muteberdir.

MADDE 3- Bu kanunun hükmünü yürütmeğe İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Af Kanunu

(Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 28/X/1933 – Sayı: 2540)

No. Kabul Tarihi: 26-X-1933

BİRİNCİ MADDE – Kanunun, feri ceza veya para cezası ile birlikte yahut yalnız olarak yukarı haddi beş seneyi geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile veyahut yalnız para cezasile cezalandırdığı suçlardan dolayı maznun bulunanlar hakkında takibat yapılmaz.

İKİNCİ MADDE – Üç seneyi geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza veya para cezasile mahkûm olanlar feri cezalara da şamil olmak üzere affedilmiştir. Bu kanunun neşrinden evvel haklarında verilen mahkûmiyet kararları infaz edilmiş olanlar da 12 nci madde hükmü dairesinde bu maddenin hukuki netayicinden istifade ederler.

ÜÇÜNCÜ MADDE – Hükmedilmiş veya edilecek olan on seneyi geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaların üç senesi indirilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE – Hükmedilmiş veya edilecek olan on seneden fazla cezaların beş senesi indirilir. Şu kadar ki; geri kalan ceza miktarı yedi seneden aşağı olamaz.

BEŞİNCİ MADDE – Müebbet ağır hapis cezaları 20 sene ağır hapis cezası olarak çektirilir.

ALTINCI MADDE – Müebbet sürgün cezaları yirmi seneye indirilir.

YEDİNCİ MADDE – 1274 tarihli mülga ceza kanunu mucibince müebbet küreğe mahkûm olup Türk ceza kanununun 588 nci maddesile cezaları hapse çevrilen mahkûmların cezaları 15 seneye indirilir.

Mezkûr mülga kanuna göre müebbet kalebentliğe mahkûm olupta Türk ceza kanununun 588 nci maddesi mucibince cezaları sürgüne çevrilenlerin cezaları 10 seneye indirilir.

Muvakkat kalebentlik cezasile mahkûm olupta cezaları sürgüne çevrilmiş olanların cezalarının yarısı indirilir.

825 numaralı kanunun 17 nci maddesinin 2 nci bendi mucibince mahpusiyet halini ihtiyar edenler hakkında dahi B ve C fıkraları hükümleri tatbik olunur

SEKİZİNCİ MADDE – Hıyaneti vataniye kanunu ve zeyil ve tadillerine göre mahkûm edilen mefsuh terakkiperver fırkası mensupları ve distülcilerle İzmir suikasti mahkûmları affolunmuştur.

DOKUZUNCU MADDE – Türk ceza kanununun 158 ve 159ncu maddelerile 1881 numaralı matbuat kanununda yazılı suçlarla mahkûm ve maznun olanlar affedilmiştir. 11nci maddenin B fıkrasile 14ncü maddesi hükmü 8nci madde ile bu maddeye şamil değildir. Matbuat kanununun 29 ve 32nci maddelerinde yazılı suçlar bu madde hükmünden müstesna olup bu kanunun diğer maddeleri hükümlerine tabidir.

ONUNCU MADDE – Bu kanundaki para cezasından maksat belediye varidatına dâhil olan para cezalarından başka umumî veya hususî kanunlarında yazılı olan hukukî amme para cezalarıdır.

Şu kadar ki; 1918 numaralı kanun ile zeyil ve tadilleri ve gümrük ve inhisar kanunları şümülüne giren yalnız para cezasını veya müsadereyi veya bir meslek ve yapılmamasını veya bu cezalardan birini veya birkaçını istilzam eden suçlar hakkında takibat yapılmaz.

Bu suçlardan dolayı mahkeme, heyet ve komisyonlarca verilmiş ve henüz infaz edilmemiş olan karar da infaz edilmez.

Bu hüküm, kanunen kullanılması, yapılması, taşınması, bulundurulması saklı eşyanın müsaderesine kara vermeğe mase sokulması cürüm veya kabahat olan alınması, satılması ve memlekeni değildir.

Yukarıda fıkra haricinde kalan eşya gümrük ve diğer devlet ve belediye vergi ve resimlerinin ödenmesi halinde sahiplerine verilir.

ON BİRİNCİ MADDE – Aşağıda yazılı olanlar bu kanundan istifade edemezler:

Zimmet, ihtilas, irtikâp ve irtişa, müzayede ve münakaşaya fesat karıştırmak ve kaçakçılık fiillerinden birile meznun veya mahkûm olanlar;

Hırsızlıktan mükerrir ve diğer cürümlerden herhangi birile ikiden fazla mahkûm olanlar

Türk ceza kanununun 10ncu babının ikinci faslında yazılı yağmaya, yol kesmeğe ve adam kaldırmağa müteallik suçlardan birile maznun veya mahkûm olanlar;

Türk ceza kanununun 271nci maddesinde ve 449ncu maddesinin 2 numaralı bendinde yazılı cürümlerden birile maznun veya mahkûm olanlar;

3ncü ve 4ncü maddelere göre hükmedilmiş cezalara bağlı feri cezalar.

ON İKİNCİ MADDE – Bu kanunun birinci ve ikinci maddeleri hükümlerinden istifade edenlerin memuriyetten muvakkaten ve müebbeden mahrumiyet veya bir sanat ve bir meslekin icrasından menedilmek gibi kanuni tesir ve neticelere ve memurin ve hâkimler kanunlarile bunlara müzeyyel kanunlara vesair hususi kanunlara tevfikan yapılmış ve yapılacak olan tasfiye ve memuriyetten af ve ıskat ve sair umum inzibati ve idari muamelelere ve 347, 854 ve 1289 numaralı kanunlar mucibince devlet hizmet ve müessesatında istihdam edilmemelerine dair verilen karara bu kanun ahkâmı şamil değildir.

Âli karar heyetince intaç edilmeyen evrak devlet şurasına tevdi ve mülkiye dairesince altı ay içinde 1289 numaralı kanun dairesinde tektik olunarak karara bağlanır.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE – Hilafetin ilgasına ve Osmanlı hanedanının Türkiye Cumhuriyeti memleketi haricine çıkarılmasına dair olan 431 numaralı kanunda yazılı eşhas ile Lozan muahedenamesiyle merbut affı umumi protokolünde istihdaf edilen yüz elli şahıs affedilmemiştir.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE – Firar halinde olup bu kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren üç ay içinde hükümete müracaatla teslim olmayan maznun veya mahkûm şahıslar bu kanunun hükümlerinden istifade edemezler.

ON BEŞİNCİ MADDE – Yukarıdaki maddeler hükümleri 28 Temmuz 1933 tarihinden sonra işlenmiş olan cürümlere şamil değildir.

ON ALTINCI MADDE – 4 teşrinievvel 1926 tarihinden evvel aktolunan nikâha müstenit evlenmelerin ve bu evlenmelerden doğup nüfus idaresince tescilleri yapılmamış olan çocukların alakadarların vesikalarla veya köy ve mahalle veya belediye ilmuhaberleriyle vuku bulacak müracaatları üzerine kayıt ve tescil muameleleri yapılır.

Kanunu medenin meriyetinden bu kanunun neşri tarihine kadar evlendirme memuru huzurunda yapılmış akte müstenit olmayarak birleşip karı koca halinde yaşayanlardan çocuk olduğu takdirde bu yaşayış evlenme akti sayılarak bu birleşmelerin evlenme suretile ve bunlardan doğan çocuklarında nesebi sahih olarak kadın ve erkeğe izafesile teşçili yapılır. Şu kadar ki; erkek evli ise bu suretle vaki olan birleşmelerde bu hükümler cari olmaz. Ancak bu birleşmelerden hasıl olan çocuklar yukarıdaki hükme göre teşçil olunur.

Bu kanunun neşrinden evvel vaki olan bu gibi birleşmelerden kanunun neşri tarihinden itibaren üç yüz gün içinde çocuk doğduğu takdirde yukarıdaki hükümler cari olur.

Tescil muameleleri için bir sene zarfında müracaat edilmelidir. Tescil muamelesi alakadarların kaymakam veya valiye vuku bulan müracaatları üzerine keyfiyetin idare heyetlerince yaptırılacak tahkikat neticesinde bu heyetlerin tanzim edecekleri mazbatalar üzerine icra olunur. Veli veya vasi tescil için müracaat etmedikleri halde çocuk reşit olduktan sonra bu kanuna göre tescil talebinde bulunmağa hakkı vardır. İhtilaf ve itiraz vukuunda keyfiyet mahkemece hallolunur. Tescile müteallik harç, resim ve cezalar affedilmiştir.

ON YEDİNCİ MADDE – Bu kanunun hükümlerinden istifade edecek mevkuf ve mahpusların salıverilme işleri kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren on beş gün içinde ikmal edilir.

ON SEKİZİNCİ MADDE – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir

ON DOKUZUNCU MADDE – Bu kanunun hükümlerini icreye İcra Vekilleri heyeti memurdur. 26 teşrinievvel 1933

Çerkez milletinin büyük devletlere, insanlık ve medeniyet âlemine genel bildirgesi

Halen Yunan askeri işgali altında bulunan Batı Anadolu, Balıkesir, Bandırma, Erdek, Gönen, Biga, Kirmasti, Mihaliç, Bursa, İnegöl, Yenişehir, Aydın, Manisa, İzmir, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar ile İzmit, Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu ve yöresi Çerkez ahalisinin, biz aşağıda imzaları bulunan yetkili temsilcileri ve Yunan Hükümetince onaylanan “Şarkı Karip Çerkezleri Temini Hukuk Cemiyeti” (Yakın Doğu Çerkezlerinin Hukukunu Sağlama Derneği) kurucuları Birinci Dünya Harbi sonunda büyük devletlerce kabul ve ilan edilen milliyet prensibi ile ortaya çıkan milli hukukuna dayanarak İzmir’de kongre halinde toplanarak hazırlık halindeki milletlerin hukukunu üzerine alan ve yenik devletlere kabul ettirmeyi taahhüt eden Büyük İtilaf Devletleri ve ortaklarıyla, özellikle Yunan hükümetine Çerkezlerin sığındığını bildirerek milli isteklerinin yerine getirilmesini rica etti.

Anadolu'da bugün oturmakta bulunan Çerkezler, doğuya yakın bir hesaplama iki milyon kadardır.

Çerkezler; dil, adetler, duygular ve uygarlık itibarıyla milli geleneklerini korumuş ve devam ede gelmişlerdir. Çünkü eski Çağlar tarihinin doğuda ve Yunanistan'da kaydettiği uygarlıkların hepsinde (Kafkas ırkını doğurmuş) olan Çerkezler bir sebep unsuru olduğu gibi, çağımızın yüksek medeniyetini kuran beyaz ırkın ve "arı"ların seçkin ailesinden oldukları İngiliz, Fransız, Alman, Rus ve Yunan tarihçilerinin tarihi eserleri ile saptanmıştır.

Çerkezlerin Arap Hükümetlerinin çökmesi üzerine merkezi Mısır'ın Kahire şehri olmak üzere tüm Arabistan, Kuzey Afrika ve Suriye'yi de içine alarak kurdukları hükümetin üçyüz yıl kadar yaşadığı ve milli yurtları olan Kafkasya'da cumhuriyet şeklinde haiz oldukları idari ve siyasi istiklali, Rus istilasına karşı tehlikede görünce merhum Şeyh Şamil'in idare ve komutasında her türlü savaş aracı ile donatılmış Rus İmparatorluğu'na karşı yirmi yıl, sürekli olarak yiğitçe savaştığı herkesçe tanınmakta ve bilinmektedir.

Adı geçen merhumun bu savaşları ne yazık ki Rusların büyük üstünlüğü karşısında zorunlu olarak başarısız kalınca, Rus Çarlığının güddüğü gizli emellerden haklı olarak kuşku duyan üç milyondan ibaret olan Kuzey ve Batı Kafkas Çerkezlerinden iki milyon miktarındaki nüfusun (o zamanki Babıâli'nin gösterdiği koruyucu çağrıya uyarak) yavaş yavaş Türkiye'ye göç ettiği ve Kuzey Kafkasya'da kalan bir milyon nüfusun çoğalması ile bugüne kadar üç milyona ulaştığı Rus istatistikleriyle saptanmıştır.

Bu hesaba göre, Türkiye'ye göç eden iki milyon Çerkez nüfusunun şimdiye kadar üç misli artarak altı milyona ulaşması gerekirken, üzümlere söylenebilir ki bugün iki milyona yakın bulunmaktadır. Bunun nedenlerine gelince, pek açık bir gerçek olduğu veçhile, Osmanlı Hükümetinin inkârı mümkün olmayan kötü idaresinin sonucu olarak çeşitli dert ve felaketlere kurban edilmek yüzünden Çerkezler, dört milyon nüfustan yoksun kalmışlardır.

Kaldı ki, 13 sene önce Meşrutiyet idaresinin ilanı üzerine, siyasi olgunluktan mahrum ve ancak Türkçülük ve Turancılık duygularıyla dolu olan ve tarihte misli görülmemiş bir surette, diğer Osmanlı unsurlarını yıldırma politikası ile Türkleştirmek gibi yanlış bir politika izleyen Türk yöneticilerinin siyaseti, Türk olmayan bütün unsurların milliyetlerini ve yaşama güvenliklerini yok etmekle, Çerkezlerde de “yalnız korunma amacı ile haklı bir şikayet ve perişan olma hissi uyandırmış ve bunun sonucu olarak Çerkezler bu devam edegelen zulümlerden kurtulmak amacı ile milli bir gaye takibine ve millicilerin açıkça Çerkez milletini mahva kalkışması dolayısıyla, onlar da silahla savunmaya ve çarpışmaya mecbur kalmışlardır.

Bu yüzden Çerkezler, binlerce değerli evladını ebediyen kaybetti. Malları ve hayvanları yağma edildi ve köyleri yakıldı. Netice itibarıyla Çerkezlik, telafisi mümkün olmayan, maddi ve manevi bakımdan korkunç zarar ve kayıplara uğramış olmakla beraber, bu mücadelesinde sarsılmaz bir azimle sebat etmiş ve bugün de etmekte bulunmuşlardır.

Gerçi Çerkezler, gerek komutan ve gerekse er olarak Birinci Dünya Harbine katılmadılar değil, fakat bu katılma diğer milletler gibi fiili, emeli, hissi olmaktan ziyade ister istemez ve kanun zoruyla olmuş idi. Mamafih, mütarekeden sonra Çerkezlerin az bir kısmı Anadolu ihtilalcilerine tamamen yanlış bir his ile katılmış ve bir nevi Mustafa Kemal’in hükümlerini kurmaya yarayacak fiili harekâta bulunmuş iseler de Kemalistlerin insanlık dışı hareketlerini ve yanlış siyasetlerini onlar da yakından görüp anlayınca geri dönülmesi büyük bir sakınca olmayacak kısa bir müddet içinde Çerkezlik emelleri yoluna pişmanlık duyarak bundan geri dönmüşlerdir.

Özellikler Çerkezler, halifelik makamına manevi bakımdan bağlı kaldıkları halde, Babıâli’nin Kemalistlerle birleştiğini ve bunca fedakârlığına rağmen Çerkezliği tamamen ihmal ettiğini saklamaya lüzum görmedikten sonra Çerkezlik haklı ve tabii bir kararla, kendisine kurtuluş vaat eden ve bunu işgal bölgesinde fiilen ispat eden Yunan ordusuna katılmayı milli ve hayati çıkarlarından saymıştır (Nitekim

daha önce soylu Arnavut ve Arap milletlerinin de Türklerden ayrılmakla yabancı kurtarıcılara aynı sebepler ve kaygılar ile eğilim gösterip katıldıklarına şüphe yoktur). Bundan sonra bir buçuk sene devam eden mücadele sırasında Çerkezler; Müslüman olan ve olmayan binlerce suçsuz insanı millicilerin kıyımından kurtarması itibarıyla belirtmeye ve övülmeye değer hizmetlerde bulunmuşlardır.

Yunan Hükümeti taşıdığı milletlerarası insanlık ve uygarlık nitelikleri gereği olarak din farkını göz önüne almaksızın, Ermeni ve bilhassa Rum göçmenleri ile eşit olarak ve belki fazlası ile Çerkez göçmenleri ve mültecileri hakkında ilgi göstererek, onların iâşelerini ve yerleşmelerini en iyi bir şekilde sağlamıştır.

Yunan hükümetinin Anadolu'ya ayak bastığı tarihten itibaren askeri işgal sahasına giren bölgelerde oturan Çerkez ahalisine Kemalistlerin zulüm ve baskı yapmaları üzerine sığınanlara, harp ederek esir aldığı millettaşlarımıza, diğerlerinden farklı olarak yakınlık ve hüsnükabul göstermesi, iyi davranması, itimat etmesi ve kayırması bilhassa minnet ve şükranla anmaya ve belirtmeye değer.

Bundan dolayı bu gönül okşayıcı ve hoş davranış, Çerkezlerin Anadolu'da uygarlık yeteneklerine sahip ve kurtarılmaya layık bir millet olduğu ve Anadolu'da Rumlarla Çerkezlerin karşılıklı olarak hayati menfaatlerinin ve siyasi haklarının eşit olarak korunması gerektiği inancından dolayı olduğunu, Çerkezler kuvvetle ümit eder ve dilerler.

(Konuyu) ayrıntılı sunmaktan amaç:

Milli çehremizi göstermek,

Anadolu'da uygar milletlerin dikkat nazarını çekmeye layık bir Çerkez Milletinin yaşadığını belirtmek,

Üç yüz seneden beri sürekli olarak egemen olan kötü idare yüzünden yıkılış vadisine yuvarlanan, asri ve medeni bir idare kurmak kabiliyetinden yoksun, içten ve

dıştan Yakın Doğu'da ve dolayısıyla Avrupa'da bir karışıklık ve harp kaynağı olan Osmanlı Hükümeti ve Meşrutiyetin ilanı ile onun yerine geçerek Osmanlılığın çökmesine neden olan aşırı Türkçülerin uğursuz siyaseti, Anadolu sahasında Türkten gayri bir milletin hayat hakkını tanımamakta direndiği, medeniyet âlemince inkârı kabil olmayan bir hakikat olduğundan bundan böyle Çerkezlerin yakın doğuda Türklerin uğursuz yönetiminden kurtulmasıyla Yunan himayesi altında bir barış ve esenlik unsuru olarak yaşamaları sebeplerinin sağlanması arzusunu göstermek ve dilemekten ibarettir.

Bundan dolayı, Büyük İtilaf Devletleri ve ortaklarınca milli olan aşağıdaki isteklerimizin kabulünü ve desteklenmesini kongremiz rica ve hemen harekete geçilmesini sabırsızlıkla beklediğini soylu kişiliklerine sunmakla şeref duyar.

Devletlerarasında kabul ve ilan edilip eski sulh anlaşmalarına konduğu gibi, gelecekteki yakınoğu sulhuna da konması kuvvetle umulan azınlık halindeki milletlerin hakları ve siyasi çıkarlarını temin ve tatmin edecek olan medde hükümlerinin bütün Çerkezleri de kapsamına alması.

Çerkez Milleti Anadolu'da her bakımdan kendisiyle aynı durumda ve karşılıklı menfaatlerle bağlı bulunduğu Rum unsuru ile eşit haklar çerçevesinde kader birliğine istekli olduğundan dolayı milli ilerleme ve gelişmesini kendisinde kuvvetle ümit ettiği uygar Yunan hükümetinin fiili himayesinin altına sokulması.

Çerkez milletinin önce Halife ve Babiâli'nin ve sonra milli ve hayati çıkarlarının sevki ile giriştiği bu mücadele yüzünden uğradığı bütün zarar ve ziyanlarının barış yapacak taraflardan biri olan Türk hükümetine ödetilmesinin sağlanması.

Barış konferansında yukarıdaki milli isteklerimize karşı çıkıldığında delilleri göstermek, inandırıcı açıklamayı yapmak ve gerekli savunmada bulunmak üzere yüksek konferans meclisince yetkili temsilcilerimizin davet buyrulması.

Bundan dolayı yukarıda açıklanan, kabulü ve desteklenmesi hususunda medeni yardım ve desteği birinci olarak Büyük İtilaf Devletlerinden, ikinci olarak Yunan Devletinden, üçüncü olarak insanlık ve medeniyet âleminde rica ettiğini ve beklediğini ve bundan böyle milli emellerinin meydana gelmesine hizmet edecek siyasi ve sosyal teşkilatı yapmak, Çerkezlerin gelenekleri ve milli, dini ve medeni ihtiyaçları çerçevesi içinde sağlamak, ilerleme ve gelişmesi esaslarını düşünmek ve hazırlamak, hükümetler ve yüksek meclislerle bağlantı kurarak gerektiğinde yetkili temsilciler göndermek ve siyasi girişimleri yapmak, lüzumlu evrakın düzenlenmesine ve imzasına ve milli haklarının dayandığı işlerin ve hususların izlenmesine sonuçlandırılmasına kongremiz kendi azası arasından ayırıp seçtiği daimi yürütme kurulunu teşkil eden ve daha önce Yunan hükümetince resmen tanınmış olan “Şarkı Karip Çerkezleri Temini Hukuk Cemiyeti”ni vekil yaparak toplantısına son verdiğini, sunma vesilesiyle yüksek saygılarını takdim eyler. Yardım Allah’tan. 24 Ekim 1921.

Adapazarı delegesi Bağ Talustan Bey
İzmit delegesi Çöle İbrahim Bey
İzmit delegesi Çiyo Kazım Bey
Hendek delegesi Bağ Osman Bey
Düzce delegesi Maan Ali Bey
Düzce delegesi Hamte Ahmet Bey
Kandıra ve Karasu delegesi Maan Şirin Bey
Yalova-Karamürsel delegesi Ancuk Yakup Bey
Bilecik delegesi Bağ Rıfat Bey
Eskişehir delegesi Bağ Kamil Bey
Geyve delegesi Çöle Arslan Bey
Bursa delegesi Harunürreşit Bey
Biga delegesi Ancuk İsa Nuri Bey
Gönen delegesi Lampezi Yakup Bey
Gönen delegesi Sahekomit Hafız Sait Bey
Erdek delegesi Şahabel Hasan Bey
Erdek delegesi Şahabel Hasan Bey

Bandırma delegesi Neçoko Hasan Bey

Bandırma delegesi Berau Sait Bey

Bandırma delegesi Berzek Tahir Bey

Balıkesir delegesi Bezadoğ Sait Bey

Manisa delegesi Pesevu Reşit Bey

Aydın delegesi Kavaca Hüseyin Bey

Kütahya delegesi Açoft Sami Bey

Türk Ceza Kanunu

Kanun No: 765

Kabul Tarihi: 1 Mart 1926

Neşir Tarihi: 13 Mart 1926 (R. G. Sayı: 320)

MADDE 20 – Kamu hizmetlerinden yasaklılık cezası, yaşam boyu ya da geçicidir. Yaşam boyu kamu hizmetlerinden yasaklılık:

Seçim bölgesinde seçme ve seçilme hakları ya da başkaca tüm siyasal haklarından,

Büyük Millet Meclisi üyeliğinden ve seçime bağlı olan ya da Devlet, il, belediye ve köy yönetimlerince ya da bunların teftiş ve denetimi altında bulunan kurumlarca verilen tüm memurluk ve hizmetlerden,

Devletçe ya da yetkili bilimsel kurullarca verilen rütbe, unvan, nişan ve madalyalardan,

Bundan önceki bentlerde bildirilen nişan, rütbe, unvan, sıfat, hizmet ve memurluklardan birisinin sağladığı aylıklı ya da karşılıksız her türlü haklardan,

Hüküm giymiş olan kimsenin Yurttaşlar Yasası kuralınca kendi alt soyu üzerindeki egelik hakkı ayırık olmak üzere, egelik ve korumanlığa ilişkin bir hizmetten bulunmaktan,

Bundan önceki bentlerde bildirilen her türlü hakları, unvanları, rütbeleri, nişanları, sıfatları, hizmet ve memurlukları kazanma yeterliğinden, yoksun durumlarıdır.

Geçici olarak kamu görevlerinden yasaklılık cezası, hükümlünün üç aydan beş yıla değin yukarıda belirtilen haklar, hizmet, memurluk, sıfat, rütbe, nişandan ve bunları kazanma yeterliğinden yoksunluğudur.

Hidematı ammeden memnuiyet cezasının bu hizmetlerden bazılarına hasredildiği hallerde muayyen bir meslek ve sanatın icrasına şamil olduğu halleri kanun tayin eder.

Padişah Vahdettin'in hattı humayunu

İstanbul, 5 Nisan 1920

“Yüksek vasıflarla donanmış Vezirim!...

Sizden önceki Salih Paşanın istifası sebebiyle bilinen Sadrazamlık ehliyetinize ve görüşlerinize verilmiş ve Şeyhülislamlık payesi dahi Dürri zade Abdullah Beyin üzerine verilmiştir.

Anayasanın 27nci maddesi gereğince oluşturduğunu Bakanlar Kurulunuz onaylamıştır.

Mütarekenin imzalanmasının ardından kademe kademe daha iyi durumlara doğru giden siyasi durumumuzu “Milliyet” adı altında yapılan karışıklıklar, fenalıklar tehlikeli bir hale getirmiş ve buna karşı şimdiye kadar oluşturulmaya çalışılan iyi niyetli arabuluculuklar faydasız kalmıştır.

Ardından ortaya çıkan ve görüldüğü şekli ile bir isyana dönüşen bu halin devamı Yüce Allah korusun daha tehlikeli hallere dönüşebileceğinden bu isyan olayının bilinen tertipçileri ve teşvikçileri hakkında kanuni hükümlerin uygulanması

ve fakat aldatılmış olarak bu baş kaldırmaya katılan ve iştirak etmiş olanlar hakkında genel bir af ilanı ve Hükümdarın tüm memleketinde düzenin ve güvenliğin iadesi ve kanıtlanması ile ilgili tedbirlerin büyük ü bir süratle ve kesin bir şekilde alınması ve tamamlanması ve tüm sadık tebaamızın bu şekilde Hilafet Makamına ve Saltanata bağlılığını yerine getiren, bu durumu bozmak isteyenlere karşı sağlamlaştırmak ve böylece İttifak Devletleri ile güvenilir samimi ilişkiler kurulmasına ve devlet çıkarlarının ve milletin kanundan doğan haklarının savunulmasına çalışarak, barış şartlarının yerine oluşmasına ve barış anlaşmasının bir an evvel sağlanmasına ve o halkın her türlü sıkıntısının, yoksulluğunun bir an önce önlenmesi kesinlikle istemizdir.

Allah ilahi değerine bizi yakın bulsun!...

15 Recep 1338 (5 Nisan 1920)

Mehmet Vahdettin

Hükümet beyannamesi

“Osmanlı Devleti bugün misli görülmemiş bir tehlike içindedir.”

En gerçek manası ile vatan tehlikededir.

Millet, bilmeyerek ve istemeyerek sürüklendiği o savaş dehşetini malı ile, canı ile en büyük fedakarlıklara katlandığı halde nihayet kesinlikle mağlup olmaktan kurtulamamış ve o zamanki hükümet tarafından imzalanan mütareke ile galip devletlere aklı, mantığa ve duruma uygun bir selamet yolu tutmalıydı.

Fakat bu gerçekler karşısından “Milli teşkilat” adı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesat bir taraftan siyasi durumumuzu son derece tehlikeli bir hale getirdi.

Diğer taraftan uğradığımız kayıplardan ve özellikle savaş yıllarında yapılan türlü türlü harcamalardan ve öldürmelerden dolayı derin bir şekilde yara almış olan mukaddes vatanımızda yeni baştan yaralar açtı.

Bir takım çirkin olaylarla Avrupa kamuoyunda aleyhimize şiddetli bir fikir ve cereyan oluştu.

Bu durum ister istemez barış şartlarını bir kat daha şiddetlendirilmesini de beraberinde getirdi.

Nihayet, bu durumun etkisi ile İtilaf Devletleri mütareke şartlarını değiştirerek İstanbul'u geçici olarak işgal altına almak suretiyle yeni bir uygulamayı da başlattılar.

Buna karşın isyancıların Başkent ile Anadolu arasında görüşmeleri ve gidip gelmeleri kesmeye teşebbüs etmeleri yaptıkları en büyük vatana ihanettir.

Bu halde "Milli teşkilat" denilen bu aşağılık hareket, hem Anadolu'yu korkunç bir istilaya uğratmak, em de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor.

Bugün Osmanlı Devletinin en büyük düşmanları, yalancı bir "Milliyet" davasıyla şahsi ihtiraslarına vatan ve milleti feda edenlerdir. Bunların öyle bir felaketli bir sonucu hazırlamak için buldukları çare ise ağır bir cinayet silsilesi yapmaktır.

Anayasayı ve devletin kanunlarını ayaklar altına alarak zorla para toplamak ve zorla askere almak, para vermeyenlere ve böyle kötü maksatla askerliği kabul etmeyenlere eziyet etmek, öldürmek, köyleri basıp yağma etmek, köyleri hatta kasabaları vurmak gibi korkular salarak devamlı bir şekilde baskı kurmaktadır.

Hâlbuki bu gibi insanların Allah'ın emrine aykırı ve Şeriat karşısında dışlanmış oldukları ilişkide sunulan Kutsal fetva ile de kesinleşmiştir.

Osmanlı vatanının karşı karşıya kaldığı her türlü kötülüklerin tamiri, nüfus ve güç itibarıyla uğradığımız kaybın telafi bakımından şimdiki hükümet nezdinde her bireyin hayatı ve çabası her zamankinden daha değerlidir.

Bu sebeple Hükümet ulaşmak istediği hayırlı gayeye, iyiliğe ve rahatlığa kan dökmeden varmayı her türlü girişimden daha çok tercih etmekle beraber, devletin ve milletin gerçekten tehlike içinde bulunan hayatını ve selametini kurtarmak için yola gelmeyenleri Yüce Şeriat ve kanunlarımız gereğince ve Hattı Hümayun ile tebliğ edilen Yüce Padişahlık emrine dayalı olarak gereğini yaparak hizaya getirme konusunda tereddüt göstermeyecektir.

Bunun üzerine, öncelikle isyan hareketinin sorumluları ve teşvikçileri olanların baştan çıkarılanlarla, kandırılanların ve yaptıklarının sonucunun ne kadar tehlikeli olacağını düşünemeyerek onlara katılanların bir hafta içinde pişmanlık gösterenlerin ve Yüce Padişah Efendimiz Hazretlerine sadakat gösterenlerin Yüce affa tabi tutulacakları, aynı zamanda isyan sorumluları, teşvikçileri ve onlarla beraber hareket etmede inat edecek olan isyancıların Şeriatça ve Kanunen cezalandırılacakları ve memleketin herhangi bir yerinde olursa olsun, İslam ahalisi tarafından diğer kalk sınıflarına karşı ve gerekse Müslüman olmayanlara karşı tecavüz ve saldırı Hükümetçe hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğinden, böyle bir hal oluşması halinde tecavüz edenlerin ve bu konuda müsamahası ve kusuru görülenlerin en güçlü şekilde cezalandırılacağı ilan olunur!...”

Sadr-ı Azam Ferit

Anadolu milli hareketine karşı istanbul hükümetinin yayımladığı fetva

11 Nisan 1336 (1920) gün ve 3824 sayılı Takvim-i Vakayi (Resmi Gazete)

Dünya düzeninin sebebi olan ve kıyamet gününe kadar Ulu Tanrı'nın daim eyleyeceği İslam Halifesi Hazretlerinin veliliği altında bulunan İslam memleketlerinde bazı kötü kimseler anlaşılarak ve birleşerek kendilerine başkanlar (elebaşılar) seçerek padişahın sadık uyruklarını hile ve yalanlarla aldatmakta, yoldan çıkarmaktadırlar. Padişahın yüksek buyrukları olmaksızın asker toplamaktadırlar. Görünüşte askeri beslemek ve donatmak bahanesiyle, gerçekte ise mal toplamak sevdasıyla, şeriata uymayan ve yüksek emirlere aykırı bir takım haksız ödemeler ve vergiler koymakta ve çeşitli baskı ve işkencelerle halkın mal ve eşyalarını zorla

almakta ve yağmalamaktadırlar. Böylece insanlara zulmetmekte, suçlamakta ve padişah ülkesinin bazı köy ve şehirlerine saldırmak suretiyle tahrip ve yerle bir etmektedirler. Padişahın sadık tabasından nice suçsuz insanları öldürmekte ve kan dökmektedirler. Padişah tarafından atanmış bazı dini, askeri ve sivil memurları istedikleri gibi memuriyetten çıkarmakta ve kendi yordakçılarını atamaktadırlar. Hilafet merkezi ile Padişah ülkesi arasındaki ulaştırma ve haberleşmeyi kesmekte ve devletin emirlerinin yapılmasına engel olmaktadır.

Böylece hükümet merkezini tek başına bırakmak, Hilafetin yüceliğini zedelemek ve zayıflatmak suretiyle yüksek hilafet katına ihanet etmektedirler. Ayrıca padişaha itaatsizlik suretiyle devletin düzenini ve asayişini bozmak için düzme yayımlar ve yalan söylentiler yayarak halkı azdırmaya çalıştıkları da bir gerçektir. Bu işleri yapan yukarıda söylenmiş elebaşılar ve yardımcıları ile bunların peşine takılanların dağılmaları için çıkarılan yüksek emirlerden sonra bunlar hala kötülüklerine inatla devam ettikleri taktirde işledikleri kötülüklerden memleketi temizlemek ve kulları fenalıklardan kurtarmak dince yapılması gerekli olup Allah'ın "öldürünüz" emri gereğince öldürülmeleri şeriata uygun ve farz mıdır? Beyan buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, olur.
Dürri Zade Elseyid Abdullah

Böylece padişahın ülkesinde savaşma kudreti bulunan Müslümanların adil halifemiz Sultan Mehmed Vahidettin Han Hazretlerinin etrafında toplanarak savaşmak için yapacağı davet ve emre uymak suretiyle adı geçen asilerle çarpışmaları dince gerekir mi? Beyan buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, gerekir.
Dürri Zade Elseyid Abdullah

Bu takdirde, Halife hazretleri tarafından sözü edilen asilerle çarpışmak üzere görevlendirilen askerler çarpışmazlar ve kaçarlarsa büyük kötülük yapmış ve suç işlemiş olacaklarından dünyada şiddetle cezayı, ahirette de çok acı azabı hak ederler mi? Beyan buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, ederler.
Dürri Zade Elseyid Abdullah

Bu takdirde, halife askerlerinden asileri öldürenler gazi, asilerin öldürdükleri şehit sayılırlar mı? Beyan buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, sayılırlar.
Dürri Zade Elseyid Abdullah

Bu takdirde padişahın asilerle savaşmak için verdiği emre itaat etmeyen Müslümanlar günahkâr ve suçlu sayılıp şeriat yargılarına göre cezalandırılmayı hak ederler mi? Beyan buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, ederler.
Dürri Zade Elseyid Abdullah

Anadolu fetvaları

Tarih: 19.Nisan.1920 Yer: Ankara

Ankara Müftüsü Rıfat Efendi ve Arkadaşlarının verdiği Anadolu Fetvaları:

1. Tanrı, Hilafetini ve heybetini kıyamete kadar devam ettirsin...

Dünya düzeninin sebebi olan Müslümanların Halifesi Hazretlerinin, Halifeliğin ve Saltanatının makamı ve merkezi olan İstanbul, İslam'ların Emirinin rızası olmaksızın, İslam'ın düşmanı olan Devletler tarafından fiilen işgal edilerek, İslam askerlerinin silahları ellerinden alınmış ve bazıları da haksız olarak "Şehit" edilmiş, Halifelik merkezini koruyan bütün istihkâmlar, kaleler, savaş araçları zapt edilmiş ve Resmi işleri yürüten ve İslam'ın Ordusunu donatmakla görevli Başbakanlık Makamına, Harbiye ve Milli Savunma Nezaretlerine (Bakanlıklarına) el konulmuştur.

Bu suretle Halife, Milletin gerçek çıkarları uğrunda önlemler almaktan men edilmiştir.

Olağanüstü hal ilan edilip, Harp Divanları kurulmuş, İngiliz Kanunları uygulanarak kararlar verilmek sureti ile Halifenin yargı hakkına müdahale edilmiştir.

Yine Halifenin rızası olmadığı halde, Osmanlı toprakları olan; İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa taraflarına düşmanlar saldırıp, orada Müslüman olmayan uyruklarımızla el ele vererek, İslam 'ları toptan yok etmeğe, mallarını yağmaya ve kadınlarına tecavüze ve Müslüman halkın bütün Kutsal inançlarına hakarete kalkışmışlardır.

Anlatılan şekilde, "Hakarete uğrayan ve esir düşen Halifelerini, kurlarmak için, ellerinden geleni yapmaları, " bütün Müslümanlara farz olur mu?

Cevap: Tanrı en iyi bilir ki, olur...

2. Bu suretle, Halifeliğin meşru hakkını elinden alanlardan kurtarmak ve fiilen saldırıya uğrayan "Vatan topraklarını düşmandan temizlemek için uğraşan ve çalışan İslam halkı, şeriatça Tanrıyolundan ayrılmış olurlar mı?"

Cevap: Tanrı en iyi bilir ki, olmazlar...

3. Halifeliğin gasp edilen haklarını geri almak için düşmanlara karşı açılan savaşta ölenler "Şehit", kalanlar "Gazi" olurlar mı?

Cevap: Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...

4. Bu suretle Din uğrunda uğraşan ve görevini yapan halka karşı, düşman taraftı tutarak İslam 'lar arasında "Silah kullanan ve adam öldürenler, şariat bakımından en büyük günahı işlemiş ve bozgunculuk yapmış olurlar" mı?

Cevap: Tanrı en iyi bilir ki, olurlar...

5. Aslında istenmediği halde, düşman Devletlerinin zorlaması ve kandırması ile, olaylara ve gerçeğe uymayarak çıkarılan "Fetvalar" Müslümanlar için şariatça dinlenir mi ve ona uyulur mu?

Cevap: Tanrı en iyi bilir ki, uyulmaz...

Türkiye çapında 153 Müftü ve Ulemanın imzası

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının idam hükmü

"Kuvayı Milliye adı altında çıkardıkları fitne ve fesadın ve Anayasaya aykırı olarak halktan zorla para toplamak ve asker almak ve aksine hareket edenlere işkence ve zulüm yapmak ve yakıp yıkmaya cüret etmek suretiyle iç güvenliği ihlal edilmesine sebep olanlardan, kışkırtanlardan ve ayartanlardan olmaları sebebiyle suçlulardan;

3cü Ordu Padişahlık Müfettişliğinden azledilmiş ve askerlik mesleğinden çıkarılmış Selanikli Ali Rıza Efendi Oğlu Mustafa Kemal Efendi ve 27ci Fırka eski Kumandanı Salacaklı Ali Fuat Paşa ile Washington eski elçisi ve eski Ankara Millet Vekili Midillili Rüstem Bey ve eski Sağlık Müdürü İstanbullu Adnan Beyler ve Darülfünun Batı Edebiyatı Öğretim Üyesi İstanbullu Halide Edip Hanım haklarında yapılan mahkeme ve araştırma sonucunda:

"Bazı eşkıyalarla birleşerek, Padişahın sadık tebaası bir kısım saf kişileri çeşitli hile ve yalanlarla kandırıp, senelerden beri eşkıyalık yapan canileri hapisanelerden tahliye etmiş oldukları, bunların Seferberlik ve Genel Savaş sıralarında birçok kötülükleri yapıp ve onları zorla göçe tabi tutulan Müslüman ve

Müslüman olmayan günahsız kişileri yok edip taşınır, taşınmaz mallarını gasp ederek, Osmanlıları medeni dünya gözünde fena göstermeye sebep olup, kendilerinin zaten öteden beri ihtiraslı emellerine ortak bulunmuş olan kapatılmış İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup olanları da aralarına alıp "Kuvayi Milliye" adı altında bazı teşkilatları kurduktan sonra Anayasa hükümleri dışında zorla asker ve para toplamaya, halktan vergiler almaya kalkışan...

Bu sırada hükümetin gayet nazik olan siyasi durumunu bozmaya cüret ettikleri ve yukarıda adları geçen Mustafa Kemal Efendi, Ali Fuat Paşa, Kara Vasıf, Alfred Rüstem, Doktor Adnan Beylerle, Halide Edip Hanımın adı geçen cinayet ve kötü hareketlerin tertipçileri ve tahrikçileri oldukları, hatta bunlardan Ali Fuat Paşanın bizzat silahlı eşkıyaların Kumandanlığında bulunmuş olduğu şahitlerin ifadesinden ve kendilerinin yayınlamış oldukları beyanname ve sair basılı evrak içeriğinden kanaat oluştuğundan;

20.Şaban.1338 (1 1. Mayıs. 1920) tarih ve 200 sayılı hüküm tutanağında yazılı olduğu üzere Mülkiye Ceza Kanununun 45ci maddesinin 1ci fıkrası aracılığı ile yine 55ci maddesinin 1ci fıkrası aracılığıyla 55ci maddenin 4cü fıkrası ve 56cı maddesine uygun olarak; sahip oldukları askeri ve idari rütbelere ve nişanlarla her ne şekilde olursa olsun tüm resmi unvanlarının yok sayılmasına ve tümünün İDAMLARINA ve halen firarda olmaları sebebiyle bu konudaki kanuni gerekçeler gereğince tüm mallarının haczine ve gereklerinin getirilmesine dair Dersaadet (İstanbul) 1.ci Olağanüstü Hal Harp Divanından gıyaplarında oy birliği ile verilen hüküm ve karar onaylanmıştır.

İşbu Padişahlık emrinin yerine getirilmesinde Dâhiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) yetkilidir. 5 Ramazan 1338 (24.Mayıs.1920)

Sadrazam ve Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı) Vekili Damat Ferit

Fevzi (Çakmak) Paşanın idam fermanı

İstanbul, 26 Mayıs 1920

Konu: Fevzi Paşa (Çakmak)ın Ankara'ya geçişi sebebi ile İdama mahkûmiyeti... 26.Mayıs.1920 İkdam Gazetesinde yayınlanan 24 Mayıs 1920 tarihli karar:

"Kuvayı Milliye adı altında hareket eden, fitne ve fesadın tertipçilerine katılmak üzere firar etmiş olduğu bilinen, eski Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı) General Kavaklı Mustafa Fevzi (Çakmak) hakkında yapılan araştırma sonunda, geçen Nisanın 27 sinde Ankara'ya giderek, orada "Kuvayı Milliye" takma adı ile hareket edenlerle birlik olduğu anlaşılmıştır.

Bunlar, Padişahımızın sadık tebaasına, akla gelmeyen hileler ve oyunlar yahut yalancı vaatlerle hareket ederek ve bunu geçim aracı yapan, kötü ve hapishane kaçını canilerle, Birinci Dünya Savaşında Müslüman ve Hıristiyan binlerce insanı öldürüp yok eden, mallarını yağmalayan ve böyle oldukları için, Hükümetçe takip edilmekte bulunan, fakat ele geçirilemeyen, feshedilmiş "İttihat ve Terakki mensupları"ndan olan bu adamlar, halktan zorla asker almakta, zorla para toplamakta, ağır vergiler koymakta, bunlara karşı gelenlere türlü türlü işkenceler yaparak bütün mallarını yağmalayan ve kendilerini öldürmeye kalkan kimselerdir. Bu illerdeki bazı memurlara görevlerini terk ettirerek, Ankara ve Sivas illerine sürüp öldürdükleri bilinmektedir.

"Mal sandıkları ile Belediye ve Yetimler Sandıklarında, Ziraat Bankalarında, Postanelerde bulunan bütün paraları almışlar," Hilafet ve Saltanat Merkezindeki Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerini keserek ve "Osmanlı Hükümetine silahla karşı gelerek, İstanbul'u işgal etmek istemektedirler." Bunlar gün geçtikçe eşkıyalıklarını ve azgınlıklarını artırmakta ve Padişah ordusuna silah çekerek, Müslüman nüfusunu kılıçtan geçirmektedir. Kudurmuşçasına saldıran bu adamlar, kadınlara da sataşmaktadırlar. Anadolu'daki Osmanlı Bankasına, Düyunu Umumi ye ve Tekel şubelerine el koymalarına, hiçbir Müslüman'ın razı olmayacağı açıkça bilinirken, bu haince hareketleri Dünya karşısında, Devletin siyasi ve mali durumunu sarsmaktadır.

Yemin verilerek dinlenen şahitlerin ifadelerinden ve basının yazdıklarından anlaşılmıştır ki, suçlu Mustafa Fevzi (Çakmak) Paşa, kısa bir zaman içinde Generallik rütbesine çıkarılmış ve "Osmanlı Devletinin ekmeği ile beslenerek, Harbiye Nezareti (Savaş Bakanlığı) görevinde bulunmuş bir asker olduğu" halde, utanmadan kaçıp, isyancılara katılmış ve doğrudan doğruya ve Meclislerine girmiş ve yine zamanında içinde bulunduğu Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığına) ve dolayısıyla Hilafet ve Saltanat Makamına düşman kesilip, eşkıyaların tarafını tutmuştur. İşlediği cinayetler, suçluluğunu açıkça ifade ettiğinden Ceza Kanununun 45ci maddesinin 1ci fıkrası aracılığı ile 55ci maddenin 4cü fıkrasına ve 56cı maddesinin uygulanması ile "Askerlikten tardıyla, bütün nişan ve madalyaların geri alınmasına ve idamına, şimdilik firarda bulunması sebebi ile bütün mallarının haczi ile usul dairesinde idare edilmesine gıyaben ve oybirliği ile karar verilmiştir. " 24 Mayıs 1920

Üç serserinin imzaladığı Sevr Anlaşması

Tarih: 19.Ağustos.1920

Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Toplantı: Elliüçüncü Toplantı - Birinci Celse

Başkan: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Kazım Karabekir Paşanın Sevr Anlaşması telgrafı: "Erzurum; 17.Ağustos.1920 Ankara'da Milli Meclis Başkanlığına:

"Vatansız, vicdansız üç serserinin, yine kendileri gibi Millet ve Vatanla alakası olmayan birkaç kişi adına Barış Anlaşması imza ettikleri"ni ajansta gördük. Milli Mücadelemizde "Daha büyük bir inanç ve imanla devam"ını, yeni baştan söz verdiğimizizi bilginize sunarız. İstanbul'da oluşturulduğunu melce duyduğumuz "Saltanat Şurası"nda, Türkiye'nin hayat varlığını söndüren, bu zalim anlaşmanın imza edilmesine karar ve oy veren adları bilinen kişilerin ve anlaşmaya imza koyanların "Vatana İhanet" ile suçlanmasını ve "Haklarında gıyabi hüküm verilmesi"ni, "Bu Vatansızların isimlerinin her yerde lanetle anılmasını ve yayınlanmasını" arz ve teklif ederim."

Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir

Başkan: Kazım Paşanın bu teklifini kabul edenler, ellerini kaldırsın. Kabul olundu.¹⁵⁸

VI. Mehmet'in tahttan indirilmesi

(Özel olarak yolladığımız muhabirimiz bildiriyor) **İstanbul, 17.11.1922**

VI. Mehmet ile birlikte yok olan, yaşlı Türkiye'nin tümüdür. Milliyetçilerin bu ülkede kurmak istedikleri siyasal yöntemler hakkında bir değerlendirme yapmadan önce, bu uyuklayan ülkeye taze kan zerk etme niyeti taşıyan milliyetçilerin ortaya koyacakları eseri bekleyip görelim.

Fakat uzaklarda gerçekleştirilen bu darbenin nasıl uygulandığını yakından tanımak bizim açımızdan ilgi çekici olacaktır.

Türkiye'de iki yıldan beri meydana gelen olayları yakından izlemelerine izin verilmeyenlere, Mustafa Kemal'in girişiminin başında, çevresinde az sayıda partizan ve kontrolü güç birkaç düzensiz çete toplamışken, küçük bir ordu kurması ve Ankara'da etkinlikleri artık herkesçe bilinen Meclisi toplamayı başarması, buna karşılık Müttefiklerin yanı başında varlığını sürdüren İstanbul Hükümetinin Anadolu'daki kaynaşmaları kaygıyla karşıladığını hatırlatmak önemlidir. İstanbul Hükümeti bu girişimleri öylesine tepkiyle karşılıyordu ki, olayların gelişimi içinde "toprakların kurtarıcısı" olan milliyetçi partinin liderleri, idama mahkûm edilmişlerdi.

Ama şans genellikle gözü pek ve güçlü olanlara güler.

¹⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi - Cilt: 3 - Sayfa: 333

Mustafa Kemal'in ilk askeri başarıları Bab-ı Ali'yi buhrana sürükledi. Birçok bakan o güne kadar sorun olmayan sağlık ve tedavi sorunları gerekçesiyle alelacele yurtdışına hareket ettiler. Sonra sultan, muzaffer komutana gülücükler yollamanın kendi açısından isabetli olacağı değerlendirmesini yaptı. İzzet Paşa ilk Anadolu seyahatine çıktı. Ankara ile Bab-ı Ali'yi birbirine yaklaştırmayı başaramadı. Öte yandan bu dönemde milliyetçiler ve mevcut hükümet Yunanlıları İstanbul üzerine yürüme yönünde yüreklendirebilecek her türlü trajik farklılaşmadan kaçınmaya çabaladıkları için, İzzet Paşa'nın misyonu, başarısızlığa uğraması beklenen nihai kopuşa kesinlikle yol açmadı.

Trikopis'in ordusunun ezilmesinden sonra, Sultan, Mustafa Kemal'e kutlamalarını sunmakla görevlendirdiği özel bir görevliyi alelacele Ankara'ya yollamaya çalıştı. Mustafa Kemal bu görevliyi kabul etmedi; VI. Mehmet kendisini milliyetçilerin liderine yaklaştıracak mutlu bir rastlantının ortaya çıkmasını beklerken, Doğu Trakya Valisi Refet Paşa İstanbul'a vardı.

Bu, Avrupa Türkiye'sine ayak basan ilk Ankara temsilcisiydi. Halkın onu heyecanla karşılamasını anlattım. Refet Paşa'nın bundan başı döndü mü? Kendisini karşılayan yaşa sesleri, görevinin doğasının izlemeyi emrettiği temkinli dili ona unutturdu mu? Bu mümkündür. Her hal ve karda duygularını hiçbir zaman saklamadı ve oldukça kaba açık yürekliliği kimi zaman siyasal dostlarının uyarılarına yol açtı. Padişah hakkında açıklama yapmaya zorlanınca, Millet Meclisi'nin onu tahttan indirmeye kararlı olduğunu, onu ne sultan ne de halife olarak görmek istediğini çok açık seçik bir biçimde açıkladı.

VI. Mehmet'in son hayalleri de uçup gitti. Bunaltıcı, sıkıntılı saatler yaşadı. Bir sürprizden ya da bir darbeden çekinen ve kesin bir bilgi edinmek isteyen padişah, damadı, Mustafa Kemal'in tam güvenine sahip olan Kemali Bey'i Ankara 'ya yolladı. Bu kez, milliyetçilerin lideri, sultanın elçisini kabul etti fakat ona yalnızca "VI. Mehmet'in Ankara Meclisi'nin kendisi hakkında almayı tasarladığı kararları kısa süre sonra öğreneceğini" bildirmekle yetindi.

Tabii, bu yanıt, padişahı tatmin etmekten uzaktı. Daha sonra kişiliğine bir zarar gelmediği sürece başını alıp gitmeye hazır olduğunu birçok vesile ile Refet Paşa'ya bildirdi.

Aynı kararsız ruh hali içindeydi ki, geçen cuma selamlıktan çıkışında General Harrington'u kabul etti. Bu görüşme iki saat sürdü. İngiliz temsilcisi sarayı terk eder etmez, padişah Refet Paşa'ya kendisini görmekten memnun olacağı haberini ilettili.

Trakya Valisi bunu telgrafla Mustafa Kemal'e bildirdi: O da paşaya herhangi bir taahhüde girmeden sultanla sohbet etme talimatını verdi.

Randevu pazar günü gerçekleşti. Refet Paşa, padişaha Türkiye'nin bazı düşmanları ile bağlantıları nedeniyle Millet Meclisi'nin kendisini sultan olarak muhafaza etmeyi kesinlikle reddettiğini ve bunun yanı sıra hilafetine ruhani yetkilerini ondan almaya hazırlandığını da bildirdi.

Bunun üzerine kararını veren VI. Mehmet, çekilme niyetini Refet Paşa'ya yineledi ve ayrılmasının herhangi bir iç karışıklığa yol açmaması için Ankara nezdinde müdahalede bulunmasını rica etti.

Olaylar bu durumda idi ki, Millet Meclisi Müttefikler tarafından barış konferansına davet edilen Bab-ı Ali'nin bu toplantıda temsil edilme niyeti taşıdığını öğrendi. Bu ikili durum Ankara'daki insanların aklına yatamazdı. Nitekim İsmet Paşa İstanbul Hükümetinin Lozan'a delege yollama isteğini ifade eden bir telgrafi Meclis'te okuduğu zaman, milliyetçiler kızdılar ve 1 Kasımdaki oturumda, saltanat ile hilafetin birbirinden ayrıldığını, VI. Mehmet'in tahttan indirildiğini ve İstanbul Hükümetinin hukuken yok sayıldığını ilan ettiler.

Böylece Ankara Millet Meclisi, Osmanlı İmparatorluğu'nu yöneten eski iktidarın yerine geçti.

Paul Erio 19.11.1922 tarihli **Journal**'den (Paris) özetlenmiştir

VI. Mehmet'in kaçışı

Saray. Askerler Tarafından İşgal Edildi

İstanbul, 18 (Havas) - Padişahın kaçış haberi Türk çevrelerin kulağına gider gitmez, Refet Paşa sarayın askerler tarafından işgal edilmesini ve mhrlenmesini emretti.

Paşa, kaçışın kendisini olduğu kadar, kaçışın gerçekleştirildiği koşulları da fazla önemsememek gerektiğini belirtti.

Padişah neden İstanbul'u terk etti

İstanbul, 18 (Havas) - Ankara Büyük Millet Meclisi'ne sunulan sultanın ve nazırlarının yargılanmasını talep eden bir önergenin kopardığı gürültü üzerinedir ki, padişah İngiliz yetkililerinin himayesini talep etti ve yola çıkışı bunun üzerine kararlaştırıldı. .

Padişahın ve maiyetinin bindiği "Malaya" zırhlısı, Malta yönüne doğru yola çıkmak üzere demir aldı; sultan daha sonra nerede ikamet edeceğine burada karar verecek.

Ankara yeni sultanını seçecek

Londra, 18 - İstanbul'dan Reuter Ajansı'na şu bilgi geçildi:

Padişahın kaçışı Ankara'da duyulunca, Meclis'in olağanüstü toplanması kararlaştırıldı. Refet Paşa Ankara'dan bir telgraf aldı. Bu telgrafta, Ankara'da padişahın kaçışının nedenlerini anlamakta güçlük çekildiği, çünkü saltanat kaldırılmış olmakla birlikte, Ankara'nın, sultanı bir sonraki halifenin seçimine kadar halife olarak tanımaya devam ettiği belirtiliyordu. Refet Paşa, kaçışın gerçekleşme biçiminin ayrıntılarını bildirme talimatını aldı.

Meclis'in hiç vakit geçirmeden sultanın halefini seçeceği söyleniyor, en muhtemel adayın veliaht olduğu bu sözlere ekleniyor.

Türk basını sultanın kaçışını çok sert terimlerle yorumluyor.

19.11.1922 tarihli **La Suisse** gazetesinden alınmıştır.

Sultanın kaçışını İngilizler örgütledi ve himaye etti

İstanbul, 17 Kasım - Mevcut koşullarda özgürlüğünü n ve yaşamının tehlikede olduğuna inanan padişahın, bütün Müslümanların halife si sıfatıyla, bir an önce İstanbul'dan ayrılmak üzere İngilizlerin himayesini talep ettiği resmen doğrulandı.

Sultanın, kendisinden, başmabeyinciden, onun dışında kalan 5 personelden ve on yaşındaki küçük oğlundan oluşan maiyeti, iki kapalı ambulansla kaçtı. Kaçaklar çok sakindi. Şiddetli yağmurlar sonucunda yollar bozulmuştu ve yolculuk oldukça uzun sürdü. Herhangi bir olay meydana gelmedi fakat her türlü olasılığa karşı tüm önlemler alınmıştı.

Padişah, gemiye binmeden önce, tahttan çekilmediğini açıkladı. Türkiye'deki İngiliz kuvvetlerinin komutanı sultanın emirlerini yerine getirdi ve ona İngiliz savaş gemisi Malaya'ya kadar eşlik etti. Sultan burada Amiral Sir O Brock ve geçici komiser Bay Henderson tarafından karşılandı. Bu kişiler sultanın isteklerini Kral V. George'a aktardılar.

Hicaz Kralı, Sultanı Mekke'ye sığınmaya davet ediyor

Londra, 18 Kasım - 17 Kasımda Kahire'den' *Morning Star*'a şu haber iletildi:

"*El Mukaddem* gazetesinin Cidde'deki muhabirine göre, Hicaz Emiri Hüseyin iyi bir biçimde konuk edileceği güvencesini verdiği Türk sultanını Mekke'ye sığınmaya davet etti."

Hazırlıklar iki haftadır sürüyordu

(Özel olarak yolladığımız muhabirimiz bildiriyor)

İstanbul, 17 Kasım - Sultanın kaçıışı, öngörülebiliyor olsa da, Türk çevrelerde hoş karşılanmadı, hoş olmayan yorumlara yol açtı. Halifenin Hristiyanların korunmasını talep ettiği kabul edilmek istenmiyor.

Her şey, padişahın çok yakında yola çıkacağını haber veriyordu. Saraydan gelen sandıklar gün be gün gemilere yüklenmişti. Sabık (eski) padişahın kadınları ve çevresindeki pek çok kişi harekete hazırды. VI. Mehmet Kemalistlerin kendisini yargılamayı düşündüklerini öğrenince çılgına döndü ve İstanbul'u en kısa sürede terk etmek istediğini General Harrington'a bildirdi.

Müslümanlara bir çağrı

Şeyhülislam Sabri Bey ve Damat Ferit kabinesinin Milli Eğitim Nazırı Tevfik Bey İngiliz himayesi altındaki Hindistan'a doğru yola çıktılar. İkisi birlikte adı geçen bu ülkeye sakıt (düşük) hükümdarın el yazısı ile yazmış olduğu bir mektup götürüyorlardı. Mektupta şöyle deniyordu:

"Müslümanlar, ben 380 milyon Müslüman'ın halifesiyim.

Ne var ki kutsal ilkeleri hiçe sayan sekiz milyon dindaşınızın şimdiki yöneticileri, kişisel çıkarlarını tatmin etmek için beni atalarım Osmanlıların tahtından uzaklaştırarak ve halife sıfatını elimden alarak İslam'ın saygınlığına kastettiler.

İkelere uygun olarak benim hükümranlığımı savunan siz Hindular için, Şeyhülislamı ve nazırımı size yolluyorum.

Size, tarafımdan dikte ettirilmiş emirlere ve şeyhin kurallarına uymanızı emrediyorum.

Hilafet tehlikededir ve bu tehlike İslam dünyası için endişe verici olmalıdır."

VI. Mehmet özel olarak görevlendirdiği bu kişileri yakından izleyecektir.

Paul Erio

Saraya mühür

İstanbul, 17 Kasım - Eski sultanın kaçıışı, Türk çevrelerine ulaşır ulaşmaz Refet Paşa, yaverine ve Beyoğlu Kaymakamına, sarayın askerler tarafından işgalini ve mühürlenmesini emretti.

Refet Paşa eski sultanın kaçıışına olduğu kadar kaçıış biçimine de önem atfetmenin anlamı olmadığını belirtti. Paşa, "Bu kaçıış, Damat Ferit Paşa'ya yakınlığı ile tanınan ve davranışları ile Türk ulusunun ve bireylerinin gözünde uzlaşan Hürriyet ve İtilaf üyelerinin kaçıışı ile kıyaslanabilir" dedi.

Refet Paşa Ankara'ya telgraf çekmiş olduğunu ve yanıt ve talimat beklediğini sözlerine ekledi. .

Türk resmi çevreleri, sabık sultan ın kaçıışı dolayısıyla İngiliz Hükümeti tarafından yayımlanan resmi bildiride kullanılan ve padişahın tahttan indirilmesine ilişkin Türk Hükümetinin kararları hakkında kullanılan terimlerin Türk tarafında belli ölçüde memnuniyetsizlik yarattığını ve Türkiye'nin içişlerine karışma olarak değerlendirildiğini belirttiler.

19.11.1922 tarihli **Journal** (Paris) gazetesinden alınmıştır

Doğudaki olaylar Sultanın kaçışı

Sultanın bir İngiliz savaş gemisine binerek kaçışı iki-üç kez duyurulmuş sonra yalanlanmıştı. Dünden beri kesinleşen bu haber, doğurduğu sonuçlar bakımından belli bir önem taşıyabilir; çünkü VI. Mehmet tahttan çekilmedi ve Ankara Hükümetinin iktidardan uzaklaştırıldığını açıklamasından sonra, İngiliz Hükümeti, doğru-yanlış Hintli Müslümanların sultanın yanında yer aldığı haberini ikna edici buldu. Böylece İngiltere, milliyetçi Türkiye'nin reddettiği halifeyi himayesine aldı; bu jest bir gün belki yeni komplikasyonlara yol açacak. Aşağıda okuyacağınız ve İstanbul'dan gelen bir telgraf, bu şekilde Türkiye'nin içişlerine karışmanın son derece kötü karşılandığını belirtiyor.

Sultanın kaçışı hakkında Paris ve Londra'ya ulaşan bilgiler şunlar:

VI. Mehmet geçen çarşamba General Harrington'a yaşamının tehlikede olduğuna inandığını yazdı ve İngilizlerin himayesini istedi. Bununla birlikte cumadan önce sarayı terk etmeyi düşünmüyordu.

Önceki gün gerekli önlemler alındı ve cuma sabahı İngiliz makamları tarafından yollanan otomobil yan cephedeki kapılardan birinin önünde durdu. Bir süre sonra, sultan, oğlu ve sarayın personelinden birçok kişi bu kapıdan çıktılar. Hemen otomobile bindiler ve otomobil de onları İngiliz deniz üssüne götürdü. General Harrington ve üst düzeyde bir İngiliz görevli padişahı orada kabul ettiler. Sultan vakit geçirmeden amiral gemisinin motoruna bindi. Her şey en küçük bir olay olmadan, kimse sultanın kaçtığını bile fark etmeden olupbitti.

Sultanın kaçarken bindiği otomobiller, sarayın kapısına sekize üç kala gelen iki kapalı ambulanstı. Hareket saati sabah tam sekiz olarak tespit edilmiş olmasına rağmen, sultan ve başmabeyinciden, personelden beş kişiden ve on yaşındaki küçük oğlundan oluşan maiyeti, arabaları bekliyordu; gayet sakin görünüyorlardı. Şiddetli yağmurların sonucunda yollar bozulmuştu, yolculuk oldukça uzun sürdü; herhangi bir olay olmadı. Zaten, her olasılığa karşı tüm önlemler alınmıştı.

Amiral Sir Osmond ve Deauvoir Brock, sultanı bir süre sonra *Malaya gemisinde* kabul etti.

Sultan, Büyük Britanya'nın koruması altında güvenlik içinde olduğunu bildiğini, tahttan çekilmediğini, yalnızca çok yakınında dolaşan tehlikeden uzaklaştığını özellikle vurguladı. Talimatlar, sultanın gideceği yer olan Malta'ya gönderilecekti. Sultanın, hareketinden önce Şeyhülislam Sabri Bey'in götürmekle ve yaymakla görevlendirildiği ve metni aşağıda bulunan Hintli Müslümanlara yönelik bildiriye imzalaması sağlandı:

"Müslümanlar, ben 380 milyon Müslümanın halifesiyim.

Ne var ki kutsal ilkeleri hiçe sayan sekiz milyon dindaşınızın şimdiki yöneticileri, kişisel çıkarlarını tatmin etmek için beni atalarım Osmanlıların tahtından uzaklaştırarak ve halife sıfatını elimden alarak İslam'ın saygınlığına kastettiler.

İlkelere uygun olarak benim hükümranlığımı savunan siz Hindular için, Şeyhülislamı ve nazırımı size yolluyorum.

Size, tarafımdan dikte ettirilmiş emirlere ve şeyhin kurallarına uymanızı emrediyorum.

Hilafet tehlikededir ve bu tehlike İslam dünyası için endişe verici olmalıdır."

İstanbul'dan Havas Ajansı'na yollanan bir telgraf halifenin yola çıkışını şöyle yorumluyor:

Eski sultanın kaçış haberi Türk çevrelerde duyulunca, Refet Paşa sarayın askerler tarafından işgalini emretti ve sarayı mühürletti.

Refet Paşa, sabık padişahın kaçışını ve bu kaçışın biçimine önem atfetmemek gerektiğini belirtti. Bu kaçış, paşaya göre, Damat Ferit Paşa'nın partisine mensup

bulunan ve Türk milletinin gözünde ve vicdanında düşmanla uzlaşmış olan, liberal-
antant üyelerinin kaçıyla karşılaştırılabilir.

Refet Paşa durumu telgrafla Ankara'ya bildirdiğini ve bir yanıt ve talimat
beklediğini ekledi.

Resmi Türk çevreleri, eski sultanın kaçı ile ilgili olarak İngiliz Hükümeti
tarafından yayımlanan resmi bildiride, kullanılan terimlerin, sultanın tahttan
indirilmesi ile ilgili Türk Hükümeti kararlarını tanımama ve Türkiye'nin içişlerine
karışma anlamına geldiğini düşünüyorlar.

EI Mukaddem gazetesinin Cidde muhabiri, Hicaz Kralı Hüseyin'in sultanı
Mekke'ye sığınmaya davet ettiği haberini veriyor.

19.11.1922 tarihli **Journal des Debats'den** (Paris) alınmıştır

Sürgündeki krallar

VI. Mehmet'in Evinde Bir Saat
Eski Halife ve Türkiye'nin Eski Sultanı
(Özel muhabirimizden)

San Remo, Eylül - 1 Kasım 1922 günü Ankara Büyük Millet Meclisi bundan
böyle "Halkın egemenliğine dayanmayan İstanbul Hükümetinin tarihe mal olduğuna"
karar veriyordu. Meclis aynı anda hilafetin artık babadan oğla geçmeyeceğini, Meclis
tarafından Osmanlı hanedanının üyeleri arasından seçileceğini belirleyen bir yasayı
oyluyordu.

Osmanlı İmparatorluğu yaşamını yaşamış bitirmişti. Şimdi artık yalnızca
Türkiye Cumhuriyeti vardı. Ve bütün dünyadaki Müslümanların ruhani lideri ve
1517'den beri İslam'ın en güçlü dünyevi lideri ile (yani Türk padişahı ile) çakışmış
olan halife bir kez daha eskiden Bağdat'ın ya da Kahire'nin gariban Abbasi halifeleri
gibi salt dinsel bir lider haline geliyordu.

Hayatının tehlikede olduğunu gören halife-sultan VI. Mehmet 15 Kasım'da General Harrington'dan yardım ve korunma talep etti. 17 sabahı seher vakti yanında küçük oğlu, birkaç görevli ve sadık hizmetçi olduğu halde gizlice sarayı terk ediyor, en değerli mücevheratı yanında götürüyor ve İngiliz gemisine sığınuyordu. Bir gün sonra yani VI. Mehmet Malta'ya doğru yol alırken, Ankara tahttan indirildiğini açıklıyor ve Müslümanların halife si olarak yerine kuzeni Abdülmecit Efendi'yi atıyordu.

VI. Mehmet Malta'dan Müslüman dünyaya seslendiği Mekke'ye gitti. Sonra İsviçre'ye hareket ettiği bildirildi. O zamandan beri de kendisinden ses seda çıkmadı.

Bununla birlikte Türkiye'nin son imparatoru olan kişiden 1923 yılında sayıları epeyce fazla olan sürgündeki krallar romanında kuşkusuz söz etmek gerekiyor.

Eski sultanın evine gittim. Söylendiği gibi İsviçre'de değildi. Mekke'den ayrılmıştı çünkü oradaki sıcağa dayanamamıştı (gölgede 50 derece olduğu anlaşıyor). Buna karşılık İsviçre ikliminin çok soğuk olduğu kendisine anlatılmış ve Cenova'da gemiden indikten sonra Ail'de köşesine çekilen eski sadrazam Ferit Paşa'nın davetini almıştı. Ferit Paşa Riviera'nın güzelliklerini ona öylesine ballandıra ballandıra anlatmıştı ki, İsviçre'den ayrılan VI. Mehmet, ünlü konferansın ardından gürültücü diplomatların ayrılımlarından sonra hoş sükûnetine yeniden kavuşan San Remo'ya yerleşmişti. Güzel istasyonunun Doğu banliyösünde, palmyelerin, armut ağaçlarının, zeytinliklerin ve okaliptüslerin arasında, çok hoş bir yerde, cephesi İtalyan modasına göre çiçeklerle ve arabesklerle boyanmış büyük ve görkemli bir villa bulunur: Burası ünlü İsveçli tarafından yaptırılan Nobel villasıdır.

Yıldız Köşkü'nün ve Dolmabahçe'nin bir dönem ulu önderi olan kişi, oğlu ve 10 kişilik maiyeti -görevliler ve hizmetçiler- artı bir ahçı ve iki İtalyan oda hizmetçisi ile birlikte (eşlerinin sultanın yanına gelmeleri söz konusu olmuştu ama sonunda İstanbul'da kaldılar) altı aydan beri burada yaşıyor. VI. Mehmet kesinlikle villadan dışarı çıkmıyor. Komşuları altı ay boyunca, hafif bir eğimle denize doğru inen büyük bahçenin yürüyüş güzergâhında ağır adımlarla yürüyen kırmızı fesli, siyah

redingotlu, zayıf yüzlü, beyaz sakallı yaşlı bir adamın kamburumsu silüetini üç-dört kez ya görmüş ya görmemişti. O kişi, kısa bir gezinti yapan, müminlerin eski halifesinden başka biri değildi.

Eski sultan, kıyının harikulade manzarasından istifade etmek istediğinde, çoğunlukla villanın balkonunda kalmayı tercih ediyordu.

Kapının önünde, gece gündüz, nöbetleşe iki sadık silahlı bulunuyordu. Bunlar görevlerinin bilincinde idiler; yüksek şahsiyetlere yönelik suikastların Doğulularda sıkça rastlanan bir şey olduğunu biliyorlardı. Ben de, beni sultanın yaverinin ya da mabeyincinin yanına götürmeleri için bu siyah üniformalı, iki köşeli şapkalı kapı nöbetçilerine yarım saat kadar dil dökmek zorunda kaldım.

Sonunda, beni gözleri ile takip etmekten bir an bile geri durmayan iki koruma önüme ve arkama düştü. Batılı giysiler giyinmiş iki bey, beni oldukça çekingen biçimde kabul etti. Fakat kâğıtlarımı dikkatle inceledikten sonra, bana ellerini uzattılar.

"Albay Tahir Bey, Genelkurmaydan..."

"Albay Zeki Bey, yaver... Ziyaretinizi haşmetmeaplarına bildireceğiz."

İki subay on dakika sonra indiler.

"Onu giriş kapısına götüreceğiz değil mi?" dediler, silahlı adamlar beni kolumdan yakalayarak.

Fakat altı aydan beri hiçbir gazetecinin sultanın yanına kabul edilmediğini bilen bu gözü pek, sadık bekçilerin şaşkın bakışları arasında, villanın içine kabul edildim.

Belli belirsiz bir lüksün egemen olduğu bir dizi salon; bahçenin tropikal bitki örtüsünün seyredildiğı camlı bir veranda; sigara tutuluyor, kahve ikram ediliyor.

"Haşmetmeapları hasta, yatıyorlar. Sizi odalarına kabul edemedikleri için çok üzgünler. Ama sorularınızı yazılı sorabilirsiniz. Sorular kendisine iletilecek, gerektiğı ölçüde çevrilecek ve yanıtlar size getirilecek."

"Önce, müttefiklere karşı savaştan söz edelim." "Türkiye'nin büyük harbe katılmasına hep karşı oldum," yanıtını verdi padişah. "Mücadelenin sonunun kaçınılmaz olarak felaket haline geldiğı bir anda kardeşim V. Mehmet'in yerine tahta geçtim. Bundan böyle tek bir hedefim vardı: barış. Fakat 1908'den beri iktidarı elinde tutan bu hükümet benim bütün barışçı girişimlerime köstek oldu ve ayrı barış görüşmelerinden beklediğim avantajları elde etmemi engelledi. Kemalistler beni Mondros Mütarekesi'nden sorumlu tutmak istediler. Oysa bu mütareke Ankara'nın liderlerinden biri olan Rauf Bey tarafından imzalanmıştı ve ordu o sırada Mustafa Kemal'in komutasındaydı. Mustafa Kemal Toroslar'ın doruklarına ulaşabilmek için birliklerini düşmana terk etti."

"Peki, Mütarekeden sonra ne oldu?"

"Savaşa girmemizin Müttefiklerde yarattığı hıncın, zamanın aşındırıcı etkisiyle dağıldığı ana kadar sabırlı davranmak ve ılımlı bir yaklaşım içinde olmak istiyordum. Fakat bize Sevr Antlaşması'nın herhangi bir değişikliğe uğramadan yirmi dört saat içinde ya kabulü ya da reddi dayatıldı. Kabul etmiş göründüm fakat tehditlerle bize dayatılan bu antlaşmanın uzun süreli olamayacağını biliyordum."

Ve saltanat ve hilafet sorununa geldik.

"Haşmetmeapları, bir yandan aydınlık günlerin gelişini beklerken, saltanatın yokluğunda hilafeti muhafaza edemez miydi?"

"Ankara ile İstanbul arasında birliğe ulaşmak için çok fedakârlıkta bulundum. Fakat hilafet makamı ile saltanatın iktidarını birbirinden ayırmayı asla kabul edemezdim. Böylesi bir ayırım İslam yasasına da aykırıdır ve peygamberin takipçisini İslam'ı uygulamaktan alıkoymaya yönelir. İnançları kuşkulu bir avuç insan için hilafet sorununu çözüme bağlamaya hakkım olduğunu kabul etmiyorum. Bu sorunu çözüme bağlamak beşaltı milyon Türk'ün de işi değildir. Hilafetin geleceğine karar vermek durumunda olanlar, bütün dünyada yaşayan üç yüz milyon Müslümandır.

Bu nedenledir ki, Ankara tarafından benim yerime alınan keyfi kararı kabul etmeyi reddediyorum ve kendimi Müslümanların tek ve yegâne temsilcisi kabul ediyorum."

Eski sultanın projeleri konusunda sorduğum soruya, bana getirilen yanıt daha kısa oldu:

"Sevgili yurduma geri dönmenin zamanını beklemek. .. " Sultana Lozan Antlaşması hakkında ve gelecekte Türkiye ile Fransa'nın ilişkileri hakkında ne düşündüğünü soruyorum. Antlaşma konusunda herhangi bir yanıt yok ancak ikinci soru hakkında bir yanıt geliyor:

"Osmanlı İmparatorluğu devam etmiş olsaydı, Fransa ile Türkiye arasındaki geleneksel ilişkiler muhafaza edilmiş olacaktı"

Ve bana sultanın fotoğrafı ve şu cümle getiriliyor:

"Ülkenizin mutluluğunu ve refahını canı gönülden diliyorum."

Bu kez kraliyet muhafızlarınca askeri biçimde selamı anarak Nobel villasından ayrılıyorum.

Bahçenin iki yanı ağaçlıklı yollarından birinde on üç yaşında, şen şakrak, neşeli bir çocuk, kaygısızca oyun oynuyor. Sultanın oğlu bu... Bir gün, yıllar sonra,

Osmanlı ailesinin -çünkü bu hanedanda iktidar babadan oğla geçiyor- sürgündeki küçük şehzadesinin kendisi de, belki müminlerin halifesi olacak.

Paul Gordeaux 11.9.1923 tarihli **L'Echo de Paris** (Paris) gazetesinden alınmıştır

EK - 2: 150LİKLERDEN SÜLEYMAN ŞEFİK HAKKINDA

Belge No:12222/18/1

T.C.

ANKARA VİLAYETİ

Emniyet Direktörlüğü

Şube : I B II

Husuf : 5743

Umumi : 11881

8 / 5 / 1940

H : 150 liklerden Süleyman Şefik'in İstanbul'a gittiği ve buradaki temasları.H.

SAKLIDIR

ZATA MAHSUSTUR

Dahiliye Vekâletine

4/5/940 tarih ve Emniyet.Ş.I.B.2. 5633 sayılı yazı-

mıza Ektir:

150 liklerden Süleyman Şefik bu sabahki Toros katarile İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılmıştır. Ankara'ya geldiği gün misafir olduğu Ankara palas otelinde biraz istirahatattan sonra bir taksi ile adliye vekâletine giderek Adliye vekili Fethi Okyar'la görüşmüş ve avdetinde Lübnandan beraberinde getirmiş olduğu eşyaları meyhanesinde bulunan ve istasyonda muayene edilmek üzere gümrük memurları tarafından alıkonulmuş olan Radyo makinesini almak işiyle meşgul olmuş ve kızıltoprakta Reşid paşa caddesinde 40 sayılı evde oturan Talia Söylemez'e de (Ankara'dayım hareketimi bildiririm) mealiinde bir telgraf çekmiştir 5/5/940 tarihinde yine bir taksi otomobilile Çocuk sarayı caddesinde 51 numaralı evde oturan Gümüşhane mebusu Hasan Fehmi Ataç evine giderek 45 dakika kadar kaldıktan sonra yenişehirde Yüksel caddesinde Genbark apartmanına uğrayarak aynı apartmanın 5 numaralı dairesinde oturan Eskişehir mebusu Yusuf Ziya Özer'le yarım saat kadar görüşmüş ve saat 16,30 da Çankaya köşğine giderek nübetçi yaverle bir kaç dakika ayak üzeri görüştükten sonra otele avdet etmiştir. 6/5/940 tarihinde münakalat vekâletine gitmiş ve vekil tarafından kabul olunarak 25 dakika kadar görüşüp oradan genelkurmay başkanlığına giderek sayın maraşalı ziyaret etme istemiş isede görüşemiyerek avdetinde eskişehir mebusu Yusuf Ziya Özer'in yanına uğrayıp bir saatten fazla kaldıktan sonra otele dönmüştür. 7/5/940 tarihinde bulunduğu otele Eskişehir mebusu

./.

EK - 3: 150LİKLERDEN SÜLEYMAN ŞEFİK HAKKINDA

Belge No:12222/18/1

T.C.
ANKARA VİLİYETİ
Emniyet Direktörlüğü
Şube : B
Husuf :
Umumî :

H :

(2)

Yusuf Ziya gelmiş ve odasında bununla bir saat kadar görüşmüştür. Aynı tarihte riyaseticümhur genel sekreterliğine verilmek ve Millî şefimize sunulmak üzere Ankara palas oteli garsonlarından Mehmet vasıtasile bir mektup gönderdiği görülmüştür. Yine aynı tarihte yukarda zikredilen adrese(Bu gün akşam saat 8,20de Haydarpaşada bulunacağım) diye bir telgraf çekmiş ve İstanbulda bulunan oğlundan namına bir mektup gelmiştir. Telgraf çektiği adreste oturan Talia, kendisinin kızı olduğu öğrenilmiştir. Hareketi İstanbul vilâyetine ve Ankara Emniyet baş müfettişliğine bildirilmiştir. Arzederim.

Vali

Tandoğan

Em. U. M.
D: 10 Mayıs 1940
No. 49401
8.5.40
S-1
10/5/40
63728
Ruadun kat.
makamati Alavkula
yazab. işf.
Em. I. U. M.
031701 - Q. V. 40
MIKRO FILM
CEKIMI Y/P. 40
M. 14.5.40
icale yapulmıstır
SK

EK - 4: ÇERKEZ ETHEM'İN BABASI HAKKINDA

Belge No:12222-57

T. C.
Hariciye Vekâleti

İstihbarat Dairesi

Şube:

U. No. 45283

H. No. 1929

Lef:

Ankara

Hukuk

91E.6
5.8.1939.

Dahiliye Vekâletine

Emniyet Umum Müdürlüğü Ş.1.A ifadesile gelen 1.7.939 tarih ve (12222-57)34169 sayılı tezkereleri karşılığıdır:

Çerkes Edhem'in babası Bandırmalı Ali'nin, 19 İkinci-teşrin 926 tarihinde Atina civarında kâin Peristeri muhalledesinde 9 numaralı evde vefat ettiği ve Kokinya'daki Türk mezarlığına defnedildiği, Atina Elçiliğimizden alınan 28.7.939 tarihli ve 13484/471 sayılı yazıda bildirilmiştir.

Saygılarımla arz ederim.

Em.	U.	M.
D:		
*	7 Ağustos 1939	
No.	85578	

Ş-1
8.18.139

Hariciye Vekili

Chetov

105780

Em. i. U. M.
052900 - 7.12.39

A
8.8.939

... Çerkes Edhem
8/8/39

7-8-939

DK

MİKRO FILME
ÇEKİMİ YAPILDI

EK - 5: HASAN TAHSİN'İN VATANDAŞLIKTAN ÇIKARILMASI

Belge No:12222-84

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 6
4659 T

1 EYLÜL 1939

Dahiliye Vekilliğine

ka yg

Emiyet U.Md.12222/84/42086 sayılı ve 7/8/939 tarihli tezkere
kargılığıdır :

Eski İstanbul Polis Müdürü Arnavut Irkından Hasan Tahsinin vatan
deşlikten ıskatı hakkındaki İors Vekilleri Heyetinin Kararnamesi su-
reti ilişik olarak gönderilmiştir.

C. M.

Başvekil n.

Müsteşar Yerine

Haydar Gümrük

A
6.9.939

Em. u. md. 2.2.1939

Ş-1
519139

alekali yerlere
İzmir
119174 = 7

6-7

4-9-939

Em. i. U. M.
059023 -4. IX 39

- Ş. I.
- 1- alekali Konsolasyon Elyazması
 - 2- Vilayetlere de
edilecek

D:

* 4 Eylül 1939

99822

EK - 6: HASAN TAHSİN'İN VATANDAŞLIKTAN ÇIKARILMASI

Belge No:12222-84

84
T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2
11771

Kararneme Sureti

11F-11

Müterekede ıggal kurvetlerle tegriki messi ederek vatana
ihmet suçundan dolayı idam cezasına mahkûm edilmiş olup 150 lik-
lerden olan ve 3527 sayılı kanunun negri üzerine 31/7/938 tarih-
de meclaketimize gelerek bir buçuk ay sonfe tekrar Hollandaya giden
ve Hollandalı bir kadınla evlenerek orada yerleşmiş bulunduğu enle-
şilen Eski İstanbul Polis Müdürü Arnavut ırkından Hasan Tehsinin ve-
tendaşlıktan ıskatı ; Dahiliye Vekillığının 7/8/939 tarih ve 42086
sayılı teklifi üzerine bahsi geçen 3527 sayılı kanunun 5 inci mad-
desine tevfiken icra Vekilleri Heyetince 25/8/939 tarihinde kabul
olunmuştur .

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.
Dr. R. Saydam

Ad. V.
Fethi Okyar

M. E. V.
N. Tınaz

Da. V.
F. Öztürk

Ha. V.
Ş. Sarapoğlu

Ma. V.
F. Ağralı

İ. E. V.
Yücel

İ. D. V.
A. F. Çobanoğlu

İk. V. V.
H. Çakır

S. İ. M. V.
Dr. H. Alataş

G. İ. V.
R. Karadeniz

Zr. V.
Muhi. s. Erkinen

M. D. V.
A. Çetinkaya

Tl. V.
C. Erçin

Aşlı gibidir.

EK - 7: KÜRDİSTAN VE KÜRT İHTİLALLERİ ADLI KİTAP VE MÜELLİFİ
HAKKINDA

Belge No:12222-31

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
İkinci Daire U. Müdürlüğü

Şube 3.

U. No. 89703
H. No. 5403
Laf: 1 kitap

İçişleri Bakanlığına

Ankara, 12.3.1948
Hudâ "Kürdistan ve Kürt ihtilalleri" adlı kitap ve müellifi hakkında.

Tahran'da türkçe olarak neşredilen "Kürdistan ve Kürt ihtilalleri" adlı kitabın bir nüshası ilişik olarak takdim kılınmıştır.

Memleketimiz aleyhinde propaganda yapmak maksadile yayınlanan bu kitabın müellifi "Abdülaziz Yamülki" nin şahsiyeti hakkında Tahran Büyük Elçiliğimiz ve Bağdat Elçiliğimizden Bakanlığımıza verilen bilgilere göre, muzailehin Nemrud Mustafa'nın oğlu olduğu, Osmanlı ordusunda vazife görerek Yarbaylık rütbesine kadar yükseldiği, Irak'ın Tahran Sefareti Başkâtipliği ve Kâbil Sefareti Maslahatgüzarlığı vazifelerinde de bulunduğundan sonra memurluktan çekilerek Bağdat'ta yerleştiği ve halen aleyhimizde girişmiş olduğu propaganda faaliyetinin kürtlerden bir miktar para koparmaktan ileri geldiği öğrenilmiştir.

Kitabının ikinci cildini henüz neşretmediği anlaşılan Abdülaziz Yamülki'nin bu faaliyetinin önlenmesi maksadile Bağdat Elçiliğimize Irak makamları nezdinde teşebbüse bulunması için talimat verildiğini ve bu teşebbüse müspet cevap alındığını, bilgileri için, saygılarımla arz ederim.

MİKRO FILME
ÇEKİLMİ YAPILDI

Dışişleri Bakanlığına

1948

26.11.1947

Em. i. U. M.
076420 22. VI. 47

B. 2
20.11.1947
Ankara'da
19.11.1947

17443
Simulder
076420

EK - 8: MEHMET ALİ'NİN MEKTUBU

Belge No:12222-45

T. C.
MAH

RS.
Şube B.

Sayı
9986 Z.M.

ANKARA

11.9.936

HB-2

Em. İş. U. Md.

Ka. 5.9.936 ve Ş.I. 10086.

1 - 150 liklerden Paris'te oturan esbak da-
hiliye nazırı MEHMET ALİ'nin, İstanbul'da İngiliz Kır-
11 EDVARD VIII adresine Paris'ten göndermiş olduğu te-
ahhüdlü mektub fotoğrafisi, ilişik olarak sunulmuştur

Bu mektubun Kiral'a verilmemiş olduğunu
saygılarımla arz ederim.

2 - Karşılık olarak Em.İş.U.Md.ne, bilgi
için Gnkur.Bşk.ne yazılmıştır.

Ş.

M. Em. H. Rs. Y.

Naci Perkel

12-9-76
12-9-76
25397
MİKRO FİME
ÇEKİM YAPILDI.

12-9-76
gale
mahkamlara,
aylık nota
67 12/9

EK - 9: MEHMET ALİ'NİN MEKTUBU

Belge No:12222-45

Sabık Türkiye İçişleri Bakanı

Mehmet Ali bey

20. Annalles sokağı. Paris

Paris 2 Eylül 1936

İstanbul'da Nahlin yatında Maeste 9 inci

Edvard'a

Sir

Dünya milletlerinin en medenisinin mümessili olan Majestestizin Boğaziçine seyahatiniz esnasında Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal ve namı diğeri Atatürk'e nezaket ziyaretinde bulunmağa mecbur kalmanızın çok şavani esef olduğunu Türk Demokrat partisi namına arz etmekle şeref ediniirim.

Majestestizin ziyaretinizin Türk milleti önünde müstebid diktatör ve hembaları tarafından, İngilterenin en yuca şefinin bir ziyaretine şeye istismar sufiatle hakkerest, med ve medeni ve onbeş senedenberi şefi mevcut bir cizhuriyet etiketi altında istibdad çeken Türk milletini bir kat daha işkenceye uğratmak isteyeceklerindeki hakikane olarak Majestestizin nazarı dikkatinize arz etmeğe cüret ediyürüm.

Majestestizin, müstebidi ziyaretlerinin, Türklerin ruhunda acı bir hatıra bıraktığını ve gelecek neslin tarihi bunu kaydole kusur gösterkiye çekti bütün kanaatımla ilaveten arz edebiliirim.

Tazimkarane saygılarımı lütfen kabul buyurunuz

Pedakar bendeniz

Türk Demokrat partisi

şefi Mehmet Ali bey

MİKRO FİLM
ÇEKİMİ YAPILDI

İstiklal
Mehmet Ali

1316 Terceme

EK - 10: MÜNİRE SABRİ HAKKINDA

Belge No:12222-37

G. ANTEP İLİ
EMNİYET DİREKTÖRLÜĞÜ

Bölüm :
Sayı : 4
1767

11/11/936

Uzu
Münire Sabri .H.

Dahiliye Vekâletine:

150 liklerden Zeynelabidin'in karısı Münire Sabri hamil bulunduğunu 13/12/935 gün ve 2742 sayılı Suriye pasaportunu İstanbul'dan aldığı 4302 sayılı çıkış vize fişile 6/11/936 günü Suriye'ye geçerken eşya ve üzeri aranılmış isede bir şey çıkmadığı islahiye ilçe başyılığınca 6/11/936 gün ve 1/826 sayılı yazısında anlaşılmıştır. Arz ederim.

Vali

R. Genç

Emniyet İş. U. M. D. A. D.
Tarih: 17-11-36
31072

Emniyet işleri umum müdürlüğüne

16. TEŞ.SAN. 1936

2-5
18-X1

Dahiliye Vekâleti HUSUSİ KALEM
Tarih 16. TEŞ.SAN. 1936
No. 87269

150 37

MİKRO FILME
ÇEKİMİ YAPILDI.

EK - 11: NUSAYRİLERLE İLGİLİ KARARNAME ÖRNEĞİ

Belge No:13311-18

2/11691 KARARNAME ÖRNEĞİ : 5/8/939

1939 Mali yılı Dahiliye Vekâleti bütçesinin 400.Ünvanı faslına mevzu 10,000 liralık tahsisattan 8,000 lirasının; aslen Türk kültürüne bağlı elâukları halde anadillerini kaybetmiş olan Seyhan ve İçel Vilâyetlerindeki Etil Türklerinin " Nusayrilerin" Türkçe bilmeyenlerine ana dilini öğretmek ve kız alıp verenlerinin diğer masraflarına yardım etmek ve bu suretle kaynağa hareketlerine teşvik etmek maksadıyla Kültür esaklarının yapacakları saruri masrafları karşılamak üzere mezkûr Vilâyetler Malkevlerinin göstereceği mallara sarfedilmek üzere Malkevleri namına makbuz mukabilinde C.Halk Partisi Genel merkezine verilmesi; Dahiliye Vekillığının 29/6/939 Tarih ve 5541 sayılı teklifi ve Maliye Vekillığının 31/7/939 Tarih ve 3379 sayılı mütalâanamesi üzerine 2848 sayılı kanunun 7.inci maddesinin (B) fıkrasına tevfiқан İora Vekilleri Mey'etince 5/Ağustos/1939 Tarihinde kabul olunmuştur .

Reisicumhur
İsmet İnönü

Bay V.	Aâ. V.	M. M. V.	Da. V.	Ma. V.
Dr.R.Saydam	Fethi Okyar	K.Finan	M.Öntürk	Ş.Saraoğlu

Mf. V.	Ma. V.	İk. V. ve Ma.V. V.	S. İ. M. Y.
Yücel	A.P.Cetosey	H. Çakar	Dr. M. Alataş

G. İ. V.	Zr. V.	Y. V.	Ti. V.
R. Karadeniz	Muhlis Erkan	Y. V.	C. Erçin

EK - 12: SÜLEYMAN REFİK PAŞA'NIN MEKTUBU

Belge No:2 C8

Ö R N E K

18/10/938

Süleyman Şefik paşa :

Cebel Lübnan'ın Ariyya - Kehale mevkiinde oturan eski ISO
liklerden Süleyman Şefik paşa ile sık sık görüşüyorum . Merhum şimdi
Mısırlı milyoner doksanlık hristiyan damadını servetine güvenerek
daha ziyade yüksekte atmaktadır . Bir yılın masalı kadar uzattığı
sağma manzumesini behemme hal tab'ettirerek Türkiye'ye ithal eylemeğe
hazırlanıyor . Bu manzumeye bir de neşir hâtime ilâve edecek ve Türk
Milletini tamamen ayaklandırmaya çalışacaktır . Hatta : " İmzam ile
neşredeceğim . Kimseden pervam yoktur . Türkiyedeki çocuklarıma bir
fenalık yaparlarsa onlar da kaçar , Mısır'a ~~götürülür~~ giderler . Za-
ten bu kızımı O rezalet ; diyarından kurtardım . Kızlarımın namus ; ve
şereflerini artık tahtımuhafazaya aldım . Neden korkacağım . Diyor .
Fakat henüz bir matbaa ile ittifak edemedi . Yalnız pek ziyade isticale
eyliyor . Beruttaki ermeni matbaacılarla görüşmeğe çalışıyor . Onun
isticaline sebep de hem Türkiyede yakında dahilen bir inkilâb olaca-
ğına kani olmasın , hem de yeni Mısırlı paşa damadına kendisini faal
ve muktedir bir ihtilâlcî olarak göstermek istemesidir .

Süleyman Şefik , henüz yalnız ismini koyduğu " Üc Derneği
isimli cemiyet muhayyalesini müstakbel Türkiyenin ilk Hükûmetine ~~iki~~
bir esas farzeyliyor . Kendisi de O Hükûmetin hem Başvekili , hem de
Harbiye nazırı olacaktır . Makam saltanatı ihya ettikten sonra , ora-
ya getireceği bir çocuk prensde padişah yapacak kendisi de naip salta-
nat olacaktır . Merhum bu muhayyel Hükûmet ve saltanat için şimdiden
bir takım projeler ve siyaset şekilleri düşünüyor . Mahaza , onun bu
projeleri henüz kimsenin malûmu değildir . Zira kimseye açmamıştır .
Kabil hitap kimse bulamıyor .

Alınan aynidir .

R. Erdem

MİKRO-FİLME
ÇEVİRİ YAPILDI.

EK - 13: SÜLEYMAN ŞEFİK PAŞA'NIN KURMAK İSTEDİĞİ OSMANLI
CEMİYETİ HAKKINDA MALUMAT

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube: H.S.

Husuf: 2803

Umum: /

Özd:

Ş.İ. Müdürlüğüne

Ek: 16/10/939 tarih ve 1998 sayıya .

150_liklerden Süleyman Şefik (Paşa) nın kurmak istediği (Osmanlı-
lar Cemiyeti) hakkında alınan mütemmin malûmat aşağıda sunulmuştur :

* Süleyman Şefik, Hilâfet bahsinde mütemadiyen fikir değiştirmek-
tedir . son fikri : hilâfetin kâr değil, zarar getirdiği (bilhassa Mı-
sır kiralile Hicaz Malikinin hilâfet peşinde koştukları bu sırada) -fik-
rini ileri sürüyor. Damadı ve sakit şehzade Öldü Ziyaeddinin oğlu Nazmi
Osmanlı tahtına iclas hülyasıle eski halife Abdülmecide atıp tutmakta
ve ve bu gayeyi göya tahakkuk ettirmek gayesiyle programı aşağıda yazı-
lı (Osmanlılar Cemiyeti) ni kurmak tasavvurundadır.

Madde: 1 - Türkiye imparatorluğunun bânisi Osmanogullarıdır. Bun-
dan dolayı bu devletin ünvanı daima Osmanlı devleti olduğundan cemiye-
timiz O namla tesmiye olunmuştur.

Madde: 2 - Devletimizin usulü"meşrutiyeti meşruadır" iki meclis-
le idare olunacaktır.

Madde: 3 - Ayan Meclisi; devlete hep güzide hizmetleri mesbuk ,
asil ve necip aileler efradından ve Padişah tarafından nasb ve tayin
olunacak âzalardan terekkep eder.

Madde: 4 - Ayan ve mebusan olacak zatların en az 3 göbek anadolu-
da tavattun etmiş olması şarttır.

Madde: 5 - Ordu erkânının dahi kendisinin ve pederinin anadoluda
mutavattın ve mütevellid olması şerâittendir .

Madde: 6 - Anasıl Anadoluda mütevellid olmayan kimselerin terfi
ve terakkisi hakkında ayrıca nizamname yapılacaktır.

Madde: 7 - Cemiyetimiz ahvali hazıra icabı bir cemiyetisairriye -
dir. şukadar ki; eşhas malûm olmamak suretile ; cemiyet unvanile her

./.

EK - 14: SÜLEYMAN ŞEFİK PAŞA'NIN KURMAK İSTEDİĞİ OSMANLI
CEMİYETİ HAKKINDA MALUMAT

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umumî Müdûrîsi

Şube:

Husuf:

Umumî:

Özo:

- 2 -

türlü neşriyat yapılacaktır.

Madde: 8 - Cemiyet azası 3 sınıftır. Müessis, Faal ve Muhib âza.

Müessisler cemiyetin umumî merkezini teşkil ederler. İçlerinden birisi reis olur. Aza ancak bu reisi tanırlar. mütebaki müessisler mahfidir.

Madde: 9 - Cemiyet 9 aza bulunan mülukada bir şube küşadını alâkadarlara bahşeder.

Madde: 10- Cemiyetin her sene içinde dört defa büyük kongresi olacaktır. (Ahval müsait olmazsa bu kongre adedi lüzumu kadar tenkis olunur.)

Madde: 11- Cemiyetin anadoludaki aza ve mensupları dahi faal ve muhip aza olarak alınırlarsa da icabı takdirde Anadoluda bir takım hususî vaziyetlere göre cemiyetin şekil ve ahvali tebdil olunabilir.

Anadoludaki şubelerin haricteki umumî merkezle muhaberesinin usretine mebnî anadoluda bir çoban arayı kâmilan idare eder. ve Umum merkezle muhabere eyler.

Madde: 12 - Cemiyetin gayesi idamei saltanatı meşrua ve ananeti ulviyei milleti muhafaza, orduyu tenvir, bir takım bidatları imha, din mezhep, fikir hürriyetleri; itikadî temin ; inhisar ve ihtikârı ilga ve halkı terfihtir .

(Lâtih harflerinin, şapka ilbası lâdiniliğin ilgası matluptur. Şarktan elimizi çekersek mahvoluruz. 300 milyon islâmî düşünmek lâzımdır.)

Madde: 13 - Cemiyetimizin haricî siyaseti :

Ecnabî devletlerle dostluk, hiç birile ittifak etmeyerek selâmetimizi muhafaza , Şark devletleriyle kardeşçesine münasabat idame etmek.

Madde: 14 - Cemiyete dühûl şartları :

Namuslu, şerefli, casus olmayan, bir ecnabî devletin hizmetine girmeyen , memlekette aile sahibi , münevver fikirli, meşrutiyetperver.

EK - 15: SÜLEYMAN ŞEFİK PAŞA'NIN KURMAK İSTEDİĞİ OSMANLI
CEMİYETİ HAKKINDA MALUMAT

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube:
Husust:
Umumi:

Öz:

- 3 -

hanedana sadık, bir mahkûmiyeti olmayan kimseler cemiyete azâ alınırlar .

(Bir ecnebî devletin hizmetine bazaruretin girmiş fakat vicdanî pâk kimseler bu bahisten hariçtirler.)

Madde: 15 - Aza bédeltahlif kaydolunurlar.

Madde: 16 - Muhip aza ,gayrı müslim vatandaşlardırlar. lâkin bunların da içinde bir takım iftirakûyâne harekâta iştirak edenler kabul olunmazlar. (Fakat Kemâllerle harbetmiş ve Kemâlî devletin mazâlimine karşı kıyam etmiş kimseler müstesnadırlar.)

Süleyman Şefik bunun esbaba mucibesi hakkında şunları söylemektedir :

" Bu gün tahakkuk etmiştir ki; Türkiye uşurumun kenarındadır. mahvolacaktır. Türkiyeyi parçalayacaklar, Cumhur ricalî de birer tarafa kaçacaklardır. Çantaları hazır ve paraları Avrupa bankalarına mevdudur. Ağabeyleri ittihatçılar öyle yapmadılar mı ?.

Şu hâlde acele dahile ve harice karşı emniyet telkinine, kimse ile husumetimiz olmadığına inandırmaya çalışmaya başlamalıdır.

Eğer Abadolu halkına sesimizi işittire bilirsek; iş kolaylaşır Millet mazlum ve pek bıçaredir. Bir düzine lekesiz cevherli arkadaşımız olsa kâfidir . Hanedan bizimle beraber yürümelidir . İlk hamlede İngiltere, İtalya ve Arabistan İran bize yardımcı olur. Bu yahudî hükûmetine dünya düşmandır. Bu iş için beşbin altına ihtiyaç vardır. bunu Mısır, Hindistan ve diğer devletler de verirler. fakat maksadımız hiç bir devlete satılmak değildir.

Cemiyetimizin temeli Türklerdir. Kâbilimizi Türk olmayanlara mümkün oldukça kapamalıyız. Zira Türk olmayanlardan hayır ve menfaat gelmez.

MUKRO FİLME
TAMAMİ YAPILDI.

EK - 16: SÜLEYMAN ŞEFİK PAŞA'NIN KURMAK İSTEDİĞİ OSMANLI
CEMİYETİ HAKKINDA MALUMAT

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube:
Bhusuf:
Umumi:

Öz:

- 4 -

26.2

Biz ittihatçılara, kemalistlere benzememeliyiz. dFakat zahiren büt-
tün vatandaşlara karşı müsavî muamele eder gibi görünmeliyiz.

Türkiye harbe girer girmez işe başlarız. zira O-zaman Türkiye az
zamanda istilâya uğrar vaziyet müsait olur. biz hazırlıklı olursak mem-
leketi işgal ve istilâ felâketinden kurtarıyoruz."

H.S. Müdürü

N. Şerif

SE
8.XI.39

Kıvıncı Reis Çavuş
alındı SE
9.XI.39

J. K.
9-11-979
T.B.

MİKRO FILME
ÇEKİMİ YAPILDI.

EK - 17: SÜLEYMAN ŞEFİK PAŞA'NIN ÖZGEÇMİŞİ

Belge No:12222/18/1

T. C.
M. M. V.
Zat işleri dairesi
Ş. Erkân-ı
Sayı:

Ankara
193

Hülâsa:

Topçu Perikliginden müteakıt ve nispeti
askeriyesi makû
Süleyman Şefik (paşa) Ali Kemal
İstanbul

Mektebe dıhulü 20-Haziran- 1298 (Mühendishaneden)

Leffi

- 4-Mayıs-302 Mülâzımiewel
- 4-Mayıs-303 Yüzbaşı
- 7-Ağustos-303 solkolağası
- 10-Eylul-307 sağkolağası
- 31-Kânunusani- 309 Binbaşı
- 26-Teşriniewel-314 Kaymakam
- 5-Mayıs-316 Miralay
- 19-Ağustos-320 Miriliva
- 6-Mayıs-325 Asir Mutasarrıf ve Kumandanlığına
- 3-Teşrinisani-326 da azledilerek
- 23-Şubat-326 da tekrar mezkûr Mutasarrıf ve K.lıkta ipka edilmiştir.
- 17-Teşriniewel-328 de 14.nou Kolordu açığına
- 1-Teşrinisani-328 de muvakkaten Üsküdar ciheti Kumandanlığına
- 10-Nisan-329 da 8.nou Kolordu Kumandanlığına
- 28-Kânunuewel-329 Basra Vali ve Kumandanlığına
- 24-Haziran- 330 azledilmiştir .
- 16-Teşriniewel-330 açıkta iken Periklige terfian tekaüdü iora kılınmış
- 2-Teşrinisani-330 seferberlikte tevzif ve memuriyeti mahsusaya tayin - edilmiş
- 1-Temmuz-331 de tekaüde iade kılınmıştır.
- 16-Mart-333 de Ümera Divanıharbi Rs.liğine
- 23-Kânunuewel-334 de tekaüde iade edilmiştir.
- 15-Nisan-335 de Anadolu Vilâyetleri tēhkik heyeti azalığına
- 18-Haziran-335 de tekaüde iade edilmiştir .
- 13-Ağustos- 335 de Harbiye Nazırlığına
- 2-Teşriniewel-335 de azledilerek tekaüde iade
- 29-Nisan-336 da Ordu Kumandanlığı salahiyyet ve muhassasatıle izmit ve havalisi Kumandanlığına
- 21-Mayıs-336 da azledilmiş ve tekaüde iade kılınmıştır.
- 14-Kânunusani-340 da Heyeti mahsusaya kararile ve 25-Eylul-339 tarihli kanunun 1.nou maddesine tevzikan nispeti askeriyesi katedilmiştir. Firaren hudut haricinde olup 150 lik listeye dahildir.

MURPO F.İ.İ.
ÇEKİM. VAPALDI.

